19de vergadering

Donderdag 5 november 1992

Aanvang 10.15 uur

Voorzitter: Deetman

Tegenwoordig zijn 112 leden, te weten:

Achttienribbe-Buijs, Akkerman, Apostolou, Beijlen-Geerts, J.H. van den Berg, J.T. van den Berg, Biesheuvel, Blaauw, Blauw, Bolkestein, Brinkman, Brouwer, V.A.M. van der Burg, De Cloe, Dees, Deetman, Dijkstal, Van Dis, Doelman-Pel, Eisma, Eisses-Timmerman, Van Erp, Esselink, Franssen, Frinking, Frissen, Van Gelder, Ginjaar-Maas, De Graaf, Groenman, Van Heemskerck Pillis-Duvekot, Van Heemst, Van der Heijden, Hillen, Van der Hoeven, Van Hoof, De Hoop Scheffer, Van Houwelingen, Huibers, Huys, Van Iersel, Janmaat, A. de Jong, G. de Jong, M.D.Th.M. de Jong, Jorritsma-Lebbink, Jurgens, Kalsbeek-Jasperse, Kamp, Kersten, Koetje, Kohnstamm, De Korte, Korthals, Krajenbrink, Laning-Boersema, Lankhorst, Lansink, Leerling, Van Leijenhorst, Leijnse, Lilipaly, Van der Linden, Linschoten, Lonink, Mateman, Melkert, Middel, E. van Middelkoop, Mulder-van Dam, Netelenbos, Niessen, Van Noord, Van Otterloo, Paulis, Van der Ploeg-Posthumus, De Pree, Quint-Maagdenberg, Ramlal, Reitsma, Rempt-Halmmans de Jongh, Van Rey, Roosen-van Pelt, Rosenmöller, Ruigrok-Verreijt, Schimmel, Schoots, Schutte, Sipkes, Smits, Soutendijk-van Appeldoorn, Spieker, Swildens-Rozendaal, E.G. Terpstra, Tommel, Tuinstra, Van der Vaart, Ter Veer, Te Veldhuis, Vliegenthart, Van der Vlies, Vos, Vreugdenhil, Weisglas, Wiebenga, Willems, Witteveen-Hevinga, Wolffensperger, Wolters, Ybema, Van Zijl en Zijlstra,

en de heer Lubbers, minister-president, minister van Algemene Zaken, mevrouw Dales, minister van Binnenlandse Zaken, de heren Van den Broek, minister van Buitenlandse Zaken, Kok, vice-minister-president, minister van Financiën, Andriessen, minister van Economische Zaken, Dankert, staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, mevrouw De Graaff-Nauta, staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, de heer Van Amelsvoort, staatssecretaris van Financiën, en mevrouw Van Rooy, staatssecretaris van Economische Zaken.

□

De **voorzitter** : Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Niessen, alleen voor de middagvergadering;

Achttienribbe-Buijs, A. de Jong, R.M. van Middelkoop, Van Otterloo, Schoots en Vos, wegens bezigheden elders, alleen voor de avondvergadering;

Apostolou en Vriens-Auerbach, wegens bezigheden elders, de gehele dag;

Lauxtermann, wegens bezigheden elders, en voor de komende drie weken, in verband met verblijf buitenslands;

Aarts en Verspaget, wegens verblijf buitenslands.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van hoofdstuk VII (Ministerie van Binnenlandse Zaken) voor het jaar 1993 (22800-VII)** ;
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Gemeentefonds voor het jaar 1993 (22800-C)**;
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Provinciefonds voor het jaar 1993 (22800-D)**;
- **het wetsvoorstel Wijziging van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van hoofdstuk VII (Ministerie van Binnenlandse Zaken) voor het jaar 1991 (Slotwet; rekening) (22748)** ;
- **het wetsvoorstel Wijziging van de begroting van de**

uitgaven en de ontvangsten van het Gemeentefonds voor het jaar 1991 (Slotwet; rekening) (22761);
- **het wetsvoorstel Wijziging van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Provinciefonds voor het jaar 1991 (Slotwet; rekening) (22762)**;
- **de stukken in verband met de decentralisatie-impuls (22236)** .

(Zie vergadering van 28 oktober 1992.)

De **voorzitter**: Door mij zijn schriftelijke antwoorden ontvangen van de bewindslieden van Binnenlandse Zaken op vragen, gesteld in eerste termijn. Deze antwoorden zullen worden opgenomen in een bijvoegsel bij de Handelingen van deze vergadering.

(Het bijvoegsel is opgenomen aan het eind van deze weekeditie.) [2]

De (algemene) beraadslaging wordt hervat.

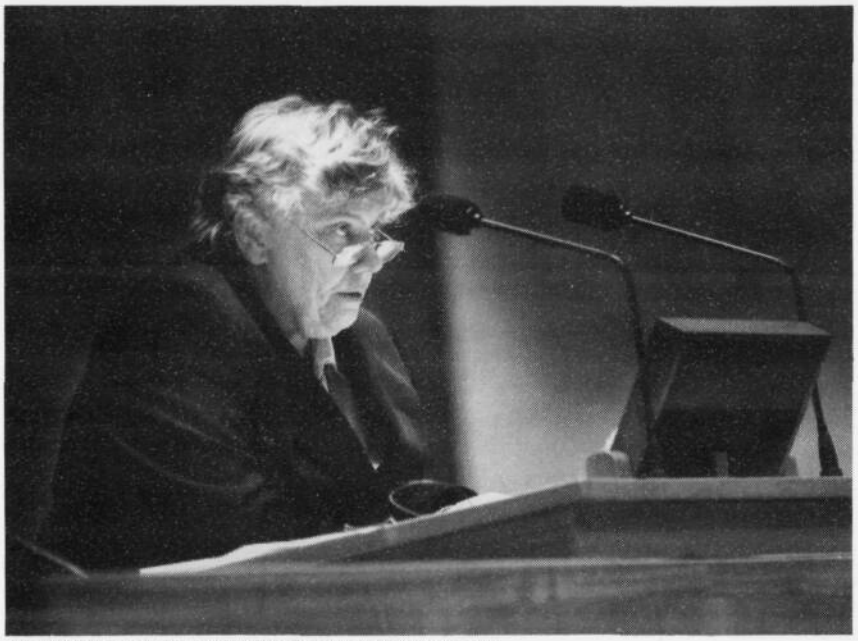

De Minister van Binnenlandse Zaken, mevrouw Dales

□

Minister **Dales** : Voorzitter! Ik heb het een paar dagen begrijpelijkerwijs moeten ophouden, maar ik wil nu de Kamer danken voor de aandacht, besteed aan de begroting van Binnenlandse Zaken, en voor de vele waarderende opmerkingen die tijdens de eerste termijn van de Kamer in onze richting zijn geplaatst.

Ik wil graag beginnen met de rode draad. Er is gevraagd naar de samenhang tussen de verschillende grote operaties. Het is waar dat de inrichting van ons openbaar bestuur ook in dit debat prominent op de agenda staat, en dat is denk ik zeer terecht. Het gaat om een uiterst belangrijke zaak, en de staatssecretaris en ik willen graag, en handelen zo, in nauwe samenspraak met deze Kamer en het openbaar bestuur gestaag werken aan de herinrichting van het bestuur. Ik ben ook verheugd dat op dit punt de Kamer onze beleidsinspanningen zeker met waardering aanziet.

Die herinrichting krijgt gestalte in enkele grote operaties, als we dat zo willen noemen. Ze zijn u bekend: de grote efficiency-operatie – ik kom daar straks nog uitvoerig op terug – Besturen op niveau, de decentralisatie-impuls en de sociale vernieuwing. En voor al die operaties is het van grote betekenis dat de contouren van een toekomstige bestuurlijke organisatie zichtbaar worden. In dat perspectief vond ik de bijdrage van de heer Van der Heijden intrigerend en opbouwend, waarvoor mijn dank.

De onderlinge samenhang wilde ik beginnen te schetsen met de metafoor die ik, nog niet lang hier aangetreden, gebruikt heb: het gaat om de noodzaak van volwassen bestuurlijke verhoudingen, waarbij men niet op elkaars schoot gaat zitten, waarbij men niet elkaar wil aftroeven met ondeugdelijke machtswoorden, enzovoorts enzovoorts. Het betekent dus voor mij in de eerste plaats een goed geoliede en overzichtelijke nationale bestuurslaag, die snel en effectief inspeelt op nationale vraagstukken. De ordening van het land is hierbij bijvoorbeeld in het geding. Het gaat om een coherente nationale bestuurslaag, die ook de beleidsconcurrentie met het Europese aankan. Daarnaast zit bij mij in de metafoor ook een krachtig decentraal georganiseerd bestuur, dat in staat is eigentijdse vraagstukken, die de burgers direct raken als bijvoorbeeld milieu, arbeid, veiligheid en mobiliteit, aan te pakken. Het duidt ook op een decentraal bestuur, dat de lokale zorgtaken voor zijn rekening kan nemen. De onderlinge verhouding tussen deze bestuurslagen moet worden gekenmerkt door nauwe samenwerking en een heldere toedeling van bevoegdheden en verantwoordelijkheden. Daarbij is het Rijk verantwoordelijk voor een goede bestuurlijke ordening, en voor de wijze waarop voor decentrale overheden mogelijkheden worden gecreëerd om problemen op een samenhangende wijze en in samenspraak met relevante betrokkenen op te lossen. Ook in die zin sprak het betoog van de CDA-fractie mij wel aan. De verhoudingen tussen de diverse bestuurslagen zijn niet statisch, maar onderhevig aan vaak parallelle processen van schaalvergroting en schaalverkleining. Werkt van bovenaf de Europese integratie een verdere schaalvergroting in de hand, van onderop vragen concrete maatschappelijke problemen om een bestuurlijk antwoord, op een dusdanige schaal dat doelmatigheid en doeltreffendheid het beste voor de dag komen. Regionalisering van taken vergroot als zodanig de slagkracht van het bestuur. Zo is de enige jaren geleden ingezette regionalisering van de rampenbestrijding van grote waarde geweest voor de

wijze waarop burgemeester Van Thijn, de politie, de brandweer en andere hulpverlenende instanties zich adequaat en snel hebben kunnen inzetten. Met de heer De Cloe zeg ik ook hier vandaan nogmaals: diep respect voor deze inzet.

Met Besturen op niveau en de kaderwet hebben kabinet en Kamer de weg ingeslagen richting integraal bestuur op regionaal niveau. Indien werkbaar voor de stedelijke gebieden, zullen de kaderwet en het OOR-experiment ook richtinggevend kunnen zijn voor de rest van Nederland. Langs deze lijn wordt de gehele bestuurlijke organisatie voor de komende decennia op een nieuwe leest geschoeid. Zoals aangekondigd, zal de Kamer aan het begin van volgend jaar een notitie ontvangen over de toekomstige bestuurlijke organisatie.

Dan een enkel woord over schaalverkleining. Daarover hebben wij naar mijn gevoel in de Kamer nog iets te weinig gesproken. In de komende tijd moet dat uitvoeriger gebeuren. De schaalvergroting laat onverlet, dat op lokaal niveau de beleidsverantwoordelijkheid verder moet worden versterkt. De noodzaak van deze schaalverkleining is goed zichtbaar in de uitvoering van het beleid van sociale vernieuwing. Dit moet op lokaal niveau vorm krijgen. De Wet sociale vernieuwing is in deze zin een enorme stap vooruit en geeft de gemeenten door middel van decentralisatie en deregulering de ruimte om daadwerkelijk op een samenhangende wijze maatschappelijke achterstanden te bestrijden. Ook de decentralisatie-impuls geeft de gemeenten instrumenten om de problemen dicht bij de burger aan te pakken.

Deze parallelle processen van voortdurende schaalvergroting en schaalverkleining vragen om een krachtig politiek management, dat oog heeft voor de onderlinge samenhang van de verschillende bestuurlijke operaties. De bestuurlijke veranderingen die bij de sociale vernieuwing spelen, staan ook centraal in de decentralisatie-impuls. Het gaat daarbij niet alleen om overdracht van rijkstaken naar gemeenten en provincies, maar ook om decentralisatie nieuwe stijl, verschuiving van verantwoordelijkheden naar regio's.

Ik noem een paar voorbeelden van deze samenhang. Het kabinet stelt de decentralisatie voor de regio's in het vooruitzicht. Op dat niveau moeten bindende afspraken worden gemaakt. Daarmee stimuleren wij met de DI-operatie de regionalisatie. Zowel door de DI als door de sociale vernieuwing wordt het takenpakket van de gemeenten uitgebreid. De DI heeft logischerwijs gevolgen voor de omvang van het rijksapparaat. Bij de grote efficiency-operatie vormen de taken en de organisatie van de rijksdienst uitgangspunt voor de verandering. Daarbij zal de macro-bestuurlijke indeling een doorslaggevende rol spelen bij de afweging over het meest wenselijke niveau, waarop beleidstaken en uitvoeringstaken dienen te worden gelegd. Behalve het vergroten van de bestuurskracht op alle niveaus is het creëren van geschikte bestuursvormen voor het oplossen van concrete problemen noodzakelijk. In het kader van BON worden problemen in stedelijke gebieden opgelost, gebieden die het gemeentelijke niveau overstijgen. Daarbij gaat het om versterking van de samenwerking tussen de verschillende bestuurslagen, waarbij de rol van het Rijk vooral is het creëren van nieuwe bestuursvormen en het wegnemen van belemmeringen. Nogmaals, voor het welslagen van al die bestuurlijke operaties is het van groot belang dat de contouren van de bestuurlijke organisatie zichtbaar worden.

Dit was mijn inleiding met betrekking tot de samenhang. Ik wil nu nog ingaan op de sociale vernieuwing, de grote efficiency-operatie, de verzelfstandiging, de bestuurlijke integriteit, de positie van de burgemeester en het GBA.

Ik hecht eraan allereerst met betrekking tot de sociale vernieuwing een beeld te geven van de wijze waarop het wetsvoorstel door de adviesorganen is ontvangen. Bij de advisering over het voorstel van wet en de ontwerp-AMvB stimulering sociale vernieuwing, is veelal instemmend tot verheugd gereageerd op de mate van decentralisatie en deregulering, die met de voorgestelde regelgeving wordt bereikt. Ik heb immer gezegd dat echte deregulering pas wettelijk bij deze wet kan worden gerealiseerd. De VNG is evenals de Raad voor het binnenlands bestuur zeer tevreden over de algemene opzet en systematiek van de wet en over de mate van deregulering. De Raad voor de gemeentefinanciën is positief gestemd over de bestedingsruimte voor de gemeenten en eveneens over de mate van deregulering. Ook andere adviesorganen spreken zich positief uit, zoals de Nationale raad voor de volksgezondheid, de Raad voor het jeugdbeleid en de Voorlopige raad voor het ouderenbeleid.

In aansluiting hierop en mede in reactie op de opmerkingen van de heer De Cloe wil ik nog nader ingaan op de essentie van sociale vernieuwing. Ik heb al in een metafoor uitgedrukt dat er volwassen relaties tussen Rijk en gemeenten ontstaan. Mijns inziens is dat juist bij de sociale vernieuwing uitstekend gelukt. Uiteraard is het Rijk aanspreekbaar voor de wijze waarop voor de lokale overheden mogelijkheden worden gecreëerd om de problemen op een samenhangende wijze en in samenspraak met betrokkenen aan te pakken. De nadruk moet echter liggen op het lokale niveau. Dat is de plaats waar dat beleid vorm moet krijgen en waar de uitvoering moet plaatsvinden. Om dat werkelijk mogelijk te maken, moet het Rijk dus een stap terug doen en niet meer alles zelf willen doen, niet meer alles gedetailleerd willen voorschrijven. In dat opzicht kan het wetsvoorstel voor de sociale vernieuwing gezien worden als een grote stap vooruit. Daarin wordt immers voor de lokale overheden door middel van decentralisatie en deregulering die ruimte gemaakt.

In dit verband wil ik er juist op wijzen dat naar mijn mening de Wet en het Fonds sociale vernieuwing niet de enige zijn die belangrijk zijn als wij het hebben over sociale vernieuwing. Belangrijker is dat gemeenten nadrukkelijk samen met maatschappelijke organisaties gebruik maken van de mogelijkheden die er inmiddels zijn op basis van de convenanten en het huidige besluit sociale vernieuwing. Daarbij is al zeer veel van de grond getild.

De heer Wiebenga heeft tot mijn verrassing kritische opmerkingen gemaakt over de convenanten. Begrijp ik goed dat hij liever had gezien dat wij eerst een wet hadden gemaakt die dan na verloop van tijd

ineens van bovenaf voor de dag zou zijn gekomen? Wat had er dan in de tussentijd moeten gebeuren? Niets? Want er komt dan niets. Convenanten waren de enige mogelijkheid om vast te starten. Ik kan mij niet voorstellen dat de heer Wiebenga dat inderdaad heeft bedoeld en dat hij met zijn beoordeling van het beleid van Binnenlandse Zaken als matig, het beter had gevonden als het gegaan was als hij zich had voorgesteld. Maar misschien heb ik hem verkeerd begrepen. In elk geval herhaal ik dat wij de convenanten die ook voor het departement ontzettend veel werk hebben betekend, met overtuiging hebben gemaakt, opdat men terstond aan de gang kon en niet op een formele wetswijziging behoefde te wachten.

Mevrouw Scheltema – ik heb vernomen dat zij thans niet aanwezig kan zijn – wil ik erop wijzen dat de efficiencykortingen alleen worden toegepast op de onderwerpen van sociale vernieuwing die niet al in de lopende brede doeluitkering waren opgenomen. Anders dan zij stelde, wordt er dus geen korting op de voorzieningen voor maatschappelijke opvang toegepast. Juist omdat de opvangvoorzieningen ongelijk gespreid zijn over het land, is binnen het Fonds sociale vernieuwing voorzien in een toedeling aan centrumgemeenten en in een toedeling van middelen aan die gemeenten op historische basis. De gelden worden dus niet versnipperd. Veel van de desbetreffende cliënten komen van buiten die gemeenten. Het is dan ook een bestuurlijk belang van de gemeenten om te zorgen voor voorzieningen als thuislozenopvang.

Centrumgemeenten hebben op meerdere terreinen een bovenlokale taak. Dat geldt voor het culturele vlak, voor onderwijs en gaat ook op voor het sociale terrein. Het advies van de commissie-Lems geeft het kabinet geen aanleiding om af te wijken van het eerder ingenomen standpunt over decentralisatie in het kader van de wet inzake stimulering sociale vernieuwing. Maar ik wil er geen misverstand over laten bestaan: deze decentralisatie van opvangvoorzieningen betekent een niveauverschuiving van overheidsverantwoordelijkheden en een vergroting van de beleidsruimte in de centrumgemeenten. Het betekent niet dat de rol van het particulier initiatief zal worden teruggedrongen. Mede naar aanleiding van het advies van de commissie-Lems zal het kabinet op enkele onderdelen van het opvangbeleid nog tot een nadere uitwerking komen.

De heer **Willems** (Groen Links): De commissie-Lems heeft eigenlijk drie naast elkaar staande adviezen gegeven. Op zichzelf was dit wat onduidelijk. Mag ik uit de woorden van de minister opmaken dat de wens van functionele decentralisatie niet door de regering wordt overgenomen? Spreekt de minister alleen over territoriale decentralisatie?

Minister **Dales**: Dat is het geval, want het gaat om de taakverdeling tussen Rijk en gemeenten.

De heer **Willems** (Groen Links): Is daarmee ook een uitspraak gedaan over het niveau van de provincies of de gemeenten? Of komen centrumgemeenten en provincies niet meer aan bod?

Minister **Dales**: Alleen ter zake van het opvangbeleid heb ik uitgeweid over de toedeling aan de centrumgemeenten. Daarbij heb ik erop geattendeerd dat dit geen vorm van centralisatie is, maar dat ook dit het afstaan van rijkstaken aan een lager niveau is. Verder heb ik er niets mee bedoeld. Ik wil nu geen breed debat voeren over de commissie-Lems of over de decentralisatie. Ik merk alleen op dat de decentralisatie in dit geval naar haar aard territoriaal is.

De heer **Willems** (Groen Links): Dat is duidelijk. U heeft ook gezegd dat u er op onderdelen op terugkomt. Ik neem aan dat dit ook een standpunt over de opvangvoorzieningen voor vrouwen betreft.

Minister **Dales** : Ik wil graag antwoorden op specifieke vragen en op vragen over de samenhang. Er zijn echter zaken die nog heel even tijd nodig hebben. Daarom heb ik toezeggingen gedaan. Ik doe de Kamer er geen plezier mee wanneer ik op alle onderwerpen diepgaand inga. Het is duidelijk dat dan de discussie met vrucht een gehele dag kan duren.

De heer **Koetje** (CDA): De minister had het over een heldere taaktoedeling in verband met de opvangvoorzieningen. Daarvan is echter in dit geval geen sprake van. Als je al kiest voor territoriale decentralisatie, ligt vanuit bestuurlijk oogpunt een toedeling aan een regio veel voor meer de hand dan de genoemde onduidelijke constructie. Ik ben hier in eerste termijn duidelijk over geweest.

Minister **Dales**: Voorzitter! Ik zeg niet dat alle discussies die gevoerd zijn onzin waren en dat er helemaal geen discussie ten principale meer mogelijk is. Ik wijs er alleen op dat wij nu een keuze hebben gemaakt. Die houdt in dat er wel degelijk ook sprake is van decentralisatie naar gemeentelijk niveau. Daar ging het nu alleen maar over.

De regeling samenwerking sociale vernieuwing in het onderwijs en de Wet sociale vernieuwing zijn in een apart traject voorgelegd aan de Raad van State. Ik heb met mijn collega's van Onderwijs afgesproken dat beide regelingen in elkaar geschoven worden zodra dat kan. Ik stel mij voor dat, na ommekomst van het advies van de Raad van State deze afspraken opnieuw in overweging worden genomen.

De heer De Cloe merkte op dat hij in vergelijking met de projectgroep-Schaefer weinig publiciteit ziet van het aanspreekpunt voor sociale vernieuwing en de Adviesgroep sociale vernieuwing. Dat klopt, want er wordt op een geheel andere wijze gewerkt en wij zitten nu in de volgende fase van het proces. Het aanspreekpunt functioneert terdege. Dat is een uitvoerend onderdeel van mijn departement en het ligt al niet zo in de rede dat dit uitgebreid in de publiciteit treedt. Het functioneert als een help-desk – als u dit Engelse woord even voor lief wilt nemen – voor de gemeenten ten behoeve van de sociale vernieuwing. Gemeenten kunnen daar dus terecht voor alles wat zij niet zeker weten of voor wat zij willen, maar waarvan zij niet weten hoe dat moet. Zij krijgen daar dus alle informatie en inlichtingen. Dat loopt goed. Daarom hoeft men daarvan in de publiciteit ook verder niet veel te merken. De gemeenten zijn er wel van op de hoogte. De Tweede Kamer zal over de voortgang in de beleidsuitvoering uitvoerig worden geïnformeerd in de voortgangsrapportage die ik voor 1 april

1993 aan de Kamer zal sturen. Ik beperk mij hier dus tot een aantal voorbeelden om de hoofdlijn wat "body" te geven.

De Adviesgroep sociale vernieuwing richt zich op mijn verzoek op de inhoudelijke verdieping van sociale vernieuwing en op de verbreding van het maatschappelijk draagvlak voor dat proces. Daarvoor heeft zij – ik heb regelmatig contact met die commissie, want ik wil weten wat zij doet – onder meer contact gelegd met vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, want daar liggen nog kansen die tot dusverre in de discussie eigenlijk nauwelijks zijn genoemd. Ik heb het gevoel dat overheid en bedrijfsleven nog meer aan elkaar kunnen hebben als partners bij de verbetering van sociaal-economische omstandigheden. Dat is de reden dat de Adviesgroep sociale vernieuwing – met name mevrouw Van Leeuwen – in nauwe samenwerking met betrokkenen een besloten conferentie organiseert waarvoor vertegenwoordigers van overheid en bedrijfsleven worden uitgenodigd – ik zal daar zelf ook zijn – om dat hoofdstuk nader door te ploegen en, naar ik hoop, tot betere inzichten en tot afspraken te komen.

Ik kom op het hoofdstuk grote efficiency en verzelfstandiging. De heer Leerling ging kort in op de grote efficiency-operatie en de takenanalyses. Besluitvorming over de GEO is afgerond voor deze kabinetsperiode, men weet dat. De departementen werken nu aan de uitvoering van die besluiten.

De heer Leerling merkte op dat er van een principiële onderbouwing van de GEO nauwelijks sprake is. Daar kun je veel bij denken. Als de heer Leerling daarmee doelt op het feit dat er ruimte is voor allerlei soorten van maatregelen gericht op doelmatigheid en kwaliteitsverbetering en hij wil dat niet zo'n principiële onderbouwing noemen, kan dat wel zo zijn. Aan de GEO ligt inderdaad geen blauwdruk ten grondslag. De grote mate van differentiatie in de voorstellen is daarvan het logische gevolg. Er liggen wel takenanalyses van de departementen aan ten grondslag. Deze analyses heb ik eind november 1991 aan de Kamer toegezonden. Ik heb daar wel een beetje spijt van, want zij hadden nog niet de vereiste kwaliteit. Er ontstaan dan wel eens misverstanden, maar ik geloof dat dat in dit geval wel meevalt. De Kamer kan in ieder geval weten dat er ten aanzien van die takenanalyses – die onder grote tijdsdruk tot stand zijn gekomen – een vervolgtraject is ingezet. Onder leiding van de secretarissen-generaal wordt thans gewerkt aan nadere takenanalyses die ook voldoen aan de – ik dacht ook bij de Kamer aanwezige – behoefte aan vergelijking. Deze takenanalyses en de daaruit voortvloeiende algemene bevindingen kunnen met een maand of wat aan het kabinet worden aangeboden. Dat zal zich daarover uiteraard beraden. De Kamer zal over de uitkomsten van dit beraad worden geïnformeerd.

De heer **Leerling** (RPF): Voorzitter! Ik heb nog één vraag op dit punt. Uiteraard wacht ik met veel belangstelling de nieuwe takenanalyses af. Ik denk dat de minister wel begrijpt dat ik toch enige kritiek heb, omdat ik tot nu toe tijdens de gehele GEO geen totaalvisie van het kabinet heb gezien of vernomen over de vraag wat nu een taak van de overheid is en wat niet. Wat zit in ons pakket? En wat moeten wij, hetzij direct, hetzij op termijn, afstoten omdat het gaat om taken die de overheid van lieverlede wel op zich heeft genomen, maar geen overheidstaken blijken te zijn? Dat masterplan heb ik gemist.

Minister **Dales**: Ik zei al dat de GEO niet is ingezet met het allereerst maken van een masterplan. Wij hebben nogal wat kunnen bereiken, financieel zelfs iets meer dan krachtens de Tussenbalans wenselijk was, door in ieder geval datgene te schrappen waarover was overeengekomen dat het geschrapt kon worden. Dat is op zichzelf geen slechte inzet, maar nu vraagt de heer Leerling om iets wat veel verder gaat dan de inzet. Hij stelde een correcte vraag en zal hierover nader geïnformeerd worden, zoals ik al zei.

De heer Leerling merkte overigens ook op dat een nadere bezinning op de organisatie van de rijksdienst tot verdere verkleining daarvan kan leiden. Hij stelde in dat kader de vraag of het kabinet een streefgetal in gedachten heeft. De lopende operaties, de DI, de GEO en de verzelfstandigingen, leiden inderdaad tot een kleinere rijksdienst. Daar bestaat geen twijfel over. Zo moet de decentralisatie niet alleen leiden tot overdracht aan lagere overheden van taken, bevoegdheden en geld, maar ook tot minder bemoeienis van het Rijk en dus ook uit dien hoofde tot minder rijksambtenaren. Om hoeveel ambtenaren het uiteindelijk in totaal gaat, is nu nog niet aan te geven. Wel kan ik zeggen dat de GEO in 1995 leidt tot een afslanking van ruim 5800 formatieplaatsen. Bovendien zal ook verzelfstandiging van taken leiden tot een aanzienlijke verkleining van de departementen.

Op veel departementen bestaan vergaande plannen om tot een verdere scheiding van beleid en uitvoering te komen. Daardoor zullen kerndepartementen ontstaan die zich vooral richten op beleidsvorming. Uiteindelijk, maar dan spreek ik over de middellange tot lange termijn, dus over een termijn van vijf tot tien jaar, kan dit tot kerndepartementen van een omvang van 2000 tot 4000 beleidsambtenaren leiden. Dit zijn overigens geen streefcijfers. Ik schets hiermee slechts een beeld van wat er, gezien de lopende ontwikkelingen, in de komende tien jaar zou kunnen veranderen.

Met betrekking tot het concentreren op beleidsvorming na verzelfstandiging van uitvoerende delen, merk ik wel nog op dat ik voornemens ben, erop toe te zien dat de ervaringen van de uitvoerende nieuwe instanties moeten blijven komen bij degenen die de beleidsvorming doen. Daar zijn mogelijkheden voor waar ik nog op terug zal komen. Ik zeg dit nu vast omdat ik niet het odium op mij wil laden dat dit gewoon doorgesneden kan worden. Organisatorisch en ook op andere elementen kan dat prima gebeuren, maar er wordt schade geleden als de ervaringen van de uitvoerende instanties niet op een of andere wijze terugvloeien en dus geen terugkoppeling wordt gerealiseerd.

In het kader van de GEO vroeg de heer Willems of er criteria voor verzelfstandiging zijn. Sinds april van dit jaar is er een commissie aan het werk die zich specifiek met het verzelfstandigingsvraagstuk bezighoudt. Het gaat om de commissie-Oele, die de nieuwe verzelfstandigingsvoorstellen toetst

van alle ministeries. Daartoe heeft zij inmiddels een eerste versie van een checklist opgesteld. De nota Functioneel bestuur, die wij vorig jaar bespraken – in het kader hiervan zijn deze zaken genoemd en werd hierop door de Kamer aangedrongen; ik herinner mij dat allemaal heel goed – heeft hiervoor onder andere als basis gediend. Verder kan ik de Kamer melden dat er binnen enkele maanden een concept gereed zal zijn voor de aanwijzingen voor de rijksdienst inzake zelfstandige bestuursorganen.

Een volgende taak van de Commissie verzelfstandiging is het scheppen van een kader voor de uitvoering van de evaluatie van bestaande zelfstandige bestuursorganen. Ook dat was indertijd een zwaarwegend punt. De heer Van den Berg vroeg naar de stand van zaken op dit punt. Het gaat hierbij ook om een van zijn moties. Ik zie de evaluatie – dat heb ik toen ook aan de Kamer gemeld – primair als een taak van de desbetreffende departementen. In het voortgangsverslag van de commissie, dat ik onlangs ontving, signaleert de commissie dat op vele plaatsen in de rijksdienst al wordt gewerkt aan evaluaties van zelfstandige bestuursorganen en ik wil zeker geen dubbel werk doen of de verantwoordelijkheden verkeerd leggen.

De commissie is overigens doende bij een drietal zelfstandige bestuursorganen, te weten de kamer van koophandel, de TNO en het Commissariaat voor de media, te bezien welke methode van evaluatie het meest bruikbaar is.

De heer Schutte merkte zeer terecht op, dat bij Binnenlandse Zaken hard wordt gewerkt aan verzelfstandiging van een aantal taken. Hij verbond daaraan de vraag in hoeverre de Kamer betrokken zal zijn bij de uiteindelijke vormgeving, mede in verband met de mogelijke gevolgen van verzelfstandiging voor de ministeriële verantwoordelijkheid. Indien duidelijkheid bestaat over de vorm van de verzelfstandiging, heb ik dat in de memorie van toelichting aangegeven. Bij de Rijksbrandweeracademie en het Rijksopleidingsinstituut gaat deze gepaard met wetgeving. Dan is de betrokkenheid van de Kamer evident. In andere gevallen zal ik de Kamer tijdig over de vorm van de verzelfstandiging inlichten. Overigens is voor wijziging van de ministeriële verantwoordelijkheid wetgeving ook een vereiste, zodat ook dan de betrokkenheid van het parlement per definitie vaststaat. Met de belofte de Kamer te informeren over de aard, is naar ik meen een volledige beveiliging gegeven voor de rechten van de Kamer.

De heer **Schutte** (GPV): Voorzitter! Mag ik hierover nog een vraag stellen? Heeft de toezegging die de minister doet, betrekking op haar departement of op de lijn die het hele kabinet volgt, waarbij de minister enige coördinerende rol vervult? Mogen wij van elk departement de handelwijze verwachten die de minister nu ten aanzien van haar departement naar voren brengt?

Minister **Dales**: Leuke vraag, prima gedaan. Ik moet zeggen dat ik inderdaad Binnenlandse Zaken in het achterhoofd had, maar ik zal de vraag van de heer Schutte met betrekking tot andere departementen doorgeven aan de andere departementen als een wens van de Kamer. Dan mogen wij aannemen dat dit wel in orde komt.

Ik weet niet of de Kamer nog belang stelt in het antwoord op de vraag met welke verzelfstandigingen Binnenlandse Zaken bezig is, maar het is misschien wel aardig om dat te vermelden. Dat zijn de Centrale archiefselectiedienst, het Interdepartementaal bureau dienstreizen, de Dienst uitvoering ontslaguitkeringsregelingen en de Rijksbedrijfsgezondheids- en bedrijfsveiligheidsdienst, de RBB.

Het heeft mij oprecht verheugd, dat de Kamer in brede zin instemt met de benadering die ik heb gekozen bij het bespreekbaar maken van het onderwerp bestuurlijke integriteit. Ik stel voorop – er zijn altijd boze tongen – dat wij in Nederland in de gelukkige omstandigheid verkeren dat ons openbaar bestuur integer is. En dat moet zo blijven; daar gaat het net om. Immers, integriteit behoort tot het diepste wezen van de overheid. Aantasting ervan betekent dat de overheid het vertrouwen van de burger zal verliezen en zonder dat vertrouwen van de burger kan democratie niet. Het handhaven en waarborgen van de integriteit vraagt bewust beleid. Wij kunnen er niet op rekenen dat dit ons vanzelf wel cadeau wordt gedaan, terwijl wij er verder lui bij zitten.

Het gaat dan om twee zaken: het onderzoeken van wat de invloeden zijn op het hoge goed van de integriteit van het openbaar bestuur en het ontwikkelen van een programma om de integriteit te beschermen. Het beschermen van de integriteit is iets heel anders dan boosdoeners nalopen. Daar heb ik het helemaal niet over gehad. Dat heb ik zeer zorgvuldig en opzettelijk vermeden. Wij zullen de discussie daarover moeten doorzetten. Ik ga daar nog nader op in.

Wij zullen het gevaar van de boze tongen, die de noodzaak van het onderhouden van de rechtsstaat en het beschermen van de integriteit verwarren met verdachtmaking van ambtenaren, absoluut en krachtig weerstand moeten bieden. Wij kunnen deze verdachtmakingen, die geheel onterecht zijn, niet hebben. Maar wij kunnen ook niet hebben dat wij voortgaan te doen alsof de rechtsstaat zich vanzelf wel zuiver houdt.

Dit alles vraagt enige durf. Ik wil u niet verhelen dat ik, voordat ik begon aan de grote speech voor de VNG, heel lang heb nagedacht hoe en wanneer ik dat zou moeten zeggen. Ik heb zelf wat gehuiverd, want ik weet hoe het mis kan gaan. Dat is gelukkig niet gebeurd. Ik zeg nogmaals met nadruk dat niet voorzit de gedachte dat het allemaal niet in orde is en dat er onderzoeken en vervolgingen moeten plaatsvinden.

Voor het onderzoeken van de invloeden op het hoge goed van de integriteit van het openbaar bestuur zijn enkele acties in gang gezet. Het gaat hierbij om het inschatten van bedreigingen, betrokken belangen en potentieel kwetsbare sectoren en plaatsen binnen de rijksoverheid. De Tweede Kamer is daarover recent geïnformeerd.

In dit kader moet ook het onderzoek van de Binnenlandse veiligheidsdienst worden gezien. Er is geen sprake van dat de Binnenlandse veiligheidsdienst achter ambtenaren aan zou zitten op dit moment en in dit kader. Daar is geen sprake van. Het ligt wel in de rede dat dit onderzoek zich niet richt op personen; ambtenaren of politieke bestuurders, die wel bij dit hele complex horen. Ik hecht er wel aan

om te stellen dat het onderzoek van de BVD wel degelijk in de wettelijke taakstelling van de BVD past. Het gaat immers om structurele inbreuken op de integriteit van het bestuur, hetgeen ik mede beschouw als een gewichtig belang in de zin van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten.

Toen ik aantrad, ben ik begonnen met in alle duidelijkheid te zeggen dat de Binnenlandse veiligheidsdienst geen opsporingsbevoegdheid krijgt. Dat was ik toen van mening en daarin ben ik nog geheel onveranderd.

De heer **Wolffensperger** (D66): Voorzitter! De minister kiest haar woorden zorgvuldig. Zij zegt dat de BVD een soort risico-analyse doet. *Zij zegt erbij: op dit moment en in dit* kader is het niet de bedoeling dat er naar individuele ambtenaren wordt gekeken. Wat bedoelt de minister met op dit moment en in dit kader?

Minister **Dales**: Precies wat ik zeg.

De heer **Wolffensperger** (D66): In een ander kader en later dan wel, is mijn wedervraag.

Minister **Dales**: Het is niet uitgesloten voor alle tijden dat zich een keer een affaire voordoet, hetgeen thans niet het geval is, waarbij de BVD een rol zou kunnen spelen, in het belang van de staatsveiligheid. Dat zeg ik er voor alle duidelijkheid bij. Ik kies mijn woorden zo voorzichtig, omdat ik niet over een jaar als leugenaar te boek gesteld wens te worden, wanneer dit wel binnen de wettelijke taak van de BVD gebeurt. Wij hebben dat eerder gehad en ik heb dat vele malen aan de heer Willems moeten antwoorden. Toen ging het niet over ambtenaren, maar over leden van bepaalde organisaties. Ik heb toen gezegd dat die organisaties geen doelwit meer zijn voor de BVD, maar dat er een persoon kan zijn. Het is goed dat u het vraagt, maar ik kan het niet nog duidelijker zeggen. Ik ben bang dat ik dan weer onduidelijker word.

De heer **Wolffensperger** (D66): Voorzitter! Ik schrik er een beetje van dat dit al over een jaar zou kunnen blijken. Uit de woorden van de minister blijkt door die verwijzing naar de staatsveiligheid toch duidelijk dat er wel iets bijzonders aan de hand moet zijn, als de BVD zich met een individueel geval gaat bemoeien.

Minister **Dales**: Maar natuurlijk. Hij zal het ook niet opsporenderwijs doen.

De heer **Wiebenga** (VVD): Ik zou toch nog wat verduidelijking willen hebben. Is het niet goed, met elkaar hier vast te stellen dat, als wij het even niet hebben over het ingewikkelde begrip van bestuurlijke integriteit of iets dergelijks...

Minister **Dales**: Waar wilt u het dan wel over hebben?

De heer **Wiebenga** *(VVD): Ik wil het* hebben over corruptie. Als wij met elkaar vaststellen dat de BVD met het opsporen van corruptie "im grossen ganzen" niets van doen heeft...

Minister **Dales**: Dat kunnen wij gemakkelijk doen. Ik had het helemaal niet over corruptie. Wel kan het zijn dat corrumperende gedragingen of elementen van corruptie onderdeel ervan uitmaken. Ik vind dit een beetje op de toekomst spelen en daar hebben wij niets aan. Wij moeten nu vaststellen dat de democratische rechtsstaat ook onderhoudswerkzaamheden vergt. Ik wil een voorbeeld geven, op het gevaar af dat men daarop doorgaat, maar dat wil ik voorkomen. In toenemende mate is de overheid – daar zijn goede gronden voor; ik keur het ook niet af, in tegenstelling tot wat een krant mij een week of wat geleden in de mond wilde leggen – ook marktpartij geworden. Bij grote aanbestedingen gaat het soms om zeer grote sommen geld. De vraag is – en dat soort vragen moet beantwoord worden en denk ik nog eens tussen de regering en de Kamer nader besproken – of de overheid zich als gelijke tussen marktpartijen kan bewegen. Er is veel veranderd in de verhouding tussen de overheid en andere partijen, groeperingen en dergelijke. Wij zullen de vraag moeten stellen – dat is de kern van wat ik wil, los van het feit dat mij corruptie weren bepaald ook interesseert – in hoeverre de overheid marktpartij wil zijn, hetgeen wij eigenlijk wel willen tot dusverre en waarvan ik niet terugkom, onder de voorwaarde van het vasthouden van de specifieke, uitzonderlijke positie die de overheid heeft. Slagwoord daarbij is: onderhoud aan de democratische rechtsstaat.

De heer **Wiebenga** (VVD): Dit vergt een apart debat. Ik wil de minister nog een ander voorbeeld voorleggen. Dat heeft betrekking op Duitsland ten tijde van de regering-Brandt. Er was toen een zeer dicht bij de bondskanselier staande ambtenaar die communistische verbindingen had en uiteindelijk is de bondskanselier afgetreden. Ik kan mij voorstellen dat in zo'n geval de integriteit van een andere overheid in het geding is, dat de staatsveiligheid *in het geding is en dat de* BVD, waarvan het bestaan door mijn fractie juist wordt gevonden, daarbij wordt ingeschakeld. Als het echter gaat over een schoonmaakaanbesteding op het ministerie van Binnenlandse Zaken waar wij ooit eens vragen hebben gesteld, heeft de BVD er niets mee te maken.

Minister **Dales**: Dat denk ik ook.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Ik wil de minister ook iets vragen over de rol van de BVD. In mijn benadering, waarin ik overigens steun gaf aan de trend die de minister voor dit onderwerp zet, heb ik er nogal de nadruk op gelegd dat de BVD niet aan de kant van de opsporing zou moeten zitten, maar aan het begin. Ik wil dit toespitsen. Zou het niet goed zijn als de BVD vooral met het oog op de vervulling van die functies, in het kader waarvan je problemen kunt verwachten of vermoeden op grond van de gevoeligheid die daarbij in het geding is, diens echte handwerk weer opnam, namelijk het screenen van de personen die in die functies worden benoemd?

Minister **Dales**: Een van de vragen die zich in dit hele complex voordoet – hierop zullen wij op een gegeven moment verder ingaan; ik herinner mij de wens van de Kamer en mijn eigen begeerte om te dunnen in het aantal vertrouwensfuncties – is of het niet weer wat breder zou moeten. Daarover moet weloverwogen en ordelijk worden beslist. Er

mag geen sprake zijn van groeien, groeien en nog eens groeien.

De heer **Willems** (Groen Links): Voorzitter! Ik heb in mijn bijdrage verwezen naar het standpunt dat burgemeester Nijpels ingenomen heeft in zijn column in het blad van de VNG. De minister zegt dat de rol van de BVD zich niet toespitst op de opsporing. Dat behoort de BVD immers niet te doen, omdat wij daar andere diensten voor hebben. De rol van de BVD spitst zich toe op het onderzoek. De vraag is nu of dat onderzoek wel binnen de interpretatie van artikel 8 van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten kan plaatsvinden. Ik denk dat burgemeester Nijpels, die ook naar zijn eigen interpretatie daarvan verwijst, terecht kan volhouden dat dit geen staatsveiligheidszaak is die door de wet gedekt wordt. Ik vind die interpretatie van de minister daarom zeer rekbaar.

Minister **Dales**: Ik ben niet zo vreselijk rekbaar. En dat wordt in het algemeen ook wel bevestigd. Maar goed, dat is natuurlijk geen adequaat antwoord. Ik sluit niet uit dat de heer Nijpels en ik daarover iets verschillend denken. Dat kan ik zo gauw niet bezien, omdat je daar vaak iets meer tijd voor nodig hebt. Maar ik heb ook niet echt met de heer Nijpels te maken, ik heb nu te maken met de vertegenwoordiger van de VVD-fractie. Die vertegenwoordiger heeft zijn uitspraken gedaan en daar ligt zo te zien nog niet direct een ruzie op de loer. Ik wil dus mijn bestendige houding in deze discussie volhouden en ik wil zeker niet met mensen die ik waardeer en ook zeer goed ken via de krant discussiëren.

De heer **Willems** (Groen Links): Oké. Ik laat even in het midden of er een intern probleem bij de VVD is. Waar het mij om gaat, is wie nu uiteindelijk de interpretatie van artikel 8 vaststelt. Hier wordt toch kamerbreed vastgesteld dat die minstens op gespannen voet staat met de Wet op de inlichten- en veiligheidsdiensten, als de BVD hier echt een belangrijke taak in krijgt. Onderzoek is toch gewoon een taak die ook bij het ministerie plaats kan vinden? Daar hoef je toch niet een dergelijke inlichtingendienst voor te hebben?

Minister **Dales**: Ik heb nimmer gezegd dat het onderzoek een alleenheerschappij van de BVD is. Ik heb ook gezegd dat ik niet wil dat zulke dingen gaan "zoemen". Ik heb de BVD verzocht, in dit hele complex een bijdrage te leveren op het stuk van de structurele zwakte en de potentiële gevaren. Ik heb de Kamer gezegd dat een opsporingsbevoegdheid in de verste verte niet aan de orde is. Ik heb ook niet gezegd dat daarin niemand anders een bijdrage zal leveren, integendeel. Deze discussie heeft dus een enge grondslag. Ik ben van mening dat deze interpretatie zich uitstekend verdraagt met de wet en ik hoor ook geen van de andere fracties daaraan twijfelen. Twijfelen aan die interpretatie kan natuurlijk altijd. Ik ben ervan overtuigd dat wij nog regelmatig en ook in plezierige toonzetting over de Binnenlandse veiligheidsdienst blijven discussiëren. Dat staat wel vast.

Ik vervolg mijn betoog. Ik vertelde de Kamer desgevraagd wat ik allemaal voor mij zie aan nadere werkzaamheden bij het onderwerp van de integriteit van het openbaar bestuur.

Ik ben bezig met het ontwikkelen van een programma om de bestuurlijke integriteit te beschermen. De preventie van inbreuken op de bestuurlijke integriteit staat daarbij centraal. Bij het voorkomen van inbreuken op de bestuurlijke integriteit gaat het in de eerste plaats om het ontwikkelen van het besef dat de risico's van inbreuken op de bestuurlijke integriteit in elk onderdeel van het openbaar bestuur aanwezig zijn. Het gaat immers om mensen. Dit besef is een noodzakelijke voorwaarde voor een preventieve aanpak. De tweede voorwaarde voor een preventief beleid voor bestuurlijke integriteit is een open communicatie over de risico's die op dit punt in het openbaar bestuur worden gelopen. Het is van groot belang om een bepaalde attitude bij de verantwoordelijke personen te ontwikkelen en vast te houden. Het gaat immers om het versterken van de voorbeeldfunctie voor de organisatie. Zo'n attitude kan ook zijn neerslag krijgen in een gedragscode. Hierbij denk ik aan het hier nog niet genoemde voorbeeld van het initiatief dat bestuurders van de Partij van de Arbeid in Limburg in september jongstleden hebben genomen om afspraken met elkaar te maken over wat nu wel en niet past bij integere bestuurders. Ik ondersteun dit soort initiatieven. Ik weet dat de gemeentesecretaris van Den Haag op die wijze ook bezig is. Ik ga er welhaast van uit dat het op nog meer plaatsen geschiedt, die ik gewoonweg nog niet kan kennen. Kortom, ik ondersteun dit soort initiatieven.

Voor een gedragscode is het noodzakelijk dat er overeenstemming bestaat over deze attitude. Het gaat hierbij derhalve om zelfregulering, die moet worden gestimuleerd. In reactie op de inbreng van de geachte afgevaardigde de heer Schutte, merk ik op dat hierin ook zeker de herwaardering van de ambtseed past. Ik heb dat eerder op een bijeenkomst van gemeentesecretarissen eens gezegd en niet, zoals het helaas in de publiciteit leek te komen, als remedie voor alle kwaden, want dat zou natuurlijk buitengewoon naïef zijn en dat denkt ook de heer Schutte niet, maar als element, want de ambtseed kan mijns inziens uitdrukking geven aan de betekenis van het vervullen van bepaalde ambten in het openbaar bestuur.

Voorts is een heldere verdeling van verantwoordelijkheden en taken een noodzakelijke voorwaarde voor bestuurlijke integriteit. Het handelen van de verantwoordelijken moet transparant zijn; checks and balances moeten centraal staan in elk handelen, waarbij publieke bevoegdheden en middelen zijn betrokken. Het gaat daarbij om controleerbaarheid van de macht. Bestuurders, politici en ambtelijke top moeten zich concentreren op het scheppen van voorwaarden voor en het houden van toezicht op de democratische besluitvorming en uitvoering van het beleid. Dat betekent openbaarheid en toegankelijkheid van procedures, kwaliteit van de functionarissen – durf, visie – en het herwaarderen van het zelfcorrigerend, besturend en normerend vermogen.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Voorzitter! Alles wat de minister hierover zegt, klinkt mij buitengewoon verstandig in de oren, maar één ding mis ik daarin. Ik heb geprobeerd dit in mijn eigen bijdrage nog

een keer duidelijk aan te duiden, te weten het onherroepelijk neerleggen van de verantwoordelijkheid bij het bestuur en bij degenen die de ambtelijke verantwoordelijkheid voor de medewerkers dragen. Alles wat de minister zegt, is eigenlijk stimuleren, aanbrengen en opwekken. Ik wil van haar horen: verantwoordelijkheid opleggen. Het zou heel goed zijn in mijn ogen, als de minister van Binnenlandse Zaken ondubbelzinnig duidelijk maakt dat waar iets gebeurt, het de verantwoordelijkheid van de bestuurders is om in te grijpen en dat zij daarop aanspreekbaar zijn. Want waar wij over praten, daar begint die verantwoordelijkheid en daar moet zij dus ook gelegd worden en gehouden worden.

Minister **Dales**: Ik ben het daarmee eens. Ik meen het ook gezegd te hebben, maar ook als ik het niet heb gezegd, dan vul ik het hierbij aan. Het is helder. Ik wil u zeggen dat ik zeer gemotiveerd ben om hier nog beduidende energie in te steken en ook beduidende energie te doen ontvlammen op allerlei plekken. Wij zijn in ieder geval met de VNG in gesprek over een eerste besloten conferentie, om dat veld nog eens wat nader te verkennen. De VNG heeft mij in dezen een toezegging gedaan en dat ligt ook in de rede. Er is natuurlijk geen denken aan dat de minister van Binnenlandse Zaken feitelijk anders kan dan hier en daar een punt zetten of een of ander ander leesteken. Maar ik vind het toch heel interessant om in de aanvang ook wel persoonlijk bij eerste probeersels betrokken te zijn, want ik wil eigenlijk niet dat dit langzamer gaat. Misschien gebeurt het zelfs veel sneller dan ik weet en dan zijn wij erg blij.

De heer **De Cloe** (PvdA): Voorzitter! De minister heeft uitdrukkelijk gesproken, waar het ging over de integriteit van bestuurders, over het punt van de voorbeeldfunctie en over het moeten plaatsvinden van attitudevorming. Zij is blij met gedragscodes en verwijst ook naar de suggestie die vanuit kringen in de gemeente Den Haag is gekomen. Zij haalt voorts heel uitdrukkelijk een voorbeeld aan uit Limburg, van de Partij van de Arbeid. Dat is natuurlijk ook buitengewoon interessant. Maar ik wijs nog eens op het voorbeeld van onze eigen bewindslieden, van het kabinet, in het kader van die gedragscodes. Ik heb toen gevraagd of ook de ministers zelf zo'n gedragscode hanteren.

Minister **Dales**: Niet in de zin dat daar nu een speciaal papier voor is. Maar ieder kamerlid weet dat het gebruikelijk is dat de ministers en de staatssecretarissen bij aantreden in elk geval terstond afstand doen van alle nevenwerkzaamheden tegen enige betaling. Ik zie hier links van mij een gezaghebbend staatssecretaris zeer duidelijk bevestigend knikken.

Als er iets is wat mogelijk discussie zou kunnen veroorzaken, van welke aard dan ook en al of niet passend bij het ambt van kabinetsleden, is het gebruikelijk om daarover met de minister-president van gedachten te wisselen, zodat in elk geval voldaan is aan het niet onder de dekmantel houden en aan open communicatie. In veel gevallen moet dan toch geconcludeerd worden dat het desbetreffende punt niet passend zou zijn.

De ministers en staatssecretarissen zijn zelfs buitengewoon verantwoordelijk bezig ter zake van de vraag: waar geef je je naam aan? Dat is vaak ook discutabel. Er zijn soms dingen die zo uitdrukkelijk bij het ambt passen dat je best in een comité van aanbeveling kunt zitten, maar nooit tegen betaling en altijd na een grote afweging. Er zijn dus wel degelijk forse elementen van een gedragscode voor bewindslieden. Dat zeg ik zo maar even uit mijn hoofd; ik had wat opgeschreven, maar ik denk niet dat daar wat anders kan staan.

De heer **De Cloe** (PvdA): Op dit antwoord is weinig af te dingen op het door de minister genoemde onderdeel, maar wel wat betreft het niet noemen van waar ik naar vroeg. In de vraag die ik de minister vorige week heb gesteld, zat namelijk een beetje de vraag ingebakken of ook de bewindslieden niet enige terughoudendheid past op het punt van de gedragscode die de gemeentesecretaris van Den Haag als voorbeeld had genoemd, namelijk het maken van reizen die op zichzelf niets met het ambt te maken hebben. Daar ging het over. De minister noemt heel uitdrukkelijk de voorbeeldfunctie en de attitude. Het gaat dus om de vraag of op dat punt voor de bewindslieden van dit kabinet enige terughoudendheid zou mogen bestaan bij het omgaan met die kwestie.

Minister **Dales**: Mijn excuses. Het komt ook een beetje omdat wij er een paar dagen gras over hebben laten groeien. Het staat mij nu weer helder voor de geest. De heer De Cloe heeft volgens mij Barcelona genoemd. Dat springt nu weer in het geheugen. Op dat voorbeeld als zodanig reageer ik niet, zoals men zal begrijpen. Ik heb al eerder voorbeelden genoemd, die meer structureel zijn. Daarmee heb ik willen aangeven dat grote terughoudendheid in de Nederlandse kabinetten – als wij van nog een kabinet deel mogen uitmaken – als een groot goed moet worden beschouwd en zeer wordt betracht.

Wat ik niet heb gezegd, maar wat wel bijzonder passend is, is dat de Kamer op dat punt natuurlijk ook een echte rol heeft. Zij kan te allen tijde zeggen dat dit of dat is gebeurd en dat zij meer wil weten over wat zij maar wil. Met betrekking tot bewindslieden is er dus een eigen prudentie die ver strekt tot in voor het oog zelfs kleine dingen met betrekking tot alles wat niet evident tot het ambt behoort. Bovendien is er de nadere gelukkige omstandigheid dat ook de Kamer op dat punt in de regel heel oplettend is.

De heer **De Cloe** (PvdA): Betekent dit dat de minister dat wellicht op de een of andere manier ook bespreekbaar maakt, nu zij zelf zegt – en dat waardeer ik – dat je daar prudent en terughoudend mee om moeten gaan? Zo leg ik haar woorden uit. Kan dat dan ook een bespreekbaar punt zijn bij de minister en haar collega's?

Minister **Dales**: Dat lijkt mij wel, maar ik zei al dat het de praktijk is dat indien ergens twijfel rijst, het in ieder geval goed gebruik en standaard is dat dit met de minister-president wordt besproken. Die is daar de spil in en dat vind ik uitstekend.

Er is ook iets anders. Ik herinner mij nu ook dat die Barcelonavraag in de krant enigszins is uitgemeten. Dat

punt doet nog wel eens nader ter zake. Ik zal mij daar even op bezinnen, want dat zou aanleiding kunnen zijn om in de ministerraad nog eens een vraag te stellen. Ik zal mij erop bezinnen hoe dat punt behandeld moet worden. Meer kan ik op dit moment met die specifieke Barcelonavraag niet doen.

De heer **Van der Heijden** (CDA): De richting die het debat inzake corrumpatie en corruptie in bestuurlijke kring nu inslaat, vind ik niet goed. Wij moeten niet denken dat er sprake is van corrumpatie of corruptie als bijvoorbeeld een ambtenaar mee uit eten wordt genomen door iemand met wie hij te maken heeft of als een kamerlid een reisje maakt op uitnodiging van een instantie of als een burgemeester in een groter geheel op reis gaat. Als wij zo te werk gaan, komen wij in een soort socialistisch calvinisme terecht. Dat betekent slechts dat wij elkaar proberen af te katten op ieder licht emolument dat de een wel en de ander niet kan bereiken. Ik vind dat zeer verkeerd.

De voorbeelden van Den Haag kunnen tot de volgende situatie leiden: een ambtenaar voert een gesprek dat wordt onderbroken door een maaltijd, waarop de ambtenaar meedeelt dat hij even thuis gaat eten of op kantoor zijn boterhammen gaat opeten om niet in het vaarwater van corrumpatie terecht te komen. Ik wil niet dat het die richting opgaat. De minister heeft zeer wezenlijke zaken aangesneden. Ze betreffen een verwoestende invloed op ons bestuur langs allerlei lijnen, waarvoor wij zeer waakzaam moeten zijn. Dat is niet hetzelfde als iemand die toevallig mee is gaan eten en later moet zeggen: het was wel gezellig, maar ik weet niet zeker of ik wel precies binnen de grenzen van de gemeentesecretaris ben gebleven. Daarmee doen wij schade aan het openbaar bestuur. Bovendien zouden wij de vergoedingen voor maaltijden voor ambtenaren dan fors moeten verhogen, zodat zij ook eens iemand kunnen uitnodigen, zodat het niet altijd van één kant hoeft te komen.

Minister **Dales**: Wij gaan wel een heel griezelig pad op als wij om redenen van iets meer of iets minder uitgaven iets meer of iets minder genot van een functie toestaan. Het is helemaal gevaarlijk. Ik heb met succes vermeden om in details te treden, om in veroordelende of waarderende zin te spreken over bepaalde gedragingen. Ik houd het bij het onderhoud van de rechtsstaat. Zeer veel bestuurders zijn er blij mee en hebben er zin in om daarover mee te denken. De tijd daarvoor is aangebroken. Wij zullen zien hoever wie daarmee gaat. Ik zal mij zeker niet bemoeien met eventuele taken van enige gemeenteraad met betrekking tot de gedragsregels die hij wil aanvaarden.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Dat heb ik ook niet bedoeld te doen. Ik probeer te voorkomen dat door de aanpak van de minister, die ik in essentie goed vind, aan de buitenkant een sfeer ontstaat dat in iedere gemeenteraad over iedere reis die een wethouder of een hoge ambtenaar maakt, ruzie gemaakt wordt. Ik ben niet in discussie met de heer De Cloe, want dat mag niet van de voorzitter, maar zijn voorbeelden neigen in die richting. Die kant wil ik niet opgaan. Het hoge goed van het tegengaan van corrumpatie ligt aan een heel andere kant. Er moet voor worden gezorgd dat de functies die vervuld worden, niet door allerlei steekpenningen in een verkeerde besluitvorming resulteren, die niet te verantwoorden is door bestuurders.

Minister **Dales**: Ik begrijp dat u dit allemaal toch tegen de heer De Cloe zegt.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Ik moet wel via u spreken, anders hamert de voorzitter mij af.

De **voorzitter**: Dat is niet waar. Omdat u zich tot de minister hebt gewend, kan de heer De Cloe moeilijk antwoorden.

De heer **Wolffensperger** (D66): Op het gevaar af iets moois te verstoren, komt het mij voor dat in het antwoord van de minister een onevenwichtigheid zit. Zij signaleert het probleem. Ik ben het daarover volstrekt met haar eens. Vervolgens zegt zij: je zou over het algemeen moeten streven naar gedragscodes, naar het maken van afspraken over wat wel en niet kan.

Minister **Dales**: Dat zijn niet mijn woorden geweest. Ik heb slechts voorbeelden gegeven van een gedragscode. Bij mijn principiële inzet, waarvoor de heer Wolffensperger waardering heeft, heb ik dingen genoemd die her en der in het land gebeuren.

De heer **Wolffensperger** (D66): U bent dus niet voor gedragscodes?

Minister **Dales**: Misschien begrijp ik uw vraag niet goed.

De heer **Wolffensperger** (D66): Nogmaals, ik ben het eens met de minister als zij met positieve inzet wijst op gedragscodes, zelfregulering en afspraken over wat wel en niet kan. Maar is het dan niet wat merkwaardig als u, wanneer u aan het kabinet komt – het Barcelonaprobleem van de heer De Cloe – zegt: ja, er zijn elementen van een gedragscode, en gelukkig is er de Tweede Kamer die kan controleren? Zou het dan niet, getuige de voorbeeldfunctie die u noemt, juist op de weg van het kabinet liggen om daarover een gedragscode af te spreken?

Minister **Dales**: Ik heb u meegedeeld dat er nogal wat is op het stuk van gedragscodes, en dat is zeer scherp. Er zijn bewindslieden die een aantal commissariaten neerleggen, waarbij het bedrag dat zij aan ministerssalarissen overhouden, maar gering is. Ik ga die tour liever niet verder op, want het gaat hier niet om geld of voordeel, het gaat erom dat ik de desbetreffende vraag met "ja" beantwoord, en dat ook in de kring van het kabinet dit punt zeker bestaat. Ik heb daarvan twee voorbeelden genoemd. Het is niet zo, noch bij het kabinet, noch bij een gemeenteraad, noch waar dan ook dat, wanneer men op een zeker moment een mooie praktijk heeft ingezet, en die dingen ook eventueel nog goed op papier heeft staan, er daarna wel gerustheid kan optreden. Want ineens komt Barcelona, waarover iemand een vraag stelt. Ik wens ook niet in de grote pot te roeren. Als we vreselijke signalen krijgen, zal ik – ik heb dat aan de heer De Cloe, en daarmee aan de hele Kamer, toegezegd – daar eens over nadenken, omdat er wat geruchten zijn op dit punt. Ik weet

daar zelf niet direct iets van, behalve uit vragen die mij geworden zijn. We moeten niet gaan doen alsof er bij het kabinet niks is. Ik heb duidelijk gemaakt dat dat wel terdege zo is. We moeten ook niet doen alsof er niet overal opnieuw een vraag kan rijzen.

De heer **Wolffensperger** (D66): Een opmerking tot slot. Ik geef de minister dit mee: in het college van burgemeester en wethouders waarvan ik acht jaar deel heb mogen uitmaken, waren wel degelijk zodanige afspraken gemaakt dat het voorbeeld van de heer De Cloe – ik laat even daar in hoeverre dat waar is – daar uitdrukkelijk buiten viel. Als een college van B en W dat kan doen, kan een kabinet dat ook doen, en behoort een kabinet dat ook te doen.

Minister **Dales**: Dat is ook juist. Ik heb dat van tevoren al gezegd. Kijk, uw opmerking is een nadere illustratie van mijn eerste opmerking dat wij niet te maken hebben met een in grote mate mankerende integriteit van bestuur. Integendeel, ook ik heb in een college van B en W gezeten, en ook daar leek wel eens iets te gebeuren, en dat werd altijd meteen ordelijk op het vlak van het hele college in discussie gesteld, dan wel er werd gezegd: denk eraan, het gebeurt nooit meer. Er is dus nog een geweldige kracht; ik wil alleen niet dat we die totaal opslijten. Maar goed, daar waren we het wel over eens.

De heer **De Cloe** (PvdA): De minister zegt toe, daarnaar te informeren. Ik neem aan dat ze ons ook over de uitkomst daarvan nog eens zal informeren. Ik ben tevreden met de toezegging dat ze dat gaat doen. Het gaat op dit moment niet om een geheel afgebakend terrein, maar om het bekijken van vragen als "zijn er gedragscodes, hoe werkt dat met voorbeeldfuncties, en hoe kunnen we daar ook bij de bewindslieden mee omgaan?". Je kunt die vragen best verwachten van een socialistische calvinist. Wat dat betreft moet ik de heer Van der Heijden geruststellen: bij katholieken zou dat wellicht een stuk makkelijker kunnen zijn, iets wat ik niet geheel uitsluit. Via de minister wil ik hem zeggen dat de gemeenteraden autonoom zijn om zelfstandig die regels te stellen. Ik heb net begrepen dat er colleges zijn die daarmee goed kunnen werken.

Minister **Dales**: En de ambtseed wordt ook nog wel eens afgelegd. We hebben het niet over het zwart, we hebben het niet over het roze, we hebben het over de toekomst.

De heer **Wiebenga** (VVD): Voorzitter! Misschien mag dit punt, handelend over een gedragscode voor de ministers en de staatssecretarissen, in deze vorm worden afgerond. Ten eerste met de vaststelling dat er deelregelingen zijn...

De **voorzitter**: Ik moet u onderbreken. Als u een opinie geeft, kan dat bij interruptie, maar u heeft een tweede termijn, en die kunt u natuurlijk niet naar voren halen via een interruptie. Maar gaat u verder, waarbij u wel kort en bondig moet zijn, en nog niet uw eindconclusie mag melden, want daarvoor is uw tweede termijn, ondanks het aantal minuten dat u nog hebt.

De heer **Wiebenga** (VVD): Ik had een vraag willen stellen. Constaterende dat er deelregelingen zijn, onder andere op het financiële gebied, voor ministers – dat is bekend – is het de vraag hoe die zich verhouden tot de nevenfunctieregelingen en dergelijke. Is de minister bereid om een notitie aan de Kamer te sturen, waarin zij een overzicht geeft van de bestaande regelingen, wellicht ook van de aanpassingen die de ministerraad, gehoord deze discussie, overweegt om aan te brengen? Is zij ook bereid daarbij om het boekje van oud kamervoorzitter Vondeling "Schijn des kwaads" nog eens door te lezen en daaraan te refereren?

Minister **Dales**: Ik ben altijd bereid om een goed boekje te lezen, maar ik ben niet bereid om een boekje dat in de handel is zomaar aan alle kamerleden te verstrekken, en ik ben ook niet bereid om op de vraag van de heer Wiebenga met "ja" te antwoorden, want dat behoort alleen de minister-president te doen. Ik heb vanuit mijn kennis en zonder enig probleem en bezwaar een paar voorbeelden genoemd, maar een desbetreffend antwoord en dan ook nog op schrift, dat vind ik verder gaan dan tot waar, gelet op de collegiale hoffelijkheid en de feitelijke taakverdeling, mijn bevoegdheden reiken.

De heer **Wiebenga** (VVD): Daar heeft de minister gelijk in. Wellicht wil de minister dit punt in de ministerraad aan de orde stellen en aan de minister-president in overweging geven om de notitie aan de Kamer te doen toekomen.

Minister **Dales**: Dit kan zo wel worden doorgeleid.

De Kamer heeft in eerste termijn uitvoerig geput uit de Burgerzaallezing van de heer Brinkman. De daarin geuite gedachten over de toekomst van het burgemeesterschap zijn helder en roepen blijkens de inbrengen van vorige week discussie op. Dit is een discussie die overigens al veel langer in bestuurlijk Nederland wordt gevoerd. Deze heeft de Kamer ertoe gebracht om op dit punt een externe commissie te laten rapporteren. Ik acht het niet verstandig, vooruitlopend op deze rapportage en de discussie die naar aanleiding daarvan in de Kamer moet worden gevoerd, op dit moment een oordeel te geven over het vraagstuk van de gekozen of benoemde burgemeester. Voor the time being heb ik mij ervoor ingespannen – dat is de Kamer, zeker de Commissie voor binnenlandse zaken goed bekend – en ook bereikt – dat is vrij nieuw – dat de duur van de procedure van burgemeestersbenoemingen is teruggebracht tot de normale duur die wordt aangenomen bij wat zwaardere banen. Verder kent men de regeling. Die heeft men in een circulaire van mij ontvangen. Dat is mijn bijdrage. Ik kom er opnieuw in, als de commissie heeft gerapporteerd en als het dus weer zinvol is om daarover te spreken.

De heer **Wolffensperger** (D66): Ik ben het daarmee eens, maar ook zonder vooruit te grijpen, heeft mijn collega, mevrouw Scheltema, aan de minister gevraagd: Zou het niet verstandig zijn dat wij, vooruitlopend op de uitkomsten van de commissie-Van Thijn, die burgemeestersbenoeming deconstitutionaliseren?

Minister **Dales**: Daar kom ik nog op.

Als ik de heer Van der Heijden goed beluister, dan kiest de CDA-fractie ook nu nog niet voor één van beide opties. Het gaat deze fractie in de eerste plaats om meer helderheid in de mogelijke opties en de mogelijke consequenties daarvan voor een meer volwaardig functioneren van het lokaal bestuur en in verlengde daarvan, van de burgemeester. Daar kan ik mij geheel in vinden. Zodra het moment daarvoor is aangebroken, zal de regering haar visie geven op de wijze van aanstelling van de burgemeester en of die dient te worden gewijzigd of niet. Ik moet op dit moment de heer Wiebenga dan ook in het ongewisse laten over een aantal op zichzelf bepaald relevante aandachtspunten, die hij vragenderwijs heeft opgeroepen. Het vraagstuk van de gekozen of benoemde burgemeester kan niet los worden gezien van de bredere context van de organisatie van het lokaal bestuur en overigens ook nog van de verhouding met andere besturen. Een andere vraag is, hoe het ambtelijk apparaat daarin een positie vindt. Blijft de ambtelijke topman of -vrouw secretaris van het gemeentebestuur, of willen wij een ontwikkeling in de richting van een stadsdirector? Ik neem aan dat dit hier een algemeen bekend begrip is. Ik laat het woord "Polizei-Präsident" nog maar even in de portefeuille zitten. Het moge duidelijk zijn dat er nog heel wat vragen te beantwoorden zijn. Die zijn ook veel wezenlijker dan de vraag op welke wijze wij de burgemeester op zijn plaats willen krijgen. Het moge ook duidelijk zijn dat de materie mij zeer interesseert, maar dat ik toch blijf bij mijn wat voorzichtige opstelling. Mijn taak is voorlopig gedaan. Er is een verbetering aangebracht. Ik hoop in de volgende fase ook nog wat te mogen zeggen, maar dat zien wij nog wel.

Mevrouw Scheltema heeft de suggestie gedaan om nu al het pad te effenen voor een grondwetswijziging, waardoor de huidige bepaling dat de burgemeester door de Kroon wordt benoemd, vervalt. Daar heb ik een soortgelijke opvatting over. Laten nu eerst de discussie maar houden. Ik sluit mij aan bij de voorzitter van de bijzondere Commissie vraagpunten, die ook al heeft gezegd dat eerst de beleidsmatige discussie moet worden gevoerd en dat daarna pas overgegaan zou moeten worden tot een mogelijke grondwetsherziening.

Dat wij eerst de discussie moeten afwachten, geldt ook voor een eventuele aanpassing van de wachtgeldregeling van de burgemeester in de richting van gekozen politieke ambtsdragers. Dat is zeer prematuur, want wachtgeldregelingen zijn afgestemd op de aard van de functie, of het een benoemde of gekozen functie betreft. Het gaat daarbij om niet onaanzienlijke verschillen, zowel wat betreft een mogelijk ontslag, als wat betreft de vraag wie de kosten betaalt. Ik heb geen behoefte aan een verwarring van de thans heldere lijnen.

De heer De Cloe heeft nog opgemerkt dat in zijn fractie af en toe de indruk bestaat dat de commissarissen der koningin als "stoorzender" fungeren – dat is een woord van de heer De Cloe – in die zin dat een al te beperkte of selectieve keuze van kandidaten aan de gemeentelijke vertrouwenscommissie wordt voorgelegd. Hij vraagt of ik daarnaar wil kijken. Dat wil ik altijd wel doen. Ik heb heel frequent contact met de vergadering van de commissarissen der koningin. Daarin doen wij altijd zaken. Wij houden daarin geen beleefdheidspalavers. Ik ben echter niet zo ongerust op dit punt. Gemiddeld gaan er namelijk 7 naar het oordeel van de commissaris benoembare kandidaten door naar de vertrouwenscommissie. Ik blijf echter op dit punt letten. Dat doe ik echter niet speciaal vanwege de commissarissen. Ik let namelijk op alle punten, waarvan het eindresultaat door mij moet worden bewerkt. Ik let dus soms met een scheef en soms met een scherp oog op de gang van zaken.

Mevrouw Scheltema heeft nog gewezen op het grote verschil in onkostenvergoeding van de commissaris en die van de burgemeesters van de grote steden. Ik herhaal wat ik in dit verband in de schriftelijke voorbereiding al heb vermeld. Omdat bij de onkostenregeling van commissarissen tevens van belang is of onkosten al dan niet als rijksorgaan zijn gemaakt, is het passend dat ten laste van het Rijk een ambtstoelage wordt toegekend.

Mijn laatste punt betreft de GBA. De heer Wiebenga en mevrouw Scheltema zijn ingegaan op vertragingen bij de gemeentelijke basisadministatie. Thans zijn 26 gemeenten en 4 afnemers op het netwerk aangesloten. Enkele afnemers zijn het Gemeentelijk uitkeringsbureau, de Sociale verzekeringsraad en het Bureau Duitse zaken, een soort pensioenfonds voor grensoverschrijdende pensioenen. De kop is er dus af. Het aansluittempo van gemeenten en afnemers ligt echter wel lager dan aanvankelijk werd verwacht. De komende twee maanden zullen er waarschijnlijk nog 15 gemeenten bij komen en per 1 november, dat is inmiddels eigenlijk al gepasseerd, nog eens 10 afnemers, waaronder de belastingdienst en het ABP. Het gaat dus niet om kleinigheidjes of dingetjes die wij er nog net in konden moffelen. Neen, het is in volle gang en het gaat om hele grote zaken. De heer Van Amelsvoort zal dat desgewenst ogenblikkelijk bevestigen.

In de nota naar aanleiding van het eindverslag, die zeer recent door de Kamer is ontvangen, is uitgebreid ingegaan op de redenen die ten grondslag liggen aan het lagere aansluittempo. Wij kunnen in het algemeen stellen dat de omschakeling van handmatig werken naar geautomatiseerd werken voor de ambtenaren die bij de afdeling bevolking van de gemeenten werkzaam zijn en die die omslag nog moesten maken, een heel grote verandering teweeg brengt. Dat is meer dan was ingeschat. Inmiddels zijn allerlei activiteiten door gemeenten en door de leveranciers van de systemen in gang gezet. Ik denk ervan uit te mogen gaan dat dit lagere aansluittempo vooral aan aanloopproblemen is te wijten. Bij een zo een groot automatiseringsproject met zoveel verschillende partners, die ieder hun eigen verantwoordelijkheid moeten nemen, is dat ook niet zo verrassend. Duidelijk is wel dat de nu ontstane vertragingen het niet mogelijk maken dat op 1 januari a.s. alle gemeenten en afnemers op het GAB-netwerk aangesloten zullen zijn.

Momenteel wordt de toetredingsplanning in overleg met gemeenten, afnemers en leveranciers bijgesteld en geactualiseerd. Aan een goede afstemming met de partijen over de haalbaarheid van de planning hecht ik zeer. Dat zijn zinloze bronnen van ergernis. Ik ga ervan uit dat ik aan

het eind van dit kalenderjaar daarover meer concrete informatie aan de Kamer kan verstrekken. Er is een tekort aan kennis geconstateerd bij de uitvoerende ambtenaren in de gemeenten. In de eerder genoemde nota naar aanleiding van het eindverslag ga ik uitvoerig in op de problemen en op de gekozen oplossingen.

De heer Wiebenga heeft gevraagd wat dit allemaal kost. Voorzitter! Het gaat om een omvangrijk en complex project. Er zijn op tal van punten tussentijdse bijstellingen van het beleid nodig gebleken. In de toekomst zal dit ook nog wel moeten gebeuren. Deze bijstellingen hebben in veel gevallen inderdaad financiële gevolgen. In een langlopend project als het GBA-project moeten allerlei noodzakelijke wijzigingen worden aangebracht die betekenis hebben voor de besteding van het voor meerdere jaren beschikbaar gestelde budget. Evenwel kan ik melden dat ik nog met hoop op succes ernaar streef het project af te ronden binnen dit budget.

□

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Voorzitter! In aansluiting op hetgeen de minister heeft gezegd, dank ik de Kamer voor haar inbreng; vragen, kritische opmerkingen, waarderende woorden en verduidelijking van bepaalde standpunten. Ik heb mijn antwoorden rond drie onderwerpen gegroepeerd, namelijk bestuurlijke organisatie, decentralisatie en financiële verhoudingen.

Voorzitter! De bestuurlijke organisatie. Ook in dit huis blijkt grote belangstelling te bestaan voor bestuurlijke vernieuwing. Er is ook consensus over de noodzaak van vernieuwing van de bestuurlijke organisatie. Dat bleek overigens al eerder. Tijdens de inbreng van de leden kwam de gedachte bij mij op dat dit eigenlijk een goede hoorzitting is als voorbereiding op onze januaribrief, waarin gereageerd zal worden op een aantal vragen. Voor zover mogelijk, maak ik daar nu een begin mee.

Ik ben het eens met de heren Van der Heijden en De Cloe dat de vernieuwing van de bestuurlijke organisatie moet leiden tot een doelmatiger bestuur, meer "integraliteit" en een helder taakverdeling.

De Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, mevrouw De Graaff-Nauta

Kortom, het gaat om de vraag wie doet wat. De democratische legitimiteit moet worden versterkt. Ik onderschrijf het uitgangspunt van de drie bestuurslagen. Er is een open huishouding en de bestuurders worden rechtstreeks gekozen. Als ik de heer Van der Heijden goed heb begrepen, wil hij bij een limitatief taken- en bevoegdhedenpakket een zo helder mogelijke afbakening. Maar ook in zijn visie blijft een bestuurslaag gekarakteriseerd worden door een open huishouding. Ik ben het daar ook mee eens.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Ik heb mij scherp verklaard tegen een open huishoudelijk karakter zoals Thorbecke dat heeft geschetst in de drie bestuurslagen. Naar aanleiding van een interruptie van mevrouw Scheltema heb ik alleen de mogelijkheid open gehouden dat in een goed opgesomde taakverdeling van de drie bestuurslagen, iets niet geregeld is en daarvoor een oplossing wordt gevonden.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Correct. Het taken- en bevoegdhedenpakket van de bestuurslaag is niet statisch.

De heer **Schutte** (GPV): De staatssecretaris zegt "correct", maar betekent dit dat zij hem heeft begrepen of deelt zij zijn standpunt ten aanzien van een open huishouding al dan niet?

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Het is een heel globale discussie. Open huishouding betekent dat niet wordt uitgesloten dat op een bepaald moment ook een aantal taken wordt aangegeven die in die open huishouding horen.

De heer **Schutte** (GPV): Uw uitgangspunt is dus: open huishouding met begrenzingen. Dat lijkt mij helder. Ik dacht dat de heer Van der Heijden voor een iets andere volgorde koos, te weten: niet open, tenzij afwijkingen nodig zijn.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Het belangrijkste is dat wij het over het uitgangspunt eens zijn dat, waar dat maar mogelijk is, een heldere taakverdeling noodzakelijk is. Wij moeten voorkomen dat ondoorzichtigheid in het bestuur ontstaat in de trant van: iedereen houdt zich met alles en nog wat bezig, waarbij de vraag aan de orde is waar uiteindelijk de verantwoordelijkheid ligt en wie aanspreekbaar is. Wanneer gesproken wordt over een effectief werkend, efficiënt en slagvaardig bestuur, is het uitgangspunt de wijze

waarop met de taken wordt omgegaan.

Als gevolg van maatschappelijke en bestuurlijke ontwikkelingen is het taken- en bevoegdhedenpakket uiteraard aan veranderingen onderhevig. Doel van het wetsvoorstel Kaderwet bestuur in verandering is inderdaad een integraal bestuur op regionaal niveau in een aantal gebieden. Dat perspectief is er echter ook voor de rest van het land. De kaderwet geeft een duidelijke richting voor ontwikkeling van het regionaal bestuur aan. Regionaal bestuur op basis van de kaderwet is tijdelijk. De kaderwet kent overgangsfasen. Zij gaat ook uit van een groei naar een definitieve vorm van regionaal bestuur. Daar zijn wij het met elkaar absoluut over eens. Daarom zijn ook "harde" termijnen noodzakelijk.

De heer **Van der Heijden** (CDA): De staatssecretaris geeft alvast aan wat er in een wetsvoorstel staat dat ons nog steeds niet heeft bereikt. Wij zijn vooral geïnteresseerd wanneer dat aan ons gezonden zal worden. Wij hebben daar namelijk heel grote haast mee.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Uw haast is niet minder dan de onze. In de memorie van toelichting op de begroting hebben wij aangegeven dat wij hopen dat dit wetsvoorstel voor 1 januari a.s. bij de Kamer kan worden ingediend. Ik kan dat echter niet met zekerheid zeggen. Het wetsvoorstel ligt bij de Raad van State. Ik heb hetgeen ik heb gezegd over de kaderwet, heel bewust gedaan, omdat de Kamer daar niet alleen naar gevraagd heeft, maar omdat dit ook als het ware aansluit op en een verduidelijking is van de discussie in de UCV van 3 februari jl.

De heer **De Cloe** (PvdA): Voorzitter! De staatssecretaris spreekt over een harde termijn. Ik heb echter begrepen dat die termijn weer is opgerekt naar eventueel zes jaar. Wat blijft er dan nog overeind van die harde termijn?

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Ik kwam juist op dat punt. De heer De Cloe heeft gevraagd hoe het zit met de uitlooptermijn tot zes jaar. In het wetsvoorstel Kaderwet bestuur in verandering is een termijn van maximaal vier jaar gesteld aan het functioneren van elk van de twee fasen van regionaal bestuur. Om van de eerste fase naar de tweede fase van de kaderwet te gaan, of om naar een definitieve vorm van regionaal bestuur te gaan, is regelgeving nodig. Om te voorkomen dat er een vacuüm ontstaat tussen de eindtermijn van de kaderwet en de totstandkoming van de regelgeving, kan in bepaalde, zeer bijzondere en naar ik aanneem ook uitzonderlijke omstandigheden de werkingsduur met twee jaar worden verlengd. Verlenging kan alleen als het besluit over de vervolgstap is genomen.

Mijnheer de voorzitter! De sfeer die volgens de heer Van der Heijden er een zou zijn van "alles kan, want alles mag", stemt niet met de kaderwet overeen. Die gedachte kan ook niet uit BON, noch uit uitspraken die tot nu toe zijn gedaan, worden afgeleid. Voor zeven stedelijke gebieden en andere liefhebbers van de kaderwet is het doel een definitief regionaal bestuur. Ook in de rest van het land kan er geen sprake zijn van "alles kan, want alles mag", want ook daar gelden bestuurlijke kaders. Wij zullen hierop in de beleidsnotitie zeker nog ingaan.

Aan het adres van de heer Schutte merk ik op dat bij de definitieve totstandkoming van regionaal bestuur kan worden vastgesteld of het inderdaad mogelijk is dat in dat gebied geen provinciale autoriteit meer nodig is. Aan het adres van de heer Leerling merk ik op dat een eventuele fusie van de randstadprovincies ook tegen die achtergrond moet worden beoordeeld.

Met de heer De Cloe ben ik van mening dat een nieuwe vorm van regionaal bestuur niet overal in ons land niet overal op hetzelfde tijdstip noodzakelijk is. Vernieuwing van ons bestuur vraagt maatwerk en het is ook een groeiproces.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Voorzitter! Ik ben bijzonder blij met de rechtstreekse benadering van de staatssecretaris, aangezien zij spreekt over drie bestuurslagen en nu ook zegt dat de kaderwet duidelijk is en niet toelaat dat er allerlei varianten bestaan. Ik zal dit op één actueel voorbeeld toespitsen. Ik heb in mijn verhaal aangegeven dat de "dubbelstadgedachte" niet mogelijk is.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Mijnheer de voorzitter! Zou het voor de onderlinge discussie niet wenselijk zijn dat ik even dit stukje afmaak? Er zitten namelijk nog wat meer elementen in.

De **voorzitter**: De staatssecretaris kan haar betoog vervolgen.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Ik ben het met de heer Van der Heijden eens dat het perspectief van het regionaal bestuur duidelijk moet zijn. Het gedifferentieerde beeld dat de heer Van der Heijden in zijn betoog, waarin het ging over de langere termijn, ter zake van de bestuurlijke organisatie afwijst, acht ik ook niet wenselijk. Daarom juich ik ook de stellingname toe die hij hier namens zijn fractie betrok. Deze zal ook herkenbaar zijn in onze beleidsnotitie. De inrichting van het regionaal bestuur moet ook eenduidig zijn als het gaat om de financiële inrichting. Verschillen zijn denkbaar als het gaat om concrete taken en bevoegdheden.

Mijnheer de voorzitter! Hiermee ben ik tegelijk ingegaan op de opmerking van de heer Schutte dat ruimte voor differentiatie tussen de BON-gebieden open gelaten dient te worden.

Regionalisatie van het bestuur in andere delen van het land vindt ook plaats door schaalvergroting van de huidige WGR-gebieden en aanscherping van de Wet gemeenschappelijke regelingen. Dit kan ertoe leiden dat een zodanig zwaar taken- en bevoegdhedenpakket bij elkaar wordt gebracht dat een zwaardere democratische legitimatie vereist is en een zwaarder regionaal bestuur moet worden ingezet. Mevrouw Scheltema heeft daar ook op gewezen. Verlengd lokaal bestuur is echter in veel gevallen een goede samenwerkingsvorm om intergemeentelijke problemen op te lossen. Dat is bepaald geen onbehoorlijk bestuur.

De **voorzitter**: Ik zie dat de heer Wiebenga wil interrumperen. Ik verzoek de leden, de staatssecretaris dit gedeelte te laten afronden.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: De kwalificatie "voortmodderen", die mevrouw Scheltema daaraan

verbindt, werp ik dan ook ver van mij.

De heer **Wiebenga** (VVD): Ik begreep dat de staatssecretaris de lange-termijnvisie van de woordvoerder van de fractie van het CDA over het krachtige regionale bestuur in grote lijnen onderschreef. In die lange-termijnvisie zijn die krachtige regiobesturen echter provincievrij. Onderschrijft de staatssecretaris ook dit fundamentele element van de visie van de fractie van het CDA?

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Inzake de lange-termijnvisie die de heer Van der Heijden heeft geschetst, heb ik een oordeel uitgesproken over het stukje dat hij op bladzijde 3 van zijn verhaal heeft aangegeven onder het kopje "alles kan, alles mag", met andere woorden: wordt dit en dat getolereerd? Ik heb gezegd dat ik het met die schets van de lange-termijnvisie, zoals het niet moet, eens ben. Zo heb ik niet op alle onderdelen gereageerd; dat misverstand moet niet bestaan.

De heer **Wiebenga** (VVD): Wil de staatssecretaris mijn vraag beantwoorden?

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Ik heb daar in feite al op geantwoord door te zeggen dat wij daarover op dit moment niet zonder meer een oordeel kunnen geven in de zin van "dat betekent ja of neen". Ik heb ook gezegd waarom. Daar heb ik bij vermeld dat wij daar in onze beleidsnotitie verder op ingaan.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Voorzitter! Mijn geluk neemt ineens af. De staatssecretaris vermeldde buitengewoon precies – en daar was ik het gelukkigst over – drie bestuurslagen, zoals ook de minister dat deed. Daarmee is het hoofdpatroon van de toekomstige bestuurlijke organisatie bepaald. Daarin past geen bestuurslaag drieënhalf. Ik noem maar een dwarsstraat; ik laat even buiten beschouwing hoe het heet. Als er drie bestuurslagen zijn, zoals de minister precies aangeeft – een nationaal sterk niveau, een gedecentraliseerd niveau voor intermediair bestuur en daaronder een gedecentraliseerd niveau voor het lokale bestuur met vooral zorgtaken; zo herinner ik mij ruw haar tekst – is daarmee de vorm bepaald. En dat is een uitstekende vorm; dat wil ik er graag aan toevoegen.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Ter voorkoming van misverstanden kun je daar allerlei kanttekeningen bij maken. Wij zijn het huis aan het verbouwen. Je moet er in die tijd blijven wonen. Wij ruimen van alles en nog wat op bij onze aanpak; ik zou bijna zeggen "rommel", maar dat mag ik niet zeggen. Wij moeten de discussie – het is geen goed woord, maar ik gebruik het toch maar – nu niet verengen door alleen te spreken over drie bestuurslagen, ja of neen. Op het ogenblik hebben wij de handen vol aan alles wat daartussen zit. Dat maakt een geweldige groei door. Hoe gaan wij daarmee om? Hoe denken wij in de toekomst over de verdere hulpstructuren bij de hoofdstructuur? Hoe zijn de verhoudingen onderling? Daar zullen wij met elkaar zeer intensief en grondig over moeten praten. Ik ga ervan uit – het is bijna vanzelfsprekend – dat het uitgangspunt hier wordt gedeeld. Wij kiezen bij deze operatie samen voor minder bestuur, minder bestuurders en grotere helderheid, voor verdunning.

De heer **Wiebenga** (VVD): Dat is heldere taal. Maar nu concreet. Het betekent dus, dat je niet naast elkaar krijgt: gemeenten, krachtige gekozen regiobesturen, een restprovinciebevoegdheid en het Rijk. Kan de staatssecretaris daarmee instemmen?

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Wij kunnen niet in bepaalde kaders worden gedrongen. Ik zeg daar "ja" op, maar dat betekent niet dat je daar allerlei conclusies uit moet trekken die niet getrokken zijn. Ik doel bijvoorbeeld op de vraag: hoe ga je met differentiatie en dergelijke om? De structuur is helder. Op de verdere werkwijze, de onderdelen, het tijdpad, enz., zullen wij in onze notitie nader ingaan.

De heer **De Cloe** (PvdA): De fractie van de Partij van de Arbeid kan zich prima vinden in de uitspraak die de staatssecretaris nu doet. Zij geeft heel nadrukkelijk aan dat je via een procesmodel en differentiatie op weg gaat naar bestuurlijke verandering. Je moet het eindplaatje als geheel nog niet invullen, maar je moet wel duidelijk maken waar je heengaat, dat zegt de staatssecretaris.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Nee, dat zegt de staatssecretaris helemaal niet.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Ik geef een aantal lijnen en uitgangspunten aan. Ik denk dat hierover geen misverstanden zijn. Laten wij proberen om die ook niet te maken. Wij zijn bezig met een geweldige uitdaging. Die uitdaging roept een aantal problemen op. Laten wij ervoor oppassen dat de uitdaging geen probleem wordt.

Mijnheer de voorzitter! Even tussendoor, wij hebben gisteren de Thorbeckedag gehad in Zwolle. Daar kregen wij een aardig boekje uitgereikt met citaten van Thorbecke. Een daarvan sprak mij aan: om vooruit te gaan moet men de weg kennen. Ik voeg daaraan toe: daarvoor is een absoluut inzicht in het eind nog niet noodzakelijk.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Die was niet van Thorbecke.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Nee, die voeg ik eraan toe.

Dan kom ik op de WGR. Met de heer Van der Heijden vind ik dat een blauwdruk voor de indeling van Nederland niet wenselijk is. Een aantal uitgangspunten hebben wij zonder meer nodig. Het plan van aanpak is dan ook geen blauwdruk, zie de toelichting op de begroting en de motie-De Cloe/Van der Heijden. Het gaat om twee hoofdpunten. Welke koers varen wij om te komen tot een nieuwe WGR-indeling? Welke gebiedsindelingen zullen op welke wijze en in welk tempo worden aangepast? De huidige provinciegrenzen worden in het plan van aanpak ook betrokken, dit in antwoord op een vraag van de heer Van den Berg. De huidige provinciegrenzen mogen geen belemmering vormen. Bij een nieuwe WGR-indeling gaat het naast een afstemming van diverse functionele gebiedsindelingen voor integratie van bestuur ook om schaalvergroting.

Voor de nieuwe indeling zijn deze criteria belangrijk. Het WGR-gebied moet voldoende herkenbaar zijn als

een maatschappelijk samenhangend gebied. De schaal van het territorium moet goed passen bij de taken die op regionaal niveau moeten worden uitgevoerd. Het gebied moet voldoen als integratiekader voor de verschillende functionele gebiedsindelingen.

Ik ben het eens met de heer De Cloe dat niet het getal maar de inhoud het uitgangspunt is. De heer De Cloe vroeg of de Wet gemeenschappelijke regelingen niet zou moeten worden gewijzigd. Ik kan dat nog niet helemaal overzien, maar de suggestie van de heer De Cloe in die richting neem ik graag mee. Ik ga er vooralsnog van uit dat de in de WGR opgenomen richtlijn hiervoor voldoende juridische basis biedt.

De heer **De Cloe** (PvdA): Deze opmerking was ingegeven doordat er nogal eens afzonderlijke bewindslieden zijn die toch weer hun eigen spoor trekken. De suggestie was bedoeld om de verantwoordelijkheid van Binnenlandse Zaken te benadrukken. Wat er ook gebeurt, het moet passen in het spoor waar wij via de motie die wij begin dit jaar hebben aangenomen, mee bezig zijn om te komen tot afstemming binnen de WGR-regio's.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Mijnheer de voorzitter! Op het ogenblik is er overleg gaande met de provincies en de departementen over de provinciale voorstellen voor een nieuwe WGR-indeling. Daarbij gaat het over de voorstellen die aan de ministeries zijn voorgelegd. Ik wil niet vooruitlopen op de uitkomst daarvan. Dat kan ik nog moeilijk. Ik wil aan de heren Van der Heijden, Van den Berg en Schutte nog wel het volgende kwijt. Voorstellen van de provincie Zuid-Holland voor wat betreft de BON-gebieden Rotterdam en Den Haag sporen met BON. In Rotterdam wordt een discussie gevoerd over aansluiting van Goeree-Overflakkee bij het OOR. Goeree-Overflakkee heeft een te kleine schaal voor een goede harmonisatie van gebiedsindeling en uitvoering van grootschalige taken en bevoegdheden. In Den Haag wordt overleg gevoerd over de aansluiting van het Westland bij de regio Haaglanden. De voorgestelde WGR-gebieden Zuid-Holland-oost en Zuid-Holland-noord kennen qua schaal met de politieregio geen 1:1-situatie. De buitengrens van de politieregio Holland-Midden valt samen met die van de twee voorgestelde WGR-gebieden.

De bevoegdheid om de nieuwe WGR-indeling vast te stellen, berust bij de provincies. Die verantwoordelijkheid zullen de provincies moeten nemen en die zullen zij ook op tijd moeten nemen. Als de provinciale voorstellen en het rijksstandpunt daarop bekend zijn en er knelpunten blijken te zijn, zullen knopen moeten worden doorgehakt. Ik vind dat het Rijk zijn verantwoordelijkheid dan moet nemen en ik constateer dat de Kamer dit ook vindt.

Over de relatie tussen politieregio's en bestuurlijke indeling herhaal ik graag wat door de minister bij de behandeling van de nieuwe Politiewet is gezegd. De politieregio's zullen in de bestuurlijke reorganisaties niet de maat van alles zijn. Dit betekent dat in het plan van aanpak ook de politie-indeling op termijn aan verandering onderhevig kan zijn. Binnenkort zal door de minister van Verkeer en Waterstaat mede namens mij in een brief aan de Kamer gereageerd worden op het advies van de commissie-Brokx. Ik kan nu alvast meedelen dat het regionaal bestuur op basis van de kaderwet of de WGR en de vervoerregio qua schaal zullen samenvallen en dat het regionaal bestuur zal worden belast met de uitvoering van het verkeers- en vervoersbeleid. Dat is de inzet; daarover zijn de minister van Verkeer en Waterstaat en ik het roerend eens. Ik zeg dit graag. Ik hoop dat ik hiermee ook wat zorgen bij de heer Van der Heijden heb weggenomen.

Mijnheer de voorzitter! De heer Willems heeft geconstateerd dat het advies van de commissie-Brokx over de vervoerregio's aanknopingspunten biedt voor de indeling van de WGR-regio's. Het door de commissie-Brokx gedane voorstel inzake 21 vervoersgebieden vormt een waardevolle bijdrage en biedt aanknopingspunten, maar de indeling is uitsluitend op grond van verkeers- en vervoersrelaties tot stand gekomen. Dit toont tegelijkertijd ook de beperking van die indeling aan. De indeling houdt te weinig rekening met andere maatschappelijke en bestuurlijke factoren. De voorgestelde gebiedsindeling zal bij de totstandkoming van de nieuwe WGR-gebieden wel een belangrijke rol spelen.

Mijnheer de voorzitter! Van de kant van de heer Van der Heijden zijn opmerkingen gemaakt over de verlenging van de zittingstermijn van de gemeenteraden in het stedelijk gebied Rotterdam in verband met de voorbereiding van een definitieve wettelijke voorziening voor het regionaal bestuur aldaar. De termijnen van verkiezingen vloeien dwingend voort uit de Kieswet. Alleen in zeer bijzondere gevallen kan daarvan bij wet worden afgeweken. Voorwaarde is dat dan inzicht bestaat in de wettelijke voorbereiding van de bestuurlijke situatie waarvoor uitstel van de verkiezingen van belang is en in de termijn waarop die nieuwe situatie zeer waarschijnlijk in werking treedt. Ik kies als uitgangspunt een maximale periode van uitstel van de verkiezingen van een jaar.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Dit is zo goed als een toezegging, waarmee ik blij ben. Denkt de staatssecretaris, het proces van voorbereiding op dit moment overziende – wij kunnen het niet overzien – dat wat zij nu zegt een reële aanduiding is van waarop het nieuwe bestuur voor het gebied van groot-Rotterdam, Rijnmond haalbaar is?

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Mijnheer de voorzitter! Ik heb daar mijn zorgen over. De wet tot uitstel van de verkiezingen moet dan op 1 november 1993 in werking zijn getreden.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Als u het een jaar uitstelt, wordt het dus 1 november 1994!

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Nee. Wij moeten een onderscheid maken tussen het voorstel van wet en de definitieve situatie.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Ik begrijp het.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Ik wil spoed toezeggen over het wetsvoorstel over het stedelijk gebied Rotterdam. De Kamer weet ook dat wij daar spoed mee betrachten, maar het resultaat hangt mede af van de bereidheid van andere actoren in het voorberei-

dingstraject: van de provincie Zuid-Holland, van de departementen waar wetgeving moet worden aangepast, van de adviesorganen die gehoord moeten worden en van de Raad van State.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Ik heb een steeds grotere behoefte om het tempo er in te houden. Kunnen wij met de staatssecretaris afspreken dat in het wetsvoorstel voor het Overlegorgaan Rijnmond al een paragraaf zit over uitstel van verkiezingen?

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Dat kan ik niet definitief toezeggen. Ik heb de heer Van der Heijden goed begrepen, maar je moet zo'n paragraaf daarin alleen opnemen als dat qua termijn zinvol is. De voorbereiding van het wetsvoorstel-OOR is echter niet alleen omvangrijk, maar ook gecompliceerd.

De heer De Cloe heeft over het gebied Rotterdam nog een paar inhoudelijke vragen gesteld. De heer Wiebenga vroeg naar de stand van zaken. Er is een werkgroep samengesteld waarin vertegenwoordigers zitten van het overlegorgaan Rijnmond, de provincie Zuid-Holland en het ministerie van Binnenlandse Zaken. Er is dus geen sprake van een onderonsje tussen de leden van het dagelijks bestuur van het OOR en het departement. Ik zeg dit in reactie op een opmerking van de heer Wiebenga. Ook de heer Van den Berg vroeg hiernaar. Wij zijn op het ogenblik in de voorbereiding van de wetgeving bezig met de voorstellen van het dagelijks bestuur van het OOR. Die voorstellen zijn neergelegd in de nota De inzet. Het gaat daarbij met name om de verdeling van taken en bevoegdheden, om de onderlinge relatie tussen de gemeenten en de regio, om de uitwerking van de financiële structuur, om de staatsrechtelijke inbedding van het regiobestuur, enzovoorts. In antwoord op een vraag van de heer De Cloe stel ik dat het uitgangspunt een krachtig en democratisch gelegitimeerd regionaal bestuur is. Het is een bestuur op maat om de bestuurlijke effectiviteit en slagvaardigheid in de regio te vergroten.

Mijnheer de voorzitter! Over de territoriale gebiedsafbakening heb ik al wat gezegd. De heer Van den Berg heeft zeer concreet gevraagd naar de invloed van de gemeenteraden op het OOR-proces. Op het moment is er bij de gemeenten een discussie over de nota De inzet. Er is een nota verschenen met antwoorden op alle vragen van de gemeenten. De gemeenten zullen daar de komende maand weer op reageren, waarna het dagelijks bestuur een definitieve beslissing neemt over het voorstel van de gemeenteraden. Er is kortom een duidelijke betrokkenheid van de gemeenten en, voor zover ik het kan overzien, een hele goede wisselwerking tussen het dagelijks bestuur en de gemeenten.

De heer Wiebenga heeft gezegd dat de Kaderwet bestuur in verandering van hem een kritische behandeling krijgt. Ik verwacht niet anders! Er bestaat echter tussen de heer Wiebenga en ons geen verschil van mening: de definitieve instelling van een krachtig en rechtstreeks gekozen regiobestuur moet door de wetgever gebeuren. De kritiek op het voorontwerp van de interimwet, zowel van de adviesorganen en van de individuele gemeenten als van de Kamer hebben wij ook heel duidelijk ter harte genomen. Wij zullen echter wel de nodige flexibiliteit, ook in het wetsontwerp, moeten houden voor wat betreft de grenzen van de gebieden.

Mijnheer de voorzitter! De heer Van der Heijden heeft een opmerking gemaakt over zuidoost-Brabant. Ik onderschrijf volledig de visie van de heer Van der Heijden dat regionaal bestuur op de schaal van zuidoost-Brabant tot stand moet komen. Dat is ook in BON en het wetsvoorstel Kaderwet aangegeven. Ik heb daar eergisteren uitvoerig en zeer plezierig met het voltallige college van GS van Brabant over gesproken.

De heer **De Cloe** (PvdA): Voorzitter! Maar dan heeft de staatssecretaris betrokkenen waarschijnlijk wel moeten vertellen – als zij het helemaal eens is met het standpunt van collega Van der Heijden – dat de plannen die zij daar hebben, anders zullen moeten zijn.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Ja, mijnheer de voorzitter, het gaat om plannen en discussiestukken. Er ligt een proeve en er zijn goede gedachten. Er ligt ook heel duidelijk een meningsverschil binnen het gebied en daarom is het heel goed geweest om met elkaar over de lijn te spreken die van de kant van het kabinet als uitgangspunt wordt gehanteerd.

De heer **De Cloe** (PvdA): Waar het mij even om gaat, is het volgende. Wij hebben er vorige week een korte discussie over gehad of je wellicht in een beginfase zo'n vorm van differentiatie kunt hebben, terwijl het toch naar het gebied van zuidoost-Brabant moet gaan. Dat was in ieder geval onze gezamenlijke conclusie. De staatssecretaris zegt nu dat zij er van de week is geweest en een prima gesprek heeft gehad: het ging heel aardig en mooi. Maar zij is het wel eens met de lijn dat het toch naar dat ene gebied moet. Welnu, dan zeg ik dat zij waarschijnlijk een pittig gesprek heeft gehad, want daar ligt uitdrukkelijk een ander voorstel.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Dat heet een proeve.

De heer **Wiebenga** (VVD): Dus u hebt ook daar een hoorzittinkje gehouden, zo begrijp ik.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Nu, een hoorzitting veronderstelt toch iets anders; dat ziet er wat eenzijdiger uit dan het karakter van het gesprek dat wij gehad hebben.

Mijnheer de voorzitter! Ter afsluiting van dit onderwerp vermeld ik hoe de stand van zaken is. De kaderwet ligt om advies bij de Raad van State. Wijziging van de WGR, verscherping van de oplegging, wordt zeer binnenkort in de ministerraad behandeld. Er wordt gewerkt aan het OOR-stuk en het langere-termijnperspectief komt in onze notitie van januari verder aan de orde.

Mijnheer de voorzitter! Ik kom bij de kwestie van de decentralisatie-impuls. Ik vind het plezierig om van alle fracties te horen dat men de decentralisatie-impuls ondersteunt en het met de VNG gesloten akkoord als een belangrijke stap ziet in het streven om taken van het Rijk naar andere overheden over te hevelen. Maar decentralisatie is niet een eenvoudige zaak. Het gaat om het afstaan van taken, ook om het afstaan van macht. Het gaat om allerlei belangen zoals die betrokken

zijn bij de herverdeling van taken over de bestuursniveaus. Daarom is niet alleen overleg, maar ook zorgvuldigheid van groot belang voor het slagen van die operatie.

Het betekent ook dat je in sommige gevallen niet direct tot de meest vergaande variant van decentralisatie kunt komen. Er is een groot aantal gemengde werkgroepen ingesteld, om uitwerkingsvoorstellen te doen voor de decentralisatie van verschillende onderwerpen. In de richting van de heren De Cloe, Wiebenga, Schutte en Van den Berg wil ik nog eens benadrukken dat bij deze uitwerking de mate van deregulering, het kwalitatieve gehalte van de decentralisatie, een belangrijk punt is geweest. De conclusies van de werkgroepen zijn de basis geweest voor het akkoord met de VNG over de decentralisatie-impuls. De financiële taakstelling die aan de DI verbonden is, heeft in dit opzicht katalyserend gewerkt. Ook voor de VNG was de taakstelling een prikkel om tot een zo groot mogelijke deregulering te komen.

Door de CDA-fractie is aandacht gevraagd voor de maatschappelijke decentralisatie. De minister heeft daar ook al opmerkingen over gemaakt. Ik vat het nog maar eens samen: hieronder versta ik het overlaten van taken aan maatschappelijke organisaties. Ik wil de indruk wegnemen dat het kabinet geen oog heeft voor deze vorm van decentralisatie. Maatschappelijke decentralisatie boekt toch op verschillende terreinen behoorlijke voortgang. Er bestaan vergaande voornemens op het terrein van onderwijs. Gezondheidszorg is in discussie. Verder werd bij de decentralisatie al eerder de volkshuisvesting niet alleen naar gemeenten gedecentraliseerd. De arbeidsvoorziening is overgedragen aan de gemeenten en aan de sociale partners.

De heer **De Cloe** (PvdA): De staatssecretaris noemt als voorbeeld het terrein van het onderwijs. Kan zij daar wat verduidelijking bij geven?

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Ik ga daar nog nader op in.

De **voorzitter**: Mag ik vragen om bij de interrupties bondigheid en terughoudendheid te betrachten? De laatste interruptie was zeker bondig, maar de staatssecretaris kan niet alle vragen tegelijk beantwoorden. Anders vrees ik dat de tweede termijn vanavond heel laat moet plaatsvinden, want er staan vandaag nog wat andere punten op de rol.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Mijnheer de voorzitter! In de praktijk worden de feitelijke zorgtaken op het terrein van de maatschappelijke opvang van en zorg voor verslaafden doorgaans uitgevoerd door particuliere instellingen. Met de CDA-fractie ben ik van mening dat dit een goede zaak is. Deze werkvormen worden van overheidswege gesubsidieerd. Bij die subsidiëring gaat het om collectieve middelen. Het is dus een taak van de overheid om die middelen toe te delen. Hoe geven wij dat nu vorm? Het kabinet is van mening dat de verdeling van subsidies het beste op een zo laag mogelijk bestuursniveau kan plaatsvinden. Dan kun je inspelen op lokale situaties. Ook is het van belang dat bij de verdeling van de subsidies rekening wordt gehouden met andere werkvormen die samenhangen met de voorzieningen waarover wij het hier hebben.

Tegen die achtergrond vindt het kabinet het niet goed om de middelenverdeling over te laten aan de sector zelf, bijvoorbeeld aan een koepelorganisatie die met het oog op die taak een soort zelfstandig bestuursorgaan zou worden. Het kabinet vindt dat in de eerste plaats niet goed omdat op nationaal niveau moeilijk kan worden ingespeeld op specifiek lokale situaties en in de tweede plaats omdat dan de afstemming met andere samenwerkende werkvormen minder gemakkelijk tot stand komt.

Mijnheer de voorzitter! De afspraken die met de VNG zijn gemaakt over de zogenoemde grote onderwerpen, zoals huisvesting van het onderwijs, volwasseneneducatie, WSW en verkeer en vervoer, laten zien dat het kabinet de decentralisatie-impuls in eerste instantie ziet als een bestuurlijke operatie. Realisering van de daaraan gekoppelde taakstelling wordt nader onderzocht.

Bij de taakstelling is een gedifferentieerde benadering gekozen. Ik noem kort een paar punten. Bij de AAW-gehandicaptenregeling zijn middelen toegevoegd. Bij de volwasseneneducatie, uitbreiding van de DI, zijn de middelen voor de basiseducatie uit de grondslag voor de korting geschrapt. Voor de basiseducatie zijn middelen toegevoegd om de wachtlijsten te bekorten. In het cluster van verkeer en vervoer is de korting minder dan 5%. Bij de sociale werkvoorziening is een kortingsbedrag aangegeven dat haalbaar kan zijn bij een verbreding van het instrumentarium ter afstemming en zo mogelijk integratie met de banenpools.

Mijnheer de voorzitter! In nader overleg en goed onderzoek wordt bekeken in hoeverre de taakstelling kan worden gerealiseerd. Ik ga ervan uit dat de werkgroepen ook goede mogelijkheden vinden voor een behoorlijke mate van deregulering. Daardoor wordt de realisering van de taakstelling makkelijker. Als blijkt dat men gezamenlijk tot de conclusie komt dat deze mogelijkheden er niet zijn, ontstaat een nieuwe situatie. Daarop zal het kabinet zich moeten bezinnen.

De heer **Schutte** (GPV): Ik heb een vraag over die laatste uitspraak. Er ontstaat een nieuwe situatie als de werkgroepen tot de conclusie zouden komen dat de taakstelling niet gerealiseerd kan worden. Betekent dit dat de door mij geciteerde stelling van de minister-president in een brief aan de VNG van 17 juli als niet geschreven moet worden beschouwd? Dat betrof de stelling dat als de decentralisatie-impuls een tekort oplevert, dat tekort moet worden opgevangen door resultaten die niet altijd boekhoudkundig in het DI-lijstje zullen neerslaan.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Nee, die uitspraak is niet verder geconcretiseerd.

De heer **Schutte** (GPV): Uit de uitspraak is af te leiden dat als het niet via de DI-operatie behaald kan worden, de gemeenten erop moeten rekenen dat zij het op een andere wijze zullen moeten opbrengen. Dat is de interpretatie die vrijwel iedereen aan deze passage heeft gegeven. Wat betekent dat precies?

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : De interpretatie is te eng. Ik noem een voorbeeld. Er is een gesprek met de VNG geweest over de opvang van

vluchtelingen in het kader van de ROA. Men schuift niet voldoende door. De termijnen worden onvoldoende in acht genomen. Dat is ook een financieel probleem. Hoe kunnen Rijk en VNG intensiever samenwerken om dat beter te laten verlopen? Dat leidt uiteindelijk tot resultaten. Zo probeer je met elkaar toch ook een financieel probleem te voorkomen.

De heer **Schutte** (GPV): Stel dat de taakstelling die het kabinet voor ogen stond voor de gemeenten en provincies niet haalbaar is. Wordt het dan niet op een andere manier op dezelfde gemeenten en provincies afgewenteld? Dat is de strekking van de opmerking uit de brief van 17 juli. Ik begrijp van de *staatssecretaris dat dit niet per* definitie het geval zal zijn.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Ik eindig met de beginzin van de heer Schutte: ook dat is een zaak van goed overleg.

De heer Koetje heeft duidelijk gezegd dat de CDA-fractie nog niet kan instemmen met de decentralisatie van het onderwerp "huisvesting onderwijs", omdat het zicht op de visie van het kabinet op de hele bestuurlijke structuur op onderwijsterrein ontbreekt. Ik heb begrepen dat ook de fracties van het GPV, de SGP en de RPF moeite hebben met dit onderdeel van de decentralisatie-impuls. Hoewel het kabinet van oordeel is dat gemeenten het beste in staat zijn om maatwerk te leveren voor de huisvestingsvoorzieningen in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs, kan ik begrip opbrengen voor een uiteindelijke beoordeling van de decentralisatie van dit onderwerp op het moment dat de discussienota over de toekomstige bestuurlijke structuur van het onderwijs aan de Kamer is aangeboden. Bijlage 2 bij het akkoord met de VNG is bedoeld om aan te geven wat de relatie is tussen de decentralisatie van de huisvesting van het onderwijs en de ontwikkelingen die gericht zijn op de versterking van de autonomie van de scholen. Deze bijlage is geen onderwerp van overleg met de VNG geweest. Ik ben bereid om samen met de staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen met de Kamer over het geheel van de decentralisatie van het onderwijs te spreken.

De heer **De Cloe** (PvdA): Ik vind het prima dat de staatssecretaris hierover gezamenlijk met de staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen met de Kamer wil praten. Wellicht geldt iets dergelijks voor alle andere onderwerpen die in de decentralisatie zitten. Ik denk niet dat dat de bedoeling is. Dat de staatssecretaris hiervoor een uitzondering wil maken, begrijp ik niet. Het gaat erom dat het kabinet vorig jaar besloten heeft, dit thema te onderzoeken. Met de VNG is een akkoord bereikt. De Kamer wordt nu gevraagd of zij ermee instemt. Natuurlijk zal nog wetgeving volgen voor de uitwerking. Maar het betekent dat de instemmingsvraag nu door de Kamer positief beantwoord kan worden.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Wat de heer De Cloe nu zegt, is juist. Het staat in het akkoord met de VNG. De definitieve besluitvorming zal onderwerp van bespreking met de Kamer vormen. Ik vind dat een goede procedurele gang van zaken.

De heer **Wiebenga** (VVD): In de stukken die ons bij de decentralisatiediscussie zijn voorgelegd, gaat het inderdaad uitdrukkelijk om een besluit van het kabinet. Begrijp ik dat de staatssecretaris nu terugkrabbelt voor dat besluit, of verdedigt zij dat voluit? Wat is hier het geval?

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Een reële situatie is het besluit van het kabinet wat er ligt. Wij hebben, dat staat ook in het stuk, gezegd: er moet ook sprake zijn van decentralisatie naar scholen van een aantal andere zaken. De decentralisatie van onderwijs is met dit onderdeel als zodanig niet afgedaan. Daar komt nog een nota over, die ook besproken moet worden. Het besluit van het kabinet in stand latend, is het een goede zaak om, wanneer je straks het geheel bij elkaar hebt, dat ook voor de uiteindelijke definitieve besluitvorming van dit onderwerp af te werken.

De **voorzitter**: Hoeveel tijd denkt u nog nodig te hebben?

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Als ik door kan gaan, ben ik in een goed kwartier klaar.

Voorzitter! Van het provinciaal pakket heeft de Kamer gezegd: dat is mager. Er is uiteindelijk een tempoverschil tussen VNG en IPO. Ik constateer wel dat de voorbereidende besprekingen met het IPO toch eigenlijk wel ver zijn. Over een groot deel van het pakket bestaat ook wel overeenstemming, maar het IPO heeft speerpunten geformuleerd die van belang zijn voor een decentralisatie die bestuurlijk vernieuwend is. De Kamer weet, waar het dan om gaat. Die speerpunten worden in intensief overleg onderzocht. Die onderzoeken zijn afgerond, of bijna afgerond. Het waren niet de eenvoudigste onderwerpen, maar er wordt van onze kant naar gestreefd om op korte termijn ook met het IPO toch tot een akkoord over de decentrali*satie-impuls te komen. Twee speer*punten spelen een centrale rol: decentralisatie van de groene sector, en de inspectietaken. Het eerste is voor het IPO een belangrijk knelpunt. Er vindt binnenkort bestuurlijk overleg plaats tussen de bewindslieden van LNV en het IPO. Ik hoop dat er van beide kanten de bereidheid is om eruit te komen. Ik heb namens de politieke regiegroep het IPO uitgenodigd om na dit overleg verder met de regiegroep te praten over de decentralisatie-impuls in het algemeen.

Een volgend punt is dat van de rijksinspecties. De heer De Cloe heeft gevraagd, waarom het voorstel van de externe adviseurs over geïntegreerde inspecties niet op korte termijn wordt betrokken bij de discussies over de taken van de rijksoverheid. In het kabinetsstandpunt staat eigenlijk – ik kan het niet duidelijker zeggen – waar de heer De Cloe voor pleit, namelijk: advies van de externe adviseurs over de inspecties wordt betrokken bij de takenanalyse van de departementen. De verschillende departementen zijn ook al gestart met integratiebundeling van bestaande gedeconcentreerde diensten en inspecties. Daar waar het gaat om één inspectie voor de fysieke en één voor de sociale sector, is nader onderzoek nodig. We kunnen daarbij echt niet over één nacht ijs gaan.

Over decentralisatie en sociale vernieuwing heeft de minister ook al gesproken.

Ik sluit dit onderwerp af. Er is veel

gebeurd, en er moet ook nog veel gebeuren, willen we van de decentralisatie-impuls een succes maken. We hebben echt veel tijd nodig, niet alleen om zorgvuldig, maar ook om vasthoudend door te gaan en bestuurlijke vernieuwing blijft het hoofdpunt van het geheel.

Dan het Gemeentefonds en het Provinciefonds. Invoering van de Financiële-verhoudingswet is zeker nog niet volledig afgerond. Wij moeten de noodzaak onder ogen zien, of fundamentele bijstelling nodig is. Dat geeft aan dat de ontwikkelingen erg snel gaan. Twee redenen maken herijking nodig van de financiële verhouding in de ruime betekenis. Ten eerste autonome ontwikkelingen en verder de verruiming van de lokale belastingen, de DI, de sociale vernieuwing en de bestuurlijke vernieuwing. De eerste stap ter zake van de heroverweging van de financiële verhouding is een interimmaatregel. Twee weken geleden hebben wij daarover per brief onze visie nader gegeven. In het kort: het gaat om een herverdeling van 100 mln. ten gunste van een zeventigtal gemeenten. Ik treed niet in details, maar ik benadruk wel dat blijkens het tussenrapport van de Raad voor de gemeentefinanciën over het verdeelstelsel de grootte van de gemeente ten opzichte van bijvoorbeeld de fysieke en sociale structuur een relatief beperkt gewicht heeft. Dat is een bevestiging van het vermoeden dat wij als fondsbeheerders al hadden. In verband daarmee heeft de woonruimtemaatstaf een te zwaar gewicht.

Het begrip "interim" zegt dat ons nog wat te doen staat, namelijk een fundamentele herbezinning op de financiële verhouding. Die moet onder meer leiden tot een structurele bijstelling van het verdeelstelsel. Anders dan gebruikelijk bij dergelijke vorige operaties wordt dit werk gecompliceerd door wat ik al eerder noemde. Die diversiteit aan ontwikkelingen, ideeën, eisen en criteria moeten samen hun kristallisatie vinden in de financiële verhouding. Alles hangt wel met alles samen. Daarmee mag het tempo van de verandering niet zakken. Wij willen juist een aanpak die dat voorkomt. Mevrouw Van der Hoeven heeft naar die aanpak gevraagd. Ook de heren De Cloe en Wiebenga vragen hoe wij met die samenhang denken om te gaan. De kenmerken staan daarbij centraal. Dat is de basis. Je kunt geen goede situatie bereiken, wanneer je die kenmerken niet erkent en meedeelt. Daar moet je goed inzicht in hebben, want anders kun je geen goede invulling geven aan de voorstellen van de commissie-De Kam. Het tussenrapport van de Raad voor de gemeentefinanciën geeft daar een goed inzicht in. Midden volgend jaar hoop ik het eindrapport te krijgen. Dan komen ook de lokale inkomsten aan de orde. Wij onderscheiden bij onze aanpak een korte en een lange termijn. Wij zullen ervoor moeten zorgen dat op de juiste momenten de verschillende zaken ter zake van de bestuurlijke vernieuwing aan elkaar worden gekoppeld, zonder dat ze elkaar vertragen.

Ik heb begrepen dat mevrouw Van der Hoeven en de heer De Cloe positief staan tegenover een mogelijke herverdeling van middelen uit het Gemeentefonds tussen de gemeenten. Mevrouw Van der Hoeven acht ook een objectieve onderbouwing nodig. Daarnaast koppelt zij de herverdeling van middelen aan de discussie over de 80/20-verdeling van de bijstand. Het lijkt mij dat het recente advies van de Raad voor de gemeentefinanciën voldoende basis heeft gelegd voor het begin van een herverdeling. Sterker nog, heel dringend heeft de raad de urgentie van zo'n maatregel geschetst. Dat sluit goed aan bij de gedachte die de staatssecretaris van Financiën en ik in het voorjaar aan de Kamer hebben voorgelegd. Eind verleden week heeft de Kamer daarvan de resultaten kunnen zien in de vorm van een voorstel voor een interimmaatregel. De interimmaatregel is gericht op gemeenten met een zwakke sociale structuur. Hij brengt geld bij gemeenten met veel inwoners die aangewezen zijn op een laag inkomen. Daarmee wordt een begin gemaakt met het inlopen van de achterstand die deze gemeenten hebben opgelopen. De doelstelling is dus niet een verdeling van kleine naar grote gemeenten, maar van rijk naar arm. De heer Van den Berg sprak hierover zijn ongerustheid uit. De maatregel kan niet uitgesteld worden.

De heer De Cloe heeft gevraagd of dit een eerste aanzet is. Ja, dat is het. Uit vervolgonderzoek moet blijken welke verbeteringen nog in de verdeelmaatstaven kunnen worden aangebracht en tot welke herverdeling dit moet leiden. Er is wel, dit nog in antwoord op vragen van mevrouw Van der Hoeven, een verband tussen de herverdeling van het Gemeentefonds en de 80/20-verdeling in het kader van de ABW. Dat verband zullen wij ook zeker in de gaten houden. Na ontvangst van het advies van de Raad voor de gemeentefinanciën zullen wij ons nader beraden op de wijze waarop wij die samenhang tot uitdrukking zullen brengen. Wij zullen intussen, conform de gemaakte afspraken met de VNG, overleggen over de 80/20-verdeling. Met de VNG zullen wij ook de inhoudelijke samenhang van de herverdeling van het Gemeentefonds bespreken. Het is volstrekt duidelijk dat wij in het Gemeentefonds geen interimmaatregel moeten introduceren die de financiële prikkel van de bijstand aantast.

□

Staatssecretaris **Van Amelsvoort** : Mijnheer de voorzitter! Ik begin met enkele opmerkingen over de normering van het Gemeentefonds en het Provinciefonds. De heer Van den Berg heeft daaraan woorden gewijd en de heer De Cloe heeft er kritische opmerkingen over gemaakt.

Er is een werkgroep die zeer onlangs een rapport heeft uitgebracht over de normering van het Gemeentefonds en het Provinciefonds. De werkgroep constateert in dat rapport dat er een aantal centrale vragen is, waarvan de antwoorden bepalend zijn voor het verdere verloop van de besluitvorming. Een van die centrale vragen in dat rapport is hoe bij de normering de relatie moet zijn met het begrotingsbeleid van het Rijk. Het rapport gaat ook in op de geschiedenis van de normering. De geschiedenis van beide fondsen is overigens niet identiek, maar er zijn wel parallellen. De fondsen zijn oorspronkelijk bedoeld en ook zo geconstrueerd, als een vervanging van het gemeentelijk en provinciaal belastinggebied. De fondsen werden in hun totaliteit beschouwd als het collectieve belastinggebied van gemeenten, respectievelijk provincies. De verdeelmaatstaven waren een poging om die

collectieve gebieden toe te delen aan de gemeenten, respectievelijk de individuele provincies.

Ook de commissie-Oud heeft dit uitgangspunt gehanteerd in een rapport dat ten grondslag lag aan de invoering van de Financiële-verhoudingswet 1960. Tot aan de jaren zestig zijn de belastingontvangsten bepalend geweest voor de omvang van de fondsen. Vanaf die tijd werd de ontwikkeling van de fondsen meer bepaald door het begrotingsbeleid van het Rijk. Van 1960 tot 1980 gold het structureel begrotingsbeleid. Vanaf 1980 is het begrotingsbeleid sterk bepaald door de ontwikkeling van een financieringstekort. Begin jaren tachtig ontstond de discussie hoe het aandeel van de fondsen in de ombuigingen op de uitgaven van het Rijk moest worden vastgesteld. Daarbij kwam het woord "evenredig" naar voren. Eigenlijk ging het eerst om het tegendeel: het aandeel van de fondsen in de ombuigingen mocht niet onevenredig zijn, was het standpunt dat de Kamer zeer terecht innam. Deze discussie is uitgemond in de "evenredigheidsnota". De beginselen daaruit zijn vervolgens neergelegd in bestuursakkoorden. Daarin vindt men een systematiek voor de normering van het Gemeentefonds en het Provinciefonds. Er is een duidelijke relatie gelegd tussen de omvang van de fondsen en het beleid ten aanzien van de rijksbegroting. Of nauwkeuriger: tussen de mutaties in de fondsen en de mutaties in de uitgaven van het Rijk.

Voorzitter! In de kern gaat het om de vraag of de fondsen in hun ontwikkeling als zelfstandig beschouwd moeten worden of dat zij beschouwd moeten worden primair in hun relatie tot de rijksbegroting. De regering zal naar aanleiding van het rapport van de werkgroep verder van gedachten wisselen met de akkoordpartners over de ontwikkeling van de fondsen. Als je naar de geschiedenis kijkt, zijn er aanknopingspunten voor beide beschouwingswijzen. Naar mijn mening zijn er echter meer aanknopingspunten voor de relatie met de rijksbegroting dan voor de zelfstandige ontwikkeling.

Voorzitter! De heer De Cloe heeft kritische geluiden laten horen. Daarbij heeft hij de Raad voor de gemeentefinanciën genoemd. De raad heeft inderdaad kritische kanttekeningen gemaakt, maar heeft daarnaast ook zijn erkentelijkheid uitgesproken voor de verbeterde toegankelijkheid en presentatie van de stukken. De raad zegt met nadruk dat hij geen aanleiding vindt om de betrouwbaarheid van de gegevens te betwijfelen. In de stukken die aan de raad zijn voorgelegd, is vrijwel uitsluitend gebruik gemaakt van gegevens die in het kader van de Miljoenennota en andere budgettaire nota's aan de Staten-Generaal zijn voorgelegd. Wat de toegankelijkheid betreft, valt het dus wel mee.

Tijdens het ministerschap van de heer Ruding is er naar mijn mening een aanmerkelijke vooruitgang geboekt in de presentatie en de inzichtelijkheid van de cijfers. Alle bedragen worden in onderlinge samenhang genoemd. Vrijwel alle bedragen zijn herleidbaar tot de bedragen waarmee zij in samenhang staan.

De heer **De Cloe** (PvdA): Voorzitter! Het feit dat het de Kamer wordt voorgelegd, is op zichzelf geen bewijs van toegankelijkheid.

De **voorzitter**: U weet dat ik geen interrupties meer toesta, dus u moet dat ook niet meer proberen, mijnheer De Cloe.

Staatssecretaris **Van Amelsvoort** : Dan beperk ik mijn reactie tot een verwijzing naar mijn laatste zin.

Voorzitter! Mevrouw Van der Hoeven heeft gevraagd wanneer er duidelijkheid komt over de evenredigheidskorting ten gevolge van de nadere ombuigingen en op welke wijze de gemeenten dit nog kunnen begroten voor 1993. In de bestuursakkoorden zijn regels vastgelegd die bepalen dat mutaties op de algemene uitkeringen uit het Gemeente- en het Provinciefonds in de regel uiterlijk worden meegedeeld in de junicirculaire in het jaar voorafgaand aan het jaar waarop zij betrekking hebben. Die regels zijn nodig om gemeenten en provincies voldoende tijd te geven, hun begroting voor het komende jaar zo volledig en juist mogelijk op te stellen. Indien het kabinet nu op grond van de macro-economische verslechtering die zich aftekent in de internationale conjunctuur zou besluiten tot nadere ombuigingen voor 1993 – ik druk mij in conditionele zin uit, maar de waarschijnlijkheid daarvan is, zoals u weet, niet gering – kunnen die eigenlijk niet meer leiden tot mutaties in de fondsen voor 1993. Die ombuigingen zouden dus niet meer verwerkt kunnen worden in de algemene uitkeringen. Het is echter niet uitgesloten dat op dit punt de budgettaire nood aan de man komt. Mocht dat gebeuren – de ministerraad zal zich daar morgen over buigen – dan zal volgens de teksten van de bestuursakkoorden open en reëel overleg worden gevoerd met de Vereniging van Nederlandse gemeenten en met het Interprovinciaal overleg.

Mijnheer de voorzitter! Ik heb vragen over de kwijtschelding genoteerd van mevrouw Scheltema, de heer De Cloe en de heer Willems. De staatssecretarissen van Binnenlandse Zaken, Sociale Zaken en ik zullen binnenkort antwoord geven op de vragen die de vaste Commissie voor financiën onlangs over dit onderwerp gesteld heeft. Vooruitlopend daarop wijs ik erop dat het kwijtscheldingsbeleid een onderdeel vormt van het algemene inkomensbeleid. Een eigen gemeentelijk kwijtscheldingsbeleid zou het centraal vastgestelde inkomensbeleid kunnen doorkruisen. Vandaar dat gemeenten zich moeten houden aan de kwijtscheldingsnormen die het Rijk heeft bepaald. Overigens is het standpunt dat dit beleid onderdeel is van het inkomensbeleid en deel uitmaakt van het rijksbeleid – en dus een rijksaangelegenheid dient te zijn – tijdens het mondeling overleg met de vaste Commissie voor financiën door deze commissie ondersteund.

Ten slotte wijs ik erop dat de hoogte van de kwijtschelding bepaald wordt door de betalingscapaciteit van de belastingschuldige. De betalingscapaciteit is afhankelijk van zijn of haar persoonlijke omstandigheden. Met andere woorden: gegeven een bepaalde betalingscapaciteit van de belastingschuldige, doet het er niet toe hoe hoog de tarieven zijn, hoe hoog de belastingschuld is. Heeft men een hogere belastingschuld bij een zelfde betalingscapaciteit, dan krijgt men meer kwijtschelding. Een hoger tarief leidt dus tot meer kwijtschelding. Ook in dat opzicht acht ik een verdergaande verruiming niet nodig.

De heer Willems en mevrouw Scheltema hebben gesproken over

de lokale belastingdrukverschillen. Ook uit schriftelijke antwoorden bij de Miljoenennota blijkt – zo zeg ik tegen de heer Willems – dat koopkrachtberekeningen plaatsvinden op basis van gemiddelden. Dat kan niet anders. De heer Willems geeft terecht aan dat voor de verschillen in de hoogte van de lokale belastingdruk veel verklaringen mogelijk zijn. Lokale belastingdrukverschillen behoren tot de bevoegdheid die gemeenten hebben om – onder de bekende randvoorwaarden – het niveau van de heffing te bepalen. De keuze van de hoogte behoort tot de autonome bevoegdheid van de gemeenten. De gemeenten hebben daarvoor hun eigen motivaties. Een onderzoek daarnaar vind ik dan ook niet nodig. De burger kan en dient het gemeentebestuur hierop aan te spreken en niet de rijksoverheid.

Uit een opmerking van mevrouw Scheltema maak ik op dat zij in de veronderstelling verkeert dat bij de koopkrachtberekeningen in het verleden geen rekening is gehouden met lokale heffingen. Indien mevrouw Scheltema die mening heeft – ik kan haar dat vanwege haar afwezigheid niet vragen – berust dat op een misverstand. Sinds 1990 worden de lokale heffingen betrokken in de koopkrachtberekeningen. Het CBS heeft echter wel voorgesteld om in de nabije toekomst een aantal lokale heffingen op te nemen in het prijsindexcijfer, maar dat is een andere kwestie. Het CBS wil hiermee beginnen in de tweede helft van 1993. Dit is een nieuwigheid waarover wij dan zullen kunnen discussiëren. Dit betekent dus dat de lokale heffingen langs een andere weg zullen worden betrokken in de koopkrachtberekening.

Mijnheer de voorzitter! Ik kom ten slotte op de opmerkingen en vragen van mevrouw Van der Hoeven inzake de wijze waarop in de landelijke koopkrachtberekeningen rekening gehouden wordt met de toekomstige, mogelijk toenemende verschillen in plaatselijke belastingdruk als het belastinggebied van de lagere overheden zou worden verruimd. Koopkrachtoverzichten geven de ontwikkeling van de bestedingsmogelijkheden weer van een beperkt aantal categorieën huishoudens. Het gaat om standaardcategorieën. Om de invloed van gemeentelijke heffingen op de bestedingsmogelijkheden te bepalen, wordt een gemiddeld niveau van die heffingen in de koopkrachtoverzichten opgenomen. Het is dus inderdaad zeer wel mogelijk dat het effect van heffingen op de koopkrachtmutatie op lokaal niveau afwijkt tussen verschillende gemeenten, zowel naar boven als naar beneden.

De commissie-De Kam heeft onlangs in haar rapport "Belastingen omlaag" – een heel aantrekkelijke titel – voorstellen gedaan om de mogelijkheden voor lagere overheden om eigen belastingen te heffen, uit te breiden. Dat heeft echter geen consequenties voor het gebruik van de koopkrachtoverzichten. Naarmate er echter sprake is van grotere verschillen tussen gemeentelijke heffingen, zullen de koopkrachtoverzichten steeds minder van toepassing zijn op specifieke situaties en steeds meer slechts een indicatie geven van de gemiddelde koopkrachtontwikkeling voor bepaalde sociaal-economische categorieën op verschillende inkomensniveaus.

De vergadering wordt van 12.50 uur tot 13.35 uur geschorst.

□

De **voorzitter** : De ingekomen stukken staan op een lijst die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Regeling van werkzaamheden

De **voorzitter**: Ik stel voor, aan de orde te stellen en te behandelen in de vergaderingen van 17, 18 en 19 november de (gezamenlijke) behandeling van:
- het wetsvoorstel Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van hoofdstuk VIII (Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen) voor het jaar 1993 (22800-VIII);
- het wetsvoorstel Wijziging van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van hoofdstuk VIII (Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen) voor het jaar 1991 (Slotwet; rekening) (22749);
- het deel ontwikkelingssamenwerking van het wetsvoorstel Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van hoofdstuk V (Ministerie van Buitenlandse Zaken) voor het jaar 1993 (22800-V);
- het wetsvoorstel Goedkeuring en uitvoering van de op 26 mei 1992 te 's-Gravenhage tot stand gekomen Overeenkomst tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland inzake de exploitatie van de voorkomens in het Markhamveld en de afname van bitumina daaruit, met bijlagen (22773);
- het wetsvoorstel Wijziging van de IJkwet in verband met de uitvoering van een richtlijn van de Raad van de Europese Gemeenschappen betreffende de harmonisatie van de wetgevingen van de lidstaten inzake niet-automatische weegwerktuigen (22696);
- het wetsvoorstel Uitvoering van enkele conflictenrechtelijke bepalingen van de richtlijn 90/619/EEG van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 8 november 1990, PbEG L 330 en coördinatie van conflictenrechtelijke bepalingen van het op 19 juni 1980 te Rome tot stand gekomen verdrag inzake het recht dat van toepassing is op verbintenissen uit overeenkomst, Trb. 1980, nr. 156, met die van de richtlijn (indien de voorbereiding zal zijn voltooid) (22509);
- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet op de kansspelen in verband met het organiseren van de instantloterij (22269);
- het wetsvoorstel Wijziging van artikel 6 van het Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen 1945 in verband met het verlengen van delegatiebevoegdheid (22768);
- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet op de studiefinanciering in verband met het stellen op kinderbijslagniveau van de basisbeurs voor ander onderwijs dan middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs (22723).

Daartoe wordt besloten.

De **voorzitter**: Ik stel verder voor, wetsvoorstel 21214, R1375 (Goedkeuring verdragen) van de agenda af te voeren totdat het verslag van Aruba is ontvangen.

Daartoe wordt besloten.

De **voorzitter**: Ik bepaal, dat uitgebreide commissievergaderingen zullen worden gehouden op:

maandag 16 november:
- van 11.15 uur tot 23.00 uur van de vaste Commissie voor buitenlandse zaken over de nota Buitenlanduitgaven (22610);
- van 11.15 uur tot 16.30 uur van de vaste Commissie voor economische zaken over het begrotingsonderdeel energie (22800-XIII) en de stukken betreffende de Energieraad (21501-14, nrs. 17 en 18);

maandag 23 november:
- van 11.15 uur tot 16.30 uur van de vaste Commissie voor de volksgezondheid over het Financieel Overzicht Zorg 1993 (22808);
- van 11.15 uur tot 23.00 uur van de bijzondere Commissie voor het Jeugdwelzijn over de begrotingsonderdelen jeugdwelzijn (22800-VI en 22800-XVI).

Het woord is aan de heer Lonink.

De heer **Lonink** (PvdA): Voorzitter! Onze fractie is zeer bezorgd over de ontwikkelingen rond de wereldhandelsbesprekingen, de GATT. Aanstaande maandag is er een UCV over buitenlandse economische betrekkingen. Wij zouden graag voor het begin van die UCV een brief hebben over de stand van zaken bij de GATT, het resultaat van de onderhandelingen tussen MacSharry en zijn collega Madigan van de Verenigde Staten en het regeringsstandpunt over wat nu verder te doen.

De heer **Weisglas** (VVD): Voorzitter! De bezorgdheid van de fractie van de Partij van de Arbeid wordt gedeeld door de VVD-fractie. Ik sluit mij om die reden aan bij het verzoek.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik sluit mij om dezelfde reden aan bij het verzoek.

De **voorzitter**: Ik stel voor, het stenogram van dit deel van de vergadering door te geleiden naar het kabinet.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van hoofdstuk VII (Ministerie van Binnenlandse Zaken) voor het jaar 1993 (22800-VII)** ;
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Gemeentefonds voor het jaar 1993 (22800-C)**;
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Provinciefonds voor het jaar 1993 (22800-D)**;
- **het wetsvoorstel Wijziging van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van hoofdstuk VII (Ministerie van Binnenlandse Zaken) voor het jaar 1991 (Slotwet; rekening) (22748)** ;
- **het wetsvoorstel Wijziging van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Gemeentefonds voor het jaar 1991 (Slotwet; rekening) (22761)**;
- **het wetsvoorstel Wijziging van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Provinciefonds voor het jaar 1991 (Slotwet; rekening) (22762)**;
- **de stukken in verband met de decentralisatie-impuls (22236)** .

De (algemene) beraadslaging wordt hervat.

□

De heer **Wiebenga** (VVD): Mijnheer de voorzitter! Ik dank de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, de minister en de andere staatssecretaris voor de gegeven beantwoording. De staatssecretaris van Binnenlandse Zaken zei in haar antwoord aan de Kamer dat wij elkaar hier een hoorzitting aandoen over de bestuurlijke reorganisatie. Dat sprak mij wel aan, omdat ik daaruit begreep dat zij bereid was, is en zal zijn om goed naar de Kamer te luisteren.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Uiteraard, mijnheer de voorzitter!

De heer **Wiebenga** (VVD): Daar ben ik blij mee. Deze bevestiging verbaast mij niet en lijkt mij een goede zaak. Misschien kom ik er aan het eind van mijn betoog nog heel kort op terug.

Voorzitter! Ik heb zo weinig spreektijd en er staat deze week nog zoveel op de agenda van de Kamer om te bespreken, dat ik slechts vier punten aan de orde kan stellen. Ik begin met de bestuurlijke organisatie. Ik ben geschrokken van de woorden van de afgevaardigde van het CDA, de heer Van der Heijden. Hij had het over takenpakketten, die afgepaald moesten worden. Het kwam er uiteindelijk op neer dat er geen open huishouding voor de gemeenten meer kon bestaan, maar misschien kon daarover nog wat gezegd worden. De heer Van der Heijden zal ons hierbij op zijn weg vinden.

Op het moment dat gemeenten, in welke bestuurlijke reorganisatie dan ook, de mogelijkheid wordt ontnomen tot het opnemen van taken die tot nu toe door geen andere overheid waren opgenomen, wordt het gemeentewezen ontmand. Dat zou een fundamentele aanslag zijn op de opzet die wij nu hebben. Ik zal niet refereren aan Thorbecke en hoe mooi dat allemaal was, want daar gaat het niet om. Op het moment dat je de gemeente de open huishouding ontneemt, steek je een mes in de rug van het gemeentewezen. Ik zal dit niet verder uitwerken. Ik ben er zeer van geschrokken en ik hoop dat u hierop in tweede termijn een nuance zult aanbrengen.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Het is niet mijn bedoeling om barrières op te richten. Ik ben in mijn bijdrage tot de conclusie gekomen dat heel veel taken niet bij een laag horen, maar over elkaar vallen en dubbel of driedubbel worden gedaan. De staatssecretaris heeft dat ook toegegeven. De inzet is om dat weg te halen. Een hulpmiddel kan zijn om precies te beschrijven wie wat doet. Dat is de hoofdrichting van mijn betoog.

De heer **Wiebenga** (VVD): Dat is levensgevaarlijk, maar dat kan ik niet uitwerken in zes minuten. Wij zullen er verder over strijden, als het zo doorgaat met het CDA.

De staatssecretaris heeft geantwoord op de visie op bestuurlijke reorganisatie die door de verschillende fracties is gegeven. Ik heb het nu over de regeringsfracties van het CDA en de Partij van de Arbeid. Deze visies zijn niet gelijkluidend en sluiten elkaar zelfs uit. De staatssecretaris zei: er moeten krachtige, regionale besturen komen. Daar zijn wij het allemaal over eens. Het gaat erom wat het gevolg is als je rechtstreeks gekozen, krachtige, regionale besturen instelt met ook een open huishouding en belastingheffingsbevoegdheid en tegelijkertijd provincies laat bestaan. Die provincies hebben ook een open huishouding. Kortom, wat doe je daarmee?

De heer **Van der Heijden** (CDA): Drie bestuurslagen zijn drie bestuurslagen, niet aan het begin maar aan het eind van de rit.

De heer **Wiebenga** (VVD): Zo is dat. Daarin kan ik de heer Van der Heijden heel goed volgen. Ik constateer dat de staatssecretaris tussen de drieënhalve bestuurslaag van de PvdA en de drie bestuurslagen van het CDA en ook van de VVD geen echte keuze maakt. Er moet wat geschipperd worden door de staatssecretaris. Dat begrijp ik heus wel. Ik vraag haar een keuze te maken in de kerstboodschap, de januariboodschap, de nieuwjaarsboodschap of hoe men die wil noemen. Ik duid op de nota die zij zal uitbrengen over haar visie op de langere termijn voor het binnenlands bestuur. Ik vraag haar dat, omdat de varianten van de regeringsfracties elkaar uitsluiten.

Voorzitter! Ik wil nog een enkele opmerking maken over de burgemeester. De fractievoorzitter van het CDA en de heer Van der Heijden in het vervolg daarop hebben het gehad over twee varianten. Of het moet gaan om een door de minister benoemde burgemeester; geen inspraak, want het moet gewoon de beste kandidaat zijn, zoals het vroeger ook ging. Of, als dat niet kan, moet het gaan om een rechtstreeks gekozen burgemeester. In dat geval moet het gemeentelijke bestel dualistisch worden. Dat is logisch, want het door de bevolking laten kiezen van de burgemeester is iets dualistisch. Dan moet men ook de wethouders van buiten laten komen en moet bij een conflict tussen gemeenteraad en het college van burgemeester en wethouders de raad ontbonden kunnen worden. Enfin, het dualistische stelsel.

Wat het CDA verwijtbaar is – ik zeg dit in alle vriendschap – is dat men die twee varianten naast elkaar legt, die nog eens wil onderzoeken en wil bediscussiëren, maar dat men niet kiest. Ik merk op dat over de verschillende varianten die denkbaar zijn wel honderd boeken zijn verschenen en wel duizend argumenten zijn gewisseld. Mijn verzoek aan het CDA is: kies nu ook.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Er is geen sprake van kiezen.

De heer **Wiebenga** (VVD): Dat constateer ik ook!

De heer **Van der Heijden** (CDA): De fractievoorzitter van het CDA heeft iets bespreekbaar gemaakt en gelijk aangegeven in welke context hij dat bespreekbaar wil maken. Het gaat niet alleen om de bestuursvorm, maar ook over de kwaliteit van het ambt.

De heer **Wiebenga** (VVD): Prachtig, maar u kiest dus niet en daar heb ik dan weinig aan.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Er valt nog niet te kiezen, want wij gaan de discussie nog voeren naar aanleiding van de rapporten van de commissie-Deetman. Dit heeft de minister ook gezegd.

De heer **Wiebenga** (VVD): Ik zal zeggen wanneer de CDA-fractie zal kiezen, voorzitter. Wij weten dat de variant van de rechtstreeks gekozen burgemeester grondwetswijziging vergt. Als de CDA-fractie zegt dat het huidige systeem niet werkt, zal zij bij de volgende kabinetsformatie – in 1994 of eerder – zeggen: het huidige systeem werkt niet, de variant van de rechtstreeks gekozen burgemeester is bespreekbaar voor ons, maar zoiets vergt grondwetswijziging zodat dit voorlopig niet kan; wij moeten het dus maar houden bij de benoemde burgemeester oude stijl. Ik vind dat heel verstandig, want...

De heer **Van der Heijden** (CDA): Dat zijn speculaties.

De heer **Wiebenga** (VVD): Natuurlijk, maar met ons valt daar zaken over te doen. Dat lijkt mij voor de PvdA iets moeilijker. Een handige en goede truc dus.

De heer **De Cloe** (PvdA): Begrijp ik dat met u zaken te doen is als er sprake is van het teruggaan naar die oude magistraat, zoals u die genoemd hebt?

De heer **Wiebenga** (VVD): Mijn fractie zegt eerlijk en open dat zij voor het benoemen van de burgemeester is. Er zitten op het ogenblik echter feilen aan de inspraakprocedure.

De heer **De Cloe** (PvdA): Dat zat niet in de tekst van de heer Brinkman. Het was de minister die het deed. Het was of het een of het ander. Nu zegt u: er valt met ons over te praten. U wilt dus eventueel ook die weg op.

De heer **Wiebenga** (VVD): Ik zeg dat er met ons over valt te praten. De heer Van der Heijden lanceert die andere variant weliswaar – dat klinkt erg modern; men kiest er niet voor, maar men noemt het eventjes; men kent natuurlijk alle bezwaren die daaraan kleven – maar ik zeg...

De heer **Van der Heijden** (CDA): U speculeert maar rustig door.

De heer **Wiebenga** (VVD): Ik zeg u dat bij de volgende kabinetsformatie de heer Brinkman "himself" op dat punt terugkomt en zegt dat de variant van de gekozen burgemeester dan helaas niet door kan gaan. De partner van het CDA – als die partij mee mag doen – mag dan kiezen tussen het een of het ander en voor ons is die keuze minder moeilijk dan voor de Partij van de Arbeid.

Mijn derde onderwerp in dit betoog is de decentralisatie. Ik noem kortheidshalve nog drie punten.

Over de decentralisatie van de huisvesting van het onderwijs ligt een notitie van kabinetswege, en wel van de staatssecretaris van Binnen-

landse Zaken en de staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen, waarin staat dat die huisvesting naar de gemeenten gaat. Onze fractie zegt daar "ja" tegen. De staatssecretaris krabbelde echter na een interruptie van de CDA-fractie iets terug. Ik vind het wat mistig, maar wij dienen daar geen motie over in *omdat wij het met de notitie eens* zijn. Als iemand het hier niet mee eens is, zal die zelf een motie moeten indienen. Ik ben benieuwd naar de mening van de vertegenwoordiger van de Partij van de Arbeid, want ik neem aan dat hij ook op dit punt standvastig zal blijven. Dat zal een steun voor de staatssecretaris zijn.

De decentralisatie naar de provincies doet pijn. Met name de inspecties, onder andere op landbouwgebied, moeten naar de provincies worden gedecentraliseerd. Bij die landbouwinspecties levert ook het voorbeeld van de samenwerkende besturen in noord-Nederland, de SNN, het voorbeeld dus van de samenwerkende provincies, een mogelijkheid op. Mijn fractie luister straks dus gaarne naar de woorden van de vertegenwoordiger van de PvdA-fractie, die hierover wellicht een uitspraak aan de Kamer zal voorleggen en die wij zullen steunen.

In de marge van de decentralisatie wil ik nog wat zeggen over de gemeentefinanciën. Wij weten nu dat er voor Den Haag een beslissing is genomen over de gemeentefinanciën. Welnu, de kersverse burgemeester van Utrecht is meteen begonnen met lobbyen en hij laat mij vragen wanneer er "witte rook" komt voor de gemeente Utrecht. Die gemeente is immers al zo veel jaren met haar schulden bezig. Ik doe de bewindslieden dan ook de hartelijke groeten van de nieuw benoemde burgemeester.

Ten slotte kom ik te spreken over de bevolkingsregisters. Ik heb de minister bevraagd over de gemeentelijke bevolkingsadministratie, de GBA nieuwe stijl. De invoeringsdatum daarvan is uitgesteld. Wij zullen daar nog verder op ingaan als het wetsvoorstel binnenkort in de Kamer behandeld wordt. De minister is niet ingegaan, althans niet in de plenaire zitting, op de door mij uitgesproken zorg over de bevolkingsregisters oude stijl, de huidige bevolkingsregisters. Bij de Bijlmermeerramp – over de ramp zelf zal ik het uiteraard niet hebben – is gebleken dat die bevolkingsregisters lek zijn. Vooral in de grote steden zijn die ondeugdelijk. Dat hangt samen met het feit dat het register oude stijl een lijdelijk stelsel is. De bevolkingsregisters zijn dus lijdelijk. *Het probleem is nu dat als de* geautomatiseerde en eventueel door de Kamer via amendering aangescherpte GBA, de nieuwe gemeentelijke bevolkingsadministratie, later in werking treedt, wij langer moeten blijven werken met deze "ouderwetse" bevolkingsregisters waarin illegalen opgenomen kunnen zijn en dergelijke. Als die overgangsperiode te lang duurt, vindt mijn fractie dat de bevolkingsregisters up to date en beter moeten worden. Dat kan door het bevolkingsregister te koppelen aan de vreemdelingenregistratie. Mijn concrete vraag aan de minister is of zij bereid is te bevorderen dat dit ook mogelijk wordt gemaakt onder het oude regime, onder het besluit bevolkingsboekhouding, zodat wij afkomen van die lekke bevolkingsregisters, waardoor illegalen verkeerd staan ingeschreven, ingeschreven staan met allerlei mensen op één adres en dat soort wantoestanden.

Ik rond af. Ik sprak net over de betiteling door de staatssecretaris van deze parlementaire behandeling als "een hoorzitting". Wij hopen en vertrouwen erop dat de staatssecretaris en de minister de Kamer ook in de toekomst op een serieuze manier zullen willen horen en zich ook naar onze standpunten zullen willen richten. Ik zeg dat, omdat ik het debat van de vorige week en het debat van de week daarvoor over de reisdocumenten nog in herinnering heb. Wellicht kunnen zij over deze woorden nog eens nadenken.

□

De heer **Van der Heijden** (CDA): Voorzitter! Ik wil de vier minuten die ik nog aan dit debat mag besteden, goed gebruiken door slechts enkele punten aan te halen.

Het eerste punt betreft vooral de grote lijn in het bestuur. Ik was bijzonder blij met de uitlatingen van de minister en de staatssecretaris over hun bestuursopvattingen. Ik was ook blij dat zij daarin herkenden wat de CDA-fractie heeft geprobeerd aan te brengen. Ik verwacht nu dus in de beroemde notitie over de bestuurlijke organisatie terug te zien dat die gedachten daar verder in worden ontwikkeld. Dan zal de CDA-fractie weer met groot plezier aan die discussie meedoen.

Mijn tweede onderwerp is het *model van het Overlegorgaan* Rijnmond. Ik maak mij zorgen – en ik merk dat de bewindslieden die zorgen ook hebben – over de voortgang. Ik hoor graag van de bewindslieden, eventueel op korte termijn en niet vandaag, welke duidelijke staatsrechtelijke problemen zich nu al aftekenen die wij zouden moeten "tackelen" om het model van het overlegorgaan Rijnmond in te voeren.

Mijn derde onderwerp betreft de dubbelstad. De staatssecretaris heeft al iets gezegd over het dubbelstad-idee zoals het bijvoorbeeld in Hengelo en Enschede leeft. Ik maak mij daar een beetje zorgen over. De staatssecretaris is helder en ik meen haar zo te begrijpen dat zo'n model voor een dubbelstad in ons bestuurssysteem niet apart kan worden ontwikkeld. Het is iets anders als het gaat om de vraag of een dubbelstad een passend centrum is voor een grootregionale ontwikkeling. Dat zou ik mij zeer goed kunnen voorstellen. Maar ik zou het heel vervelend vinden als met name in Twente en de provincie Overijssel als het ware – ik druk mij een beetje cru uit – een zodanig subversief verzet zou worden gepleegd tegen de ontwikkeling van een regionaal model, waar bijvoorbeeld ook Almelo in past, dat er eerst een dubbelstad gerealiseerd moet zijn voordat men verder zou kunnen of zelfs willen werken aan regionaal bestuur. Ik hoop dat de staatssecretaris mij op dit punt een beetje gerust kan stellen.

Mijn vierde onderwerp is zuidoost-Brabant. Met de opvattingen van de staatssecretaris over het regionaal model voor zuidoost-Brabant ben ik zeer tevreden. Natuurlijk moet dat als één regionaal gebied worden ontwikkeld. Misschien moet dat met een tussenstapje; daar moeten wij niet moeilijk over doen. Over de gemeentelijke indeling heeft de staatssecretaris in het debat niets gezegd. Wel heeft zij over dat onderwerp een schriftelijke reactie

gegeven. Ik benadruk nog eens dat de gemeentelijke indeling noodzakelijk is op basis van het beleid dat wij hebben vastgesteld en dat ik, zonder de heer De Cloe opnieuw uit te dagen, nog altijd samenvat als knelpuntenbeleid. Maar ik vind het belangrijker dat het zo langzamerhand ook moet gebeuren in het kader van regionale opvattingen, want dat betekent dat de druk op herindeling minder is.

Over de burgemeester zeg ik nu niets, omdat de minister zelf zeer wijs heeft gezegd dat wij de discussie moeten voeren als wij daarover vanuit de Kamer meer opvattingen hebben gehoord. Ik heb nu dus geen aanleiding om daar iets over te zeggen, maar ik wacht met spanning het oordeel van de heer Wolffensperger af.

Ook over de IJsselmeerkwestie heeft de staatssecretaris nu niets gezegd, maar heeft zij wel schriftelijk iets aan ons doen toekomen. In hoofdlijnen stelt zij dat als zij het gebied van het Markermeer indeelt, er niet veel aan de hand is. Men hoeft immers niet bang te zijn dat dit andere ontwikkelingen in de weg staat. Ik heb daar mijn twijfels over. Ik blijf met klem de vraag herhalen wat er te winnen is met een gemeentelijke herindeling op dit moment van het Markermeer, nu ook uit de hoorzitting die in opdracht van de staatssecretaris door het provinciaal bestuur is gehouden, absoluut geen aanwijzing is gekomen dat op dit moment een noodzaak voor herindeling bestaat, laat staan een wens tot herindeling.

□

Mevrouw **Van der Hoeven** (CDA): Voorzitter! Eigenlijk ben ik een beetje teleurgesteld over de antwoorden van de regering. Die teleurstelling betreft twee punten. In de eerste plaats had een aantal zaken die procedures en dergelijke betroffen, schriftelijk behandeld kunnen worden. Dat had de behandeling kunnen bekorten. In de tweede plaats kon daardoor een aantal inhoudelijke aspecten niet voldoende aan bod komen. Gelet op de tijd die ik heb, kan ik dus ook alleen maar heel kort ingaan op een aantal punten. Het betreft punten die voor het CDA van belang zijn.

Op de eerste plaats betreft dit het gelijktijdig behandelen van de voorstellen van De Kam, met de effecten die dat voor de burgers globaal budgettair heeft – het is ons standpunt dat die effecten globaal budgettair neutraal moeten zijn – samen met de eventuele nieuwe kwijtscheldingsmogelijkheden tengevolge van deze nieuwe belasting.

Op de tweede plaats noem ik de eigen verantwoordelijkheid van de gemeenten bij een herverdeling binnen het Gemeentefonds en de relatie met de 80/20-verdeling van de kosten van de ABW. Het gaat ons niet alleen om het tot uitdrukking brengen van de samenhang. Het gaat om een afweging van politieke belangen. Ook bij een interimmaatregel en bij de invoering van een nieuwe verfijning inzake laag inkomen, zoals nu wordt voorgesteld en die mijns inziens bij wet moet gebeuren, spelen deze zaken een rol. Wij zullen ook daarop terugkomen.

De heer **De Cloe** (PvdA): Voorzitter! Betekent dit dat mevrouw Van der Hoeven de zaak van de 80/20-maatregel, die het kabinet zo graag entameert en in discussie brengt, koppelt aan de interimmaatregel die nu is voorgesteld?

Mevrouw **Van der Hoeven** (CDA): Voorzitter! Ik heb hier ook in eerste termijn over gesproken; ik sluit mij wat dat betreft aan bij datgene wat door de fractievoorzitter van het CDA naar voren is gebracht. Als wij praten over herverdelingen – of dat nu gaat om een herverdeling van klein naar groot of, zoals de staatssecretaris het uitdrukte, van rijk naar arm – dan gaat het er ons om, dat ook dat gekoppeld wordt aan de discussie over de 80/20-maatregel. Het kan dus niet zo zijn dat je over de interimmaatregel praat, zonder ook over deze zaken te praten.

De heer **De Cloe** (PvdA): Erover praten is prima. Maar koppelt u bij wijze van spreken de uitkomsten? Want het zijn twee verschillende processen. Je hebt aan de ene kant het proces dat in het voorjaar door het kabinet is aangekondigd, waarbij wij tot een soort herschikking moeten komen en waarbij niet alleen de grote gemeenten erop vooruitgaan; ik zal daar straks nog wel iets over zeggen. Maar tegelijkertijd ligt er de 80/20-discussie. Deze zaken moeten wel op elkaar afgestemd worden op enig moment. Is het nu een voorwaardelijke koppeling die u aanbrengt?

Mevrouw **Van der Hoeven** (CDA): Ik sluit mij nogmaals aan bij datgene wat tijdens de algemene politieke beschouwingen daarover is gezegd vanuit het CDA en zeg dan: ja, het gaat hierbij om een koppeling waarbij het aan elkaar vast hangt. Je kunt niet op een gegeven ogenblik praten over alleen maar de interimmaatregel en op een later tijdstip over de 80/20-verhouding. Ik kan mij wel voorstellen dat je bij de discussie rond de interimmaatregel aangeeft wat je met de 80/20-maatregel wilt en dat je, als je gaat praten over de totale herverdeling van de Financiële-verhoudingswet, dan ook gaat praten over de herverdeeleffecten die de interimmaatregel ten gevolge heeft gehad, en dat toch weer koppelt aan de verantwoordelijkheid van de gemeenten, dus ook aan de 80/20-maatregel.

De heer **Schutte** (GPV): Voorzitter! Betekent dit dat de CDA-fractie een initiatief zal nemen om tot een snelle uitspraak over de 80/20-verhouding te komen? Ik vraag dit, omdat de interimmaatregel nu voorligt en daar spoedig helderheid over zal moeten komen. Dat kan dan, dunkt mij, alleen maar als er vanuit de CDA-fractie het initiatief komt om ook de 80/20-maatregel ten principale in de Kamer aan de orde te stellen.

Mevrouw **Van der Hoeven** (CDA): Op dit moment zijn er toezeggingen geweest, zowel van de zijde van de minister-president bij de behandeling van de algemene politieke beschouwingen, alsook zoëven bij monde van de staatssecretaris, die in ieder geval aangeven dat het signaal dat door het CDA is afgegeven over die koppeling, zeer serieus wordt opgevat. Ik denk dat wij wat dat betreft de nadere voorstellen van het kabinet afwachten, maar de ernst van het signaal heb ik bij dezen nogmaals willen onderlijnen.

De heer **Schutte** (GPV): Maar dat betekent van de andere kant, dat u nu dus geen groen licht geeft voor de interim-regeling.

Mevrouw **Van der Hoeven** (CDA): Ik dacht, dat dat duidelijk was.

Voorzitter! Met betrekking tot een aantal punten die zijn blijven liggen, kom ik bij het verdeelstelsel van het financiële-verhoudingsgebeuren in zijn totaliteit. Het gaat dus niet alleen om de koppeling met de 80/20-maatregel. Het gaat ook om de koppeling met de discussie over de voorstellen die in de discussienota van De Kam naar voren zijn gebracht, en het gaat ook om een samenhangend plan van aanpak. Ook dat is iets wat onzes inziens nog te weinig naar voren is gekomen.

Dan liggen er nog twee punten die niet beantwoord zijn. Op de eerste plaats betreft dit het overleg tussen het Rijk en de gemeente Den Haag. Te dien aanzien hebben wij inderdaad uit de pers kunnen lezen dat daar een oplossing gevonden is. Dat is mooi, maar tot op dit moment is er bij de Kamer – noch bij de griffie, noch bij de registratuur – geen brief binnengekomen, waaruit moet blijken op welke wijze het overleg tot resultaat geleid heeft, wat dat resultaat is en op welke wijze het financieel vertaald gaat worden.

Het tweede punt, voorzitter, is het volgende. De zaak rond de tekorten van Amsterdam wordt schriftelijk afgedaan. Dat antwoord – gelet ook op het antwoord over Wormerland – is eigenlijk onvoldoende. Door het kabinet zijn in beide gevallen toezeggingen gedaan. In het geval van Wormerland is toegezegd dat er geen financieel nadelige gevolgen zouden zijn bij de aankoop onder andere van het Van Geldercomplex. In het geval van de gemeente Amsterdam is toegezegd dat de oplossing die gevonden zou worden ten aanzien van de tekorten, niet ten koste zou gaan van andere gemeenten, dus ook niet ten laste zou komen van het Gemeentefonds. Uiteraard zijn wij benieuwd naar de resultaten van de opgevraagde informatie en het kabinetsstandpunt daarover, maar wij willen op dit moment reeds bij motie een signaal afgeven hoe wij over deze zaak denken. Deze motie zal door collega De Cloe worden ingediend.

□

De heer **Koetje** (CDA): Voorzitter! Ik dank de minister en de staatssecretaris voor de beantwoording inzake de decentralisatie-aspecten. De minister had het in het kader van de sociale vernieuwing over een stap vooruit. Ik heb in eerste termijn al aangegeven, dat wij een grotere stap wensen te zetten. Deze stap ligt helemaal in het verlengde van de doelstelling van de sociale vernieuwing. Daar kan dus eigenlijk geen bezwaar tegen bestaan, ook niet van kabinetszijde. Wij komen hier best nog eens over te spreken, maar ik wil vandaag al gezegd hebben dat ik de toezegging van de minister of de staatssecretaris heb gemist om een handreiking te bieden voor een nadere discussie in de Kamer. Ook bij andere fracties bestaat belangstelling voor het idee om het Fonds sociale vernieuwing en het Stadsvernieuwingsfonds onder te brengen in het Gemeentefonds. Ik heb uit de eerste termijnen van de fracties van de PvdA en D66 begrepen dat deze fracties aan zo'n discussie zouden willen meedoen. Ik neem aan dat dat ook geldt voor de fractie van de VVD.

Ik kom op de maatschappelijke opvang. Ik heb begrepen dat nader mondeling overleg zal plaatsvinden met de minister van WVC over het rapport van de commissie-Lems. Ik neem aan dat daarbij een regeringsstandpunt over dat rapport beschikbaar zal zijn. Ik kan geen groen licht geven voor de uitwerking. Het is goed om de discussie verder te voeren met de minister van WVC. Het is de vraag of functionele of maatschappelijke decentralisatie geen beter alternatief kan zijn voor de maatschappelijke opvang.

Daarmee ben ik meteen beland bij de maatschappelijke decentralisatie in het algemeen. De staatssecretaris heeft een aantal goede voorbeelden gegeven om aan te geven dat het kabinet eraan werkt. Dat was ook niet de stelling van de CDA-fractie. Binnen het pakket heeft zij van meet af aan een aantal onderwerpen genoemd die niet automatisch richting gemeenten moeten. Ik heb deze onderwerpen aangegeven: maatschappelijke opvang en steunfuncties minderheden. Verder verwijs ik naar eerder gehouden mondeling overleg. De minister zegt dat het niet mogelijk is om de verdeling over te laten aan organisaties of een zelfstandig bestuursorgaan, omdat het om een publieke zaak gaat. Dat vind ik niet consistent met acties die het kabinet zelf pleegt, bijvoorbeeld rond het groenfonds en het centraal fonds in de volkshuisvesting. Het gaat dan om een samenstel van maatschappelijk middenveld en overheid.

Ik dank de staatssecretaris voor de toezegging om nader te spreken over de bestuurlijke verhoudingen in het onderwijs. Ik neem aan dat daarbij ook onderwerpen als onderwijsverzorging en onderwijsvoorrangsgebiedenbeleid bezien kunnen worden.

□

De heer **Wolffensperger** (D66): Mijnheer de voorzitter! Ik dank de bewindslieden voor hun antwoord. Ik begin met de bestuurlijke organisatie van de toekomst. De bewindslieden hebben de dwingende noodzaak van die bestuurlijke reorganisatie onderschreven met een verwijzing – ik vond dat heel plastisch – naar het proces van tegelijkertijd schaalvergroting en schaalverkleining in de fysieke opbouw van onze samenleving. Dat proces maakt dat wij in onze bestuurlijke organisatie in feite in een overgangsfase zitten, een overgangsfase die zich kenmerkt door die veelbesproken lappendeken. De staatssecretaris gaf een schets waarin ik mij in grote lijnen kan vinden; de minister van Binnenlandse Zaken spreekt over volwassen bestuurlijke verhoudingen en krachtig politiek management. Ik kan het niet meer met haar eens zijn. En dat leidt dus allemaal tot een notitie.

Laat ik het voor mezelf nog eens zo samenvatten. Op het gebied van de bestuurlijke reorganisatie zit de overheid tussen twee uitersten die zij moet vermijden. Het ene uiterste is dat wij anno 1992 niet meer de kaart van Nederland en een viltstift kunnen nemen, en een verdeling kunnen tekenen zoals wij denken dat die op 1 januari 1994 moet ingaan. Daarvoor zou het draagvlak ontbreken; noodzakelijkerwijs zullen we een proces moeten ingaan, dat zich kenmerkt door twee dingen: door de mogelijkheid van faseverschillen, en door de mogelijkheid van differentiatie, al naar gelang de gebieden. Bijvoorbeeld differentiatie waar het de verdeling van taken betreft over de verschillende bestuurslagen. Het andere uiterste dat de overheid moet vermijden, is

natuurlijk niks doen, met de armen over elkaar gaan zitten, zeggen: het moet maar van onderop komen. Dat zou een vergroting van de chaos en de lappendeken betekenen, het zou ook allemaal veel te lang gaan duren. Maar tussen die twee uitersten ligt iets in, en dat heet besturen, richting geven. Wat wij van het kabinet verlangen – eigenlijk al nu, maar in elk geval in die notitie – is dat er richting wordt gegeven, en dat kun je doen door althans criteria te formuleren, waaraan dat proces zal moeten voldoen en moeten blijven voldoen. Ik noem, ook gehoord de discussie, een paar van die criteria. Er zal uiteraard een verbetering – ik zeg dat met nadruk – van de democratische controle in dat systeem moeten ontstaan. Het doet ons kiezen voor de gekozen burgemeester, maar ik ben het met de minister van Binnenlandse Zaken in hoge mate eens als zij zegt dat er een relatie bestaat tussen die discussie en de toekomst van de bestuursstructuur.

Het zal in de tweede plaats aan hoge eisen van doelmatigheid moeten voldoen, en dat is wat mijn fractie een vierlagenstructuur al op dit moment doet afwijzen als zijnde ondoelmatig. Het is ook die doelmatigheid die tot die heldere taakverdeling zal moeten leiden waar de bewindslieden over gesproken hebben.

Er is een derde criterium waar ik veel waarde aan hecht, en dat is dat die toekomstige structuur aan hoge eisen van doorzichtigheid en herkenbaarheid voor de burger zal moeten voldoen. Laat ik het heel simpel zo zeggen: het feit dat we in een complexe samenleving leven, betekent niet noodzakelijkerwijs dat onze bestuursstructuur niet aan zekere eisen van eenvoud en herkenbaarheid zou moeten voldoen. En dat brengt mij tot bijvoorbeeld deze voorlopige conclusies. Een model zoals ik dat met grote belangstelling van de Wiardi Beckmanstichting heb gelezen, is voor mij volstrekt onacceptabel, omdat het uitgaat van drieënhalve bestuurslaag. Ik heb het met grote belangstelling gelezen, het is een goede bijdrage aan de discussie, maar ik ben het er hartstikke mee oneens. Dat is nu precies die onhelderheid die we niet moeten hebben. Het leidt mij ook tot de simpele uitspraak dat wij dus niet naar een randstadprovincie moeten, maar dat natuurlijk een regionale bestuursautoriteit onverlet laat de mogelijkheid van samenwerking tussen de regio's. Dat brengt mij tot de conclusie dat een WGR voor andere dan BON-gebieden nimmer het eindbeeld zal kunnen zijn. Het vierde punt dat ik wil toevoegen is dat bij die criteria de overheid dit proces best in tijd mag zetten. Bij de kaderwet gebeurt dat, maar mijn vraag aan het kabinet is: zou je niet ook voor dat proces in de gebieden buiten de kaderwet in zekere zin een tijdpad moeten aangeven, als u het althans met mij eens bent dat een WGR-plus-constructie daar niet het eindbeeld zal zijn waarheen wij op weg zijn?

De heer **De Cloe** (PvdA): Over het laatste punt heeft de Kamer al vrij breed uitgesproken, dat er een tijdpad is. Wij hebben verder aangedrongen op de "opschaling" van de WGR en de integratie. Dat hebben wij in februari heel nadrukkelijk afgesproken met zijn allen. Daar was een collega van de heer Wolffensperger bij. Wat betreft het rapport van de Wiardi Beckmanstichting en die halve bestuurslaag: de heer Wolffensperger zegt dat samenwerking tussen regio's straks kan. Nou, dan heb je die halve bestuurslaag! Dat staat juist in het rapport. Dan heeft de heer Wolffensperger dat rapport op een aantal aspecten toch niet goed gelezen.

De heer **Wolffensperger** (D66): Neen, neen. Ik ben blij dat de heer De Cloe dit zegt, want ik kan het even uitleggen. Ik heb het rapport echt met belangstelling gelezen. De overeenkomst tussen hetgeen in het rapport van de Wiardi Beckmanstichting staat en wat ik zeg, is dat er een differentiatie nodig zal zijn, bijvoorbeeld tussen grootstedelijke gebieden en landelijke gebieden. Het grote verschil is echter, dat de Wiardi Beckmanstichting als een soort halfzacht compromis daar een provincie in twee gedaanten, namelijk een dunne en dikke provincie, in laat voortbestaan. In mijn visie zal de differentiatie echter moeten plaatsvinden door de verdeling van taken over integraal/regionaal bestuur en de lokale overheden, niet door het laten voortbestaan van een schimmige provincie als een halve bestuurslaag. Dat bezwaar heb ik tegen het rapport van de Wiardi Beckmanstichting.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Ik ben bijzonder blij met de krachtige en heldere samenvatting van het betoog van mevrouw Scheltema. Dat heeft veel verduidelijkt. Grote dank daarvoor. Ik heb in mijn criteria voor dat nieuwe bestuur heel erg de nadruk gelegd op de eenheid van bestuur. Daarin past wel een zekere differentiatie, maar ik hoor graag de opvatting van de heer Wolffensperger over de vraag, of wij de eenheid van bestuur in Nederland al of niet mogen loslaten, in die zin dat alle gebieden in Nederland uiteindelijk op dezelfde grondslag worden bestuurd en dat niet voor het ene gebied een ander soort financieel statuut, een ander soort bestuurlijke regeling bestaat dan voor het andere gebied.

De heer **Wolffensperger** (D66): Ik heb gezegd – denk aan de discussie met de heer De Cloe, die de heer Van der Heijden heeft aangesproken, naar ik aanneem –: qua structuur, qua opbouw van het lokaal bestuur zullen wij naar een eenheid toe moeten. De differentiatie zal kunnen zitten in de verdeling van taken tussen de verschillende lagen van het toekomstig lokaal bestuur. Ik onderstreep in dat verband wat de minister zegt, namelijk dat er ook aspecten van uniformiteit moeten zijn, bijvoorbeeld waar het betreft de financiële structuren. Er zullen elementen van eenheid moeten zijn, er zullen elementen van verscheidenheid moeten zijn. Dat is de oplossing, binnen die kaders, van het probleem dat de heer De Cloe op een andere, naar mijn idee niet heldere manier poogt op te lossen.

Wat betreft de bestuurlijke integriteit onderstreep ik wat de minister op dat punt zegt, namelijk dat onze discussie er niet toe mag leiden dat het beeld wordt gewekt van een openbaar bestuur in Nederland dat rot zou zijn. Dat is niet zo. Dat beeld mogen wij niet wekken, maar een zekere mate van preventie lijkt mij juist. Ik spits het even toe op het voorbeeld. De minister zei – dat is interessant – dat de overheid in toenemende mate in de markt participeert. Ja, en dat gebeurt niet door de schoonmaak-

dienst bij het ministerie. Dat gebeurt door de Wijkertunnel, door de Betuwetunnel, door megaprojecten van miljarden. Bedoelt de minister met die verwijzing, dat daar waar het gaat om zulke megaprojecten, zulke grote belangen voor het land, een rol voor de BVD zou kunnen zijn weggelegd?

De minister begon haar betoog over de burgemeester met de meest onbegrijpelijke zin die ik van haar heb genoteerd. Zij zei namelijk, verwijzend naar de Burgerzaalrede van de heer Brinkman: de gedachten van het CDA zijn helder. Dat heb ik letterlijk opgeschreven. Laat ik de heer Van der Heijden niet te kort doen. Wat hij heeft uitgesproken, evenals de heer Brinkman, is een heldere analyse, namelijk dat je de ene kant op kunt en dat je de andere kant op kunt. In de politiek kun je met analyses echter niet altijd volstaan. Je zult af en toe keuzen moeten maken. Ook ik zeg, met de heer Wiebenga: zou het voor de sturing van de discussie in dit land niet verstandig zijn, als wij ook de keuze van het CDA horen? Dat is toch een partij die een aantal malen in deze zaal andere politieke partijen – ik noem nu geen namen – aansprak en zei: wilt u nu eens duidelijk zijn, wilt u nu eens helderheid geven over uw standpunt; u analyseert mooi, maar u maakt geen keuze. Wilt u dan ook een keuze maken?

De heer **Van der Heijden** (CDA): Ik heb geen idee welke partijen u bedoelt, of het zou D66 moeten zijn. Ik hoop nu de gedachtengang van de heer Brinkman goed te volgen. Hij heeft een analyse willen maken van een probleem, namelijk of de kwaliteit van het burgermeestersambt in Nederland, met de huidige procedure, nog wel voor lange tijd goed bewaakt is. Verder heeft de heer Brinkman – ik begrijp de grote woede die daarover is ontstaan niet – de politieke moed gehad...

De heer **Wiebenga** (VVD): Kom nou!

De heer **Wolffensperger** (D66): Uw vraag is duidelijk.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Ik hoorde een opmerking achter mij en die moest ik even dempen. De heer Brinkman heeft de moed gehad om het probleem in de goede verhouding neer te zetten en zodoende hier de discussie verder mogelijk te maken, ook wat het CDA betreft, omtrent hetgeen de commissie-Deetman heeft losgemaakt. Ik kan dus absoluut niet begrijpen waarom, terwijl alle andere partijen op dit moment het rapport van Deetman afwachten en daar hun oordeel en opvattingen aan willen verbinden, het CDA, die al een heel forse stap heeft gezet, nu die keuze zou moeten maken. Wij maken die keuze niet nu, omdat wij het materiaal van de commissie-Deetman willen afwachten. Dat zou u ook moeten doen.

De heer **Wolffensperger** (D66): Ons standpunt is al ouder dan de commissie-Deetman, maar dat terzijde.

De heer **Van der Heijden** (CDA): U zou misschien op een ander standpunt uit kunnen komen.

De heer **Wolffensperger** (D66): Wij waren uitermate verheugd met in ieder geval de opening in het standpunt van het CDA. Het betoog van de heer Brinkman over de invulling van het ambt, als zijnde niet een uitgeklede lintendoorknipper laat zich natuurlijk moeilijk rijmen met een van die twee opties, namelijk terugkeer naar de benoemde burgemeester. Dat zal echter in de commissie-Van Thijn worden besproken.

De heer **Wiebenga** (VVD): Het is inderdaad een heel uniek moment dat een D66-afgevaardigde de CDA-afgevaardigde ervan beschuldigd niet te durven kiezen. Het is inderdaad duizend keer anders geweest. Dat is leuk voor u, maar nu even over uw verkiezingsprogramma. U heeft inderdaad als fractie een keuze gemaakt voor een gekozen burgemeester. In uw verkiezingsprogramma staat echter dat u kiest voor een burgemeester, gekozen door de gemeenteraad. U bent het dus niet eens met de varianten van de heer Brinkman. Kunt u dat bevestigen? Verder moet u eens uitleggen wat dat te maken heeft met het bevorderen van het contact tussen de bevolking en het gemeentebestuur wanneer een soort eerste wethouder wordt gekozen.

De heer **Wolffensperger** (D66): Het laatste vergt voor dit moment wat te veel woorden, maar over het eerste het volgende. Het verkiezingsprogramma waarover u spreekt, is het verkiezingsprogramma voor de nu lopende regeerperiode. Wij hebben de keuze voor een burgemeester, gekozen uit de raad, als een eerste stap ervaren. Ik meen namelijk dat de discussie over de uiteindelijke verkiezing van de burgemeester samenhangt met de vraag naar dualisme. Het gaat om de vraag of je bereid bent om de stap naar dualisme...

De heer **Van der Heijden** (CDA): Dat is ook het punt dat door mijn fractievoorzitter naar voren is gebracht.

De heer **Wolffensperger** (D66): Met de ene helft van hetgeen uw fractievoorzitter heeft gezegd, ben ik het ook hartgrondig eens, maar waarom plakt hij die andere helft er dan aan vast? Ik zie een relatie tussen de uiteindelijke verkiezing en de ook in mijn ogen wenselijke opmars naar een iets dualistischer model voor de grootstedelijke gebieden.

De heer **Wiebenga** (VVD): Uw verkiezingsprogramma is dus maar tijdelijk.

De heer **Wolffensperger** (D66): Wij maken een verkiezingsprogramma altijd voor vier jaar.

Voorzitter! Ik wil nog een korte opmerking maken over de onkosten voor de commissaris van de koningin versus die voor de burgemeester. De minister zegt dat de commissaris die onkosten als rijksorgaan maakt. In de nieuwe Provinciewet is de commissaris toch minder rijksorgaan. Zijn dan ook nu nog die grote verschillen in onkostenvergoeding gerechtvaardigd?

Verder wil ik nog iets zeggen over de decentralisatie-impuls. Wij hebben nog zorg over de vorm waarin de maatschappelijke opvang zal worden gedecentraliseerd. Wij zouden dan ook eerst met de regering willen praten over het rapport van de commissie-Lems. Ik heb op het punt van vrouwenopvangvoorzieningen een motie van de

heer Willems medeondertekend.

De staatssecretaris is naar mijn gevoel niet echt ingegaan op de vraag of het toepassen van een efficiencykorting van 10% – het bekende De Gruijter-adagium van èn betere waar èn 10% – bij kleine kwetsbare onderwerpen zoals de verslavingszorg, de HALT-bureaus die mij aan het hart gebakken zitten en de vrouwenemancipatie, niet zal leiden tot onaanvaardbare bezuinigingen, met name in 1994. Voorzitter! Ik krijg hier nog graag een nadere reactie op. Wij willen graag dat bekeken wordt of die kortingen reëel zijn. Bij omvangrijke onderwerpen is dit toch mogelijk.

Wat het IPO betreft, wachten wij de resultaten af. Wij verwachten van het kabinet een maximale inspanning om alsnog te komen tot territoriale decentralisatie in de groensector. Ik heb op dat punt een motie medeondertekend die wellicht zal worden ingediend door de heer De Cloe.

Voorzitter! De financiële positie van de grote steden. In het antwoord van beide bewindslieden is vooruitgelopen op de interimoplossing en op de herijking van de verdelingsmaatstaven in het Gemeentefonds. Het komt mij voor dat deze kwestie verdeeld is in verleden en toekomst. In de toekomst gaan wij de kant op van aandacht voor centrumgemeenten met probleemcumulatie. Dat is ook juist. Maar hoe gaan wij om met de problemen uit het verleden? Op 12 november van het vorig jaar werd bij de begrotingsbehandeling een motie aangenomen inzake de financiële situatie van de gemeenten Den Haag en Utrecht. Daarin stond dat met name de gemeenten Den Haag en Utrecht in ernstige financiële problemen zijn geraakt, mede door het feit dat de groei van het aantal woonruimten door ruimtegebrek is gestagneerd.

Voorzitter! Afgelopen vrijdag verblijdde het kabinet de gemeente Den Haag met een extra financiële bijdrage van twee keer 35 mln. en nog een keer eventueel 35 mln. Komen die bijdragen uit het Gemeentefonds? Tegen de achtergrond van de genoemde motie vraag ik mij af hoe het kabinet hiertoe gekomen is. Ik citeer een zeer curieuze zin van de minister-president toen het ging om de verdediging van de beslissing. Hij zei in NRC Handelsblad: de regeringsstad Den Haag heeft iets aparts. Voorzitter! Ik denk dat Utrecht ook iets aparts heeft, namelijk een artikel-12-status en financiële tekorten die van veel oudere datum zijn dan de tekorten van de gemeente Den Haag. De gemeente Utrecht vraagt dringend om financiële bijstand, gezien het feit dat het voorzieningenniveau in die stad niet hoger is dan elders, maar de belastingdruk wel door een extreme centrumfunctie. Ik heb al op het probleem van de woonruimte gewezen. Leidt dit er niet toe dat bij het kabinet op zijn minst de intentie bestaat om wanneer het onderzoek van de Inspectie financiën lagere overheden is afgerond, ook de gemeente Utrecht op vergelijkbare wijze tegemoet te komen als de gemeente Den Haag? Anders ontstaat een rechtsongelijkheid.

Voorzitter! Staatssecretaris Van Amelsvoort heeft over het kwijtscheldingsbeleid nogmaals gezegd dat dit niet veranderd moet worden. Dit zou betekenen dat er inkomensbeleid door de lagere overheid wordt gevoerd en daar zijn wij tegen. Ik vind die verwijzing naar het niet mogen voeren van een inkomensbeleid op dit punt wat overdreven. Net zozeer als gemeenten een discretionaire bevoegdheid hebben bij het toepassen van de bijzondere bijstand, zouden gemeenten een ruimere marge kunnen krijgen bij het voeren van een kwijtscheldingsbeleid, dat op individuele gevallen is toegesneden en niet op inkomenscategorieën. Mijn fractie blijft bij haar pleidooi voor een dergelijke ruimere marge voor de gemeenten.

□

De heer **De Cloe** (PvdA): Voorzitter! Ik dank de bewindslieden voor hun beantwoording. Ik maak nog een aantal opmerkingen. Ten aanzien van de bestuurlijke organisatie merk ik op dat de PvdA-fractie van mening is dat het gaat om een onomkeerbaar proces dat leidt tot daadwerkelijke bestuurlijke vernieuwing. Een procesmatige ontwikkeling maakt het mogelijk om de initiatieven daar te ontwikkelen waar dat nodig is. Dat is in de eerste plaats het geval in de grootstedelijke gebieden, maar zelfs binnen die gebieden is er sprake van differentiatie. Wat echter voor de PvdA-fractie zonder meer een algemeen uitgangspunt vormt, is de inspanning om te komen tot een afstemming van de functionele gebiedsindelingen; weg met de wirwar en de chaos van overlappende functionele indelingen. Erkenning ook van de noodzaak om te komen tot opschaling van de WGR-regio's en tegelijkertijd de noodzaak inziend van een aanscherping van de nu te vrijblijvende Wet gemeenschappelijke regelingen.

De positie van de provincies in de grootstedelijke gebieden komt inderdaad fors onder druk te staan. Daar wordt de provincie minder belangrijk, om met de woorden van de heer Brinkman te spreken. Maar van opheffing, zeker in de niet-grootstedelijke gebieden, is vooralsnog geen sprake. Pas wanneer de bestuurskracht van de regio's toeneemt, kan en zal dat gevolgen hebben voor bepaalde provincies, maar Noord-Brabant en Limburg – om maar eens twee voorbeelden te noemen – verdwijnen niet morgen van de bestuurlijke tafel.

Waar sprake is van verdergaande decentralisatie in de richting van gemeenten, wordt tegelijkertijd door de CDA-fractie tot twee keer toe uitdrukkelijk gesproken over een limitatief takenpakket. In combinatie met een stevig intermediair bestuur, wordt de vraag actueel wat de gemeenten nog aan taken overhouden. Deze taakvermindering – uitzuivering, zoals collega Van der Heijden dat noemt – is voor de PvdA-fractie op dit moment niet in die zin aan de orde. De open huishouding blijft ook bestaan bij een uitzuivering van het takenpakket. Dat is voor de PvdA-fractie het uitgangspunt.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Voorzitter! Wat gebeurt er dan met de taken die in het kader van de BON-gebieden, de Kaderwet bestuur in verandering, naar het regionaal bestuur gaan? Dan worden toch al taken die zeer bepaald benoemd zijn, overgeheveld?

De heer **De Cloe** (PvdA): Op dat punt is er geen enkel verschil met de bestaande situatie. Soms wordt via wetgeving een taak toebedeeld, of aan de lagere overheid; of aan de gemeente of aan de provincie of in de toekomst aan het BON-gebied,

als die gebieden effectief tot stand komen. Daarover is geen misverstand. In die zin vindt een taakafbakening plaats of wordt via wetgeving aangegeven waar het medebewind voor een bepaalde taak wordt gelegd. Dat is iets anders dan dat je dat pakket het pakket laat zijn van de gemeentelijke huishouding.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Het gaat erom dat de taken goed gescheiden worden en goed benoemd. Ik heb, evenals mevrouw Scheltema, gezegd dat de zaak niet zo dichtgespijkerd moet worden dat er niets meer kan, maar de richting moet bepaald zijn. Als er een open huishouding is zoals de heer De Cloe misschien bedoelt, blijft die wirwar van bestuursverantwoordelijkheden bestaan; complementair bestuur, medebewind, alles valt over elkaar, niets is duidelijk en herkenbaar, zoals de heer Wolffensperger dat noemde.

De heer **De Cloe** (PvdA): U hebt uitdrukkelijk gezegd dat een en ander moet worden teruggebracht tot een beperkte, kleine ontsnappingsclausule.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Andere taken moeten weer naar de gemeenten worden overgeheveld, bijvoorbeeld provinciale taken.

De heer **De Cloe** (PvdA): Akkoord, maar dat proces is volop aan de gang. Juist in de periode waarin men daarmee bezig is, ben ik niet van plan om namens mijn fractie uit te spreken dat de open huishouding te voren moet worden verkleind. Ik ben het wel eens met de "uitzuivering", de duidelijke toedeling van taken. Dat is echter een ander aspect dan hetgeen de heer Van der Heijden heeft genoemd. Ook de heer Wiebenga heeft terecht op dat aspect gewezen.

Voorzitter! De PvdA-fractie is dus voorstander van een procesmatige aanpak van de bestuurlijke vernieuwing. Differentiatie en selectiviteit zijn daarbij belangrijke uitgangspunten. Eindmodellen en blauwdrukken kunnen op de vernieuwing eerder verstorend dan bevorderend werken.

Voorzitter! Ten aanzien van de gemeentelijke herindeling merk ik ook nu weer op, net als collega Van der Heijden, dat alleen maar via de schriftelijke antwoorden iets tot ons gekomen is. Op zichzelf is dit jammer, maar hier staat tegenover dat het inhoudelijk wel goed is. Gemeentelijke herindeling is gericht op vitaal bestuur, viel er te lezen, en ik begrijp dat in het bijzonder de Brabantse aanpak van deze bewindslieden buitengewoon veel steun verdient.

Terloops herinnerde de staatssecretaris eraan dat de hoofdlijnen van het gemeentelijke herindelingsbeleid uitgangspunt zijn, ook, zo schreef zij erbij, voor de CDA-fractie. Ik vraag haar heel nadrukkelijk of dan inderdaad de hoofdlijnen van het herindelingsbeleid meer zijn dan de knelpuntenbenadering. Daarover voeren wij de discussie. Ik ben van mening dat het gaat om een breed pakket dat uit meer bestaat dan slechts de knelpuntenbenadering. Is de regering dit met mij eens?

Voorzitter! Ondanks alle kanttekeningen bij het decentralisatieakkoord tussen het Rijk en de VNG geef ik nogmaals aan dat de PvdA-fractie dit omvangrijke proces ondersteunt. Mijn fractie stemt in het bijzonder in – ik herhaal dit nadrukkelijk – met de decentralisatie van de onderwijshuisvesting naar de gemeenten. De wettelijke vormgeving moet nog komen en wij moeten hierover in dit huis nog praten, maar het kabinetsbesluit ligt er en wordt door ons voluit ondersteund. Ik neem aan dat de staatssecretaris met deze weergave instemt.

Hetzelfde succes wens ik de regering ook toe bij de onderhandelingen met de provincies. Mijn fractie is zeker voorstander van verdergaande decentralisatie naar de provincies, zeker ook waar het het terrein van landbouw, natuurbeheer en visserij betreft. Nu heeft de staatssecretaris in discussies altijd verteld dat zij daar ook voorstander van is, maar het daarbij behorende succes is nog niet tot stand gekomen. Nu twijfel ik niet aan de inzet van deze staatssecretaris om dit succes inderdaad tot stand te brengen, maar het kon wel eens zo zijn dat collega's van de staatssecretaris hieraan wellicht niet al te enthousiast meewerken. Dit leidt ertoe dat ik de volgende motie aan de Kamer voorleg.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende, dat met name op het terrein van landbouw en natuurbeheer een forse decentralisatie naar (samenwerkende) provincies gewenst is;

dringt er bij de regering op aan een uiterste inspanning te leveren om met het Interprovinciaal Overleg (IPO) een decentralisatie-akkoord af te sluiten,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden De Cloe, Wiebenga, Wolffensperger, Willems en Leerling.

Zij krijgt nr. 9 (22800-VII).

De heer **Koetje** (CDA): Voorzitter! Ik wil meteen een vraag over deze motie stellen. Waarom wordt in de overwegingen alleen gesproken over het terrein landbouw en natuurbeheer?

De heer **De Cloe** (PvdA): Omdat naar buiten toe is gebleken – aan de hand van discussies en informatie die ons tot op dit moment heeft bereikt – dat vooral dit aspect het knelpunt vormt. Dat wordt in de overweging nog eens naar voren gebracht, maar het dictum gaat om het totaal af te sluiten akkoord met het IPO.

De heer **Koetje** (CDA): Maar als dat de belangrijkste overweging is, waarom is dan de motie vorige week bij de behandeling van de begroting van Landbouw niet ingediend en ter sprake gebracht? Was dat niet een meer voor de hand liggende weg geweest, nu het kennelijk specifiek om dit punt gaat?

De heer **De Cloe** (PvdA): Wij zijn vorige week gestart met de begrotingsbehandeling van Binnenlandse Zaken, maar zij is toen niet afgerond. Anders was dit vorige week wel aan de orde geweest. En nu spreken wij over de decentralisatie.

De heer **Koetje** (CDA): Handig gevonden.

De heer **De Cloe** (PvdA): Dan moet de heer Koetje de vraag anders formuleren.

De heer **Koetje** (CDA): Voorzitter! Het is altijd makkelijk om de staatssecretaris of de minister aan te spreken als iets op een ander terrein ligt. Ik geef er toch de voorkeur aan om het, als zich de gelegenheid voordoet, met de vakbewindslieden te bespreken. Dat is natuurlijk de koninklijke weg, of het nu gaat over maatschappelijke opvang, landbouw of onderwijs.

De heer **De Cloe** (PvdA): Voorzitter! Wij geven er de voorkeur aan om het *te behandelen bij de begroting van* Binnenlandse Zaken, in het bijzonder om het integrale karakter van de decentralisatie-operatie te benadrukken. Het dient niet alleen weer bij de afzonderlijke sectoren te gebeuren, want daarin zijn niet de meest enthousiaste bevorderaars van decentralisatie te vinden. Het dient juist besproken te worden bij de begroting van Binnenlandse Zaken, omdat daarbij het integrale karakter geproefd zou moeten kunnen worden, ook door de CDA-fractie. Ik weet dat de heer Koetje hier best enthousiaster over zou kunnen zijn dan hij nu laat blijken.

De heer **Koetje** (CDA): Ik ben in mijn eerste termijn volstrekt helder geweest over de wenselijkheid van een decentralisatie-akkoord met het IPO. Ik vind het alleen niet terecht om het te versmallen tot één overweging, want het gaat om een breder pakket.

De heer **De Cloe** (PvdA): De intentie is ook dat het pakket breder is en meer bevat dan dat ene aspect. Dat heb ik ook uitgelegd.

Voorzitter! De fractie van de Partij van de Arbeid is toch enigszins geschrokken van de door het CDA aangebrachte koppeling tussen de herverdeling van het Gemeentefonds en de discussie over de 80/20-verhouding inzake de Algemene bijstandswet. De regering heeft die koppeling niet tot stand gebracht. Ik heb die koppeling nog niet in een stuk kunnen lezen. Ik heb wel gelezen dat er een afstemming moet plaatsvinden tussen operaties die op het terrein van gemeentefinanciën plaatsvinden. Laat daarover geen misverstand bestaan. Ik vraag de regering echter heel nadrukkelijk of zij tussen die verschillende operaties inderdaad geen voorwaardelijke en inhoudelijke koppeling legt.

Mevrouw **Van der Hoeven** (CDA): Het is voor de heer De Cloe toch ook duidelijk dat de intentie betrekking had op de koppeling van de discussie over de Financiële-verhoudingswet, de discussie over de 80/20-verhouding en de discussie over de interimmaatregel? Dat is iets anders dan de uitvoering, die natuurlijk in fasen kan plaatsvinden. Ik neem aan, dat dit voor de heer De *Cloe duidelijk is.*

De heer **De Cloe** (PvdA): Laat ik maar even onduidelijk zijn, want dan kan ik het misschien op mijn manier interpreteren.

Betekent dit, dat de interimmaatregel best door kan gaan terwijl wij in de Kamer tot de conclusie komen dat de 80/20-verhouding niet door moet gaan? Dat is in feite mijn vraag aan het CDA. Is dat een goede interpretatie?

Mevrouw **Van der Hoeven** (CDA): De uitkomst van de discussie staat uiteraard vooralsnog niet vast. Het ging mij er echter om, dat je wel de drie discussies aan elkaar moet koppelen. Deze moet je niet achter elkaar voeren, zodat je daarna wordt geconfronteerd met de herverdelingseffecten.

De heer **De Cloe** (PvdA): Dat heeft betrekking op wat ik noemde "de operaties in elkaar laten schuiven", maar dat is niet het inhoudelijk en voorwaardelijk aan elkaar koppelen. En dat versta ik nu uitdrukkelijk. Indien mevrouw Van der Hoeven het ook zo verstaat, ben ik het met haar eens.

Mevrouw **Van der Hoeven** (CDA): Bij de uitvoering wel.

De heer **De Cloe** (PvdA): Dan vraag ik toch nog maar eens aan de regering om hier dadelijk een heel duidelijk antwoord op te geven. Ik kan mij nog herinneren dat vorig jaar, bij de behandeling van de begroting van Binnenlandse Zaken, zelfs door de regering werd gezegd dat een wijziging in de 90/10-verhouding in deze periode absoluut niet aan bod zal komen. Ik kan absoluut niet begrijpen dat een voorwaardelijke koppeling wordt gelegd.

Mevrouw **Van der Hoeven** (CDA): Voor de duidelijkheid: een voorwaardelijke koppeling heeft in eerste instantie betrekking op de discussies. Die moeten aan elkaar worden gekoppeld. Als je met elkaar een discussie aangaat, betekent dat ook, dat de uitslag van die discussie – het maakt daarbij niet uit of de verhouding 90/10, 80/20 of 75/25 of iets anders moet worden – niet op voorhand vaststaat. Als je namelijk *op voorhand uitgaat van een* vaststaande uitkomst, hoef je ook niet met elkaar te discussiëren.

De heer **De Cloe** (PvdA): Akkoord. Met de interpretatie dat een en ander aan elkaar verbonden moet worden om te bekijken welke effecten het op elkaar heeft, ben ik het eens. Dat betekent ook dat de verhouding 100/0 eruit kan komen. Die vraag heb ik ook gesteld aan het kabinet. In die discussie moet dan alles worden opengelaten.

De heer **Willems** (Groen Links): Ik meen dat de heer De Cloe nu te ver van zijn oorspronkelijke standpunt afwijkt, namelijk dat de interimmaatregel als zodanig een goed voorstel is dat niet moet worden geblokkeerd. Het moet natuurlijk wel aan andere discussie worden gekoppeld, maar het moet niet afhankelijk worden van de uitkomst over de 80/20-verhouding in de bijstandswet.

De heer **De Cloe** (PvdA): Van het standpunt, waarvan ik volgens de heer Willems afwijk, wijk ik dus absoluut niet af.

De heer **Willems** (Groen Links): Ik dacht dat de heer De Cloe even met het CDA meeging en dat wilde ik even voorkomen.

De heer **De Cloe** (PvdA): Ik legde het anders uit. Mijn uitleg was dat het CDA niet meer die harde voorwaardelijke koppeling voorstelde. De interimmaatregel –

daar hebben wij al eerder op aangedrongen – vinden wij een goede zaak. Ik maak daar dadelijk overigens nog een opmerking over. De interimmaatregel moet naar onze mening gewoon doorgaan, wat de uitkomst ook is. Als de verhouding 80/20 eruit komt, moet een en ander wel in elkaar worden geschoven en op elkaar worden afgestemd; daarover ben ik het met mevrouw Van der Hoeven eens.

Voorzitter! Ik ga nog even in op de nieuwe interimmaatregel. Waarom heeft de regering eigenlijk voorgesteld, uit te gaan van het aantal inkomenstrekkers met een laag inkomen? Waarom is niet aangesloten bij hetgeen ook in het rapport en door de Raad voor de gemeentefinanciën is geadviseerd, namelijk *om uit te gaan van de verfijning* sociale structuur? Dan speelt ook de bijstand een belangrijke rol. Nu komt het voor dat gemeenten zoals Rolde, Noordwijk en Udenhout er warempel op vooruitgaan. Dat zijn toch niet de armste gemeenten in dit land. Waarom heeft men nu een andere norm gekozen dan werd geadviseerd? Sommige gemeenten gaan er waarschijnlijk alleen maar op vooruit omdat er bijvoorbeeld internaten zijn. De intentie is prima, maar ik vraag de regering wel om nog eens naar de uitwerking te kijken.

Voorzitter! De PvdA-fractie is blij met de witte rookpluimpjes voor de stad Den Haag. Ik heb daar vorige week om gevraagd. Ik wist niet dat de fractie van de Partij van de Arbeid zo snel op haar wenken zou worden bediend. Het vormt inderdaad een eerste aanzet om te komen tot een oplossing voor de financiële problemen van die stad. Collega Wolffensperger en collega Wiebenga hebben al opgemerkt dat vorig jaar in de Kamer ook serieuze aandacht is gevraagd voor de stad Utrecht. Wij hebben toen een motie namens de drie partijen ingediend. Klopt het dat het rapport van de inspectie financiën lagere overheden, waar de heer Wolffensperger zo naar moest zoeken, nog steeds geen uitkomst heeft opgeleverd waarmee de regering wat kan doen? De vraag is of dit rapport op korte termijn beschikbaar kan komen, zodat op basis daarvan tot besluitvorming kan worden overgegaan voor de financiële problemen van de stad Utrecht.

De regering heeft ook besloten om de formele afhandeling van de overeenkomst met Amsterdam over de oude stadsvernieuwingstekorten op te schorten. Dat is op zichzelf aardig, omdat het voorkomt dat er een greep in de kas van het Gemeentefonds wordt gedaan. Dat kan niet de bedoeling zijn, gezien eerdere toezeggingen van de regering. Er zal natuurlijk wel een oplossing moeten komen. Om mee te helpen bij het bepalen van de richting van die oplossing stel ik voor om de Kamer het volgende te laten uitspreken.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende, dat de regering het voornemen heeft een bedrag ten behoeve van "de oude stadsvernieuwingskosten Amsterdam" ten laste te brengen van de algemene uitkering uit het Gemeentefonds;

dringt er bij de regering op aan het hiermee gemoeid zijnde bedrag alsnog toe te voegen aan de "Regeling oude tekorten Amsterdam" en niet ten laste te laten komen van de overige gemeenten,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden De Cloe en Van der Hoeven. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 10 (22800-VII).

De heer **De Cloe** (PvdA): Voorzitter! De fractie van de Partij van de Arbeid heeft aangedrongen op verruiming van het gemeentelijk kwijtscheldingsbeleid. Dan komen er twee antwoorden. De staatssecretaris van Binnenlandse Zaken heeft schriftelijk geantwoord dat dit een punt van studie is. De staatssecretaris van Financiën heeft vanochtend mondeling geantwoord dat verruiming niet wenselijk is. Vooruit dan maar, twee verschillende antwoorden. Ik kies voor het eerste. Ik vraag de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken heel nadrukkelijk om toe te zeggen dat dit onderwerp van studie op redelijk korte termijn aan de Kamer wordt aangeboden, zodat wij niet volgend jaar opnieuw bij de begroting van Binnenlandse Zaken moeten praten over verruiming van het noodzakelijke en gewenste gemeentelijk kwijtscheldingsbeleid.

Ik dank de minister voor haar toezegging om attitude, voorbeeldfunctie of gedragscodes, hoe wij het ook willen omschrijven, bespreekbaar te maken voor de ministers en staatssecretarissen, zodat "de reisjes naar Barcelona" op een gegeven moment ingekaderd kunnen worden. Ik ben ook blij met de toezegging van de minister dat op het moment dat het advies van de Raad van State over de grote wet inzake sociale vernieuwing en de wet *over onderwijs en sociale* vernieuwing binnenkomt, onderzocht zal worden hoe de wetten in elkaar geschoven kunnen worden.

Vorige week heb ik al gemeld dat de bijdrage van fractievoorzitter Brinkman over de gekozen en de benoemde burgemeester ons vreugde deed. Wij hebben deze bijdrage als verfrissend ervaren. Daarom kunnen wij volgend jaar met een open discussie starten. Ongetwijfeld zal dan blijken dat er aan zijn voorstel de nodige haken en ogen zitten. Ik ben het met de heer Wolffensperger eens dat dit niet erg is voor de discussie. Wat absoluut niet kan, zeg ik ook tegen de vrienden van het CDA, is het alternatief dat zij achter de hand hebben, als hun gekozen burgemeester niet doorgaat. In dat geval pleiten zij voor wat collega Wiebenga de magistraat heeft genoemd: benoeming van de burgemeester door de Kroon zonder enige vorm van inspraak. Voor mijn fractie staat het vast dat de nu al verworven verregaande zeggenschap van gemeenteraden bij de benoeming van de burgemeester niet meer valt terug te draaien, ook niet door het CDA. Kennelijk is het bij onze coalitiegenoot bij de burgemeestersbenoemingen geen kwestie van hollen of stilstaan, maar van hollen of achteruit rennen. Dat blijf ik een tikkeltje merkwaardig vinden.

De heer **Van der Heijden** (CDA): U hebt het nog steeds niet begrepen, wat mij overigens niet verbaast op dit stuk van zaken. De discussie gaat er niet om of wij een heel mooie

benoemingsprocedure hebben, maar gaat over het antwoord op de vraag of wij in de toekomst burgemeesters hebben die de eerste bestuurder van hun gemeente zijn, die hun salaris kunnen waarmaken, ook in het gemeentepatroon en die ten opzichte van de burgerij de positie innemen die de burgerij ze nu al toekent. Die discussie willen wij met u voeren. Wij hebben een opening gemaakt voor een stuk van de discussie. Als u voor een ander stuk van de discussie de deur keihard dichtknalt en op die deur nog een paar sloten doet, zijn wij niet erg vooruitgegaan in het kader van wat wij met elkaar hebben afgesproken, namelijk een open gedachtenwisseling.

De heer **De Cloe** (PvdA): Dan heb ik de heer Van der Heijden toch goed begrepen al dacht hij van niet. Het gaat aan de ene kant over de functie van het ambt. Daaraan koppelt de heer Van der Heijden twee zaken: of de verkiezing of de "magistraat" om het zo maar uit te drukken. Dus het ene aspect is die vooruitgang, wat ik het verfrissende heb genoemd. Het andere aspect betekent geen stilstand maar achteruitgang.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Dat is selectief winkelen. Zo schieten wij niet op. U zou ook naar de kwaliteitsaspecten kunnen kijken en misschien voor de vorm even open kunnen houden dat u daaraan ook aandacht wil geven.

De heer **De Cloe** (PvdA): Wij willen zeker naar het inhoudelijke aspect kijken. Iets anders is of wij nu al moeten kiezen, zoals u doet, uit twee varianten. Wij voelen zeker voor een discussie over de gekozen burgemeester. Wij voelen er echter niets voor dat de gegroeide praktijk, die een verregaande vorm van inspraak kent, teruggedraaid wordt.

De heer **Van der Heijden** (CDA): In een aantal gevallen tekent zich nu al af dat die praktijk eigenlijk niet zo goed is, burgemeesters oplevert die of monddood zijn of zo goed als monddood zijn in hun college van B en W en hun raad. Zij vervullen slechts een rol als voorzitter. Als dat zich doorzet, is er geen groot verschil te maken tussen een gekozen voorzitter van de gemeenteraad en bijvoorbeeld een gekozen voorzitter van de Tweede Kamer. In dat licht hebben wij een stap verder willen gaan en hebben wij gezegd: als er echt gekozen moet worden, laten wij er dan ook een verkiezing van maken door de burgerij als een discussiemodel.

De heer **De Cloe** (PvdA): U moet eens helder aantonen op welke gevallen u doelt. Die hebben volgens mij veel meer te maken met de wijze waarop de betrokken gemeenteraden functioneren en invulling geven aan hun uitgangspunten dan met de vraag of de burgemeester daar ongewenst is.

De heer **Wiebenga** (VVD): Ik wil het nog even hebben over de komende kabinetsformatie. Als de partij van de heer De Cloe daaraan mag deelnemen, wat wij moeten afwachten, voelt hij natuurlijk nattigheid op dit punt. Hij heeft de varianten van het CDA gezien. De variant van de rechtstreekse verkiezing is bij de kabinetsformatie niet haalbaar. Hij wordt dan geconfronteerd met de variant van de magistraat.

De heer **De Cloe** (PvdA): Ik ben daar toch niet onduidelijk over geweest?

De heer **Wiebenga** (VVD): Nee, maar dat wordt dus ruzie.

De heer **De Cloe** (PvdA): Zijn beide varianten dan bespreekbaar voor de heer Wiebenga?

De heer **Wiebenga** (VVD): Nee.

De heer **De Cloe** (PvdA): Dan hebt u ook problemen bij een kabinetsformatie.

De heer **Wiebenga** (VVD): Helemaal niet, want de rechtstreeks gekozen burgemeester is niet aan de orde bij de kabinetsformatie.

De heer **De Cloe** (PvdA): Als dat niet kan, is het voor ons ook niet aan de orde.

De heer **Wiebenga** (VVD): Dan zult u mee moeten naar de magistraat.

De heer **De Cloe** (PvdA): Dat denk ik niet.

Dat was het, voorzitter.

□

De heer **Willems** (Groen Links): Voorzitter! Ik heb maar twee minuten spreektijd voor twee onderwerpen. Ik wil het hebben over de twee belangrijkste onderwerpen. Het eerste is de bestuurlijke organisatie.

Uit het antwoord van de staatssecretaris heb ik niet begrepen wat zij precies bedoelt met haar opmerking dat zij begin volgend jaar een perspectief voor de regionale indeling van Nederland aan ons wil voorleggen. In het stuk van het kabinet van 22 oktober jl. als antwoord op de inbreng van de commissie van drie staat dat in de beleidsnotitie die wij begin volgend jaar krijgen de lijnen worden getrokken waarlangs de vernieuwing van de bestuurlijke organisatie zich in ons land naar de mening van het kabinet in de komende jaren dient te voltrekken. Dat heb ik de staatssecretaris eerder vandaag horen beamen. Bovendien zal een perspectief voor de langere termijn worden geboden. Ik heb een beetje de indruk dat van dat laatste afstand wordt genomen. Het perspectief voor de lange termijn zie ik immers als een soort concept-eindplaatje waarover je kunt discussiëren. Daarin geef je criteria aan en probeer je perspectief te geven aan de taakstelling en de aantallen. Dat is naar mijn idee ook wat het advies van de commissie van drie aan de regering voorhoudt. Er wordt dan wel bij gezegd dat daarin ook nader zal worden ingegaan op de aanbevelingen van de externe adviseurs hierover, maar ik ben toch benieuwd wat de regering op dit punt precies te bieden zal hebben.

Ik heb een vraag gesteld over het meenemen van de criteria die door de commissie-Brokx zijn aanbevolen voor de vervoerregio's. Dat is een van de elementen die daarbij horen. De regering antwoordt dat dit slechts één van de criteria is. Dat is juist, maar mijn vraag is of het niet een heel bepalend criterium is en niet één van de criteria. Is mobiliteit, in samenhang met werkgelegenheid, infrastructuur en ruimtelijke ordening, niet dusdanig bepalend en zo weinig flexibel tegenover ander bestuurlijke grenscriteria, zoals bestuurlijke organisatie, arbeidsvoorziening, politieregio's etcetera, dat je een dergelijk fysiek criterium toch

wel heel zwaar moet laten wegen bij de uiteindelijke besluitvorming? Mijn stelling is dat wij over die criteria een goede discussie moeten voeren en daarbij ook prioriteiten moeten aangeven, zodat niet alle criteria een rol gaan spelen.

Het tweede onderwerp is de decentralisatie. Ik heb nog te weinig gehoord over die 550 mln., gelet op de gaten die er voor de komende jaren nog in het pakket zitten. Ik vind dat die decentralisatie niet mag verworden tot een bezuinigingsoperatie waarbij wij de ellende naar de lagere overheden doorschuiven onder het mom van "efficiënt werken". Bijna alle sprekers hebben hierop gewezen. In een aantal gevallen blijkt dat ook niet zo te zijn en de regering erkent dat ook bij een aantal grote thema's, maar bij een aantal kleinere thema's wordt vastgehouden aan forse kortingen. Ik zie daar grote problemen uit komen.

Ik heb mij al uitgesproken over de provinciale taken en mij ook aangesloten bij de motie van de heer De Cloe over de decentralisatie van het natuurbeheer. Onze opvatting over de huisvesting van het onderwijs is ook duidelijk. Wij vinden dat die door moet gaan en dat is ook budgettair natuurlijk een buitengewoon belangrijk onderdeel. Ik sluit mij aan bij de opvatting van de regering hierover.

Ik wil een kanttekening plaatsen bij twee andere punten die beide deel uitmaken van het VNG-akkoord waarover de regering ons op 28 augustus heeft bericht. Vandaag staat dat akkoord natuurlijk ook ten principale ter discussie. Stemmen wij in met dit akkoord of niet? De fractie van Groen Links stemt in met het akkoord en ook met de studieontwerpen, op twee punten na. Die twee punten zijn ook al door heel veel sprekers hier aan de orde gesteld. Het ene punt is de opvangvoorzieningen en het andere punt is de verslavingszorg. Ik hecht eraan dat de Kamer hierover een uitdrukkelijke uitspraak doet, juist omdat het afwijkt van het afgesloten akkoord.

Omdat het regeringsstandpunt over de commissie-Lems en het overleg daarover met de Kamer nog niet heeft plaatsgevonden, vind ik wat de opvangvoorzieningen betreft dat het akkoord daarop vooruitloopt. Wij vinden dat wij in de discussie nog eens heel goed moeten kijken naar zowel de functionele als de provinciale decentralisatie en zo mogelijk ook over een gevarieerde decentralisatie naar centrumgemeenten respectievelijk een landelijke regie voor de vrouwenopvang. Er zijn verschillende varianten, maar die zijn in het akkoord van de VNG onvoldoende duidelijk. Ik zal daar dan ook een uitspraak van de Kamer over vragen.

Ook over de verslavingszorg is uitdrukkelijk vastgesteld dat er een evaluatie van de huidige financieringsregeling zal plaatsvinden en dat wij niet vooruit moeten lopen op de afloop van die discussie, juist omdat het decentraliseren van de verslavingszorg naar de gemeenten grote risico's met zich brengt. Wij moeten die inhoudelijke discussie voeren en niet zomaar aan de VNG weggeven. Ook daarover zal ik een uitspraak van de Kamer vragen.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende, dat in het tussen VNG en regering gesloten decentralisatieakkoord afspraken zijn gemaakt over de maatschappelijke opvang;

overwegende, dat hierdoor onzekerheid is ontstaan over de continuïteit van de vrouwenopvangvoorzieningen;

van mening, dat hiermee vooruitgelopen wordt op de besluitvorming over het rapport van de commissie-Lems inzake de opvangvoorzieningen;

verzoekt de regering de afspraken ter zake van de opvangvoorzieningen niet te effectueren dan nadat zij met de Kamer overleg heeft gevoerd over het regeringsstandpunt ter zake,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Willems, Wolffensperger en Koetje. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 11 (22800-VII).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende, dat in het tussen VNG en regering gesloten decentralisatieakkoord afspraken zijn gemaakt over de verslavingszorg;

van mening, dat hiermee vooruitgelopen wordt op de besluitvorming over de toegezegde evaluatie van de Tijdelijke Financieringsregeling Verslavingszorg;

verzoekt de regering de afspraken ter zake van de verslavingszorg niet te effectueren dan nadat zij met de Kamer overleg heeft gevoerd over de genoemde evaluatie,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door het lid Willems. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 12 (22800-VII).

□

De heer **Van den Berg** (SGP): Mijnheer de voorzitter! Na een woord van welgemeende dank aan de bewindspersonen voor de mondelinge en schriftelijke beantwoording, wil ik kort alleen nog iets zeggen over de bestuurlijke organisatie.

Ik constateer dat omtrent de toekomst van onze bestuurlijke structuren de mist voorlopig is blijven hangen. Dat spijt mij; ik vind dat geen goede zaak. Die mist blijft in het bijzonder hangen, doordat er fundamentele verschillen van mening blijken te bestaan tussen de beide coalitiepartners. Dat maakt het opstellen van de toegezegde notitie niet gemakkelijker, zo denk ik, maar het maakt het des te wenselijker dat er spoedig duidelijk een regeringsstandpunt komt. Daarom dring ik aan op een spoedig uitbrengen van die notitie. Wanneer komt deze nu precies? Immers, eerst werd gezegd: eind van het jaar, en vervolgens werd gezegd: rond de jaarwisseling. Ik meende de minister al te horen zeggen: begin volgend jaar, terwijl de staatssecretaris over januari

sprak. Het is allemaal nogal rekbaar. Mijn fractie hecht aan duidelijkheid op dat punt.

Er is ook wat onduidelijkheid over het wetgevingstraject, voorzitter. De Kamer heeft eerder uitgesproken dat de aanscherping van de WGR de hoogste prioriteit had. Maar als ik het nu goed begrijp, is dat wetsvoorstel nog niet eens naar de Raad van State en zou het dus achter gaan lopen bij de Kaderwet bestuur in verandering. Ik vind dat een slechte zaak. Het is mijns inziens ook niet in overeenstemming met datgene wat de Kamer heeft uitgesproken. Wil de staatssecretaris nog eens met name bevestigen dat het toch de bedoeling is het wetsvoorstel inzake aanscherping van de WGR uiterlijk tegelijk met de nieuwe kaderwet bij de Kamer in te dienen en in behandeling te laten komen?

Voorzitter! Ook ik heb een mondeling antwoord gemist inzake de gemeentelijke herindeling. Dat blijft toch een belangrijk thema, met name ook in toekomstperspectief gezien. Mag ik ervan uitgaan dat dit onderwerp ook onderdeel zal uitmaken van de toegezegde notitie, in die zin dat daarin ook aan de toekomst van de gemeentelijke herindeling in het verdere perspectief aandacht zal worden besteed?

Voorzitter! Een laatste opmerking betreft de decentralisatie. Ook ik vind het jammer dat niet meer aandacht is besteed aan een eventuele differentiatie van het bezuinigingspercentage. Dat blijft voor mijn fractie een groot probleempunt in de hele operatie. Verder wil ook ik er bij de regering op aandringen om het nieuwe overleg met het IPO open in te gaan en daarbij ook het eigen, eerder ingenomen standpunt duidelijk ter discussie te stellen en te heroverwegen.

□

De heer **Schutte** (GPV): Mijnheer de voorzitter! Ik dank de bewindspersonen voor hun antwoorden.

Ten aanzien van de organisatie van het binnenlands bestuur kan ik mij aansluiten bij de vragen die zojuist zijn gesteld door de heer Van den Berg. Ik verwijs daarbij met name ook naar de vraag die ik in eerste termijn al stelde: hoe komt het toch dat er zo'n vertraging is ontstaan met betrekking tot met name de aanscherping van de WGR? Wij hebben immers lang gedacht dat het nog vóór of rond 1 januari rond zou kunnen komen.

Wat betreft de beleidsnotitie die aangekondigd is, ben ik bang dat de datum van 1 januari 1993 die genoemd is, ook nog aan de optimistische kant is, als ik zie welke voetangels en klemmen zich nog zullen kunnen gaan manifesteren bij de invulling van die notitie. Ik noem maar de positie van de provincie en de discussie over de open huishouding, waarlijk geen geringe zaken.

Ten aanzien van de decentralisatie-impuls meen ik goed te hebben genoteerd dat de staatssecretaris over de financiële taakstelling gezegd heeft, dat mocht op een aantal onderdelen bij het overleg in de werkgroepen blijken dat de taakstelling niet haalbaar is, het dan een zaak zal zijn van open en reëel overleg tussen VNG, IPO en rijksoverheid wat er met de financiële taakstelling moet gebeuren, en dat het niet zo is dat dan bij voorbaat die financiële taakstelling door diezelfde gemeenten, respectievelijk provincies, opgebracht zal moeten worden op een andere wijze. Op dat punt is dus geen sprake van het mes op tafel. Het is, denk ik, goed om dat nog een keer vast te stellen.

Ik heb in eerste termijn ook gevraagd hoe de taakstelling die in de decentralisatie-impuls aan de orde is – waarbij het gaat, meen ik, om een totaalbedrag van 1,6 mld. – zich verhoudt tot de bedragen die genoemd zijn in de Tussenbalans. Ik heb uit de Tussenbalans genoteerd dat het ging om een totaalpakket van ongeveer 7,3 mld., om de benodigde 10% te bereiken. Hoe verhouden die twee bedragen zich tot elkaar?

Ten aanzien van een aantal belangrijke onderwerpen uit de overeenkomst met de VNG, ik denk met name aan verslavingszorg en onderwijs, is duidelijk geworden dat hier nu niet de inhoudelijke discussie over heeft kunnen plaatsvinden. Die discussie zal nader plaatsvinden als ook de primair verantwoordelijke bewindslieden erbij zijn. Wij moeten dus constateren dat de Kamer nu ook geen uitspraak doet over wat op dat punt in het akkoord met de VNG is opgenomen. Is de staatssecretaris het daarmee eens?

Ik heb vragen gesteld over enkele voorbeelden van gebonden decentralisatie in het DI-akkoord. Ik heb met name de vrouwenemancipatiebureaus en de milieu-apparaatskosten genoemd. Waarom is die decentralisatie gebonden? Als je taken geeft aan lagere overheden, waarom laat je die overheden daarin dan niet vrij?

De heer **Willems** (Groen Links): De heer Schutte zet de discussie over de verslaafdenzorg en die over huisvesting van het onderwijs op één lijn, maar in het akkoord met de VNG worden beide thema's uitdrukkelijk anders behandeld. Onderwijs valt onder de te bestuderen en te bespreken onderwerpen. Verslaafdenzorg wordt geaccordeerd. Daarover heeft het kabinet, ongeacht wat de desbetreffende bewindsman ervan vond, in het overleg met de VNG een standpunt ingenomen. Op dat punt moeten wij dus zeggen dat wij ons van instemming onthouden, terwijl het kabinet op het terrein van het onderwijs zelf al zegt dat de discussie nog plaatsvindt.

De heer **Schutte** (GPV): Het is uitstekend dat u deze aanvulling geeft. Ik heb mij dat gerealiseerd. Ik heb nu alleen willen benadrukken dat de Kamer naar mijn inschatting die twee onderwerpen in ieder geval niet volledig heeft kunnen bespreken. Door de Kamer kan ten aanzien van beide onderwerpen dus niet worden gezegd dat de regering daarmee verder kan gaan. Op dit punt is de motie van de heer Willems op één onderdeel nog een terechte aanvulling.

Ten aanzien van het IPO ga ik ermee akkoord dat het overleg wordt voortgezet. Ik benadruk dat ik er ruimte voor wil openlaten dat taken van LNV overgaan naar de provincie dan wel naar natuurbeschermingsorganisaties. Beide mogelijkheden sluit ik niet uit. Ik sluit wel de mengvorm uit, waarin gemengde publiek-private bestuursorganen ontstaan. Ik vind dat wij daar niet aan moeten beginnen.

Met betrekking tot de sociale vernieuwing heb ik gevraagd hoe concreet de uitvoering heeft plaatsgevonden van mijn motie van vorig jaar ten aanzien van de bezuinigingen op de sociale vernieuwing.

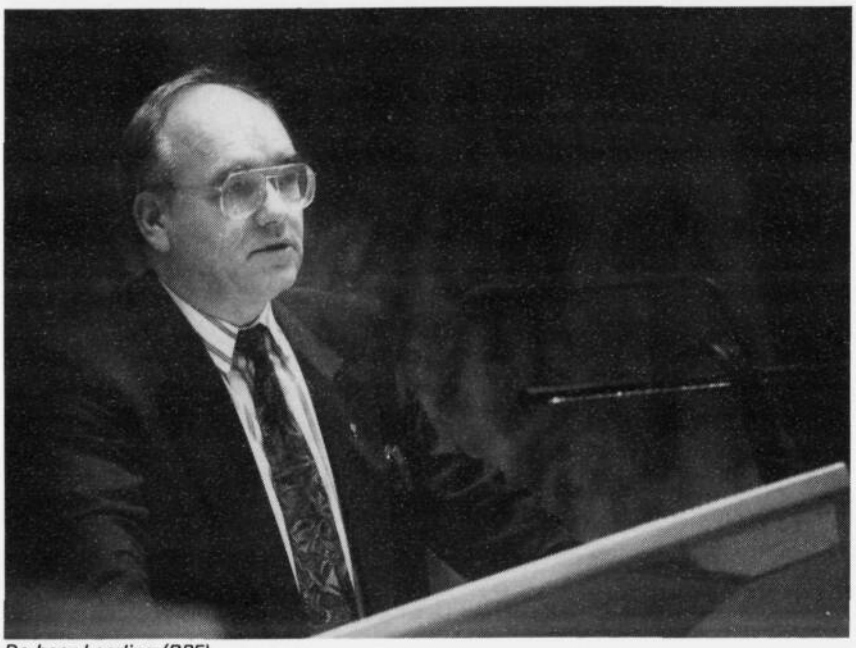

De heer Leerling (RPF)

Kan de minister daar inzicht in geven? Hoe is de korting van 10% op de posten die uiteindelijk voor sociale vernieuwing zijn bestemd, te rijmen met de strekking van de sociale vernieuwing? Die strekking is namelijk een grotere beleidsvrijheid voor de gemeenten.

Met de interimregeling herverdeling Gemeentefonds ga ik in principe akkoord. De definitieve regeling komt naar mijn gevoel pas tot stand na ontvangst van het *advies van de Raad voor de gemeentefinanciën*. Daarbij moet ook nog de verwerking plaatsvinden van de jongste inkomensgegevens. Is dat juist? Zo ja, dan betekent dit dat de definitieve regeling ook nog een keer naar de Kamer toekomt voordat zij in werking zal treden. Dan kunnen wij daar nader over spreken.

In de richting van de minister spreek ik gaarne mijn waardering uit voor de betrokken en zorgvuldige wijze waarop zij heeft gesproken over de zaak van de bestuurlijke integriteit.

□

De heer **Leerling** (RPF): Voorzitter! Ik dank de minister en beide staatssecretarissen voor hun antwoorden. Het debat over de begroting van Binnenlandse Zaken staat dit jaar in hoge mate in het teken van de decentralisatie-impuls. Dat is begrijpelijk vanwege de grootschaligheid van de operatie en de consequenties die het een en ander kan hebben. Ik onderstreep nogmaals dat de RPF op zichzelf voorstander is van decentralisatie, mits een dergelijke operatie de besluitvorming ook echt dichter bij de burger brengt en daardoor inzichtelijker maakt. Als het even kan, wordt het beleid dan ook goedkoper uitgevoerd, al moet *decentralisatie niet in de eerste* plaats een botte bezuinigingsmaatregel zijn. Medeoverheden moeten ook na decentralisatie de hun toevertrouwde taken op een verantwoorde wijze kunnen uitvoeren.

Het decentralisatiegebeuren zal er in elk geval toe moeten leiden dat de rijksoverheid minder taken op haar bordje overhoudt. Daardoor wordt ook een substantiële verlaging van het aantal ambtenaren in rijksdiensten gerealiseerd. Alles wat ik op dit punt tot nu toe aan actie heb gezien en aan voornemens heb vernomen, stemt mij nog niet onomwonden enthousiast, al ben ik bereid om het kabinet, gelet op de inzet, het voordeel van de twijfel te geven. In de nog anderhalf jaar durende kabinetsperiode moet echter wel het een en ander gebeuren.

In dat kader en ook in het kader van de grote efficiency-operatie is het van enorm groot belang dat er een onderbouwde en voor iedereen duidelijk verstaanbare visie komt op de taken die de overheid moet uitvoeren en op de taken die kunnen worden afgestoten. Die beslissing moet aan het proces van decentralisatie en van de GEO voorafgaan. De minister heeft laten weten dat in het komend jaar een overall-visie zal worden gegeven. Ik ben daar zeer benieuwd naar. Daaruit moet namelijk blijken hoe het kabinet aankijkt tegen de taak van de overheid in vergelijking met de verantwoordelijkheid en taken die burgers en maatschappelijke organisaties hebben. Het is ook niet zonder belang dat een en ander duidelijk budgettaire doeleinden dient. Het lijkt erop dat het beter gaat dan in de Tussenbalans voorzien. Het is natuurlijk niet het eerste en belangrijkste oogmerk dat voor ogen moet staan in het kader van deze processen.

Naast een principiële afweging over de overheidstaak komt de vraag aan de orde of een taak op rijksniveau of op het niveau van provincie of gemeente moet worden verricht. Ook in dezen stel ik voor, het subsidiariteitsbeginsel toe te passen. Dit beginsel wordt dezer dagen uitvoerig besproken bij de behandeling van het Verdrag van Maastricht. Kan de minister toezeggen dat de door haar aangekondigde nota antwoorden zal geven op de door mij gestelde *vragen*?

Ik stip nog een enkel punt aan in het kader van de decentralisatie-impuls. Het driemanschap, Van Aardenne, Van Dijk en Etty, heeft het kabinet geadviseerd de in gang zijnde grote operaties organisatorisch beter op elkaar te laten aansluiten door de politieke regie bij een en dezelfde groep te leggen, die voor alles de samenhang moet bewaken. Het kabinet heeft gezegd dat die samenhang door het kabinet zelf wordt bewaakt. Komt daar iets van terecht? Ik stel die vraag te meer daar het kabinet zelf zegt dat moet worden bezien op welke manier de samenhang kan worden versterkt.

Ik heb goede nota genomen van datgene wat de minister met betrekking tot de verslavingszorg over de sociale vernieuwing heeft gezegd. Het is een zaak die

meerdere bewindslieden aangaat, in ieder geval ook de minister van WVC. Wij mogen echter ook van deze minister verwachten dat zij er de redelijkheid en wenselijkheid van inziet om landelijk opererende organisaties in deze sector buiten de decentralisatie als zodanig te houden om daarmee de financieringsproblematiek niet groter te maken dan zij al is. Kan de minister dit bevestigen?

Met veel belangstelling wacht ik de regeringsvoorstellen over de bestuurlijke reorganisatie af. Ik stem van harte in met de woorden van de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, dat wij het bij drie gekozen bestuurslagen moeten laten. Wil de staatssecretaris toezeggen dat wij in de notitie de originele opvatting van het kabinet zullen horen en niet het *compromis dat achter de schermen* wordt gesloten met de regeringsfracties? Het is duidelijk dat hierover tegenstellingen bestaan. Ook op dit punt moeten wij een open en eerlijk debat in de Kamer voeren.

Ik vraag de staatssecretaris van Financiën of hij bereid is, een voorlopige reactie te geven op het idee van de commissie-De Kam, dat decentralisatie niet lukt zonder uitbreiding van het gemeentelijk en provinciaal belastinggebied. Kan de staatssecretaris zich iets bij deze suggestie voorstellen? Ik vind dit een essentieel punt in het hele decentralisatieproces.

Voorzitter! Als laatste in de rij van sprekers over de begroting van Binnenlandse Zaken wens ik de bewindslieden sterkte en wijsheid toe bij het uitvoeren van de begroting.

□

Minister **Dales** : Voorzitter! Ik had er nauwelijks meer op gerekend, maar het is zeer gunstig.

Er zijn niet veel vragen aan mij gesteld. De heer Wiebenga stelde wel een vraag, namelijk over de bevolkingsregisters, waarover ik twee dingen moet opmerken. Hoewel dit later bij de behandeling van de GBA-wet aan de orde zal komen, wil ik ook nu niet ongemerkt de suggestie doen groeien, alsof het onder de GBA gereed te komen geheel van aansluitingen niet meer mogelijk zal zijn dat burgers zich onttrekken aan iedere zichtbaarheid, en zich dus niet meer kunnen opgeven, en dat we het lijdelijke karakter zouden willen verlaten. De heer Wiebenga heeft dat weliswaar geenszins gezegd, want ook hij weet dat dat heel ernstige consequenties zou kunnen hebben. Het is wel zo dat we ook nu toch wel iets meer kunnen doen aan het optimaal houden – dus niet op het peil van 100% – van de bevolkingsregistratie, ook in de huidige situatie, want de verantwoordelijkheid ligt van oudsher al bij de gemeentebesturen, en gemeenten dienen dan ook initiatieven te ontwikkelen, en kunnen dat ook. Dat zou bijvoorbeeld kunnen door zelf de bevolkingsadministratie binnengemeentelijk als basisadministratie te beschouwen, inclusief de plicht tot terugmelding van mutaties, en geconstateerde afwijkingen. Men *zou betere voorlichting aan de* burger kunnen geven omtrent diens verplichtingen. Ook zou het mogelijk zijn om binnen gemeenten te zorgen voor meerdere punten. Dat gebeurt hier en daar ook wel: stadsdeelkantoren, servicecentra, enzovoorts, waar aangiften van binnengemeentelijke verhuizingen kunnen worden gedaan, want je raakt ook wel eens doodgewoon in het vergeetboek.

Voortdurende toetsing van de juistheid van de geadministreerde gegevens, bijvoorbeeld door gemeentelijke controleurs, is het laatste punt dat ik noem. Dat betekent dat gemeenten dus zelf thans over voldoende mogelijkheden beschikken om de huidige administratie te optimaliseren, en ik dus ook geen enkele aanleiding zie om daar nu met een middel, zoals genoemd door de heer Wiebenga, tegenaan te gaan.

Als de Kamer nog een discussie wenst over het rapport van de commissie-Lems, iets waar verschillende geachte afgevaardigden om hebben gevraagd, zullen we die uiteraard voeren, en alsdan ook dingen aanroeren die daarbij horen.

De heer Schutte stelde een vraag over de bezuinigingen van het vorig jaar op sociale vernieuwing. Ik meen dat ik daarop al geantwoord heb, maar ik kan nog wel iets gedetailleerder zijn, dat heeft dan toch zijn nut. De PCG-bezuinigingen zijn ongedaan gemaakt. De maatschappelijke opvang is ongedaan gemaakt. Voor "Jongeren bouwen voor jongeren" is een andere financieringsbron gevonden; het was technisch ook niet doenlijk om dat op de oorspronkelijk gedachte wijze in de sociale vernieuwing te krijgen. Ik ben overigens alsnog bereid om opnieuw op een half A4'tje nog eens precies aan te geven, wat langs welke weg naar de sociale vernieuwing is gegaan. Ik beschik al over zo'n papiertje, dus ambtelijke capaciteit kan dat nauwelijks kosten. Waarschijnlijk heeft de heer Schutte daar iets aan, vooral ook omdat ik merk dat er steeds weer verwarrend roet in het eten wordt gegooid. Dat is misschien beter, dan dat we daar nog weer op terugkomen.

Dan nog iets over de reorganisatie van het openbaar bestuur, mede naar aanleiding van de vele opmerkingen over de opvatting, zoals die in het rapport van de Wiardi Beckman*stichting staat. Wij doen daar thans* geen uitspraak over. Wij zijn er wel bijzonder verheugd over, dat de wijze waarop wij opereren politieke partijen, gezelschappen, verenigingen, vrijgevestigden, wetenschappers enzovoorts op zo'n grote schaal in de pen heeft doen klimmen. Er is nog gevraagd wanneer de notitie komt. De staatssecretaris had het over: nieuwjaar. Ik had het over volgend jaar, maar wij houden het op: rond nieuwjaar. Dat geeft mij ook de ruimte om te zeggen: in het nieuwe jaar. Dat is technisch mogelijk. In die notitie zullen wij met veel nader nieuws komen. Ik voel daarom op voorhand niets voor een nog niet geheel afgewogen vergelijking van de vele waardevolle inbrengen. Er is ook nog gesproken over het symposium in Zwolle waar ik niet bij kon zijn. Het allereerste waar wij vreugde over moeten hebben, is de kwaliteit van de bijdragen in het kader van de BON-notities. De keuze wordt natuurlijk wel gemaakt.

De heer **Wolffensperger** (D66): Ik begrijp heel goed dat de minister blij is met de notitie van de Wiardi Beckmanstichting en daar vriendelijke woorden aan wijdt. Zij zegt verder, dat zij daar nog geen oordeel over wil geven. Dat is zojuist in eerste termijn in heel heldere bewoordingen wel gebeurd, toen ik van de kant van het kabinet hoorde, dat gekozen werd voor drie bestuurslagen.

Minister **Dales**: Ik wijdde niet

slechts vriendelijke woorden aan het rapport van de Wiardi Beckman-stichting. Ik wijdde vriendelijke woorden aan de veelheid en de totaliteit van de bijdragen die in deze discussie zijn geleverd.

Verder zijn mij geen vragen gesteld, voorzitter, maar aan de staatssecretaris vele. Ik heb het gestelde over de burgemeester, eerlijk gezegd, niet begrepen als nieuwe vraag.

□

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Voorzitter! Ik volg de sprekers op de voet. De heer Wiebenga wijdde voorzichtige woorden aan het begrip "hoorzitting". Ik heb heel voorzichtig aangegeven, net zoals de minister, dat bijdragen aan de discussie die discussie alleen maar verder kunnen verdiepen en ervoor zorgen dat de verschillende argumenten goed worden gewogen. De heer Wiebenga heeft ook nog gezegd, dat er ook keuzen moeten worden gemaakt. Hebben wij dat tot nu toe dan nagelaten? Wij hebben niet alle beslissingen in één keer genomen. Wij moeten er ook rekening mee houden, kijkende naar de beslissingen die moeten worden genomen, dat er relaties in de tijd zijn tussen bepaalde ontwikkelingen, besluiten en uitwerkingen en dat je daar, kijkend naar de verschillende processen, wel degelijk rekening mee moet houden, zonder dat je in de kuil valt, in die zin dat het een vertragend op het ander werkt.

De heer Van der Heijden heeft zorgen geuit over de voortgang van het OOR. Wij kunnen niet sneller. Ik zeg toe, dat wij in de beleidsnotitie zullen ingaan op de verschillende staatsrechtelijke aspecten die met deze operatie te maken hebben.

De heer **De Cloe** (PvdA): De staatssecretaris zegt, dat het niet sneller kan. Kan zij dat iets concretiseren? Waar heeft dat mee te maken?

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Dat heeft te maken met de verschillende punten, zaken, problemen die wij met elkaar op moeten lossen, waar wij een vorm voor moeten vinden en wat wij behoorlijk in wetgeving moeten vastleggen. Verder zijn er de financiële kant van de zaak en de verhouding tussen de gemeenten en het nieuwe bestuur. Hoe ga je daarmee om, ook wat betreft de taken? Ik heb aangegeven dat je dan in een volgend stadium ook met de betrokken bewindslieden daarover goed contact moet hebben, adviezen moet vragen enzovoort. Het is gewoon een erg ingewikkelde zaak, maar er zit een behoorlijke goede voortgang in.

De heer Van der Heijden heeft het begrip "subversief verzet" gebruikt. Dat begrip klinkt mij wat akelig in de oren. Hij heeft gezegd dat hij dat niet duldt. Ik vind dat wij dat ook niet moeten dulden, maar ik heb geen aanwijzing dat er van subversief verzet sprake is, wel van een stevige discussie. Het is daarom ook noodzakelijk dat de BON-lijn, die op zichzelf helder is, helder naar buiten wordt gebracht.

De heer **Van der Heijden** (CDA): Het woord "subversief" was misschien iets te zwaar. Ik wil mijn vraag als volgt stellen. Is het inderdaad zo dat in het overleg dat in Twente gevoerd wordt, met uw ambtenaren en met ambtenaren van de provincie en van de gemeenten, wordt gezegd dat men niet eerder mee wil werken aan de regio Twente voordat geregeld is dat er een dubbelstadstructuur ontstaat?

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Ik denk het niet. Ik zeg het voorzichtig, omdat ik zeer binnenkort naar het gebied toe ga om daar de verschillende zaken te bespreken. Dit is dan uiteraard een van de punten die worden meegenomen. Ik heb overigens wel van de gemeente Hengelo, in een klein kranteknipseltje, een raadsbesluit gelezen, waarin men een duidelijke uitspraak deed over samenwerking. Dat verheugde mij.

Het laatste punt van de heer Van der Heijden betreft de indeling van nog een stukje watergebied in het IJsselmeer. Hij ziet daar de voordelen niet van in. Ik vind dat een normale afronding van het beleid ten aanzien van de gemeentelijke indeling van het totale watergebied. De Waddenzee is klaar, de Noordzee is klaar. Dit is het enige stukje van het IJsselmeer dat niet klaar is. Ik vind dat wij dat nu af moeten maken. Dat kan ook heel goed, omdat het andere zaken niet belemmert.

Mevrouw Van der Hoeven was wat teleurgesteld en vroeg of de verschillende effecten die bij de verschillende zaken aan de orde zijn wel in hun onderlinge verband worden bekeken. Zij doelde daarmee op het rapport van de commissie-De Kam. Ik heb gezegd dat dat inderdaad het geval is. Wij zullen ze in hun onderlinge verband bekijken, maar er is wel sprake van een volgorde in de tijd wat betreft het nemen van beslissingen. Voor het nemen van de interimmaatregel is geen wijziging van de wet noodzakelijk. Wij zullen zeker de kwestie van de 80/20-verdeling en de effecten daarvan moeten koppelen aan de discussie over de evaluatie en de Financiële-verhoudingswet en de kwestie van de herverdeling. Daar liggen heel duidelijke relaties. Ik heb in eerste instantie gezegd dat met deze maatregel de prikkel niet weggenomen mag worden ten aanzien van de bijstand. De interimmaatregel als zodanig is nu echt noodzakelijk. Wij zijn daar al een halfjaar mee bezig en gemeenten is dit ook toegezegd. Er is echter ook een relatie tussen de effecten van de interimmaatregel en de definitieve evaluatie en herverdeling van de Financiële-verhoudingswet. Bij die gelegenheid komen de resultaten van de interimmaatregel weer aan de orde en dan beschikken wij over alle relevante gegevens. Gezien echter de nood van een aantal gemeenten en gelet op de toezeggingen die zijn gedaan, kunnen wij nu niet tegen de gemeenten zeggen dat wij nog een aantal maanden of een halfjaar nodig hebben en dat dus de ingangsdatum van 1 januari 1994 doorgestreept kan worden. De Kamer heeft meerdere malen uitgesproken dat wij meer aandacht moeten besteden aan de financiële situatie van de grote gemeenten. Ik wijs op het advies van de Raad voor de gemeentefinanciën. Ik vind het niet verantwoord om de interimmaatregel voor ons uit te schuiven. Bovendien zijn wij nog niet helemaal klaar met de voorbereiding van de discussie over de 80/20-verdeling. Die zal echter zeer binnenkort gestart worden.

Mevrouw **Van der Hoeven** (CDA): Het moge toch duidelijk zijn dat de discussies over deze drie onderwerpen niet los van elkaar kunnen worden gezien. De maatregel moet op 1 januari 1994 van kracht

worden. Dit betekent dat wij tot 1 juni 1993 nog de tijd hebben. Die tijd moet mede benut worden om de eerste aanzet te geven voor de discussie over de 80/20-verdeling.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Wij hebben haast met die discussie. Dat staat ook in de brief aan de VNG die bij de overeenkomst was gevoegd. Die discussies zullen elkaar wel tegenkomen.

De heer **De Cloe** (PvdA): Ik vind het buitengewoon nuttig dat de discussies elkaar tegenkomen. Voorzitter! Er zijn besluiten genomen in het kader van de interimmaatregel. Er gaat nu een definitief advies naar de Raad voor de gemeentefinanciën. Dat is toegezegd in het voorjaar en uitgewerkt aan de hand van een rapport. Tegelijkertijd is bij het akkoord over de decentralisatie een bepaling opgenomen dat bekeken zal worden of het wenselijk is om te komen tot een 80/20-verdeling en meer niet. Daar wordt vóór 1 december a.s. over gerapporteerd. Ik heb in eerste termijn gezegd dat wij daar niet over staan te juichen. Wij zijn van mening dat ook de voorstellen van de adviescommissie, die anders luiden, daarbij betrokken moeten worden. Op dit moment is er nog nergens sprake geweest van een koppeling. Ik zeg ook tegen de staatssecretaris dat er helderheid over deze kwestie moet bestaan. De discussies kunnen elkaar beïnvloeden als er een uitkomst is ten aanzien van de 80/20-verdeling. Dit kan echter nooit een voorwaarde zijn. De interimmaatregel is een afzonderlijk traject.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Voorzitter! Ik dacht dat ik hierover zowel in eerste instantie als nu helder ben geweest.

Mevrouw Van der Hoeven heeft gezegd dat zij alleen nog maar berichten in de krant heeft gelezen over de extra steun aan Den Haag. Er komt een brief ter zake, maar wij hebben nog even tijd nodig om enkele zaken nader uit te werken.

Mevrouw **Van der Hoeven** (CDA): En om de dekking te vinden, neem ik aan.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Die interruptie heb ik niet verstaan, maar ik weet niet of dat een voordeel is.

De heer **De Cloe** (PvdA): Maar staatssecretaris Van Amelsvoort wel!

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Voorzitter! De heer Wiebenga heeft over de positie van de gemeente Utrecht gesproken. Ik heb gisteren een brief van deze gemeente gekregen, waaruit blijkt dat men vindt dat een oplossing voor de financiële problemen van de stad uitblijft. Voorzitter! Dat is niet juist. Wel heeft het opstellen van het tweede rapport over de artikel-12-status langer geduurd dan wij hadden gedacht, maar dit zal zeer binnenkort verschijnen. Er is een groot verschil tussen Den Haag en Utrecht. In Den Haag is er sprake van een tijdelijke verstoring van het financiële beeld. De bijdrage wordt ook verleend in verband met de positie van Den Haag als regeringsstad. Het gaat hier om projecten waaraan de regering steun verleent. Het is een incidentele bijdrage die verder geen structurele doorwerking heeft. Zowel voor Utrecht als voor Den Haag geldt dat de effecten van de interimmaatregel positief zijn. Ik verwacht dat ook de verdere evaluatie van de Financiële-verhoudingswet voor beide steden positief zal uitpakken.

Mijnheer de voorzitter! Mevrouw Van der Hoeven heeft nog gesproken over Wormerland. De discussie daarover is gesloten. Er is daarover drie keer in de Eerste Kamer gesproken en er is ook een motie ingediend op dat punt. Er zijn brieven gewisseld en er is een streep onder gezet. Wij hebben geen enkele verplichting meer op dat punt en Wormerland weet dat drommels goed.

De heer **Wolffensperger** (D66): Nog even over Den Haag en Utrecht. De staatssecretaris heeft met klem uitgelegd dat er verschillen bestaan tussen deze twee steden. Ik snap dat. Gevraagd is echter naar de bereidheid van het kabinet om, waar dat mogelijk en redelijk is, ook Utrecht tegemoet te komen.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Mijnheer de voorzitter! Wij zijn tot gruwelijk veel bereid, maar het is jammer dat je in feite zo weinig kunt doen. Er is verschillende keren een gesprek geweest met Utrecht. Er is besloten tot de artikel-12-status. Ik zou verwachtingen wekken die ik niet waar kan maken, als ik nu zou zeggen dat de volgende keer Utrecht aan de beurt is. Wij hebben oog voor de problemen van de grote steden. Bij de vier grote steden is echter de situatie per stad toch wel zeer verschillend. Dat geldt ook voor de problemen, die ik overigens niet onderschat.

De heer **De Cloe** (PvdA): Differentiatie is een bekend thema voor mij. De Kamer heeft echter vorig jaar wel uitgesproken dat aandacht wordt besteed aan Den Haag en Utrecht en aan het tot stand komen van een interimmaatregel. Twee van die zaken staan op de rails. Vandaar onze belangstelling om op basis van het rapport over de artikel-12-status van Utrecht, een oplossing te vinden, dus ook voor Utrecht.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Artikel 12 helpt Utrecht een heel eind in de goede richting. Als het rapport er is, zijn wij bereid om de beslissing over Utrecht aan de Kamer te sturen, zodat de Kamer kan bezien wat zij daarmee doet.

Mijnheer de voorzitter! Ik kom op de opvang: territoriaal of maatschappelijk. Ik heb heel duidelijk aangegeven – ik vind dat een heel wezenlijk punt – dat de bevoegdheid inzake de verdeling van de gelden aan lagere organen wordt overgelaten. Wanneer het gaat om uitvoeringsorganisaties, verandert er niets. Zij krijgen nu alleen een andere financier. Ik vind dat op deze wijze ook maatwerk wordt geleverd. Maatschappelijke organisaties doe je daarmee niet te kort. Wanneer men zegt, een en ander nog een keer te willen bespreken, merk ik op dat ik graag wil dat er ook op dit punt duidelijkheid is, zowel in de richting van de organisaties als voor de gemeenten, ook voer de besluitvorming. Ons besluit is naar mijn mening heel duidelijk in lijn met hetgeen de commissie-Lems hierover heeft gesteld.

De heer **Willems** (Groen Links): Het probleem ten aanzien van de commissie-Lems is dat er geen eenduidig standpunt is ingenomen. Ik neem aan dat u ook duidelijk

luistert naar hetgeen de meerderheid van de Kamer op dit punt heeft gezegd. Voor ons is de discussie nog niet gesloten na de conclusies die het kabinet en de VNG eind augustus hebben getrokken.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Mijnheer de voorzitter! Ik zal het anders zeggen. Als de Kamer hierover nog wil praten, vraag ik haar vriendelijk, maar ook zeer dringend om, als het enigszins mogelijk is, die discussie met spoed te voeren.

De heer **Willems** (Groen Links): Voorzitter! Dat is vanzelfsprekend. Daarvoor is echter wel nodig dat er een uitdrukkelijk regeringsstandpunt ligt over de commissie-Lems en dat is er, voor zover ik weet, nog niet. Het rapport is wel aangeboden, maar het regeringsstandpunt is er nog niet.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Ik dacht dat hierover wel een regeringsstandpunt was. Ik zal het nakijken.

De heer Koetje heeft gevraagd of onderwijsverzorging en onderwijsvoorrangsbeleid tegelijk met onderwijshuisvesting en met verdere decentralisatie naar de scholen besproken kon worden. Naar mijn mening is deze beslissing in eerste instantie aan de Kamer. Beide onderwerpen hebben een wat andere procedure en ik kan niet anders zeggen dan dat ik dit aan de Kamer overlaat. Ik wil dit overigens nog wel een keer met staatssecretaris Wallage bekijken.

De heer **De Cloe** (PvdA): Voorzitter! De staatssecretaris zegt nu dat zij het aan de Kamer overlaat, maar zij heeft toch wel de boodschap van de Kamer op dit punt begrepen?

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Ja, maar ik had het over de twee punten die de heer Koetje heeft aangegeven.

De heer **Koetje** (CDA): Voorzitter! Ik heb duidelijk namens mijn fractie als signaal afgegeven dat wij het totaal van de bestuurlijke verhoudingen in het onderwijs gaarne eerst wilden bespreken, alvorens de afzonderlijke onderdelen verder uit te werken. Het enige signaal dat ik nu afgeef – en naar mijn mening is het gewoon wijs dat het kabinet daar nu eens goed naar luistert – is dat gesprekken die worden gevoerd over onderwerpen die het onderwijs betreffen en nu op de lijst van de VNG staan, niet automatisch een goedkeuring inhouden, in die zin dat het dan richting gemeente mag.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Neen.

De heer **Koetje** (CDA): Dat was tot nu toe wel de strekking van de manier waarop het kabinet omging met de lijst.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: De Kamer heeft over de onderwijsverzorging ook een brief van het kabinet gekregen. Naar mijn mening hoort dat ook zo. Wat de uitwerking van de eerder genoemde punten betreft, vind ik het noodzakelijk dat wij datgene waarmee wij bezig zijn, ook afmaken, zodat ons huiswerk helemaal klaar is. Dat vind ik noodzakelijk voor de helderheid en de duidelijkheid, want anders lopen wij daar straks weer tegen op en dat mag in geen geval.

De heer **Koetje** (CDA): Voorzitter! Nu dan voor de laatste keer: als er over onderwijsverzorging wordt gesproken, kan dit niet alleen met de VNG zijn, maar ook met de onderwijsorganisaties.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Voorzitter! Ik weet eigenlijk wel dat de staatssecretaris van Onderwijs wat dit betreft ook de nodige zorgvuldigheid betracht.

De heer Wolffensperger heeft erop gewezen dat de bestuurlijke organisatie zich in een overgangsfase bevindt. Daar ben ik het volledig mee eens. Ik ben het tevens eens met de criteria die hij heeft aangegeven. Dat is niet nieuw, want de criteria zitten ook heel duidelijk in ons beleid. De heer Wolffensperger heeft voorts gezegd dat er een tijdpad nodig is en dat is inderdaad nodig. Ik vraag mij af of je voor alle elementen het tijdpad exact aan kunt geven. Het gaat om groei en consensusvorming van onderop, maar dat laat de sturing van de kant van het Rijk onverlet. Die sturing geven wij ook op het goede moment, hoop ik, en heel duidelijk, zodat men weet waar men aan toe is. Wanneer ter zake lijnen zijn uitgezet, dan zullen wij elkaar daaraan ook moeten herinneren.

De heer Wolffensperger heeft gesproken over de efficiencykorting. Ik noem dat gewoon korting. Er moet voor gezorgd worden dat het efficiënter gebeurt en als dat niet lukt, zullen wij moeten kijken of er een soberder uitvoering noodzakelijk is. In eerste instantie hebben wij geschetst dat wij proberen, genuanceerd met de verschillende onderwerpen om te gaan. Het is duidelijk dat er een financiële taakstelling aan verbonden is; dat kan niet anders.

De heer De Cloe heeft nog gevraagd naar de hoofdlijnen van de gemeentelijke herindeling en de heer Van der Heijden heeft gesproken over knelpunten. Ik heb geen behoefte aan een verdere exegese van de zaken die duidelijk op papier staan. In de vorige periode en in het begin van deze periode hebben wij daar goed mee kunnen werken. Er bestond wel verschil van mening op een enkel onderdeel, maar dat zul je altijd houden. Wat nu op papier staat – hoofdlijnen, onderdelen van de hoofdlijnen, positie van de provincies en de knelpunten die hierbij aan de orde komen – vind ik heel werkbaar.

Ik ga in op de motie over het IPO. Met de motie wil men benadrukken dat het noodzakelijk is dat er een decentralisatie-akkoord met het IPO tot stand komt. Dat zie ik graag. Het gaat om wat meer speerpunten; het gaat niet alleen om de speerpunten van LNV, maar daar spitsen de speerpunten zich wel op toe. Vergeef mij de combinatie van die woorden in een zin, maar ik dacht wel dat het duidelijk was.

De motie over Amsterdam zien wij als een afhandeling van de artikel-12-situatie. De regering vindt het verlengen van de regeling geen goede zaak, want dan duurt de regeling wel erg lang. Er is gevraagd waarom wij tot een inkomensmaatstaf zijn overgegaan en geen andere keuze hebben gemaakt. Wij sluiten hierbij aan bij het rapport van het CEBEON. Ook het advies van de Raad voor de gemeentefinanciën kende een paar mogelijkheden. Wij hebben deze mogelijkheid uitgekozen, omdat wij vinden dat die duidelijk is. Over de aansluiting bij de verfijning sociale structuur merk ik op, dat wij een jaar of drie geleden die verfijning als het ware hebben

rechtgetrokken. Staatssecretaris Heerma praat altijd over de scheefgroei; die scheefgroei is er wat dit betreft uit. Het is daarom beter, bij de inkomensmaatstaf aan te sluiten. De cijfers die wij nu nog hanteren zijn de cijfers van 1985. Wij hopen de cijfers nog bij te kunnen stellen voordat de interimmaatregel van kracht wordt – dat zeg ik de heer Schutte toe – en de nieuwe CBS-cijfers te kunnen gebruiken. Er zitten gemeenten tussen waarbij sprake is van een heel bijzondere situatie, zodat men zich afvraagt of dit wel zo kan. Uiteraard zullen wij de bijzondere gevallen nog aan een nader onderzoek onderwerpen. Ik weet niet of ik het al toegezegd heb, maar ten aanzien van deze zaak wordt het advies van de Raad voor de gemeentefinanciën nog aan de Kamer toegestuurd.

De heer **De Cloe** (PvdA): Voorzitter! Ik kom even terug op de motie. De staatssecretaris zegt dat zij eigenlijk niet zo gek veel voelt voor de mogelijkheid de termijn te verlengen voor Amsterdam. Ik heb hier echter een brief van de staatssecretaris waarin zij zelf heeft geschreven dat in feite is afgesproken dat wij dat wel zouden doen via verlenging en dat dit niet ten laste zou komen van de overige gemeenten. Die brief heeft de staatssecretaris zelf ondertekend. De motie is vooral bedoeld om haar daaraan te herinneren.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: De regeling is al een paar keer verlengd. Zij wordt in dit kader ook met twee jaar verlengd. Alles overziende, hebben wij gezegd dat dit in feite niet kan. Het is ook een zaak die bij de artikel-12-situatie hoort. Ik laat het oordeel over de motie echter aan de Kamer over.

Voorzitter! De heer Van den Berg zegt dat de mist over de bestuurlijke organisatie almaar blijft hangen. Daar ben ik het absoluut niet mee eens. Hij vraagt waarom de aanscherping van de WGR wat laat komt. Hij vraagt voorts of ik dit wetsvoorstel tegelijk met de kaderwet wil indienen. Ik zeg heel eerlijk dat wij eerst de kaderwet hebben afgemaakt en toen de WGR. De WGR zat ingewikkelder in elkaar dan wij dachten. Ik hoop dat ik beide wetsontwerpen tegelijk bij de Kamer in kan dienen, maar wanneer dat niet lukt, kan ik niets anders zeggen dan dat ik niet van plan ben de indiening van de kaderwet op te houden. Wij doen wat wij kunnen.

De heer **Van den Berg** (SGP): Voorzitter! De staatssecretaris zal zich herinneren dat de Kamer in een UCV heel uitdrukkelijk bij motie heeft uitgesproken dat aanscherping van de WGR de hoogst mogelijke prioriteit had. Nu draait zij de zaak toch wat om.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Dat heeft de Kamer ook uitgesproken. Ik wil niet zeggen dat de grote efficiency-operatie en de prioriteiten van de Kamer hier botsen. Maar er is een beperkt aantal mensen en op een gegeven moment kun je geen ijzer met handen breken. Er wordt gruwelijk hard gewerkt. Wij moesten ook verder met de kaderwet.

De heer Schutte heeft een vraag gesteld over de bedragen van de Tussenbalans, die niet helemaal kloppen met de decentralisatie. Deze vraag zou ik schriftelijk willen beantwoorden, want daar kom ik niet helemaal uit.

De heer **Koetje** (CDA): De staatssecretaris heeft een vraag van mijn kant nog niet beantwoord, namelijk de vraag over de fondsen en de notitie daarover.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: De heer Koetje heeft gelijk. Hij heeft het Stadsvernieuwingsfonds en het Fonds sociale vernieuwing genoemd. Het Stadsvernieuwingsfonds is al uitvoerig besproken bij de behandeling van de begroting van VROM en bij het rapport Belstato. Het perspectief bij het Fonds sociale vernieuwing is dat de middelen worden overgeheveld naar het Gemeentefonds. Daarover is het kabinet altijd helder geweest. De verdeelmaatstaven van het Gemeentefonds wijken zodanig af dat overheveling zonder ongewenste herverdeeleffecten niet mogelijk is. Wij zullen hier bij de evaluatie van het verdeelmodel terdege naar kijken. De inzet is het scheppen van zodanige condities dat op termijn tot overheveling naar het Gemeentefonds kan worden overgegaan. Ik denk dat hiermee goed tegemoet wordt gekomen aan de wens die de heer Koetje heeft geuit.

De heer **Koetje** (CDA): Nee, volstrekt niet. Het is jammer dat er pas in tweede termijn op wordt geantwoord. Deze bewindslieden en de CDA-fractie praten volstrekt langs elkaar heen. Ik heb bijna de neiging om het op te geven. Wij moeten er nog maar eens apart op terugkomen of ik kom zelf met een notitie. Dit antwoord kan zo niet. Ik had gevraagd om met een notitie van Binnenlandse Zaken bespreekbaar te maken om met gebruikmaking van integratie-artikelen beide fondsen op een ordelijke manier in het Gemeentefonds onder te brengen, zonder de verdeelmaatstaven van het Gemeentefonds te hanteren. Dat was de vraag. Ik heb geen behoefte aan een antwoord dat uitgaat van de bestaande verdeling en de plannen van het kabinet. Daar ging het mij helemaal niet om.

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta** : Mijnheer de voorzitter! Wij zijn in de schriftelijke beantwoording ingegaan op het integratie-artikel. Ik zeg de heer Koetje toe, dat ik dit punt nog wel eens een keer heel duidelijk op papier wil zetten. Dat zal ik op zeer korte termijn doen, want het integratie-artikel werkt hier niet. De heer Koetje had ook gevraagd of wij de hele techniek van de herverdeling eens goed wilden bekijken. Die toezegging is er.

De heer **De Cloe** (PvdA): De staatssecretaris heeft niet op mijn vraag geantwoord en ik krijg geen derde termijn, denk ik.

De **voorzitter**: Die mag u nemen, maar die gaat wel van de spreektijd van uw fractie af. Wij hadden afgesproken dat wij zouden pogen, dit binnen een half uur af te ronden. Wij zijn er nu alweer tien minuten overheen. U kunt de vragen ook schriftelijk stellen. Ik heb om een inspanningsverplichting gevraagd en dat lukt steeds niet. Stelt u de vraag maar.

De heer **De Cloe** (PvdA): Ik heb geen antwoord gehad op mijn vraag of het antwoord van de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken over het kwijtscheldingsbeleid...

De **voorzitter**: De staatssecretaris

van Financiën krijgt nog het woord. U bent een slag te vroeg.

De heer **De Cloe** (PvdA): Ja, maar ik heb een vraag gesteld aan de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken.

De **voorzitter**: De regering spreekt met één mond. Het woord is nu aan de staatssecretaris van Financiën.

□

Staatssecretaris **Van Amelsvoort** : Voorzitter! De heer De Cloe hoeft niet bang te zijn dat ik zijn vraag zal vergeten.

Er blijft voor mij maar één beleidsterrein over en dat betreft de kwijtschelding van belastingschulden. Het is een heel klein terrein, dat blijkbaar zoveel facetten heeft dat er vier verschillende vragen over zijn gesteld.

Ik begin met de vraag van mevrouw Van der Hoeven. Zij vroeg of het kabinet in zijn besluitvorming over de verruiming van het gemeentelijk belastinggebied naar aanleiding van het rapport van de commissie-De Kam de budgettaire neutraliteit in acht zal nemen met inbegrip van nieuwe bevoegdheden ter zake van kwijtschelding. Dat is een heel moeilijke vraag, want deze impliceert iets wat ik niet voor vaststaand houd. De commissie-De Kam zwijgt in alle talen over de kwijtschelding en is dus blijkbaar van mening dat de verruiming van het gemeentelijk belastinggebied die zij voorstaat, kan plaatsvinden zonder wijziging van de kwijtscheldingsbevoegdheden. Ik ben het daarmee eens. De budgettaire neutraliteit, zoals wij die plegen te ramen, gaat ervan uit dat alle belasting die geheven wordt ook wordt geïnd. Er wordt nooit apart een raming gemaakt van mogelijke kwijtscheldingen. Men kan natuurlijk zeggen: bij de raming van wat wij verwachten, gaan wij uit van ervaringsgegevens en daar zit altijd enige kwijtschelding in; dus impliciet houden wij, omdat wij niet anders kunnen, ook rekening met kwijtschelding. In zoverre kan ik dus ja zeggen op de vraag van mevrouw Van der Hoeven. Dan gaan wij er tevens van uit, ook weer impliciet, dat de kwijtscheldingsbevoegdheden en het kwijtscheldingsbeleid niet veranderen. In zoverre moet ik haar vraag met nee beantwoorden.

De heer Wolffensperger wekt het kabinet op tot het betrachten van grotere ruimhartigheid in het inkomensbeleid en hij bedoelt daarmee: laat meer aan de gemeenten over. Dat hebben achtereenvolgende kabinetten al vijftien jaar, zolang ik het meemaak, geweigerd. Dat waren kabinetten van zeer diverse samenstelling. Ik vind dat zij dat terecht geweigerd hebben. Wij blijven het ook doen. Ik ben van mening dat het inkomensbeleid ondeelbaar is. Het mag niet gebeuren dat twee organen verschillende bevoegdheden hebben om inkomensbeleid te voeren. Anders kan het ene orgaan met de ene hand nemen wat het andere orgaan met de andere hand gegeven heeft. Misschien moet ik het omkeren, want ik denk dat de heer Wolffensperger van mening is dat de gemeenten moeten kunnen geven wat het Rijk genomen heeft. Dat vind ik geen goed beleid. Dat geeft verbrokkeling van het inkomensbeleid.

Er is ook nog een heel praktisch argument. Alleen het Rijk kent de inkomenspositie van de individuele burger. De gemeente kan die niet kennen. Zij kan een vermoeden hebben van de inkomenspositie van groepen burgers, maar kent nooit de inkomenspositie van een bepaalde burger. En bij het kwijtscheldingsbeleid gaat het altijd over kwijtschelding aan een bepaalde persoon.

Ik kom dan tot de prikkelende vraag van de heer De Cloe. Hij heeft mij erop gewezen dat er een antwoord ligt van het departement van Binnenlandse Zaken, inhoudende dat het onderwerp "inkomensbeleid" punt van studie is in de interdepartementale werkgroep van die naam. Dat het kwijtscheldingsbeleid onderwerp van studie is, kan men altijd zeggen. Het is namelijk vrijwel continu onderwerp van studie. Dat is nu heel concreet het geval in deze werkgroep. Voor zover mijn kennis van dit onderwerp reikt, gaat het in die werkgroep meer in het bijzonder over uitvoeringsaspecten en niet zozeer over beleidsaspecten. Zoals de zaak er nu voorstaat, is het standpunt niet gewijzigd. Het is natuurlijk mogelijk dat het resultaat van een studie mijn standpunt aan het wankelen zal brengen, maar zolang dit niet gebeurt, volhard ik in mijn standpunt.

De heer **De Cloe** (PvdA): Dan deugt dat schriftelijke antwoord niet. Ik heb om een inhoudelijk aspect gevraagd. De staatssecretaris zegt dat het in die commissie altijd om de technische aspecten gaat.

Staatssecretaris **Van Amelsvoort** : Ik vermoed dat dit zo is, want mij is niets bekend van een opdracht over de inhoud van het beleid. Ik zal dit nagaan en wij zullen gezamenlijk antwoorden.

De heer **De Cloe** (PvdA): Ik vraag dus of in die club, waarin ook Binnenlandse Zaken en Financiën zitten, eens specifiek kan worden bekeken of er mogelijkheden zijn om tot een verruiming te komen. Als de staatssecretaris zegt dat men er in dat gremium specifiek naar zal kijken, ben ik op dat punt tevreden.

Staatssecretaris **Van Amelsvoort** : Voorzitter! Ik wil nog wel even ingaan op de achtergrond van mijn stelling en aangeven waarom ik denk dat de mogelijkheden die de heer De Cloe bedoelt, of wel niet aanwezig zijn of wel ongewenst zijn.

Wat is de achtergrond van de beperking in het kwijtscheldingsbeleid die het Rijk de gemeenten oplegt en die het Rijk ook zelf aanhoudt? Die achtergrond is dat de overheid zich niet ten achter moet stellen bij andere schuldeisers. De overheid moet daar innen waar ook de particuliere schuldeisers, krachtens het Burgerlijk Wetboek, kunnen innen. Verruiming daarvan betekent dat de overheid, hetzij het Rijk, hetzij de gemeenten, zichzelf ten achter stelt en niet int waar particuliere schuldeisers wel innen. Dat vind ik verkeerd. Daarom verzet ik mij tegen pogingen tot verruiming, hoewel ik altijd open zal staan voor argumenten, hetzij van de Kamer, hetzij van een onderzoekscommissie.

Ik zou het zeer ongewenst vinden als verruiming hier betekent dat de gemeenten de bevoegdheid zouden krijgen om, met andere berekeningsmethoden dan de belastingdienst, zelf de betalingscapaciteit van de burger vast te stellen en daarbij eventueel een lagere betalingscapaciteit vast te stellen. Daarvoor heb ik twee redenen. Ten eerste stelt de gemeente zich dan zelf ten achter bij

particuliere schuldeisers. Ten tweede hanteert zij dan andere maatstaven dan de belastingdienst, waardoor de ene overheid tegen de andere uitgespeeld zou kunnen worden. Hoe ik het ook bekijk en van welke kant ik het ook benader, ik kom steeds tot de conclusie dat eenheid van beleid hier van alle kanten nodig en gewenst is.

Ten slotte kom ik bij de heer Leerling. Die vraagt mij een voorlopige reactie op een stelling, waarvan ik niet weet of het zijn stelling is of een stelling van de commissie-De Kam zelf. Die stelling is dat decentralisatie niet lukt zonder uitbreiding van het gemeentelijke belastinggebied. Ik vind dit te boud gesproken. De decentralisatie-impuls is in gang gezet vóór de commissie-De Kam haar opdracht kreeg. Je kunt ook zeggen dat de wens naar verruiming van het gemeentelijk belastinggebied ouder is dan de decentralisatie-impuls. Zij versterken elkaar en in die zin wil ik de stelling van de heer Leerling wel bijvallen. Overigens, de uitbreiding van het Gemeentefonds door overheveling van specifieke uitkeringen vergroot natuurlijk ook de vrijheid van de gemeente in haar afweging tussen verschillende mogelijke uitgaven. De gemeente komt dan nog niet toe aan de afweging tussen enerzijds uitgaven en anderzijds offers die zij van de burgers moet vragen. In zoverre wordt de vrijheid van afweging, of de afwegingsnoodzaak, van de gemeente wel vergroot door uitbreiding van het gemeentelijke belastinggebied.

De (algemene) beraadslaging wordt gesloten.

□

De **voorzitter** : Ik stel voor, af te zien van artikelsgewijze behandeling en op een nader te bepalen tijdstip te stemmen over de moties. Dit voorstel geldt eveneens voor:
- de begroting van de uitgaven en ontvangsten van hoofdstuk VII (ministerie van Binnenlandse Zaken) voor het jaar 1993 (22800-VII);
- de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Gemeentefonds voor het jaar 1993 (22800-C);
- de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Provinciefonds voor het jaar 1993 (22800-D).

Daartoe wordt besloten.

De wetsvoorstellen 22748, 22761 en 22762 worden zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter** : Tevens was aan de orde de decentralisatienotitie (22236). Mijn vraag aan de Kamer is of de conclusie gerechtvaardigd is, dat dit stuk voor kennisgeving kan worden aangenomen. Het is een vraag die ik u voorleg, lettende op wat erin staat, in verband met de verdere voortgang van wat het kabinet wil.

De heer **Schutte** (GPV): Voorzitter! Ik denk dat het kan, als van regeringszijde kan worden bevestigd dat de kanttekeningen die op een aantal punten door de Kamer zijn gemaakt, volop overeind blijven staan en dat niet gesteld zal worden: de nota is voor kennisgeving aangenomen en de Kamer heeft dus op alle onderdelen besloten conform hetgeen in de nota staat.

De heer **Koetje** (CDA): Voorzitter! Ik sluit mij bij deze mening van de heer Schutte aan. Ik wil mij het recht voorbehouden op de gemaakte opmerkingen terug te komen, zeker waar het betreft de onderwerpen die hier expliciet aan de orde zijn geweest, maar het geldt bijvoorbeeld ook voor de WSW, ten aanzien waarvan wij voornemens zijn nog een apart mondeling overleg aan te vragen.

De heer **De Cloe** (PvdA): Voorzitter! De suggestie van mijn kant is om te doen wat het kabinet ons eigenlijk gevraagd heeft: op korte termijn te reageren en het stuk nu voor kennisgeving aan te nemen. Op de uitwerkingen kunnen wij later terugkomen, wanneer het kabinet dit aangeeft.

De **voorzitter**: Ik stel voor, op dit moment ter zake van dit stuk geen besluit te nemen, want de meningen lopen uiteen en het debat moeten wij hier niet voeren. Ik heb een poging gedaan om tot een zekere afronding te komen, maar als de woordvoerders hierover van mening verschillen, kunnen wij in ieder geval hier nu niet over stemmen. Op een later moment zal dan wel een besluit vallen over hetgeen wij hiermee doen.

Overeenkomstig het voorstel van de voorzitter wordt besloten.

De vergadering wordt enkele minuten geschorst.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van hoofdstuk XIII (Ministerie van Economische Zaken) voor het jaar 1993 (22800-XIII)** ;
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Fonds Investeringsrekening voor het jaar 1993 (22800-F)** ;
- **het wetsvoorstel Wijziging van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van hoofdstuk XIII (Ministerie van Economische Zaken) voor het jaar 1991 (Slotwet; rekening) (22755)** ;
- **het wetsvoorstel Wijziging van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Fonds Investeringsrekening voor het jaar 1991 (Slotwet; rekening) (22765)** ;
- **de brief van de staatssecretaris van Economische Zaken over het Regionaal-Economisch Beleid 1991-1994 (21571, nr. 7)** .

(Zie vergadering van 4 november 1992.)

De **voorzitter**: Door mij zijn schriftelijke antwoorden ontvangen van de minister van Economische Zaken op vragen, gesteld in eerste termijn. Deze antwoorden zullen worden opgenomen als bijvoegsel bij de Handelingen van deze vergadering.

(Het bijvoegsel is opgenomen aan het eind van deze weekeditie.) [3]

De (algemene) beraadslaging wordt hervat.

□

Minister **Andriessen** : Mijnheer de voorzitter! Ik dank de kamerleden voor hun bijdragen. Ik meende een zekere mate van eensgezindheid te

bespeuren en ik incasseer dat dankbaar. Ik ben ook dankbaar dat wij vooral op hoofdlijnen met elkaar kunnen debatteren.

Het terrein van Economische Zaken strekt zich uit over een nogal breed vlak. Het is daardoor moeilijk om het profiel van het departement helemaal te zien. Vandaar dat wij dit jaar de begroting zijn begonnen met een soort credo, namelijk dat EZ het departement voor de marktwerking is, natuurlijk in de context van een verantwoorde markteconomie. Misschien mag ik dat de heer Tommel nog eens voorhouden. Hij vroeg wat nu eigenlijk het leidende beginsel van Economische Zaken is. Ik dacht dat dit een goed leidend beginsel is. Vele landen hebben vele lange jaren naar een marktwerking gezocht. Als een departement zich daar druk mee bezighoudt en dat als overkoepelend beginsel beschouwt, is dat een goede zaak.

De heer Tommel heeft gezegd dat er een rapport-Van der Meiden is waar hij een aantal dingen uit afleidde. Dat klopt inderdaad. Ik denk dat een departement zich af en toe een spiegel moet voorhouden om te kijken hoe het er eigenlijk uitziet. In die spiegel zijn natuurlijk goede en kwade dingen te zien. De heer Tommel heeft een beetje de negatieve elementen naar voren gehaald en de goede dingen niet. Ik zal die goede dingen niet etaleren, maar ik wil wel graag naar voren brengen dat het negatieve, het moeilijke van het departement vooral is dat het zo'n breed vlak beslaat. Het loopt van energie naar midden- en kleinbedrijf en het loopt dan weer naar industrie en internationale economische betrekkingen. Daarbinnen zijn er natuurlijk allerlei mogelijke micro-gegevens. Het beslaat natuurlijk een geweldig ruim terrein. Je zou kunnen zeggen: van de autotelefoon naar de energie en van de EG naar mondiaal en van het MKB naar de GATT. Al die onderwerpen moeten natuurlijk worden gedekt en dat maakt het departement op zichzelf moeilijk te onderscheiden. Ik zou mij kunnen voorstellen dat ik, als ik minister van Financiën was, heel makkelijk één ding zou kunnen zeggen. Het gaat om het tekort en om de staatsschuld. Dat zijn dan twee dingen, maar die staan duidelijk voor ogen. Dat is bij het departement van Economische Zaken met die veelheid van onderwerpen niet zo.

Daar komt trouwens nog iets bij. Daarna ben ik over dit onderwerp uitgesproken, maar het is toch wel eens goed om dat zo te zeggen. Behalve dat het zo'n verschrikkelijke veelheid van onderwerpen is, die niet altijd direct samenhangen, is het ook de aard van de onderwerpen die het wat moeilijk maakt. Wat is namelijk het geval? Den Haag houdt zich natuurlijk in hoge mate bezig met verdelen. Wij hebben in Den Haag een preoccupatie met het verdelen van de koek. Het maken daarvan interesseert ons veel minder. Vandaar dat ik wel eens denk dat het verschil tussen Den Haag en het land vooral komt doordat de één toch wel wat meer bezig is met het verdelen en men in de rest van het land bezig is met het maken van die koek.

Die preoccupatie maakt dat men sterk bezig is met de financiële zaken, de verdelingszaken, maar veel minder met de produktiezaken. EZ is juist weer voornamelijk bezig met die produktiezaken en krijgt daardoor iets minder belangstelling in Den Haag. Daar komt bij dat het voor de mensen in het land vaak interessanter is om te kijken hoe die verdeling wordt gedaan. Dat staat dichter bij huis en het is ook wat duidelijker dan die problematiek van al die duizenden bedrijven die zich bezighouden met produktie, verkoop en dergelijke.

Voorzitter! Tot zover het profiel en de opmerkingen van de heer Tommel daarover. Ik volg maar weer even de lijn van "Economie met open grenzen". Het is toch wel goed dat bepaalde onderwerpen soms ineens worden gesensibiliseerd. De heer Van Iersel gebruikte dat woord. Je kunt je soms afvragen of je direct dankbaar moet zijn voor de oorzaak daarvan, maar wij hebben twee uitvoerige nota's geschreven over een economie met open grenzen, namelijk de nota zelf en het vervolg daarop. Er is goed over gedebatteerd, maar dat heeft niet zoveel aandacht getrokken. En dan is er opeens een incident (Fokker) en dan komt de zaak, mede tegen de achtergrond van de conjunctuur, opeens hoog op de agenda te staan. Mijn invalshoek daarbij is de toekomstige hoogwaardige werkgelegenheid. Voor de bulk daarvan moet het bedrijfsleven zorgen. Banenplanen zijn hoogstens aanvullend.

Naast het incident en de conjunctuur zie je gelukkig in het land een werking ontstaan. Wij krijgen over een paar weken een SER-advies. Ik meen dat men het er in grote lijnen over eens is. Er staan duidelijke condities voor het bedrijfsleven in. Het gaat om condities die ook steeds door ons naar voren worden gebracht. Er moet een goed algemeen economisch klimaat zijn. De Kamer kent mijn opvattingen daarover. Ik ben het eens met de heer Leerling als hij het essentiële hiervan onderlijnt. Er is het een en ander verbeterd, maar het klimaat is nog niet goed genoeg.

Wij moeten daarnaast goed omgaan met het milieu; wij moeten een verantwoord milieubeleid voeren. Het spreekt vanzelf dat de fysieke infrastructuur hierbij absoluut niet gemist kan worden. Ik wil daar nu niet te diep op ingaan. Het Aardgasbatenfonds voor de structuurversterking is genoemd. De investeringen zullen zeker een sterker accent krijgen. Waar ik mij ook verantwoordelijk voor voel, is de kennisinfrastructuur. Langzamerhand wordt het meer en meer duidelijk dat het niet alleen gaat om bruggen, tunnels en treinen, maar ook om datgene wat in de hoofden van de mensen zelf zit. Het gaat om de manier waarop de zaken worden verbonden. De kennisinfrastructuur is naar mijn gevoel minstens zo belangrijk als de "harde" infrastructuur. Voor ons gaat het dan vooral om een goede aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt. EZ moet een trekkersrol vervullen naar de scholen en naar het bedrijfsleven toe. Ik heb vooral de branche-organisaties op het oog. Zij kunnen contacten leggen.

Verder is er natuurlijk de technologie als motor voor de groei. De Kamer kent de cijfers. 50% van de groei komt uit de technologie, die weer voornamelijk door de industrie bepaald wordt. De oorsprong van 90% van de technologie ligt bij de industrie. Daarmee wordt helemaal niet met dédain gesproken over Nederland distributieland. Het leek er even op dat de heer Van Iersel dat gevoel had, maar dat is natuurlijk niet zo. De motor van de technologie komt, zoals gezegd, uit de industrie.

Op al deze punten is er samenwerking met andere departementen.

Vaak heeft EZ de eerste verantwoordelijkheid vanuit het perspectief van de markt, soms coördinerend, soms als trekker. Een belangrijke commissie in dit verband is de ICES. Het valt mij eigenlijk wat tegen van de heer Van Iersel, wiens kennis altijd zo groot is, dat hij heeft gevraagd of deze commissie nog in leven is.

De heer **Van Iersel** (CDA): Het is bepaald niet mijn bedoeling om hier debatten te gaan verlengen, maar nu wordt mij onterecht iets in de schoenen geschoven. In 1981 is de ICES opgericht op basis van het rapport-Wagner. Dat was eigenlijk het enige industriepolitieke instrument dat het rapport-Wagner heeft voortgebracht. Welnu, daar gebeuren goede dingen mee, zo heb ik gezegd. Het is echter zo jammer dat in de presentatie zo weinig blijkt van die gemeenschappelijke inzet van de departementen via deze commissie. Ik zeg zeker niet dat de commissie niet bestaat, maar als ik niet goed weet wat haar performance is, hoe kunnen dan 15 miljoen Nederlanders dat weten?

Minister **Andriessen** : Ik weet ook niet of zij dat zo direct moeten weten. De ICES is vooral een interdepartementale commissie. Haar oorsprong ken ik nog niet zo goed, maar ik weet wel dat ze toch wel wat levendiger is dan de heer Van Iersel denkt. Het is een erg belangrijke interdepartementale commissie. Het is eigenlijk de trekker van een heel stel grote projecten. Het meest recente, namelijk van anderhalve week geleden, is het rapport van de ICES over de Betuwelijn, toch een heel belangrijke zaak.

EZ coördineert niet alleen, maar schept ook condities. Ik wil nu in de eerste plaats nog even noemen het MKB. De heer Smits zei terecht: het MKB is de ruggegraat van de economie, niet alleen omdat er zoveel mensen werken in dat MKB, maar ook vanwege de omzet en het flexibele karakter van het MKB. Het is overal, en het werkt in een dynamische omgeving. Als je over het MKB praat, moet je niet optreden en zeggen: dat moet je beschermen, dat is zo klein enzovoorts. Dat moet niet de invalshoek zijn. Ik dacht dat de invalshoek daarvan moet zijn: stimuleren, vernieuwen en kwaliteit zien te krijgen in dat MKB. Daar ligt, dacht ik, de rol van de overheid. Dus niet zozeer conserveren – dat doen ze soms zelfs wel in voldoende mate – maar juist proberen te vernieuwen. Daar leg ik het accent op. Dan kom je vanzelf in conflict met het MKB. Met het vestigingsbeleid, ik realiseer mij dat, maak ik me niet bepaald populair bij het MKB, maar toch vinden wij dat het aantal toetredingsdrempels voor nieuwe ondernemers moet worden verminderd en dat de vernieuwing beter mogelijk moet worden gemaakt. Vandaar onze inzet – dat wordt veel positiever gewaardeerd – via de branche-organisaties. We proberen via de branche-organisaties nieuwe dingen in het MKB te krijgen. Stagnatie van startende ondernemers proberen we te doorbreken. Het MKB moeten we zien als een onderdeel van een netwerk, waarin industrie, grotere bedrijven, kleinere bedrijven, toeleveranciers, afnemers, soms technologische instituten, een rol spelen. Het MKB is daar een kans gegeven. Men ziet zelf soms in kranten dat we bij het toeleveren en uitbesteden nog niet altijd op niveau zijn. Wij zijn daar als Nederland blijkbaar nog niet helemaal zo geschikt voor als we zouden moeten zijn. Er zijn vaak nogal wat klachten over, en het bovenstaande zou je nu juist moeten stimuleren.

Ik stap af van het MKB, waar ik straks overigens nog op terugkom. Ik kom terecht bij de industrie. U kent, voorzitter, de analyse van de industrie, en van de condities die nodig zijn voor een florerende industrie. Eigenlijk delen wij allemaal in deze Kamer in grote mate de analyse. Ik verwijs naar wat de heren Van Iersel en Van Gelder hebben gezegd. We kennen ook de marktcondities. Ik zal dat niet allemaal gaan behandelen, maar ik duid ze even aan. Internationale herstructurering, fusies, overnames, strategische allianties, schaalvergroting, het is allemaal aan de orde van de dag. Wij weten natuurlijk ook dat de schaal in het algemeen – er zijn uitzonderingen – van de Nederlandse bedrijven betrekkelijk klein is ten opzichte van de veel grotere Europese markt die we nu hebben, of voor het laatste deeltje nog krijgen. Bovendien komt er nog bij – dat is eigenlijk iets van de laatste jaren – het feit dat de technologische ontwikkeling zo'n enorm schaaleffect heeft. Nieuwe produkten vragen op het ogenblik enorm omvangrijke vaste kosten: research and development, marketing en dergelijke, en bovendien wordt de tijd waarmee je met een nieuw produkt kunt doen, almaar korter. De risico's van de hoge bedragen en de korte doorlooptijd, kun je eigenlijk niet meer aan met de wat kleinere bedrijven. Dat is een andere reden waarom Nederland eigenlijk een deel moet worden van dat grotere geheel.

Is het nu zo dat het éénrichtingverkeer is? Is er alleen maar een overname van Fokker door DASA? Natuurlijk helemaal niet. Ik las toevallig deze week een artikel in The Financial Times, dat heette Going Dutch. Daarin stond dat de uitgeversbranche, door Elsevier en Reed, voornamelijk een Hollands "geval" wordt. In Engeland klagen ze dus over de Hollanders, en ik heb nog niet zo veel artikelen in Belgische bladen gelezen over de komst van een grote Nederlandse bank, maar ik kan me best voorstellen dat de Belgen zeggen: wat doen die Hollanders eigenlijk in ons land? Zo zou je je dat in veel gevallen kunnen voorstellen, want in het algemeen is het zo – gisteren is dat dacht ik ook door iemand genoemd – dat wij veel meer investeringen in het buitenland doen dan omgekeerd het geval is. Wij hoeven ons er ook niet zo verschrikkelijk druk om te maken, als dat een keer gebeurt, want dat ligt erg voor de hand. Ondernemingen worden – dat begrip wordt zo langzamerhand ook bekend – footloose. Die kunnen zich heel gemakkelijk en snel bewegen. De concerns zijn wel groot, maar daarbinnen heb je kleinere business-units. Die kunnen zich gemakkelijk vestigen, waar zij dat het beste vinden, gegeven de omstandigheden. Daarbij gaat het vooral om de elementen onderwijs, fysieke infrastructuur, algemeen economisch klimaat. Zij zoeken de beste plaatsen. Daardoor ontstaat een begrip dat ook al vrij bekend is, namelijk beleidsconcurrentie. Ook de regionale en nationale overheden zien dat. Je moet dus proberen om die bedrijven aan te lokken met de goede dingen van je omgeving. Die bedrijven bewegen zich dus heel snel. In zo'n beweeglijke situatie kan het gebeuren dat bepaalde onderne-

mingen een onderdeel gaan vormen van ondernemingen die in een ander land zijn gevestigd.

In dit opzicht verandert de sfeer in de Gemeenschap de laatste twee, drie jaar. Twee, drie jaar geleden verscheen het rapport-Bangemann. Toen kreeg je het gevoel: het is een Europese gedachte, dat je je niet te veel met bedrijven moet bemoeien. Je mag wel het omgevingsklimaat creëren, maar verder mag je niet zo verschrikkelijk veel. Door de recessie en door andere ontwikkelingen krijg je nu echter het gevoel, dat wij in een atmosfeer terecht zijn gekomen van: grijpen wat je grijpen kunt. Daarbij speelt de beleidsconcurrentie een extra rol. Dit is ook extra aanleiding om het eigen nationale belang toch maar in het oog te houden. Je moet dus wel een klein beetje nationalistisch zijn. De heer Van Iersel zei, dat ik de kwestie van het eigendom en de eigenaar niet zo zag, maar dat is niet zo. Je moet dat toch wel enigermate in de gaten houden. Ondanks het bestaan van de interne markt zijn alle obstakels echt niet weg. Er is nog een heleboel gaande, waardoor een land, een regio, zich moet positioneren.

Hetzelfde geldt voor het bedrijfsleven. De interne markt is echt geen Arcadia. Er zijn schaapjes en wolven, die op het ogenblik wat minder vreedzaam naast elkaar leven. Sommige wolven worden wat hongeriger. Sommige schaapjes lijken, bij nader bekijken, toch wat meer op een wolf. Je zou kunnen zeggen, om met Wim Kan te spreken: ze gaan wel vreedzaam samen, maar het kost nogal wat schapen. Die markt ziet er toch wat anders uit dan wij in ons idealisme een paar jaar geleden dachten.

De heer **Van Iersel** (CDA): Wij hebben dat zien aankomen. Wij hebben er al eerder over gedebatteerd, maar de minister is er nu helder over. Ziet hij in de concrete steunverlening aan ondernemingen een verschuiving in de verkeerde richting, zoals hij die aanduidt, of zit het meer in andere factoren, die onder het begrip "beleidsconcurrentie" vallen en niet in de steunverlening?

Minister **Andriessen**: Wij kennen het getal waar het gaat om de steun. Dat is gisteren ook al genoemd. Het gaat om een bedrag van ongeveer 80 mld. voor de hele EG. Dat bedrag is een beetje zakkende. Ik heb zelf het idee dat het verder zal zakken, onder invloed van de conjunctuur en de miserabele positie waarin sommige landen verkeren. Kijk maar naar Italië. Dat bedrag zal dus zakken. Tegelijkertijd ziet men, omdat de markt is opengegaan, ook kans om te zeggen: laten wij de faciliteiten proberen aan te grijpen om juist dat stuk industrie te krijgen dat zich snel beweegt en dat wij graag willen hebben. Deze beweging zie ik op de interne markt bepaald ontstaan.

De spelregels op de interne markt zijn gelijk, maar sommige kaarten worden onder het tafelkleed gehouden. Die komen op een gegeven ogenblik naar boven. Er komen ook algemene kaarten naar boven. Kijk naar het Duitse en het Franse technologiebudget. Dat is aan het stijgen. Ik weet niet of men dat volhoudt, maar de Franse overheid stampt 17 technische faculteiten uit de grond. Men ziet dus hoeveel accent dat soort landen legt op deze zaak. Daar blijkt uit dat de kennisinfrastructuur als instrument om de innovatiekracht van het bedrijfsleven te vergroten op dit ogenblik door elk land wordt erkend als een belangrijk onderdeel van het beleid. Iedereen erkent ook dat die kennisinfrastructuur een bindmiddel moet zijn van hoogwaardige activiteiten.

Dan komen wij terecht bij de netwerken van die kennisinfrastructuur. Wat is dat, zo'n kennisinfrastructuur? Dat moet je zien als een soort netwerk, een totaal waarin allerlei dingen met elkaar zijn verbonden. Dat is eigenlijk de samenhang die de heren Van Gelder en Van Iersel hebben geschetst. Zij zeiden dat er een samenhang is tussen technologiebeleid en onderwijs en wetenschapsbeleid. Ik noem dat de strategie van de clusters. Ik wil toch weer het volgende voorbeeld noemen. Fokker/DASA maakt heel duidelijk waar het om gaat. Er is een heel duidelijk cluster rond Fokker, met kennisinstituten en onderwijsinstellingen, zoals het NLR, NIVR, de TH in Delft, de HTS in Haarlem, en toeleveranciers. Dat is een geheel. Zo'n geheel is er ook bij DAF. Er is een heel duidelijke kennisinfrastructuur om zo'n onderneming heen. Dat zijn de voorbeelden die de kranten halen, maar er zijn er veel meer.

Hoe moet je daarmee omgaan? Wat kun je ermee, als je zegt dat je dat wilt uitbreiden en versterken? Ik meen niet – daar zijn wij het dacht ik ook over eens – dat wij er dan komen met de gedachte van picking the winners. Je kunt als overheid niet vaststellen wat iets en wat niets zal worden. Dat kunnen ondernemers ook absoluut niet. Zij weten ook niet wat winners zijn. Een illuster voorbeeld is de IBM. Dat is een onderneming die wij allemaal een glanzende onderneming vonden, waar wij vijf jaar geleden bewonderend tegenaan keken. Als je dan nu kijkt hoe zo'n onderneming ervoor staat, zie je dat men eigenlijk niet weet waar men precies zit. Men vraagt zich af waar men het accent moet leggen, op de grote computers of op de kleine enzovoort. Als zo'n grote, glanzende onderneming ook niet precies kan voorzien wat er gaat gebeuren, hoe zou de Staat dat dan wel moeten kunnen? Er moet dus bepaald geen staatssteun komen en ook geen sturing. Je kunt dat niet doen. Je kunt wel de clusters goed in het oog houden en ze versterken. Dat is dan niet op één onderneming gericht, maar op een groepje. Dat is ook gericht op de universiteiten, de technologische instituten en op de hele technologie die je daar achter kunt bedenken.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Zo'n cluster rond de vliegtuigindustrie heeft al een rapport bij de minister ingediend. Is dat nu zo'n cluster, waarover u nu zegt: nou ja, zo'n 100 mln. extra?

Minister **Andriessen**: Ik heb het voorbeeld genoemd. Rond Fokker is inderdaad een duidelijk cluster aanwezig.

Zo'n cluster bestaat uit toeleveranciers, technische instituten, universiteiten. Die moeten onderling verbonden worden. Verknoop ze met elkaar, tracht een betere samenwerking te krijgen en versterk zo de industrie. Dat zou ik tegen de heren Van Iersel en Van Dis ook nog willen zeggen. Daardoor krijg je namelijk een sterker Nederland.

Is dat de nieuwe aanpak? Neen, dat is niet een nieuwe aanpak, maar wel een versterkte aanpak. Wij doen dat al een hele tijd. Het is overigens

interessant om te lezen in de krant dat de nieuw gekozen president in de Verenigde Staten ook deze weg op gaat. Hij gaat ook in de richting van een versterking van de kennisinfrastructuur en van de industrie. Ook andere landen doen dat dus. Ik zou nog andere voorbeelden kunnen geven. Wij gaan die richting dus al een tijd op. Die weg is ook gesignaleerd door de Adviesraad wetenschap en technologie in de jaarbeschouwing. Wij hebben op dat gebied, dit zeg ik tegen de heer Tommel, nog ambities genoeg. Het moeilijke daarvan is echter dat het zo gedetailleerd is. Het wordt een geheel van systemen, waar je moeilijk doorheen kunt kijken. Ik heb er dan ook altijd problemen mee om uit te leggen hoe alles in de fijne netwerken moet worden uitgewerkt. Soms is het een beetje priegelwerk en geld helpt dan natuurlijk wel, maar het is niet het voornaamste. Ook dat is moeilijk uit te leggen, want iedereen denkt altijd dat je met geld alles kunt kopen en alles kunt regelen. Dat is op dit punt echter niet zo.

Ik zal een voorbeeld noemen. Met betrekking tot de PBTS proberen wij ondernemingen, instituten en dergelijke tot samenwerking te krijgen. Het is belangrijk dat wij ze "ranken". Dat gebeurt met adviesraden. Wij hebben al zo'n 400 projecten, met 80 samenwerkingsprojecten. Dat zijn grote aantallen. Hoe moet ik nu uitleggen dat die projecten allemaal van betekenis zijn? Bij de collectiviteitenregeling heeft 80% van de projecten banden met kennisinstituten. De IOP's zijn tot stand gekomen in samenspraak tussen universiteiten en industrie. Dat is ook weer een netwerk. Aan het IOP-biotechnologie doen 6 universiteiten mee en 7 instituten. Die hebben samen 122 projecten, waarbij men werkt aan de vooruitgang van de technologie.

Het programma Toeleveren en uitbesteden is gericht op de technologische samenwerking tussen toeleveranciers onderling of tussen toeleveranciers en uitbesteders. Dit vormt een zwakke plek in Nederland. Meer en meer ondernemers – ook in het midden- en kleinbedrijf – zien dat er op dit punt het nodige moet gebeuren. Het is natuurlijk wel monnikenwerk. Samen met TNO hebben wij een collectiviteitenregeling. Het is de bedoeling dat een aantal ondernemingen bij elkaar genomen worden. Dit geldt dan vooral voor het MKB. Het is de bedoeling, een aantal projecten op te zetten. Er zijn heel grote projecten. Ik wijs op de recente projecten van TNO met DAF en met Océ, gericht op een milieuvriendelijke motor en een milieuvriendelijk fotokopieerapparaat. Ik zeg dit vooral tegen de heren Rosenmöller en Tommel.

De heer **Van Iersel** (CDA): Voorzitter! De minister behandelt met een sneltreinvaart een breed scala van onderwerpen. Ik kan niet op ieder punt ingaan, maar ik stel zo nu en dan een korte vraag om het debat iets meer kwalitatieve kleur te geven. De minister geeft een opsomming maar geen oordeel. Vindt hij dat de marktgerichtheid en de neiging tot netwerkvorming met de marktsector van TNO substantieel is vooruit gegaan?

Minister **Andriessen**: Voorzitter! Daar kan ik gemakkelijk op antwoorden. Tien jaar geleden zag bijna niemand in het bedrijfsleven TNO staan. Dat was eigenlijk een overheidsinstituut, waarmee men hooguit een enkele keer in zee kon gaan. Nu is TNO gevestigd in de markt. Een belangrijk deel van de omzet is daarop gericht. Men doet geweldig zijn best om marktgericht te werken. Ik vind dat het in dat opzicht beter gaat dan vroeger. Ik moet toegeven dat men er nog niet is. Het is een geweldige omslag voor een instituut waar vele duizenden mensen werken. TNO is echter bepaald succesvol.

Voorzitter! Ik ga verder met mijn opsomming. De heren Van Dis en van Iersel hebben gesproken over de centres of excellence. Dat is een voorbeeld van priegelwerk, maar dat bedoel ik positief. Wat moet je doen? Je moet de neuzen van professoren en bedrijfsleven in dezelfde richting krijgen. Alleen al de neuzen van professoren in dezelfde richting krijgen is al een gigantische arbeid. Als je daarnaast nog het bedrijfsleven in dezelfde richting moet laten kijken, ben je wel even bezig, maar het lukt wel. Wij hebben een centre of excellence op het gebied van de telematica. Pas opgericht zijn centra inzake katalyse, stromingsleer en procestechnologie. In sommige gevallen gaan 30 of 40 hoogleraren, die zeer individualistisch zijn ingesteld, samenwerken. Zij willen dat ook. Ik ben er best trots op dat dit mede namens EZ bereikt is. Bij elke onderzoekschool zijn 6 universiteiten betrokken, 8 grote bedrijven, TNO en andere instellingen.

De heer **Van Gelder** (PvdA): Een van de aardigste punten bij het tot stand brengen van dit soort onderzoekscholen is dat de samenwerking van universiteiten en bedrijfsleven ertoe kan leiden dat hoogleraren zeggen: wij wensen daar niet aan mee te werken, want het programma wordt te sterk bepaald door het bedrijfsleven. Ik ben ervoor dat de samenwerking tot stand komt en dat de neuzen in dezelfde richting wijzen, maar op welke wijze worden dit soort problemen opgevangen?

Minister **Andriessen**: Dat is inderdaad het soort problemen die je hebt voordat je de mensen in één hok hebt, om het populair te zeggen. Dat is een gigantische arbeid, maar het is ons gelukt. De mensen zitten in het katalysehok, ze zitten in het procestechnologiehok en in het hok van de stromingsleer. Dat is allemaal gelukt.

De heer **Van Gelder** (PvdA): U heeft ze ook in het telematicahok, alleen heb ik begrepen dat degene die gevraagd is, daarvan directeur te worden, dit geweigerd heeft vanwege de angst dat het bedrijfsleven een te grote invloed op het onderzoekprogramma krijgt.

Minister **Andriessen**: Je kunt geen omelet bakken zonder eens een paar eitjes te breken! Op dit punt is dus een eitje gebroken, voorzitter, en dat komt ook voor. Ik geef overigens onmiddellijk toe dat dit een wat ongelukkige beeldspraak is, maar men begrijpt wel wat ik bedoel.

De heer Van Gelder heeft gevraagd of er een inbreng is van industriepolitieke argumenten in de strategienota Wetenschapsbeleid. Ja, er is intensief contact.

Zijn er in Nederland clusters? Het is niet verstandig om die allemaal te noemen, want ik zou er dan al snel enkele vergeten. Ik noem er een paar die betrekkelijk nieuw zijn. In Leiden is er een cluster op het gebied van

de biotechnologie, misschien niet Amerikaans, maar wel een netwerk van betrekkelijk nieuwe bedrijven. Universiteiten en instellingen werken in dat geheel samen. Het high-tech-cluster Eindhoven is sterk op R en D gericht. In Twente kan ik nog noemen de ondernemende universiteit. In vergelijking met de Verenigde Staten gaat het misschien om peanuts en er is nog een lange weg te gaan, maar samenwerking heeft tijd nodig. Je kunt haar niet kopen. Nogmaals, geld is wel nuttig, maar niet het enige en vaak nog niet eens het allerbelangrijkste. Voorzitter! Ik noem dit om nog eens aan te tonen wat achter het soort werk zit dat wij technologiebeleid noemen.

Ik kom in dat verband op de *nieuwe faciliteit. Dat spreekt wat* gemakkelijker, want dan gaat het over geld. Daar kun je rustig over praten, want dat is één noemer die wij allen voor ons zien. Ik ben met de faciliteit bezig. Een broedende kip mag je, zeker in de Kamer, best storen, maar dan moet die weer verder gaan met broeden. Een en ander is vooral gericht op middelgrote ondernemingen en is een variatie op het idee van de heer Van Gelder. Ik kan mij echter ook vinden in het betoog van de heer Van Iersel op dit punt. Het is niet zozeer een fonds als wel een bepaalde faciliteit. Ik zal dat proberen uit te leggen, vooral omdat de heren Van Dis en Leerling en mevrouw Rempt wat kritisch daarover waren. Ik heb het idee dat die kritiek samenhangt met onvoldoende informatie.

Het doel is in de eerste plaats, een stimulans voor hoogwaardige industrie, vooral bij de clusters. Ik kan verschillende omstandigheden bedenken waarbij ik vind dat dit nodig is. Ik noem schaalvergroting: ineens een nieuwe markt, misschien kansen op een bepaalde markt, misschien een tijdelijk probleem, hetgeen wat vaker zal voorkomen in deze fase van de conjunctuur, of ineens een heel groot project. Wie zijn de partijen? Overheid, banken, pensioenfondsen en verzekeraars. Wie voert het uit? Niet – ik onderstreep dat – de overheid. Het is commercieel en wij denken daarbij aan de NIB. Wat wordt het? Ik vergelijk het maar met een Indische cake, een cake met laagjes, spekkoek. Dat is dit ook. Er is een bodemlaagje, een middenlaagje en een toplaagje als bijdrage van de overheid. Een ander laagje is bijvoorbeeld een bijdrage van de pensioenfondsen, enzovoorts. Die laagjes kunnen op een verschillende manier bij een bepaald project worden verbonden. Iemand heeft gevraagd of er een soort consortium wordt gevormd bij een bepaald project. Bij het ene project kan dat er anders uitzien dan bij een ander project. De spekkoek kan er in verschillende gevallen anders uitzien. Dat is in grote trekken aangeduid wat het zou moeten zijn.

Voordat ik hiermee verder ga, ga ik in op wat het niet is. Op dat punt is namelijk grote verwarring. Het is absoluut geen verliesfinanciering à la RSV. Daar lijkt het op geen stukken *na op. Ik heb verschrikkelijk last van* dat trauma. Iedereen die ik het probeer uit te leggen, begint onmiddellijk over RSV, maar daar lijkt het helemaal niet op. Het klinkt hard, maar zo bedoel ik het niet: ondanks de autor intellectualis – Van Gelder – is het geen fonds. Een fonds suggereert te veel dat het een pot is waar je wat uit kunt halen.

Het is ook absoluut geen MIP. Ik ben zelf de grafdrager geweest van de MIP, dus ik weet waarom dit niet lukte. Het bedrijfsleven kon het namelijk zelf, want de banken en de PPM's waren er voor het durfkapitaal. Bovendien ging het meestal om betrekkelijk kleine projecten. Er is dus absoluut geen sprake van een MIP.

Het is ook absoluut geen PPM. Daar lijkt het niet op. Het gaat daarbij om durfkapitaal voor middelgrote en kleine ondernemingen. Ik vind het ook heel vreemd dat de PPM'ers zeggen dat zij het ook kunnen, maar ik weet niet of zij een project aan zouden kunnen van 150 mln., 200 mln. of 300 mln. Daar zijn zij echt te klein voor. Ik vind het een beetje flauw dat zij hier zo kritisch over zijn. Wij hebben hen aan het begin van het jaar gered door hen onder onze hoede te nemen, en nu zeggen zij dat zij alles aan kunnen. Maar dat is echt niet het geval.

Het is ook geen financiering in het kader van de BF, maar daar lijkt het wel het meeste op. De BF regelt bijzondere financiering en is eigenlijk een groot succes geworden van de NIB. Iedereen praat over de ongelukken bij de RSV, die afschuwelijk zijn, maar niemand praat over de 1,8 mld. die in de loop van de afgelopen acht à tien jaar door de handen is gegaan van de NIB om in moeilijkheden verkerende ondernemingen te helpen. In het algemeen is dat heel goed gelopen. Natuurlijk is er wel eens een keer een strop geleden, maar in het algemeen heeft men geen "stroppenlijn" gevonden. De ondernemingen zijn geholpen en konden op eigen benen verder gaan. Dit is een verdraaid goede ontwikkeling geweest en daar kijk ik nu naar.

De Kamer kan zich nu afvragen waarom ik daar niet mee doorga en zeggen dat ik de BF moet hanteren. Dat kan niet zo goed, want het is een te klein geheel. In het algemeen zijn de normen gericht op middelgrote *en soms zelfs kleine ondernemingen.* De pot daarvoor is ook betrekkelijk klein en voor de grotere projecten kan daarmee eigenlijk niet gewerkt worden. Ik heb dat wel geprobeerd, maar onmiddellijk is dan te zien dat een te groot ding in een te klein pak gestoken wordt. Dat heb ik gedaan met het laatste krediet van de overheid aan DAF ter grootte van 97 mln. Ook dit heb ik als spekkoek opgebouwd uit laagjes, en geprobeerd om dit in de BF te werken. Maar dat kan eigenlijk niet, omdat de BF daar te klein voor is. Vandaar dat ik een nieuwe faciliteit zou willen hebben en die noem ik nu maar even "aangeklede BF". Overheid en beleggers zitten daarin onder dezelfde voorwaarden: geen subsidies en geen garanties. Dat kan ook niet vanwege Brussel. Als ik het anders zou doen, werd ik onmiddellijk door Brussel op de vingers getikt.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): De twee vragen die ik wil stellen, zijn gisteren ook tijdens een interruptiedebat aan de orde geweest. Kan de minister mij uitleggen waarom de overheid hier nu juist een rol in zou moeten spelen? Als de minister deze mening is toegedaan, op welke termijn wordt er dan geld vrijgemaakt op zijn begroting? Ik mis dat namelijk.

Minister **Andriessen** : Dit zijn twee goede vragen die ik graag beantwoord. Ik geef echter geen cijfers.

Als antwoord op de eerste vraag van de heer Rosenmöller geef ik aan

dat de overheid meedenkt in de gehele clusterfilosofie, de ideeën over technologie, industrie, politiek, enzovoorts. De overheid zit daar helemaal in en kan het aardig overzien. Bovendien kan zij ook aardig projecten aandragen. Bedrijven die dit soort problemen hebben, zie ik meestal wel. Het ministerie van EZ is namelijk in een zodanige positie dat zij dit geheel kan overzien. Ik moet dus niet zozeer bij de beoordeling zitten, als wel waterdrager zijn van diverse zaken. Vandaar dat ik de overheid erin wil hebben.

Het antwoord op de vraag over het geld wil ik even achter de hand houden, want daarover vinden natuurlijk nog wat besprekingen plaats. Ik neem graag eens de tijd om dat rustig uit te leggen, want het is wel een beetje ingewikkeld. Ik doe helemaal geen rare dingen, maar ik moet hier wel even de tijd voor hebben. Ik wil dit dus graag uitleggen als ik ermee klaar ben. Wat heeft het immers voor zin, nu het toch wat langer duurt, om het nu al uit te leggen, terwijl er misschien wat anders uitkomt? Als de geachte afgevaardigde het goed vindt, schors ik het antwoord op zijn tweede vraag dan ook even op.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): Voorzitter! Uiteraard vind ik dat goed. Maar gisteren bleek dat er van het fonds weinig over was en bovendien maakte de minister dit een dag ervoor in NRC Handelsblad al tot een "aangeklede BF". Moet ik uit het feit dat de minister de financiering in zijn verhaal wat naar achter schuift, afleiden dat datgene wat het wordt, in elk geval in 1993 niet meer van de grond komt?

Minister **Andriessen**: Als wij snel voortgang maken, kan het nog in 1992, maar het kan zeker in 1993.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Ik heb begrepen dat de minister bezig is met het bakken van een pizza.

Minister **Andriessen**: Dan heeft mevrouw Rempt dat verkeerd begrepen.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Met een bodem.

Het is mij niet helemaal duidelijk waarom de NIB dit niet op eigen doft kan doen als zij wat meer mogelijkheden krijgt en wat meer de vleugels kan uitslaan. Ik begrijp nog steeds niet waarom het de minister is die pensioenfondsen en verzekeringsmaatschappijen bij elkaar moet krijgen en zegt "jongens, leg even wat geld voor mij op tafel, want ik weet zulke leuke dingen voor jullie". Waarom doen die jongens die leuke dingen dan zelf niet?

Minister **Andriessen**: De NIB...

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Mag ik misschien nog even een andere vraag stellen?

Minister **Andriessen**: Het antwoord brandt mij op de lippen.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Over hoeveel grote projecten – ik vroeg het gisteren ook aan collega Van Gelder – heeft de minister al gezegd dat wij daarvoor een faciliteit moeten hebben? En waarom kregen zij die niet als het zo veelbelovend was?

Minister **Andriessen**: Voorzitter! Nu komt het brandende antwoord.

Waarom doet de NIB het zelf niet? De NIB is een heel geschikt instituut om ondernemingen te beoordelen, maar als bank is het een betrekkelijk klein instituut. Ik zou niet weten hoe zij daar het risicodragende kapitaal voor bij elkaar zou kunnen krijgen. Bovendien moet men bedenken dat de NIB in feite een bank van de banken is. Als je met de NIB praat, praat je dus in feite met de banken. Je kunt beter direct naar de banken gaan.

Hoeveel projecten zou ik krijgen? Ik ben bang: te veel, zelfs met een pot. Ik noem het even "pot", maar in feite mag ik dit woord niet gebruiken. Ik zou al vrij direct belangrijke gevallen hiervoor willen aandragen. Of ze allemaal worden aangenomen, weet ik niet. Ik ben alleen maar waterdrager. Particuliere instellingen, beleggers, enz., moeten het zelf beoordelen. Ik begrijp ook niet wat er zo verschrikkelijk op tegen is, daaraan deel te nemen. Je zit er immers zelf bij. Ik zeg niet dat het moet. Je moet ook voor de politiek op afstand kiezen. Wij gaan hier niet zitten zeggen: nu is X aangedragen en X geweigerd. Daar zijn die instellingen nu zo bang voor. Dat soort debatten moeten wij natuurlijk niet gaan krijgen. Ik denk hoogstens aan een jaarverslag en dergelijke, maar op afstand. Zo moet het worden.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Ik ben toch ontzettend benieuwd naar het antwoord op de vraag hoe het komt dat de minister plotseling al deze mogelijkheden ziet. Het idee is van collega Van Gelder. Aanvankelijk riep hij dat het voor hem helemaal niet hoefde en toen riep hij weer van wel. Ik heb dat ook geconstateerd bij het VNO. Ook daar hoeft het helemaal niet voor. In het laatste gesprek zei het dat ook, maar nu het in de publiciteit is, roept het VNO natuurlijk "nou, dat is misschien toch wel leuk". Het denkt natuurlijk "ach, je weet nooit, al die vetpotten". Ik begrijp echter nog niet waar al die projecten vandaan komen.

Minister **Andriessen**: Mevrouw Rempt zet het echt verkeerd neer als zij het een vetpot noemt. Dat is het absoluut niet. Hier gaat de overheid net zo meedoen als de anderen: gelijke monniken, gelijke kappen. Niks geen vetpot. Als inderdaad blijkt, dat men het niet wil – men wil de overheid niet als partij; dat mag men zelf beoordelen – gaat het feest niet door. Men begrijpt het niet of men wil het niet; dat zijn goede redenen. Niemand wordt gedwongen. Er wordt alleen gevraagd of het geen goed idee is. Ik heb wel geconstateerd dat een groot aantal het wel een goed idee vindt. Maar dan komen de problemen en vandaar dat ik wat tijd nodig heb. Iedereen heeft immers z'n problemen. De een heeft een fiscaal probleem, de ander is in het parlement bezig met een bepaalde regeling die men graag aan deze zaak knoopt en een derde heeft weer iets anders. Dat zijn dus de problemen waar ik mij even doorheen moet werken. Dat heeft op zichzelf niks te maken met de vraag of het vetpotten zijn of niet. Dat weet iedereen nu wel. Het is geen vetpot. Het is geen RSV. Het is ook iets waar de markt niet zo gauw zelf toe komt.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): Precies. Dat is het kernpunt.

Dat is voor mij de vraag. Ik heb het idee dat op de markt voldoende risicodragend kapitaal is om dat te doen waarvan de minister vindt dat het moet gebeuren. Wij hebben te maken met een straatarme overheid. Daar spreken wij volgende week over verder. Moet de overheid nu een paar honderd miljoen vrijmaken voor dat soort projecten? Ik beantwoord die vraag met "neen". De minister zegt daarop vervolgens feitelijk dat, als de overheid dat steuntje in de rug niet zou geven, bijvoorbeeld de particuliere beleggers of institutionele beleggers het niet doen. Die maken dat toch niet afhankelijk van de beperkte bijdrage die de overheid geeft?

Minister **Andriessen**: Ik heb nu zoveel mogelijk elementen gegeven. Zou het niet mogelijk zijn om ons uiteindelijke oordeel, dat best negatief kan zijn, op te schorten totdat wij het allemaal precies op papier hebben. Dat heb ik nog niet. Ik luister heel goed naar de verschillende partijen en dat creëert nog onzekere elementen. Door het luisteren naar partijen ben ik juist tot zo'n marktachtige opzet gekomen.

Waarom heeft de markt het niet? Wij hebben een ander soort bank- en verzekeringswezen dan sommige andere landen, waar industriefinanciering een wat grotere rol speelt dan bij ons. Dat is de achtergrond hiervan. Bovendien moet het allemaal ook nog Brussel-conform zijn. Dat is niet eenvoudig.

Terwijl het al zo ingewikkeld is, wil de heer Rosenmöller het nog wat ingewikkelder maken. Hij zegt dat wij er ook nog de duurzame ontwikkeling bij moeten halen. Dan maak je het helemaal woest ingewikkeld. Dan wil ik iets van mijn oude leermeester aanvoeren. Als je één doel hebt, gebruik dan ook één instrument en ga niet met één instrument op verschillende doelen schieten. Het milieu is uitstekend, daar kom ik nog op terug, maar het moet niet in deze zaak verweven worden. Men vindt het toch al zo ingewikkeld. Als dat er ook nog wordt bijgehaald, wordt men helemaal gek. Dit is geen principiële maar een praktische afwijzing.

De heer Van Gelder zegt dat samenwerking tussen EZ en Financiën nodig is op fiscaal terrein. Fiscale regelingen hebben een groot effect op het vestigingsklimaat, zoals wij weten. Er is een duidelijke internationaal waarneembare verschuiving van directe steun naar het fiscale klimaat. Sommigen worden door Brussel zo op hun teentjes getrapt dat zij dit en dat niet mogen, dat zij iets anders gaan doen wat wel mag van Brussel.

Een groot compliment aan de Kamer is op zijn plaats, omdat door de Kamer is voorbereid dat er door deze twee departementen gezamenlijk naar gekeken moet worden. Dat doen wij ook. Er ligt een fiscale oriëntatienota op tafel. De voorstellen die de heer Van Gelder heeft gedaan, zal ik betrekken in de discussies die wij daarover krijgen. Daar zijn zij beter op hun plaats. Hij heeft goede suggesties gedaan. Het probleem daarbij is dat wij geen gebrek hebben aan goede suggesties, maar wel aan geld. Wij moeten proberen tot zekere prioriteiten te komen.

De heer **Van Gelder** (PvdA): Voorzitter! Ik kan mij dat wel voorstellen, zij het dat ik verwacht dat de staatssecretaris hier nog op in zal gaan. Het stimuleren van R en D via fiscale maatregelen is een vraagstuk dat daarbij ook aan de orde kan komen. Komt u hier nog apart op terug? Ik zou het prettig vinden om daarover later een discussie te kunnen voeren.

Minister **Andriessen**: U moet zich wel realiseren dat dit generiek wordt. Bij de belastingen kan heel slecht gespecificeerd worden.

De heer Van Gelder pleit voor een thematische aanpak bij strategische conferenties. Hij zegt dat wij daarbij niet te ver moeten gaan. Wij gaan al een eind in zijn richting. Wij hebben dit soort dingen gehad bij de chipcardtechnologie, mechatronica, lijm- en hechtingstechnologie en matrixcomposieten. Over die onderwerpen hadden wij platforms, die vaak een heel goed signaal gaven in de richting van de clusters. De resultaten hiervan zijn divers. Mechatronica is een combinatie van mechanica en elektronica. Het bedrijfsleven zelf is tot een platform gekomen. Op dat gebied is er allerlei uitwisseling tussen bedrijven. Soms werkt het ineens en wordt er een netwerk gevormd, maar soms werkt het niet direct. Ik wil daar graag mee doorgaan. Wij hebben het ook gedaan in de houtindustrie, de schoenenindustrie, transport, papierindustrie en procesindustrie. De heer Van Gelder noemt de chemische industrie, bijvoorbeeld geënt op de haven. Dat soort dingen kunnen zeer wel gebeuren en wij zullen er zeker mee doorgaan om te kijken of dat ook verder helpt. Nu creëren wij kennis van wat er allemaal is. Wij vragen partijen om te komen tot een zekere samenwerking.

De heer **Van Gelder** (PvdA): Voorzitter! Ik ontken niet dat de minister op een heleboel terreinen goede aanzetten heeft gegeven. Ik heb er alleen bezwaar tegen om zo'n nieuw instrument toe te passen op iets wat al gebeurt, namelijk de strategische technologische processen. Waar het om gaat is welke uitwerking wij daaraan geven in een aantal verschillende bedrijfstakken. Dan komt ook het vraagstuk aan de orde wat in het onderwijs kan worden gedaan en hoe bijvoorbeeld TNO daarbij effectiever kan worden betrokken. Ik zou de toepassing dus niet primair willen richten op strategische, technologische aspecten, maar op bedrijven. Ik kan mij voorstellen dat wij daarover niet uitgebreid in dit debat behoeven te spreken. Daarom verzoek ik de minister om ons op een papiertje te doen toekomen hoe hij het zich precies voorstelt, zodat wij er wellicht later op kunnen terugkomen.

Minister **Andriessen** : Daar ben ik graag toe bereid. Dit kan samen met de notitie die ik de Kamer over technologie wil doen toekomen, maar als men het eerder wil, vind ik het ook goed.

Voorzitter! Er bestaat een groot misverstand over de budgetten die er zijn voor technologie. Ik heb al gezegd dat het niet altijd een geldkwestie is. Ik wil er echter toch op ingaan om de beeldvorming wat te corrigeren. Ik meen dat mevrouw Rempt het heeft doen voorkomen alsof het beleid geen prioriteit zou hebben. Dat heeft het wel.

Verschillende geachte afgevaardigden hebben er berekeningen op losgelaten. De heer Tommel heeft het gehad over een daling van 0,8% van het nationaal inkomen naar 0,6%. Zijn rekenwerk is echter niet helemaal zuiver. Hij heeft de parkeerpost Oost-Europa meegeteld

en die gaat er in 1997 uit, hetgeen hij over het hoofd heeft gezien. Zo is meer aan te dragen. De rekenarij is op zichzelf feilloos, maar sommige elementen horen er niet in thuis.

De heer **Tommel** (D66): Er mag geen misverstand over bestaan. De minister hoeft het nu niet allemaal uit te diepen, maar ik verzoek hem ook dit op papier te zetten, want ik wil er nog wel eens een nadere discussie over.

Minister **Andriessen**: Dat krijgt u.

Voorzitter! De heer Van Iersel noemde bedragen voor technologie- en industriebeleid van 1,9 mld. in 1990 en 1,4 mld. in 1994. Hierin zitten ook de bedragen voor energiebesparing en die hebben hiermee niet zo erg veel te maken. Het is beter, de reële bedragen naar voren te brengen. Ik wil dit doen. Ik begin met een erkenning. De INSTIR is er inderdaad af. Dat is in het kader van de Tussenbalans gebeurd. Men kan natuurlijk ieder jaar zeggen dat de INSTIR eraf is, maar het lijkt mij juist, dit voor nu en altijd vast te stellen. Ik had dat instrument wel willen houden, maar het was niet zo erg technologisch. Het was meer zoiets als: als je een formulier hebt ingevuld, krijg je subsidie. Ik vond dat dus niet zo'n goed instrument. Het is er nu af. Als wij dat hebben vastgesteld, kunnen wij verder praten.

Je merkt dat de bedragen er echt niet zo onaardig uitzien. De cijfers – je moet in dit geval die van de verplichtingen nemen, want die van de kas geven een wisselend beeld – voor technologie- en industriebeleid zien er als volgt uit:
- 1989: 855 mln.;
- 1990: 1075 mln., waarbij de nieuwe minister dankbaar is voor de acties van de heren Van Iersel en Van Gelder in het kader van het regeerakkoord en dergelijke;
- 1991: 981 mln.;
- 1992: 998 mln.;
- 1993: 1030 mln.;
- 1994: 1015 mln.

Voorzitter! Ik heb die cijfers op een papiertje staan. Misschien kan een en ander straks via de griffie worden uitgedeeld.

De **voorzitter**: Het lijkt mij beter dat dit stuk als noot aan de Handelingen wordt toegevoegd. Ik neem aan dat tegen het opnemen van deze noot in de Handelingen geen bezwaren bestaan.

(De noot is opgenomen aan het eind van deze weekeditie.) [4]

Minister **Andriessen** : Voorzitter! De conclusie is: het budget voor technologie blijft schommelen rond 1 mld. Ik heb dit eigenlijk altijd uit de kou kunnen houden. Men kan zeggen dat het budget vanwege de inflatie nog iets had kunnen stijgen. Dat is niet gelukt, maar ik heb het zoals gezegd wel altijd uit de kou kunnen houden. Ik lees steeds in de krant dat het met het beleid goed gaat, maar dat er te weinig geld voor is. Dat lijkt mij vreemd. Wij hebben dit geld ingezet, hoewel ik herhaal dat het geld niet het belangrijkste is. Toch kan ik mij voorstellen dat gezegd wordt: wij doen er nog wat bij. Het is echter niet het essentiële van het technologiebeleid. Men moet niet denken: als wij er 300 mln. extra in plempen, gaat het meteen beter. Hoogstens zou het op langere termijn wat beter kunnen gaan.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Wij hebben onze wijsheid uit de hoofdlijnen van het regeringsbeleid, zoals vermeld op bladzijde 67. Daaruit blijkt duidelijk dat er wat industrie- en algemeen technologiebeleid betreft sprake is van een daling in 1993 en dat het budget voor energiebeleid aanzienlijk omhoog gaat.

Minister **Andriessen**: Dat is waarschijnlijk de kas. Bij Financiën rekenen ze altijd met kas. Ik heb al gezegd dat ik reken met verplichtingen, omdat dit een zuiverder beeld geeft. Wij kunnen natuurlijk eindeloos over die cijfers praten, maar ik ben bereid om daarover alle mogelijke vragen te beantwoorden. Ik weet echter niet of dat nu verstandig is.

De heer **Tommel** (D66): De minister refereerde aan mijn bijdrage in eerste termijn. Die sloeg niet op de cijfers voor technologie- en industriebeleid, maar op het budget van het ministerie als totaal. De vergelijking die de minister ons op papier geeft, is dus een andere.

De minister eindigt heel slim in 1994, waar ik zelf de meerjarencijfers tot 1997 heb aangehaald. Juist na 1994 zakt het gigantisch. Het is dus wel heel slim, maar niet gelukt.

Minister **Andriessen**: Ook daarover zeg ik weer dat er dan een nieuw kabinet is. Onder het kabinet-Lubbers III is er extra geld gekomen voor de technologie. Ik vind het een mooie zaak voor de dan komende minister of Kamer om dat te regelen. Indertijd is het goed in orde gekomen en waarom zou het nu niet in orde komen.

De heer **Tommel** (D66): Dat betekent dat u het nieuwe kabinet opzadelt met een gigantisch gat in het technologiebeleid?

Minister **Andriessen**: Nee, helemaal niet.

De heer **Tommel** (D66): Ja, want het zakt enorm.

Minister **Andriessen**: Ik begrijp niet dat u zoveel vertrouwen hebt in die cijfers voor 1997. Die vloeien toch voort uit het doortrekken van lijnen, zonder dat er een regeerakkoord aan ten grondslag ligt. Zo zou ik niet redeneren.

De heer **Tommel** (D66): Dan zou het logisch zijn dat u ze constant zou houden en ze niet dramatisch zou laten zakken.

Minister **Andriessen**: Ik geef de cijfers voor zover ik ze kan overzien, namelijk tot 1994. Daarna is het allemaal onzeker en weten wij het niet. Ik laat een lijn zien vanaf 1980. Ik laat zien dat er in dit regeerakkoord extra geld voor is gekomen. Ik laat ook alleen maar zien dat het constant is tot 1994. Na 1994 weet ik het ook niet meer. Daarna gaat het om een doortrekken van lijnen in rapporten van Financiën. En die zeggen niet zo verschrikkelijk veel.

Daar komt nog iets bij. Al die technologiebudgetten moeten op zichzelf natuurlijk geen blijvende gelden zijn, dat moeten gelden zijn die iets in het bedrijfsleven aan de gang brengen, waarna EZ er zo gauw mogelijk weer uit stapt. Die gelden moeten dus ook een aanjaagfunctie hebben en geen blijvende subsidie zijn. Vandaar dat je dus steeds die herschikkingen op de begroting van

EZ ziet, omdat er dan weer andere terreinen aangepakt worden.

Ik wil in dit verband nog een kleine, meer algemene vraag behandelen over de financiën. Mevrouw Rempt heeft gevraagd hoe het nu zit met die aflossing van Hoogovens. Overigens, dit geld voor de versnelde aflossing was het extra geld voor het technologiebeleid. In de Kamer wil ik nog wel eens kwijt dat beide partijen dit echt gewild hebben en niet alleen ik of alleen Hoogovens. Wij wilden het allebei. Nu zijn de omstandigheden echter gewijzigd en overleggen wij daarover met Hoogovens. In dat overleg sta ik er open voor om hierover met Hoogovens een regeling te treffen.

Ik wil graag nog iets zeggen over het draagvlak voor technologie, waarover verschillende kamerleden, de heer Tommel en de heer Van Gelder, opmerkingen hebben gemaakt. Als je echt een industrie en echt technologie wilt hebben, moet je daar ook in willen werken. Industrie en technologie moet je verdienen. Je kunt wel gaan zitten jammeren dat er te weinig industrie is of dat de industrie verdwijnt, maar als de Nederlander niet in de industrie wil werken is dat "jammeren" naar mijn gevoel ten onrechte. Het is niet alleen een zaak van bedrijven en overheid. Het is ook een zaak van de burgers. Ik heb al eerder gezegd dat mijn zorgen hierover steeds groter worden. De toestand van het draagvlak voor onze technologie is echt zeer ernstig. Ik ben ontzettend geschrokken van het voorbeeld van de Universiteit van Amsterdam waar 700 eerstejaarsstudenten voor psychologie te vinden zijn en nog geen 500 eerstejaarsstudenten voor alle bètavakken bij elkaar, natuurkunde, chemie, noem ze maar op. 700 psychologen, wat moeten wij daarmee gaan uitvoeren?

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): Nederland is toch zo ziek?

Minister **Andriessen** : Die opmerking had ik verwacht! De deskundigen zeggen echter dat er hoogstens voor 100 studenten plaats is, dat de rest wel zal afvallen en eraan is begonnen, omdat zij dat "wel aardig" vonden of wat dan ook. Zo'n studie heeft dus geheel geen zin, maar het heeft wel zin om natuurkunde of chemie te gaan studeren, omdat wij daar in de toekomst zo'n geweldige behoefte aan hebben.

De heer Tommel heeft een voorbeeld gegeven en ik zal u ook een voorbeeld geven, van de techniek zelve dan. De Technische universiteit Eindhoven had in 1989 239 eerstejaars elektrotechniek en heeft er dit jaar 141: een terugval van ruim 40%. Nu, ik lees ook wel eens in de krant dat het met de elektrotechnische industrie, met name met één onderneming, niet zo goed gaat, maar het is natuurlijk onzinnig om dan te denken dat die hele industrie niet een geweldige toekomst heeft. Ik begrijp niet hoe mensen zo denken en hoe zij dan naar de psychologie kunnen lopen. Ik ben er niet om de beroepskeuze te doen voor mensen; iedereen moet daar geheel vrij in zijn. Maar je mag er wel bang door worden, als je zulke gegevens verneemt, en dat geldt zeker voor mij. Het is bij ons heel erg, maar andere landen worstelen ook wel met het probleem. Groot-Brittannië heeft hetzelfde probleem; dat kunt u ook in de schriftelijke antwoorden zien. De Fransen hebben niet zozeer het probleem dat mensen geen techniek willen studeren, maar zij hebben gebrek aan instellingen en zij zijn nu bezig – ik heb daar al een voorbeeld van gegeven – om dat wat op te voeren.

Je vraagt je dan af wat de redenen daarvan zijn. Ik zou er niet te lang bij stil willen blijven staan. Het is natuurlijk heel gek dat, als je een kind vraagt van een jaar of 5, 6 wat het wil worden, het heel vaak een technisch beroep opgeeft, terwijl het even later, op een leeftijd van 10, 12 jaar, bijna nooit meer een technisch beroep noemt. Dan ga je toch denken: er moet iets op die lagere scholen gebeuren in de gedachten van een kind, jongen of meisje. Wat gebeurt er op die lagere scholen op het gebied van de techniek? In het algemeen gesproken helemaal niets. Als je vader of moeder ingenieur is, dan hoor je nog wel eens over techniek praten, maar verder hoor je op een lagere school niets. Dat is natuurlijk een van de redenen, waarom wij mensen nu niet zo erg gevoelig maken ten opzichte van de techniek. Wij hebben dat samen met Onderwijs ontdekt en gezegd dat er een actieplan techniek moet komen in het basisonderwijs.

Wij zijn druk bezig om met O en W te overleggen hoe de techniek een plaats kan worden gegeven in de basisvorming. Wij zijn ook druk bezig om met het bedrijfsleven dit punt aan te gaan pakken, want je moet er vroeg mee beginnen. En wij doen ook wat mevrouw Rempt zegt: chercher la femme technique. Ik ben bijvoorbeeld in gesprek met de Emancipatieraad. Daar is mij al beloofd dat zij een advies zullen uitgeven hoe vrouwen wat meer in die richting te krijgen zijn. Immers, wij zijn te dien aanzien ook achterblijvend in Nederland. Er zijn natuurlijk bepaalde beroepen die niet zo aantrekkelijk zijn voor een vrouw, maar er zijn een heleboel andere beroepen waarvan je in andere landen ziet dat daar wel vrouwen in werkzaam zijn, terwijl dit bij ons niet het geval is. Ik zou derhalve tegen de heer Van Gelder willen zeggen: EZ steekt hier zijn nek heus wel uit.

De heer **Van Dis** (SGP): Over de kwestie van de waardering van de techniek heb ik in mijn bijdrage een aspect genoemd dat daar ook mee verband houdt. Komt de minister daarop terug?

Minister **Andriessen**: Ja, dat is de morele kant van de techniek. Ik vind dat heel moeilijk, voorzitter. Ik had eigenlijk niet het plan om daarop terug te komen, want ik weet niet of dit nu zo direct verbonden is met het vraagstuk van het gaan studeren van en het zich gaan bezighouden met techniek. Ik geef toe dat sommigen zeggen dat de techniek toch maar tot allemaal slechte dingen leidt, enz. Dat is een heel simpele redenering, waarvan ik niet denk dat de heer Van Dis deze aanhangt. Niettemin legt men dan zo'n morele verbinding. Je kunt ook nog wat dieper gaan en je afvragen of bepaalde technieken wel mogen. Dat is ook een heel bekende discussie, maar die staat natuurlijk een beetje los van het al dan niet aantrekkelijk zijn om te gaan studeren in die richting.

De heer **Van Gelder** (PvdA): Voorzitter! De rol van het bedrijfsleven in dezen is cruciaal. De minister is bezig om met het bedrijfsleven erover te praten. Hij heeft ons een inzicht gegeven in een aantal aspecten ervan en wij gaan er nog een keer over praten. Zou hij iets

concreter aan kunnen geven, wellicht nog op een papiertje, ten behoeve van dat overleg, hoe hij denkt het bedrijfsleven concreter te betrekken bij het oplossen van dit vraagstuk?

Minister **Andriessen**: Dat wil ik graag doen, voorzitter.

Ik ga nog even in op de taakverdeling tussen Onderwijs en Wetenschappen en EZ. De heer Van Iersel en de heer Van Gelder hebben daarnaar gevraagd. Ik leen dan het beeld uit een rapport dat ik morgen om negen uur – ik vind dat een beetje vroeg – in ontvangst moet nemen, namelijk het rapport-Biesheuvel. Het rapport-Biesheuvel gaat met name over – het heeft een veel breder draagvlak – de samenhang tussen het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en de landbouw. De commissie geeft daar een prachtig beeld van, zeggende dat het ene de schering is en het ander de inslag. De commissie komt tot de conclusie dat het over het algemeen in de landbouw een goed weefsel is geworden. Dat heeft ook bepaalde redenen. Het is bijvoorbeeld een tamelijk homogene groep. Dat beeld geeft het rapport. Het geeft ook een aantal bespiegelingen over de vraag hoe dat bij andere departementen zou kunnen zijn, bijvoorbeeld technologie voor EZ. Het wordt al heel wat moeilijker bij meer algemene administratieve beroepen, want daar zijn heel veel departementen mee bezig. Het rapport levert elementen om te zeggen dat je tot een mooi weefsel kunt komen als het structuurdepartement voor het onderwijs, O en W, net zoals met de landbouw is gebeurd, op het gebied van de technologie gaat samenwerken met andere departementen, met name met Economische Zaken. Voor een deel zijn wij daar al mee bezig en voor een deel nog niet. Goeddeels is het er dus, maar het rapport-Biesheuvel geeft daar nog wat diepere inzichten in.

Voorzitter! Mag ik ook eens kritisch zijn? Vrij lang geleden al, ik dacht al vier of vijf maanden geleden, heb ik de Kamer een notitie gestuurd over nieuwe bondgenoten. Dat ging met name over de vraag hoe je het beroepsonderwijs via een branchetechnische benadering kunt bevorderen. Ik vind het zo verschrikkelijk jammer dat die notitie nog steeds niet is behandeld. Kan dat een keer gebeuren? Dat betreft impulsprogramma's van branches, van bedrijfstakken. Ik ben nu in gesprek om in de bouw, de horeca en de procesindustrie tot impulsprogramma's te komen. Men stimuleert daardoor de instroom in technische richtingen, men gaat zich bezighouden met schoolprogramma's, men geeft vernieuwende ideeën uit de bedrijfstak aan die scholen, men zet een opleidingsstructuur op en dergelijke. Ik verwacht daar geweldig veel van, want in een aantal bedrijfstakken heeft men dat al gedaan en doet men dat. Dat werkt voortreffelijk. Dat programma hoeft ook weer niet zo verschrikkelijk veel geld te kosten, want het bedrijfsleven moet het goeddeels zelf doen. Ik zou graag met dat programma aan de gang gaan. Eigenlijk doe ik dat al, maar ik zou zo graag het oordeel van de Kamer daarover horen.

Over het milieu zal ik kort zijn, maar ik moet daar toch wel iets over zeggen. Anders ontstaat weer het misverstand – in de beeldvorming gebeurt dat zo gauw – dat VROM tegenover EZ staat. Ik vind dat een zeer gemakzuchtig beeld. Ik vind dat eigenlijk helemaal geen goed beeld. Dat beeld wordt in de Kamer hier en daar toch een beetje aangevoerd. Als je kijkt hoe het in feite loopt, met name op het terrein van de industrie, zie je dat bijna alle bedrijfstakken nu goede programma's hebben. Op mijn terrein betreft dat vooral de energiebesparing, waar wij later in een UCV over zullen spreken. Dat geldt echter ook voor andere dingen. Meer en meer kun je afspraken, als het ware contracten, maken met het bedrijfstakken om bepaalde milieudoeleinden te bereiken. Binnenkort gaan wij het ook met de chemie doen. De inzet van EZ hierbij is om duidelijk op te schrijven wat wij willen en om het in een soort totaal te zetten, waardoor het bedrijfsleven zich realiseert waar het voor staat. Dat is mijn inzet. Dat is helemaal geen remmende inzet, maar een duidelijke inzet.

Mijn inzet is ook om niet alles bovenop elkaar te stapelen en om niet steeds iets te veranderen. Daarom is mijn inzet bij het praten over NMP-2 ook steeds geweest om eens goed te kijken wat wij allemaal hebben en wat ontbreekt. Kijk eens of het effectief voldoende is. En ga niet direct zitten bedenken dat wij in 2010 dit en dat er nog bovenop willen. Als het nodig is om 2010 erbij te halen, ben ik best bereid om dat te doen. Kijk maar eens naar het SEV, het structuurschema Elektriciteit. Dat is investeren op een langere termijn. In dat kader ben ik graag bereid om ook naar milieudoelstellingen op langere termijn te kijken. Als je een plan hebt ten aanzien van een bepaalde bedrijfstak om in een bepaalde periode dit of dat te doen, vind ik het verkeerd om de mensen in die bedrijfstak, terwijl zij nog moeten gaan investeren of daarmee bezig zijn, direct weer op te schrikken door te zeggen dat dit allemaal nog niets is en dat wij weer met iets anders verder gaan.

Ik had de twee heren die klaar staan voor een interruptie wel verwacht.

De heer **Tommel** (D66): Had u niet verwacht dat ik het zo met u eens zou zijn?

De **voorzitter**: Ik verzoek u om uw vragen kort en bondig te houden. U heeft immers nog een tweede termijn, ongeacht het aantal minuten dat u heeft. Het zou jammer zijn als wij dit agendapunt voor de dinerpauze niet kunnen afronden.

De heer **Tommel** (D66): Ik stel de minister de vraag of de consequentie van die houding niet is dat je, ook als je je eisen aan het begin stelt, een grote sprong vooruit moet maken. Als je dat niet doet, moet je het steeds tussentijds bijstellen. Dat is inderdaad zeer ongewenst. Is de minister bereid om aan die grote sprong mee te werken?

Minister **Andriessen**: Ik geef een voorbeeld: een raffinaderij met een enorm investeringsprogramma van 3 mld. Wij zijn nu bezig met een plan van aanpak. Alle elementen zitten erin voor een groot aantal jaren. Ik vind dat een uitstekende benadering. De grote sprong voorwaarts is daar aan de orde.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): Wij hebben gezegd dat wij binnen één generatie op een andere wijze moeten gaan produceren en consumeren. Deelt de minister mijn mening dat het, als het gaat om de industrie, noodzakelijk is om 2010

erbij te betrekken, omdat duurzaamheidsstrategieën moeten worden ontwikkeld gericht op bedrijfstakken, zodat zij de omslag in de richting van duurzaamheid kunnen maken?

Minister **Andriessen** : Ik kom niet veel verder dan de weg die wij gaan. Wij vertellen de bedrijfstakken duidelijk waar wij heen willen. Er moet een tijdpad worden gemaakt. Men moet weten wat men ervoor moet investeren. Het gaat vaak om gigantische bedragen. Op het ogenblik liggen de milieu-uitgaven al rond de 8 mld. per jaar, 1,5% van het nationaal inkomen. De heer Rosenmöller zegt dat het met de nieuwe generatie allemaal anders moet. Daarover moeten wij wel discussiëren, maar het bedrijfsleven is momenteel al druk doende met dingen die zeker niet gemakkelijk zijn. Het is niet goed om het bedrijfsleven dit al boven het hoofd te hangen. Het gaat om een wetenschappelijke, technologische discussie. Ik wil haar best aangaan, maar ik vind het niet goed om mensen zenuwachtig te maken door ze te wijzen op datgene wat in 2005 en 2010 moet zijn gerealiseerd. Dat gaat mij te ver.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): De opmerking over de nieuwe generatie heb ik niet verzonnen. Zij staat in het regeerakkoord. Ik ben het er overigens wel mee eens. Het gaat erom dat de opmerking concreet moet worden gemaakt. De lange-termijndoelstellingen moeten helder worden geformuleerd. Stapsgewijs moet de ondernemingen worden voorgehouden welke weg zij hebben te bewandelen en welke investeringen daarbij horen. Daarmee wordt voorkomen dat maatregel op maatregel wordt gestapeld.

Minister **Andriessen**: Dat wordt ook gedaan in zo'n plan van aanpak. Daarin is sprake van een langetermijndoelstelling. Het jaartal 2010 of 2015 vind ik echter een te lange termijn. Dat kan een onderneming niet overzien. De ondernemingen moet af en toe even rust worden gegund om de plannen uit te voeren. Misschien verschilt de tijdshorizon van de heer Rosenmöller van mijn tijdshorizon, maar er is naar mijn mening geen groot verschil in de wijze waarop wij tot resultaat willen komen.

Ik kom op het midden- en kleinbedrijf. Ik heb gesproken over het industriebeleid, over clusters en dergelijke. Mensen denken wel eens dat ik dan over Fokker, DAF of andere grote bedrijven praat, maar dat is niet zo. Het MKB staat ook centraal in zo'n discussie. In een cluster is het MKB van zo groot mogelijke betekenis. Het hoort erbij, als toeleverancier, als aanbesteder of wat dan ook. Het hoort ook bij de technische ontwikkeling. Soms moet het MKB erbij betrokken worden omdat het niet uit zichzelf reageert.

De opmerking dat het MKB zo weinig ontvangt van het technologisch instrumentarium is heel gemakkelijk te weerleggen. Voor de kwaliteitsvernieuwing en de vernieuwing van het MKB in het algemeen is er een geweldig aantal instrumenten. Ik noem technologie, scholing, voorlichting, advisering, financiering, borgstelling, de PPM, de BF, enz. Dit soort instrumenten is er veelal niet voor de grotere industrie.

Ook in het web, in het maken van die netwerken, willen wij graag dat het MKB meedoet. In het technologiebeleid liggen veel accenten op het MKB. Ik noem de collectiviteitenregeling (12,5 mln.), samenwerkingsprojecten voor een aantal deelnemers, 12,5 mln. via TNO, een verhoging van 2,5 mln. uit het pakket van 15 mln., innovatiecentra (40 mln. alleen voor het MKB), branchecentra, waar wij aanvankelijk wat aarzelend over waren, het programma toeleveren en uitbesteden, en zo kan ik nog wel een tijdje doorgaan. Ik noem het technisch ontwikkelingskrediet (TOK), waarvan 70% van de deelnemers uit het MKB afkomstig is, de programmatische bedrijfsgerichte technologiestimulering (PBTS), waarvan 40% van de deelnemers uit het MKB afkomstig is. Weliswaar zijn de bedragen niet in die mate aanwezig, ze zijn dan lager, maar het zijn in het algemeen wel kleinere bedrijven. Ik dacht eigenlijk dat je niet kunt zeggen dat het MKB er niet voldoende kan delen. Ik ben het MKB, en vooral het KNOV, eigenlijk dankbaar dat het zo graag daarop inhaakt, en een eigen technologiebeleid aan het formuleren is. Ik geloof dat dat de regeling voor de toekomst moet zijn.

Het is ook niet zo dat – zoals de heer Van Iersel misschien even gedacht heeft – die regelingen zo ontoegankelijk zijn. Ja, ze zijn allemaal precies uitgespeld. Dat moet ook van de Kamer; ik heb ook een kaderwet. De regelingen zelf zijn toegankelijk. Men kan naar dat SENTER – vroeger was dat StiPT – gaan met een bepaald probleem, en SENTER zal je dan precies aan één loket vertellen: mijnheer, u bent nu precies geschikt voor die regeling. Ze hoeven dat zelf niet uit te zoeken, ze hoeven de subsidieboekjes niet te kopen, dat geld kunnen ze zich besparen. Een bezoek aan SENTER zal een onderneming duidelijk maken dat iets al of niet kan. Als het kan, hoort die en die regeling daarbij, en kan het zo en zo. Dat hoeft men zelf echt niet allemaal te bedenken.

Ook de voorlichting en advisering worden in veel grotere mate gedaan voor het MKB dan voor het grootbedrijf. Ik heb de innovatiecentra genoemd. Omdat er in de Kamer vorige keer nogal over gesproken is, wil ik het IC-netwerk nog even naar voren halen. Dat is toch een buitengewoon interessant wordend middel om het MKB te adviseren. Onlangs ben ik bij die instellingen geweest, waarbij ik bijna van mijn stoel viel toen ik zag, wat die mensen allemaal doen voor een bedrijf dat de moeite neemt om erheen te lopen. Over 1991 hebben ze 20.000 directe adviezen gegeven. Ik heb wat ondernemers die zo'n advies hadden gehad, gesproken, en zij waren daar vol lof voor. Ik neem aan dat ze niet de ontevreden klanten hebben genomen, maar als je hoort wat voor soort vragen dat waren. Dat waren ingewikkelde dingen die uitgezocht moeten worden en die uitgezocht zijn. Dan moet je zeggen dat dit na de reorganisatie toch uitstekend loopt.

De heer Smits vroeg ook naar de resultaten van "Onderneem 't maar". Begin 1993 zal ik een rapportage geven. Nu alvast enkele cijfers. Eén op de vijf Nederlanders kent de campagne – niet onaardig – en één op de twee ondernemers kent diezelfde campagne. De toename van het gebruik van starterscursussen is 30%. Veel meer mensen denken aan het starten van een eigen bedrijf.

Dit is dus het losmaken van het

MKB, het krijgen van nieuwe toevloed, het helpen met adviseren, met technologie en dergelijke. Een ander steeds effectiever wordend instrument is de bedrijfseffectentoets. Bij elke regeling – alles wat we op vrijdag in de Trêveszaal verzinnen – die iets met het bedrijfsleven te maken heeft, moet een bedrijfseffectentoets worden gemaakt. Het is nu al zo dat, als ik op bepaalde momenten even een mond dreig op te zetten, een collega onmiddellijk zegt: oh, je komt zeker met een bedrijfseffectentoets. Men weet dat heel precies, en het heeft ook effect. Ik mag de heer Smits een voorbeeldje daarvan geven. Bij het dossier verzuimbegeleiding was er grote vrees dat dat veel te veel geld zou gaan kosten voor het MKB; daar is de bedrijfseffectentoets dus op toegepast. We hebben gezien wat het MKB zich kan veroorloven, en daar is uitgekomen dat het een norm is geworden van ongeveer ƒ 60 tot ƒ 90 per jaar per werknemer. Zoals gezegd zal ik de Kamer midden 1993 verder informeren, hoe het verloopt met de bedrijfseffectentoets. We willen ook veel meer Europa meenemen.

Nog een paar woorden over het vestigingsbeleid. We komen daar overigens nog wel vaker over te spreken. Ik dacht dat de heren Smits, Van Dis, Tommel en Leerling daarover hebben gesproken. Het doel is natuurlijk, de marktwerking te bevorderen, gekoppeld aan een kwaliteitsbeleid, en geen onnodige drempels, schotten en dergelijke in de marktdynamiek. Ik ben erg blij met de brede steun die ik in deze Kamer ondervind. Er is erg veel commotie over, met name over de Contourennota. Ik dacht toch – dat zeg ik tegen de heer Van Dis – dat die Contourennota dichter bij de Gemeenschappelijke verklaring staat dan men denkt. In de Gemeenschappelijke verklaring kunt u zien dat in het algemeen wordt gezegd: geen handhaving van vaktechniek. We moeten gaan in de richting van erkenningsregelingen. Bij de voorstellen van bijna geen enkele branche – er zijn enkele uitzonderingen – heb ik iets gevonden van: hè, nu gaan we de erkenningsregeling zus en zo opzetten. Dat is heel jammer. Men zit erg vast aan het oude denken. In de Gemeenschappelijke verklaring staat echter wel, dat men in die richting zou moeten gaan. Het is ook een misverstand om te denken, dat er niets meer zou blijven. Wij hebben uitgerekend dat zo'n 70% van de ondernemers die nu een vergunning moet hebben, dat ook in de toekomst nog moet. Het is ook niet waar dat de band met de scholing wordt vergeten. Ik heb zojuist geprobeerd te laten zien, dat wij juist een ontzettend accent op de scholing leggen. Ik kan zo nog een tijdje doorgaan, maar ik geloof dat er veel misverstanden zijn over de vestigingsregeling. Ik ben wel bereid, omdat de erkenningsregeling tijd nodig heeft om haar plaats te krijgen, daarvoor een behoorlijke overgangstijd te geven, zo'n drie jaar, zodat de branche zich hierop kan voorbereiden. Daarmee leef ik ook in de geest van het SER-advies. Dat gaat overigens niet over de Contourennota, maar over de Gemeenschappelijke verklaring. In dat advies wordt ook in die richting gedacht.

Dan de vraag van de heer Smits over het Ondernemingshuis in Brussel. Ik heb daar helaas geen bewoners voor gevonden. Het VNO en het NCW hadden geen belangstelling. Het KNOV en het NCOV willen wel graag met de Europese broeders en zusters in een Europees huis. Ik ben bereid om daarvoor wat meubeltjes te verschaffen, dat wil zeggen een startsubsidie te geven voor enige tijd, maar het Ondernemingshuis, zoals ik mij dat had gedacht, gaat niet door.

De heer Van Gelder heeft gesproken over het vormgevingsinstituut. Ik had dat graag gewild, want ik ben daar zeer geïnteresseerd in, niet alleen persoonlijk, maar ook wat het bedrijfsleven betreft. Vormgeving is een heel belangrijk element. De Nederlanders zijn daar niet zo slecht in. Mevrouw Van Rooy noemt de PTT. De PTT wint de ene na de andere prijs met vormgeving. Er zijn een paar grote ondernemingen, die het vroeger niet zo goed deden, maar die het nu wel goed doen. Wij zijn dus helemaal niet zo slecht. Wij hebben best wat te bieden. Toen ik met mijn collega van WVC, mevrouw d'Ancona, dit pad ben opgegaan, ben ik twee problemen tegengekomen. In de eerste plaats ben ik verdwaald in een kunstenaarsgezelschap. Ik vond dat vreselijk leuk. Ik mag die mensen graag, misschien nog meer dan economen, maar ik voelde mij daar toch wat misplaatst met mijn industriële vormgeving. Het was te veel algemene vormgeving. Verder was het een beetje duurder dan ik had gedacht. Ik ben graag bereid om er nog eens na te denken, maar dan wil ik wel een wat evenwichtiger verhouding tussen kunstenaars en mensen die in de industriële samenleving met industriële vormgeving bezig zijn. Als mij dat niet lukt, dan wil ik dolgraag naar andere secties toe met de kunstenaars, maar dan moet EZ dat niet samen doen.

Ik breek een beetje met de traditie. Vroeger was het altijd zo dat ministers van EZ hun speech begonnen met de macro-ontwikkelingen. Ik wil daar nu mee afsluiten. Die breuk past mijns inziens bij de omvang van de problematiek. Iedereen heeft er aandacht voor. De omvang van die problematiek is heel groot. Er is alle reden om stil te staan bij de conjunctuur. Wij hebben misschien wel eens gedacht: Ach, conjunctuur is iets van vroeger, voor de Engelsen en de Amerikanen. Het blijkt echter dat onze dijken ook niet zijn opgewassen tegen de internationale conjunctuurgolf. Daar bovenop is de wisselkoersschok gekomen. Wij hoopten – dat wil ik eerlijk zeggen – dat wij er ongeveer tussenin zouden komen te zitten, met aan de ene kant een laagconjunctuur in de Verenigde Staten en Engeland, maar met aan de andere kant Duitsland, die het nog wel even zou trekken. Tegen de tijd dat Duitsland zou ophouden met trekken, zou het wel weer in Amerika komen. Dat klopt echter niet. Op het ogenblik is er in de hele wereld sprake van een synchronisatie van een laagconjunctuur, inclusief Japan. Het internationale beeld is ronduit somber. Dat is gisteren ook al gezegd. Er is nauwelijks een weg omhoog in de Verenigde Staten en helemaal niet in het Verenigd Koninkrijk. In Duitsland denkt iedereen aan een nulgroei. Overal – dat geldt ook voor de internationale instellingen, zoals de OESO en de EG – stelt men de vooruitzichten naar beneden bij. In ons eigen land merk je dat ook. Juist voor deze gelegenheid heb ik nog een peiling gedaan bij een flink aantal ondernemingen. Het is heel duidelijk dat voor de exporterende bedrijven de situatie

steeds slechter wordt. Een aantal van hen heeft extra last van de gedaalde waarde van de valuta. Bijna niemand heeft zicht op een keer ten goede op korte termijn. Alleen voor de helemaal op het binnenland gerichte bedrijfsleven wordt het beeld wat minder somber. Een eerder NCW-onderzoek bleek ook relatief somber voor de grote ondernemingen en voor de industrie.

De heer Smits concludeerde dat het MKB daar in de toekomst ook wat van zal merken. Dat is waar. Het komt wat later bij het MKB, omdat dit meer op het binnenland is gericht dan de grotere bedrijven. Men zal het echter wel gaan merken. Beide zullen daarvoor inzet vragen van de kant van de overheid.

Men kent inmiddels de gewijzigde ramingen voor 1992 en 1993 en men heeft een doorkijk gehad op 1994. Ik vond het erg belangrijk om die ook te geven, want anders kan je het jaar 1993 niet goed waarderen. Vrijwel iedereen is daarvan geschrokken. Wij hebben ernstige omgang met de recessie. Aanvankelijk flirtten wij er nog een beetje mee, maar nu is dat een ernstige flirt geworden.

Veel aandacht wordt daarbij besteed aan de begrotingsproblematiek. Dat is terecht. Er is ook een begrotingsproblematiek, maar dat is niet het hoofdprobleem. Het is jammer dat het steeds in die richting blijkt te lopen, maar het is niet het hoofdprobleem. De kern van de zaak is de forse nationale verarming. De groei van het nationaal inkomen over 1992 en 1993 komt nu 2% lager uit dan wij zo'n vijf tot zes weken geleden dachten. Dat is een nationale verarming van ongeveer 10 mld. Waar komt die verarming terecht? Die komt goeddeels terecht bij de bedrijfswinsten. Tussen 1991 en 1993 stijgt de arbeidsinkomensquote met zo'n 3%. Dat betekent dat de niet-arbeidsinkomens 3 procentpunt dalen. Dat betekent een winstdaling van 10 mld. over die drie jaren. De AIQ komt weer terecht op het peil van 1986. Dus ver in Lubbers-III komen wij weer terecht bij het eind van Lubbers-I.

Wat is daar het gevolg van? Als die niet-arbeidsinkomens, dus winsten, renten en dergelijke, gaan zakken, zakken de investeringen en natuurlijk ook de werkgelegenheid en krijg je een belangrijke toeneming van de werkloosheid. Dat zie je vooral in 1994. Vandaar dat ik om cijfers voor 1994 heb gevraagd. Je ziet heel duidelijk dat die werkloosheid vooral in 1994 behoorlijk gaat aantikken.

Wat is de beleidsreactie op deze zaak? Je zou kunnen zeggen dat die langs twee lijnen verloopt. De eerste lijn is de belangrijkste, namelijk meer evenwicht tussen lonen en winsten. De tweede lijn is meer evenwicht tussen de markt en de collectieve sector. Over beide wil ik iets zeggen. Ten aanzien van het eerste kan een econoom, maar ook een politicus alleen maar concluderen dat bij de lonen pas op de plaats nodig is. Je kunt de zaak niet op haar beloop laten. De loonkosten per eenheid produkt zijn in twee jaar 5% meer gestegen dan in het buitenland. Het inkomen per hoofd van de bevolking zakt dit jaar en zakt volgend jaar. Dan kun je je niet voorstellen dat daar wel een reële loonstijging bij past.

De heer **Van Iersel** (CDA): De minister zegt dat de lonen 5% meer zijn gestegen dan in het buitenland.

Minister **Andriessen**: Per eenheid produkt.

De heer **Van Iersel** (CDA): Daar zijn bij inbegrepen de hoge loonstijgingen in Duitsland als gevolg van de afwenteling van de kosten voor Oost-Duitsland?

Minister **Andriessen**: Het gaat om het concurrerende bedrijfsleven. Daar zit Duitsland ook in.

Voorzitter! Een paar problemen hierbij zijn de volgende. Het overvalt de mensen en men heeft oude contracten en contracten die tweejarig zijn. Ook de G en G-sector vormt een geweldig complicerende factor. Ik meen toch dat je niet anders kunt concluderen dan dat wij ons zeer ernstig moeten matigen en dat er eigenlijk een pauze zou moeten komen in de loonontwikkeling. U weet overigens dat er op het ogenblik overleg gaande is tussen het bedrijfsleven onderling en met de overheid om te zien hoe dit allemaal geregeld zou kunnen worden. Er is sprake van een ernstige tegenvaller. De kwestie is vooral zo moeilijk omdat een aantal zaken al geregeld was.

Voorzitter! De collectieve sector. Het is zo dat de oude begroting – waar wij nu over praten – zo goed paste in de economie van de MEV. Er was sprake van een unieke volumedaling bij de rijksuitgaven van ongeveer 0,5%. Afgezien van de niet beïnvloedbare factoren, zoals rente en dergelijke, daalde het volume van de rijksuitgaven zelf 1% à 1,5%. Dat is uniek. Bij de sociale zekerheid was de volumestijging ongeveer nul.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Het grote probleem was natuurlijk dat het kabinet veel te optimistische uitgangspunten heeft gehanteerd. Dat heeft overigens niet de fractie van de VVD gezegd. U moet nog maar eens lezen wat de heer Blankert heeft gezegd en zelfs de voorzitter van de FNV.

Minister **Andriessen** : Ik heb duidelijk een vergelijking gemaakt met de MEV. U heeft de twist al gehad bij andere gelegenheden en ik wil niet in herhalingen vervallen. De ontwikkeling van de economie paste goed in de MEV. Als u zegt dat de MEV verouderd is, kunnen wij daarover discussiëren, maar dat doet niets af aan mijn constatering.

Nu hebben wij andere cijfers. Wij verwachten een inkrimping van de economie. In dit verband spreekt men wel van een "noemereffect". Hierdoor is een probleem van ongeveer 3 mld. in 1993 ontstaan als de CLD op 53,6% blijft en van 6 mld. in 1994. Dan herstelt de CLD zich overigens omdat de belastingen dalen. Het is eigenlijk een heel logische ontwikkeling. Het beleid voor 1994 is somber. Het is een soort "de wal keert het schip"-scenario. In het eerste jaar stijgen de lonen te veel en dan krijg je een enorm klap in het tweede jaar. Dezelfde ontwikkelingen zijn waar te nemen bij de overheid.

Je kunt je afvragen wat er eigenlijk aan de hand is. In het regeerakkoord zijn wij uitgegaan van een reële stijging van 2,5% van het nationaal inkomen. Ik noem de werkelijke cijfers. In 1990 was er een stijging van 4,6%, dus ver boven het streefcijfer. Dat hebben wij allemaal bejubeld. In 1991 was de groei 2%. Dat zit in de buurt van het streven. In 1992 was de groei slechts 0,4%, dus zeer veel lager. In 1993 0,7%, ook veel en veel lager en in 1994 zal de

groei 1,6% zijn. Dan krabbelen wij weer een beetje uit het dal. Als het gemiddelde wordt genomen over deze jaren kom je uit op een groei van iets meer dan 1% per jaar en in het regeerakkoord is uitgegaan van 2,5%. Er zijn zelfs twee jaren bij met een groei van ongeveer 0,5%. Dit toont aan hoe moeilijk het is om het beleid aan te passen aan de magische driehoek van werkgelegenheid, tijdpad van de begroting en de collectieve-lastendruk. Bij zo veel minder groei wordt het natuurlijk geweldig moeilijk.

De heren Rosenmöller en Tommel hebben gevraagd op welke wijze een goede koers uitgezet kan worden. Voorzitter! Dit is een enorme breinbreker. Ik herken veel mijn ideeën in de woorden van de heer Van Gelder. De eerste reactie van een econoom zou zijn: dat lukt nooit. Het is een beetje te vergelijken met een kleermaker die ineens een pak moet maken uit een veel kleinere lap stof dan hij gewend is. Dat is de analyse. Ik heb de oplossing op dit moment nog niet. Veertien kleermakers zullen morgen onder leiding van een couturier een oplossing zoeken. Misschien kunnen wij er een eigentijds pak van maken. Het zal er echter zo uit moeten zien dat wij de schade aan de werkgelegenheid en activiteiten in het bedrijfsleven beperken. Wij hebben nu eenmaal te maken met een conjunctuur. Die kunnen wij niet aan de kant schuiven. Het overheidsprobleem moet via ombuigingen worden opgelost, ook qua timing, om het tijdpad voor het tekort te halen. Gegeven de omvang van het probleem is 1993 nog een stuk gemakkelijker dan 1994. Als wij ons als kleermakers op dat terrein gaan begeven, kunnen wij denken nu een moeilijk probleem op te moeten lossen, maar het wordt nog veel moeilijker in de toekomst. Tegelijkertijd moet je blijven streven naar een daling van de collectieve lastendruk, zeker in de rest van de jaren negentig. Ik verwijs nog maar eens naar het SER-advies in dezen.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): Deelt de minister de visie van de econoom die enige dagen geleden in de krant stond en die een beetje overeenkwam met de door de minister geschetste kleermaker? Hij zei: bezuinigen moet je niet doen.

De **voorzitter** : Kunt u kort zijn? Ik moet op de klok letten en wij begrijpen toch wel wat u wilt vragen.

Minister **Andriessen**: Ik heb dat probleem wat in NRC Handelsblad werd genoemd, exact zo geschetst. Een en ander kan niet uit de lap stof die ik in handen heb. Moet conjuncturele tegenwind in de overheidsbegroting worden opgelost? Dat kan allemaal zo niet. Wij zullen daar toch moeten uitkomen. Ik heb aangegeven dat de eerste oplossing door het bedrijfsleven moet worden gevonden. Naar de mate waarin men daar meer bezuinigd op de lonen, meer pauzes of wat dan ook, wordt dat probleem beter opvangbaar en inpasbaar. Vervolgens moet aan het tekort worden gewerkt. Daarvoor moeten oplossingen worden gevonden. Voor een deel zullen die politiek zijn, hetgeen ook in het NRC-artikel staat. Dat eindigt met de schets van een te kleine lap stof, maar er komt op een of andere manier toch een politieke oplossing.

De heer **Tommel** (D66): Beluister ik de minister goed dat hij zegt dat de problemen in 1994 nog veel groter zijn dan in 1993? Dan is geen oplossing, het tijdpad voor het financieringstekort op te schuiven in 1993, zodat wij het in 1994 redden. In feite is 1994 dus nog veel lastiger?

Minister **Andriessen**: Ik ben volstrekt theoretisch bezig, want ik wil niet vooruitlopen op de discussie. Ik kan mij voorstellen dat voor bepaalde problemen wat meer tijd wordt genomen of dat via tijdelijke, incidentele oplossingen toch het pad van het tekort wordt gehaald.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Voorzitter! Maar de econoom moet toch ook iets "gekregen" hebben van het idee dat de collectieve lasten relatief toenemen? Dat kan natuurlijk niet.

Minister **Andriessen**: De econoom kreeg het ergste van – dat staat ook in dat verhaal – de werkgelegenheid en de activiteiten in het bedrijfsleven. Ik dacht ook dat de regering steeds heeft onderstreept, ook in de Kamer, dat de werkgelegenheid voorop stond. Maar natuurlijk denkt de econoom ook aan de daar iets onder liggende doelstellingen van CLD en overheidstekort. Dat zijn vaste beginselen waar wij naar streven. Als de groei teruggaat van 2,5% naar 1% over een langere tijd – een jaar is dan niet zo erg – heb je een gigantisch probleem dat niet zo gemakkelijk kan worden afgedaan met de opmerking: je kunt politiek dit en dat. Neen, er is dan een gigantisch probleem. Dat probeer ik op dit moment te onderstrepen.

De heer **Van Iersel** (CDA): Voorzitter! De minister zegt dat hij zich kan herkennen in de gevoelens van de heer Van Gelder, die gisteren werden gekwalificeerd als een totale omzwaai. Hoe stelt hij zich, als minister van Economische Zaken, op tegenover zijn eigen gevoelens in het licht van hetgeen hij vanmiddag in het eerste deel van zijn betoog naar voren heeft gebracht?

Minister **Andriessen**: Ik heb dat duidelijk gezegd. Mijn eerste reactie is: met deze gekrompen stof lukt het nooit. Dat was ook de reactie van de heer Van Gelder. Dat gevoel herken ik dus. Maar in de politiek moet een oplossing worden gevonden en ik ben ervan overtuigd dat wij die ook vinden. Wij vinden morgen oplossingen, maar het pak zal toch weer een eigen snit hebben. De revers zullen misschien wat smaller zijn en het zal hier of daar wat krapper zitten, maar dat kan niet anders met die veel geringere groei.

Voorzitter! Ten slotte nog één opmerking en dan houd ik ermee op. Deze opmerking maak ik aan het adres van de heren Tommel en Rosenmöller die zich afvroegen of het niet zonde was van de BTW-verlaging. Dat is absoluut niet zonde. Met die verlaging hebben wij ten minste het overgebleven gedeelte van de inflatiespiraal doorbroken. En dat is in Duitsland nog niet gebeurd. Als deze inflatiespiraal was blijven bestaan, naast de onderhandelingen die het bedrijfsleven nu voert en waarbij de inzet een enorme matiging van de lonen is, was het probleem bijna onoplosbaar gebleven. Ik ben dan ook zeer dankbaar dat wij de BTW-verlaging hebben doorgevoerd.

Voorzitter: Van Leijenhorst

□

Staatssecretaris **Van Rooy**: Voorzitter! Ook ik wil de geachte afgevaardigden graag danken voor hun opmerkingen in eerste termijn en trachten, de vragen op mijn terrein te beantwoorden binnen de beperkte tijd.

Laat ik beginnen met een aantal opmerkingen op het internationale vlak. Ik zal mij ter zake beperken, omdat hierover binnenkort ook nog een UCV zal plaatsvinden. Ik maak een kanttekening bij de vragen die zijn gesteld over de positie van onze export naar Duitsland. De laatste tijd is hierover nogal wat geschreven en natuurlijk is het zo dat de slechte situatie in Duitsland met verwachtingen voor volgend jaar van 0,5% of van nulgroei zeer duidelijk onze exportpositie treft. Wij merken nu al dat de uitvoer naar Duitsland in de eerste acht maanden van dit jaar nauwelijks meer in reële termen is gegroeid. Toch moet ik zeggen dat er op dit moment geen reden is om aan te nemen dat de concurrentiepositie op de Duitse markt structureel aangetast zou zijn.

In de jaren 1990 en 1991 is sprake geweest van een bijzondere situatie: vanwege de hereniging ontstond er een zeer sterke vraagimpuls, die ook onze export fors opgeschroefd heeft. Vanwege het totale belang van onze export op de Duitse markt betekende dit ook een geweldige impuls voor onze nationale economische groei. Toch zijn er enkele andere landen geweest die nog wat meer van die Duitse opleving geprofiteerd hebben en dat had met een tweetal factoren te maken. Enerzijds sloot ons exportpakket niet geheel aan op de toenmalige, wel heel bijzondere vraag in Duitsland, die gericht was op duurzame consumentenprodukten. Anderzijds was juist in 1991, het topjaar van de inhaalvraag in Duitsland, de bezettingsgraad in de Nederlandse industrie buitengewoon hoog. Dan ontstaat het bekende "Zijlstra-effect" dat een remmende factor is bij de uitvoer.

Nu zitten wij in de tegenovergestelde situatie, met een inzakkende vraag en een sterk neergaande conjunctuur in Duitsland. Nu wordt de samenstelling van ons exportpakket juist eerder een voordeel. Dat pakket is minder conjunctuurgevoelig, hetgeen soms jammer is in een opgaande lijn, maar weer een voordeel in de neergaande lijn. Dat heeft alles te maken met de sterke oriëntatie op voedingsmiddelen, landbouw- en energieprodukten.

De heer **Van Iersel** (CDA): Hoe correspondeert deze opmerking met de notie van de minister die al die bedrijven heeft opgebeld en tot de conclusie is gekomen dat het exporterende bedrijfsleven er slecht voor staat?

Staatssecretaris **Van Rooy**: Voorzitter! Ik heb aan het begin gezegd dat de ontwikkeling in Duitsland zeker een effect heeft op onze positie. In augustus is de export dan ook fors in volume gedaald. Wat ik nu probeer aan te geven, is de relatieve positie van Nederland op de Duitse markt en de wat meer structurele ontwikkeling. Daar kwam ik nu juist op: Nederland heeft in drievoud geleerd dat er op langere termijn wel degelijk reden is om zorg te hebben over enerzijds de samenstelling van het exportpakket en wat wij daaraan kunnen doen – de minister heeft hieraan zojuist zijn inbreng gewijd – en anderzijds de sterk eenzijdige oriëntatie op de Europese markt. Dat is ook een reden waarom wij ons, ook in de exportbevordering, veel meer richten op de groeimarkt in het Verre Oosten. Dat punt heeft mevrouw Rempt ook heel duidelijk onderstreept.

Voorzitter! Ik wil kort ingaan op de GATT. Het is zeer te betreuren dat het recente overleg tussen de EG en de VS niet tot de doorbraak heeft geleid waar wij in feite zo dicht bij waren. Er is echter zeker geen sprake van een definitieve breuk in de gesprekken tussen de EG en de VS. Dit weekend zal een informele raad van de handelsministers van de EG plaatsvinden. Dan zullen wij hierover uiteraard verder praten, evenals aanstaande maandag in de Algemene Raad.

Ik wil wat langer stilstaan bij de suggestie van mevrouw Rempt om een heffing in te stellen op grondstoffen en halffabrikaten uit Oost-Europa. Ik moet zeggen dat ik deze suggestie met enige verbazing heb aangehoord. Ik had daarnaast wat achterdocht door de toch heel bijzondere combinatie van doelstellingen die mevrouw Rempt in deze heffing ziet. Enerzijds heeft de heffing de bedoeling Oost-Europa te helpen. Wij zouden hier een fonds vormen, waarmee wij vervolgens goede dingen voor Oost-Europa doen. Anderzijds heeft de heffing het oogmerk industrieën die wel erg in de verdrukking komen door veel import uit Oost-Europa een zekere bescherming te geven. Deze doelstellingen maken mij toch wat achterdochtig en ik denk daarbij vooral aan de laatste: het geven van een zekere mate van bescherming aan onze industrie. Dat moeten wij niet doen via zo'n heffing. Dat kunnen wij ook niet doen via zo'n heffing. Ik meen dat mevrouw Rempt het toch met mij eens zal zijn, dat een van de hoofdbeginselen van de GATT het non-discriminatiebeginsel is. Het instellen van heffingen voor produkten, halffabrikaten en grondstoffen uit Oost-Europa is zeer discriminerend, indien een dergelijke heffing niet voor alle produkten zou gelden, ongeacht waar zij vandaan komen.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): De staatssecretaris heeft niet goed geluisterd. Ik heb het uitsluitend gehad over staal, aluminium en kunstvezels.

Staatssecretaris **Van Rooy**: Mevrouw Rempt sprak over halffabrikaten.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Neen, ik sprak over deze halffabrikaten, niet over van alles en nog wat.

De staatssecretaris weet buitengewoon goed dat deze in grote stromen op ons af komen. Dat geschiedt tegen afbraakprijzen. De oorzaak daarvan is, dat men in die landen deze halffabrikaten of grondstoffen niet zelf kan verwerken. Daar zijn de capaciteit en het geld verdwenen. Het is de bedoeling dat wij die heffingen terugsluizen – de "cowboy-toestand" kan daardoor een beetje afnemen – teneinde juist die industrieën in Oost-Europa weder op te bouwen. Ik beperk het dus uitsluitend tot deze drie zaken, die naar ik meen niet alleen voor Hoogovens, DSM of chemische industrieën een fundamenteel gevaar zijn. Ik begrijp niet dat de staatssecretaris zich daar zo tegen verzet, want er zijn zeker anti-dumpinghef-

fingen mogelijk. Zij zou in die richting moeten kijken. Deze moeten dan niet in West-Europa worden besteed, maar in Oost-Europa.

Staatssecretaris **Van Rooy** : Een anti-dumpingheffing is natuurlijk een heel andere zaak. Dan gaat het over zeer specifieke gevallen. Uit de suggestie van mevrouw Rempt kreeg ik heel duidelijk de indruk, dat zij over een algemene heffing voor die categorieën produkten sprak. Is er inzake export op de Europese markt sprake van dumping, dan hebben wij daar de gerechtvaardigde instrumenten voor – en daar gaat het mij om – en als daar aanleiding toe is, zullen wij die moeten inzetten. Daarvoor hoeft echter niets nieuws te worden gecreëerd. Wij hebben anti-dumpinginstrumenten en in het kader van de Europa-akkoorden hebben wij ook vrijwaringsmogelijkheden. Als de bedoelde situatie zich voordoet, moeten wij die instrumenten inzetten. Er is geen enkele reden om nieuwe instrumenten of een nieuw soort heffing te creëren.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Dan moeten die ook worden gebruikt voordat al deze bedrijven zijn verdwenen. Daar bovenop heb ik gezegd, dat bijvoorbeeld de capaciteit van de staalindustrie, door de EG geprogrammeerd – daar komt de staatssecretaris nog over te spreken – moet worden teruggebracht in het Westen. Wij weten dat daarbij sprake is van overproduktie.

Staatssecretaris **Van Rooy**: Precies. Je moet de oorzaken van de problemen altijd goed onderscheiden. Het is duidelijk dat er in de staalindustrie en in de chemie in Europa sprake is van overcapaciteit. Die problematiek wordt in sommige gebieden nog verergerd door forse importen uit Oost-Europa, maar zij is bepaald niet alleen maar het gevolg van importen uit Oost-Europa. De instrumenten die ervoor zijn, moeten worden aangewend, maar ik denk niet dat een heffing over een brede linie op een aantal produkten een verstandige lijn is.

Mevrouw Rempt heeft een suggestie gedaan over goede treinstellen die in Oost-Duitsland te koop zouden zijn. Ik denk dat de desbetreffende bedrijven in Oost-Duitsland de weg naar de Spoorwegen prima weten te vinden. Als daar goede produkten zijn, hoeven wij hen daarbij niet te helpen.

De heer Leerling heeft de suggestie gedaan om de medefinancieringsorganisaties een rol te geven bij projecthulp voor Oost-Europa. Dat is ook mijn inzet. De overheid heeft bij het PSO-programma vooral een rol als makelaar tussen uitvoeringsorganisaties hier en ontvangende instanties in Oost-Europa. Instanties als de KEMA, ECN, Asserinstituut, vakbeweging, werkgeversorganisaties en gezondheidsinstellingen zijn betrokken bij de uitvoering van dat soort projecten. Gelet op de omvang van het programma, 50 mln., is het niet wenselijk om er een aparte structuur tussen te zetten. De aanpak is nu reeds rechtstreeks gericht op zoveel mogelijk uitvoering door particuliere organisaties. De overige punten op het internationale terrein zullen naar ik hoop binnenkort bij de UCV aan de orde komen.

Voorzitter: Deetman

Staatssecretaris **Van Rooy** : Op binnenlands terrein heeft Economische Zaken steeds meer als leidend beginsel het streven naar betere marktwerking, zoals de minister al heeft gezegd. Marktwerking is eigenlijk niet goed te bereiken zonder een hoge graad van mededingingsvrijheid. Kortom, een goed functionerend mededingingsbeleid is essentieel om een betere marktwerking te bereiken. Over dit onderwerp heeft regelmatig overleg plaatsgevonden met de vaste commissie. De achtergronden hiervan hoeven niet opnieuw te worden besproken, omdat daarover een grote mate van overeenstemming is.

De heer Tommel en de heer Van Iersel hebben gezegd dat een totale wetswijziging te prefereren is boven de aanpak van generieke onverbindendverklaringen. Als wij de twee jaar die nu zijn benut om de generieke onverbindendverklaringen te bereiken, hadden gebruikt voor een algehele wetswijziging, hadden wij misschien een veel beter doel gediend, zei de heer Tommel. Als het mogelijk was geweest om in een periode van twee of tweeënhalf jaar een volledige wetswijziging te realiseren, had ik natuurlijk veel liever voor dat traject gekozen dan voor de AMvB's. Maar ik ben ervan overtuigd dat wij het in die periode absoluut niet gered zouden hebben.

Ik zal een tweetal voorbeelden geven. In een nieuwe, alomvattende wet had geregeld moeten zijn hoe wij omgaan met economische machtsposities. Wij hebben het afgelopen jaar uitvoerig onderzoek laten verrichten naar dit onderwerp. Begin deze zomer hebben wij hierover een brief aan de Kamer gericht. Eigenlijk hebben wij dit onderwerp nu pas voldoende in kaart gebracht om een koers voor de toekomst te bepalen. Dat had in zo'n totale wet meegenomen moeten worden, maar twee jaar geleden wisten wij dat niet.

Een ander voorbeeld is hoe wij in een toekomstig alomvattend nieuw systeem omgaan met de handhaving. Handhaven wij het huidige systeem van strafrechtelijke handhaving of willen wij een systeem van administratiefrechtelijke handhaving, zoals in Duitsland of in Engeland? Dat zijn buitengewoon fundamentele zaken, die ook alles te maken hebben met de vraag of wij een onafhankelijk Kartellamt willen. Dat is niet iets wat je binnen paar weken op papier zet. Bovendien was op dat punt geen voorwerk verricht. Ik denk dat wij het perspectief van een algehele wetswijziging zeker voor ogen moeten houden. Wat bij mij echter vooropstaat, is dat wij tempo maken met het realiseren van een betere marktwerking. Onze zuiderburen hebben er vijf jaar over gedaan om een nieuwe wet economische mededinging tot stand te brengen. Als er in de tussentijd niets gebeurt, duurt dat mij te lang. Dit neemt niet weg dat men, als wij de aanpak via de algemene maatregelen van bestuur goed op de rails hebben staan, van ons mag verwachten dat wij ons gaan buigen over een algehele wetswijziging.

Het tempo maken is ook daarom zo belangrijk, omdat Europees commissaris Brittan heel duidelijk heeft aangegeven dat het zijn voornemen is om wat het Europese mededingingsbeleid betreft meer te gaan werken met decentralisatie naar de lidstaten. Een en ander is geïnspireerd door de subsidiariteitsgedachte. Het is de bedoeling dat die lidstaten die een mededingings-

beleid hebben dat goed spoort met het Europese beleid ter zake in staat worden gesteld, een veel groter deel van het werk nationaal te verrichten. De landen, waarin dit nog niet het geval is zoals Nederland, zullen extra kritisch door de Europese Commissie gevolgd en behandeld worden. Ik moet zeggen dat ik liever in staat ben, rekening te houden met de nationale nuances dan het allemaal aan Brussel over te laten. Om kort te gaan: alles op zijn tijd, maar eerst de snelle stappen zetten die nodig zijn.

Wij hebben hier regelmatig over gesproken. Ik hoop dat 1993 het jaar van de implementatie wordt. In het eerste kwartaal krijgen wij de generieke onverbindendverklaring van horizontale prijsregelingen en later in het jaar dezelfde aanpak voor de marktverdelingsregelingen en de AMvB ten aanzien van aanbestedingsregelingen.

Ik heb een en ander niet helemaal zelf in de hand, want juist op dit terrein zijn wij afhankelijk van de adviezen van de commissie economische mededinging en de Raad van State. Men kan er echter van uitgaan dat dit een terrein is dat bij ons buitengewoon hoge prioriteit heeft.

Dit brengt mij tot een vraag van de heer Van Dis over de afstemming met Brussel. Het moge duidelijk zijn dat het in het perspectief van de decentralisatie vanuit Brussel in ons eigen belang is dat ons beleid het keurmerk van Brussel krijgt en dat wij de ruimte krijgen om zelf het beleid zoveel mogelijk in te vullen. Dit betekent dat een afstemming met Brussel plaatsvindt over het voorgenomen beleid. Als het straks gaat om het verlenen van ontheffingen zullen individuele aanvragen, voor zover nodig, ook met Brussel worden besproken. Het is een goede zaak dat commissaris Brittan toen hij eerder deze week in Nederland was zo duidelijk steun gegeven heeft aan de nieuwe lijn ter zake van het mededingingsbeleid die wij nu volgen.

De heer Van Dis heeft ook gevraagd hoe het zit met de handhaving als wij straks met de generieke onverbindendverklaringen te maken hebben. Het gaat om een essentiële voorwaarde, willen wij tot een effectief beleid komen. Vandaar ook dat binnen de Economische controledienst meer mensen worden ingezet worden om die handhaving te effectueren.

Binnenkort hoop ik een revisie van de Wet economische mededinging naar de Raad van State te kunnen sturen. Deze revisie is er vooral op gericht, de generieke onverbindendverklaringen daadwerkelijk te kunnen effectueren in die zin dat er niet te grote mazen in het net zitten. Een onderdeel daarvan is dat de ECD een toezichthoudende bevoegdheid krijgt. Een ander belangrijk onderdeel is dat de werkingssfeer van de wet uitgebreid wordt tot onderling afgestemd feitelijk gedrag. Dit betekent dat tengevolge van die generieke onverbindendverklaringen niet alleen datgene verboden wordt wat formeel is afgesproken of wat valt onder gentlemen's agreements, maar ook dat verboden wordt dat partijen in de praktijk via hun gedrag in feite een kartel vormen. Verder zal de wet aangepast worden in die zin dat alle vrije-beroepsoefenaren eronder gaan vallen, terwijl er nu nog een limitatieve lijst is. Die lijst heeft altijd haar beperkingen, want op het moment van publikatie is zo'n limitatieve lijst al weer verouderd. Ook zullen de adviezen van de Commissie economische mededinging en de adviesaanvragen openbaar worden. Dat is de revisie van de wet.

Ten slotte kom ik toe aan het punt van de sancties. Dat is een heel wezenlijk punt, als het gaat om de effectuering van de wet. De heer Van Dis heeft gevraagd naar de sancties. Als je de generieke onverbindendverklaringen effectief wilt maken, moet je natuurlijk ook behoorlijke sancties hebben met een voldoende preventieve werking. Wij weten dat de omvang van de sancties door Brussel van een andere orde is dan de bedragen die hier in Nederland gelden. Wij kennen hier een maximum van zo'n ƒ 25.000. Daar komt bij dat in Nederland natuurlijk wel het niet-rechtmatig genoten voordeel ook in de totale sanctie kan worden meegenomen, zodat wij in uitzonderingsgevallen wel eens schikkingen kennen van boven de 1 mln. of boven de 2 mln. Dit alles neemt niet weg dat ik met het ministerie van Justitie overleg of een aanscherping op dit gebied niet wenselijk is. Het is immers niet alleen de strafmaat die van belang is, ook de effecten die een strafmaat op de verjaringstermijnen heeft en de prioriteitenstelling binnen het openbaar ministerie zijn van belang.

Tot zover het mededingingsbeleid. Ik wil nu een aantal opmerkingen maken over het regionaal beleid. Over het overgangsgebiedenbeleid heb ik de Kamer recent een brief gestuurd. In die brief is duidelijk aangegeven dat de economische ontwikkeling in die overgangsgebieden eigenlijk verloopt volgens het verwachtingspatroon uit de nota Regio's zonder grenzen. Ook de heer Tommel heeft dat heel duidelijk gezegd. Grosso modo zijn oost- en zuid-Nederland nu zo sterk als Nederland gemiddeld is. Dat is een felicitatie waard en ik ben het geheel met die ontwikkeling eens. Het betekent echter ook dat daarmee voor Brussel de basis voor steunverlening vervallen is. Als er geen wezenlijke achterstandspositie ten opzichte van het Nederlandse gemiddelde meer is, geeft Brussel in principe ook niet meer het groene licht voor enige vorm van steunverlening.

Uit de gesprekken die ik met de betreffende provincies heb gevoerd, komt inderdaad het beeld naar voren dat het hen stukken beter gaat en dat de structuur versterkt is. Zij zouden het allemaal best op eigen kracht kunnen, ware het niet zo dat met name Twente en Zuid-Limburg erop wezen dat vlak over de grens de situatie eigenlijk precies hetzelfde is, maar dat daar wel doorgegaan wordt met steunverlening. Dit is voor mij reden geweest om naar commissaris Brittan te stappen. Ik heb hem gezegd dat het vanuit de nationale context natuurlijk in het nationale beleid past om de steunverlening te beëindigen, maar dat het toch niet zo kan zijn dat wij van alle kanten de interne markt nastreven, concurrentievervalsing tegengaan en programma's hebben om over de grens heen samen te werken – dat gebeurt juist actief in Zuid-Limburg en Twente – terwijl tegelijkertijd de Commissie sanctioneert dat er toch grensoverschrijdende concurrentieverschillen blijven? Aan de ene kant richt Brittan zich er natuurlijk op om de steun terug te brengen, in te krimpen, niveaus te verlagen en gebieden te verkleinen. Aan de andere kant had hij toch begrip voor mijn redenering. Dat geeft mij de hoop dat voor een beperkt gebied en voor een beperkt niveau toch het groene licht door Brussel gegeven

wordt om bij uitzondering het komende jaar een majeure IPR voor Twente en Zuid-Limburg toe te staan. In het gesprek met Brittan heb ik ook heel duidelijk aangegeven dat het voor de Commissie natuurlijk een "leverage" moet zijn om de steun in de Twente en Zuid-Limburg omringende gebieden, Duitsland en België, terug te brengen. Onze aanpak is er niet op gericht om in verschillende gebieden in Nederland zo lang mogelijk de IPR te handhaven, maar is erop gericht om de concurrentievervalsende steun terug te brengen. Volgend jaar zullen wij opnieuw om de tafel gaan zitten om te bezien hoever Brittan gekomen is met het terugbrengen van de steun in Duitsland en in België, en om te bezien hoe het dan met de majeure IPR in Twente en in Zuid-Limburg verder moet.

Waarom Helmond er niet bij betrokken in dat verhaal? Ten aanzien van Helmond is van een wat andere situatie sprake dan voor Zuid-Limburg en Twente geldt. Helmond vormt een wat kleine enclave in een verder toch redelijk functionerend gebied in Brabant, terwijl de situatie daar aan de Belgische kant van een andere orde is vergeleken met de verhouding tussen Twente en het Duitse gebied, en tussen Zuid-Limburg en het Duitse gebied. Aan de Belgische kant ligt Neerpelt en dat is toch wat anders dan Eindhoven. Maar als je kijkt vanuit Heerlen, dan zijn Aken en Hasselt natuurlijk echt concurrerende economische centra. Vandaar dat het absoluut geen haalbare kaart zal zijn – ik kan u dat verzekeren – om in Brussel te pleiten voor eenzelfde regeling voor Helmond.

Voorzitter! Dit brengt mij, ten aanzien van het regionaal beleid, bij een ander buitengewoon interessant onderwerp, te weten de fiscale innovatie in relatie tot de regio's. Dit is een onderwerp waar diverse afgevaardigden opmerkingen over gemaakt hebben. Laat ik beginnen met een misverstand weg te nemen dat tussen de heer Van Gelder en mij ontstond naar aanleiding van het debat over de vervolgnota op de sterkte-zwakte-analyse. Ik heb toen naar voren gebracht dat de fiscaliteit een heel belangrijk element is, als het gaat om acquisitie van buitenlandse bedrijven en dat dit met name speelt in de gebieden die ook regionale steun ontvangen. Maar het was zeker niet mijn bedoeling om daarmee aan te geven dat ik ook een voorstander zou zijn van fiscale zones. Ik begrijp dat de heer Van Gelder ook de wat kritische benadering van fiscale zones deelt.

Ik wil daar graag iets meer over zeggen, omdat er de laatste tijd nogal wat gepubliceerd wordt over de aantrekkelijke kanten die aan dergelijke regionale fiscale zones zouden zitten. Het probleem is dat daarbij iedere keer weer de suggestie gewekt wordt, alsof een dergelijke regionale fiscale aanpak boven op bestaande stimuleringsimpulsen zou kunnen komen, bovenop ISP en IPR. Ik vind dat een buitengewoon ongelukkige benadering. Het wekt in het noorden de indruk alsof er allerlei moois mogelijk is, wat in de praktijk absoluut niet mogelijk is. Brussel ziet uitzonderingen op het algemeen geldende fiscale klimaat, op het algemeen geldende fiscale regime, heel duidelijk als bedrijfssteun. De indruk mag bepaald niet ontstaan dat dit soort fiscale zones "Brusselproof" zouden zijn. De EG is inderdaad wel eens akkoord gegaan met dergelijke taxzones, de T-zones in België, maar wel op basis van heel zware condities. In Belgisch Limburg vindt u in Tessenderlo een T-zonetje, een klein gebiedje, maar in dat gebied mag geen investeringssteun gegeven worden. En voor degenen die nog mochten twijfelen: vandaag hebben wij het verzoek gekregen van de Europese Commissie om haar informatie te verstrekken over plannen die er in Nederland mochten bestaan over experimenten in het noorden met fiscale zones. De Europese Commissie wil dit namelijk, zo laat zij weten, graag toetsen aan de artikelen 92 en 93. Dat geeft dus klip en klaar aan – het is een toevalligheid; wij hebben dat niet bevorderd, zo kan ik u verzekeren – de alertheid in Brussel: men is er daar zeer op gebrand om dit soort fiscale facilitering niet te laten uitwaaieren. En het is natuurlijk zeer zeker ook ons belang dat er in andere landen geen fiscale trucs uitgehaald worden, om het bedrijfsleven daar te ondersteunen. Transparantie is uiteindelijk toch ons belang.

Een tweede punt is – laat ik dat nog even duidelijk maken – dat de IPR veel beter werkt voor het aantrekken van nieuwe investeringen dan een fiscale faciliteit. IPR-investeringssteun beïnvloedt veel directer de cash flow dan bij de fiscale regeling het geval is. Ik wil dan eigenlijk maar kort zijn over een aantal nevennadelen. Je komt steeds te zitten met de afbakening van het gebied. Wie net buiten het gebied valt, zit toch altijd in een vervelende situatie. Je stuit op het probleem dat je moet voorkomen dat er een fiscale verhuizing plaatsvindt, omdat een bedrijf dat zich een stukje naar het noorden verplaatst, de fiscale faciliteiten wil incasseren. Dat moet je allemaal weer controleren en fraudebestendig maken. Andere T-zones elders in Europa laten zien dat het niet werkt om echt nieuwe produktie-investeringen aan te trekken. Dat leidt vaak tot wat kleinere verplaatsingen. Dat betekent dat het macro-economisch geen nieuwe werkgelegenheid oplevert, maar wel een hoge prijs heeft voor de schatkist. Al met al zijn dat voldoende redenen om toch buitengewoon kritisch te zijn voordat wij het effectieve IPR-instrumentarium inwisselen voor een zeer twijfelachtig fiscaal regime. Je moet oude schoenen niet weggooien voordat je nieuwe schoenen hebt en die schoenen moeten ook nog lekker lopen.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Dat is meestal niet het geval.

Staatssecretaris **Van Rooy** : Daarom moet je die oude schoenen houden als die nog goed lopen.

Dit neemt niet weg dat het ten aanzien van het noorden natuurlijk ook ons een zorg is dat de werkgelegenheidsontwikkeling daar duidelijk achterblijft. De heer Van Iersel heeft daarop gewezen. Ik kan verzekeren dat wij ons uiterste best doen om ook buitenlandse bedrijven meer voor het noorden te interesseren. Een aantal jaren geleden was de situatie zo dat zij niet eens in het noorden kwamen kijken. Dat is in ieder geval duidelijk verbeterd. Een hele reeks bedrijven toont daar duidelijk interesse. Nu gaat het erom om die bedrijven ook nog over de drempel heen te helpen. In dat kader onderstreep ik nog eens dat bij de substantiële bijdrage die EZ de afgelopen jaren aan de bezuinigingsrondes heeft geleverd, juist het

noorden in het regionaal beleid altijd gespaard is gebleven. De 75 mln. ISP is in de algemene bezuinigingsrondes niet verminderd. Ten aanzien van de decentralisatie van het ISP-beleid is de korting op het ISP-beleid duidelijk geringer dan de generale korting die bij de decentralisatie is toegepast.

De heer Van Gelder heeft naar voren gebracht dat het zo belangrijk is om veel meer uit te gaan van de sterktes die het noorden te bieden heeft en niet altijd die zwakke kanten te benadrukken. Dat is ook precies de benadering die in het kader van de ISP-4 wordt gevolgd. In dat kader en naar aanleiding van een vraag van de heer Van Gelder wijs ik nog eens speciaal op de cluster havenverbonden activiteiten. Niet voor niets heeft dat cluster een voorzitter die de Rotterdamse haven en alle netwerken daar goed kent, juist om ervoor te zorgen dat je die integratie kunt krijgen en die kennis kunt benutten. Dan kun je zien hoe vervoersstromen naar het noorden kunnen worden gebracht, hoe het internationale vervoersnetwerk daar een plaats kan krijgen en hoe je de relaties met de Scandinavische en Baltische staten verder kunt ontwikkelen. Wat dat betreft heeft juist dat cluster een hele reeks van goede projecten op gang gebracht.

Voorzitter! Ik heb nog een enkele opmerking op het terrein van het toerisme. De heer Smits heeft daar een aantal vragen over gesteld. Hij vroeg hoe wij ons best doen om ervoor te zorgen dat de Nederlandse toerist hier blijft en dat de buitenlandse toerist zoveel mogelijk de weg naar Nederland weet te vinden. Het goede weer van de afgelopen zomer heeft daar zeker toe bijgedragen, maar dat is geen beleidsmatig effect. Wat wel een beleidsmatig effect is, is dat wij in het kader van de nota Ondernemen in toerisme een geweldig zwaar accent leggen op professionalisering van de sector. De recreatie- en toerismesector is een sterk groeiende, maar wel jonge sector. Het zijn vaak kleinere bedrijven. Uiteindelijk zal de kwaliteit van het produkt heel sterk de internationale concurrentiekracht bepalen. Als ik kijk hoe de RECRON en de horeca dat oppakken, ook in de hele onderwijsstructuur, denk ik dat dit prima loopt.

Interessant is dat wij er goed in zijn geslaagd om de hoofdlijnen uit de nota Ondernemen in toerisme ook in het Europese actieprogramma in te brengen. Ik denk dan aan onderwerpen als vakantiespreiding en de relatie tussen toerisme en milieu, die natuurlijk steeds belangrijker wordt. Dat is niet alleen bij ons zo, maar zeker ook in de zuidelijke landen van Europa. Ten slotte is het goed om hier te melden dat zeer recent een nieuw samenwerkingsverband tot stand is gekomen van ANWB, ANVV – dus de VVV's – en het NBT, dat erop is gericht dat die drie belangrijke organisaties op toeristisch terrein op het gebied van het binnenlands toerisme veel nauwer gaan samenwerken. Daartoe zal een nieuwe stichting in het leven worden geroepen. Het gaat er vooral om, de gegevensverzameling en -bewerking ten behoeve van het binnenlands toerisme gezamenlijk aan te pakken. Daar valt niet alleen een geweldige efficiencyverbetering van te verwachten, maar ook kwaliteitsverbetering.

Actieve promotie van het Nederlands toeristisch produkt in het buitenland is natuurlijk buitengewoon belangrijk om ervoor te zorgen dat de buitenlandse toerist Nederland weet te vinden. De concurrentie is enorm groot. Het NBT pakt dit zeer professioneel aan. Wij zitten in Nederland in een bijzondere situatie. In de meeste landen om ons heen wordt een dergelijk instituut door de overheid gefinancierd. In Nederland wordt het NBT voor de helft door het bedrijfsleven zelf betaald. Die aanpak moeten wij behouden.

De heer Leerling heeft een specifieke vraag gesteld over de in Amerika gevoerde campagne om Amsterdam bij een speciale doelgroep onder de aandacht te brengen. Ik heb het NBT laten weten dat ik dat een wat minder gelukkige campagne vond. Het NBT heeft de campagne inmiddels beëindigd.

De (algemene) beraadslaging wordt geschorst.

De **voorzitter**: De tweede termijn zal na de dinerpauze plaatsvinden.

Ik bepaal nader, dat de UCV van maandag 9 november van de vaste Commissie voor de buitenlandse handel over de buitenlandse economische betrekkingen geen doorgang zal vinden, in verband met dringende buitenlandse verplichtingen van de staatssecretaris van Economische Zaken.

De vergadering wordt van 18.20 uur tot 19.50 uur geschorst.

□

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Mijnheer de voorzitter! Wat verwacht de VVD van deze minister? Kort gezegd drie D's: duidelijkheid, durf en daadkracht. Duidelijkheid is naar onze mening niet, enerzijds over het financieringstekort praten als econoom die via meer bezuinigingen bang is dat overheidstaken worden aangetast en de werkloosheid stijgt – daar speelt de Partij van de Arbeid, zoals wij hebben gemerkt, handig op in – en anderzijds handelen als de politicus die de instructies van het CDA afwacht. Dat ziet de problemen van de minister voorlopig nog niet, en de VVD sluit zich daarbij aan. Ik wil hier nog wel een opmerking over maken. Het kabinet is natuurlijk veel te optimistisch geweest in september, en wat het nu nog steeds over het hoofd blijkt te zien, is de structurele problematiek van Duitsland met betrekking tot Oost-Duitsland. Dat zou daar als een loden gewicht om de hals blijven hangen. Het is daar dus niet alleen een conjunctureel, maar ook een structureel probleem met de wederopbouw van Oost-Duitsland. Minister Möllemann heeft dat onlangs hier nog gezegd. Misschien moet de minister wennen aan een pak met een korte broek! Wij kunnen hem in ieder geval nog wel helpen aan wat bezuinigingsposten: het schrappen van subsidies op isolatie, dan wel het snijden in de voorlichting.

Duidelijkheid is nodig ten aanzien van regelgeving, bijvoorbeeld over wat benzinepompen nu wel en niet mogen verkopen. Zelfs de rechter, voorzitter, begrijpt er helemaal niets meer van. Wij menen dat we eerst maar eens een stukje moeten gaan afkrabbelen van de Winkelsluitingswet, die in deze vorm een stukje legislatieve monumentenzorg is. Wij hebben daarover een motie opgesteld.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

van oordeel, dat het niet te volgen is dat vanuit benzinestations na sluitingstijden, zoals vastgelegd in de Winkelsluitingswet, wel kranten mogen worden verkocht maar geen tijdschriften;

verzoekt de regering het mogelijk te maken, met gebruikmaking van artikel 11 van de Winkelsluitingswet 1976, dat naast kranten ook tijdschriften vanuit benzinestations kunnen worden verkocht,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Rempt-Halmmans de Jongh en Van Erp. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 12 (22800-XIII).

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Dan durf, voorzitter, durf om in te gaan tegen de onzinnige lastenverhoging voor het bedrijfsleven, zelfs al wordt die ingevoerd onder het mom van het milieu. Ik wil onderstrepen wat collega Van Gelder in de eerste termijn stelde, namelijk dat we af moeten van de tegenstelling tussen milieu en economie. De minister van Economische Zaken hoeven wij hiervan niet te overtuigen. In "Economie met open grenzen" en vervolgrapportages staat dat duidelijk te lezen. Maar de minister van VROM denkt nog steeds te veel in tegenstellingen. In die zin ondersteun ik de opmerking van collega Van Iersel, dat de minister van VROM meer de concurrentiekracht van ons bedrijfsleven in het oog moet houden. Het bedrijfsleven getroost zich op vele terreinen grote milieu-inspanningen. Natuurlijk kan het altijd beter, maar milieubeleid moet realistisch zijn, en geen waspoederreclame worden: steeds maar witter dan wit. De VVD wil wat het milieubeleid betreft drie uitgangspunten centraal stellen: internationalisering (zoveel mogelijk in internationaal verband afspraken maken); een betrouwbare overheid (niet eerst convenanten sluiten en vervolgens direct overgaan tot het instellen van heffingen, zie WABM- en WVO-heffingen) en milieumaatregelen die vooraf worden gegaan door een kosten-batenanalyse, om zo inzicht te krijgen in de werkelijke effecten van de maatregelen, voor zowel milieu als economie. Dit is noodzakelijk om de sluimerende verhoging van milieulasten door overheidsbeleid op alle niveaus voor het bedrijfsleven in kaart te brengen. Daar bestaat momenteel volstrekt onvoldoende zicht op. Eén voorbeeld: Op basis van verschillende regelingen van verschillende overheden worden de ondernemers in het tanktransport over de weg geconfronteerd met een lastenverzwaring tot maar liefst ƒ 22.500 per auto per jaar. Afstemming van en inzicht in beleid is noodzakelijk. Er moet worden bekeken of dit soort maatregelen niet in internationaal verband genomen kan worden. Nederland moet toch distributieland blijven?

Ik prijs de durf van deze minister om schriftelijk te erkennen, dat de 470 mln. van het Aardgasbatenfonds in 1994, als de dollarprijs ƒ 1,75 of ƒ 1,80 is, volledig verdampt zal zijn. Dan is er dus geen Aardgasbatenfonds meer om de infrastructuur te financieren. Het wordt zo koel gezegd, maar wat doen wij dan? Doen wij dan niets meer aan de infrastructuur? Blijkt daar niet uit dat het gehele plan op drijfzand is gebouwd?

Dan de daadkracht. Niet hutjemutje bij elkaar scharrelen van een financiële faciliteit. Wij hebben gehoord wat het allemaal niet is, maar wij hebben nog steeds niet helemaal gehoord wat het dan wel is, waar het VNO namens de werkgevers eerst helemaal niet op zat te wachten, maar nu toch niet geheel versmaadt. Ik wijs erop, dat de bedenker ervan, collega Van Gelder, gisteren al wat afstand nam van dit fonds.

De heer **Van Gelder** (PvdA): Om alle misverstanden te vermijden: Ik heb volstrekt geen afstand van het fonds genomen. Ik heb alleen afstand genomen van het begrip, omdat ik vind dat de discussie moet gaan over het doel dat je wilt bereiken en niet over de vorm waarin. Dat heb ik al van het begin af aan gezegd.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Ik kreeg de indruk dat wij ook aandelen konden nemen, of een consortium konden vormen. Dat was dacht ik niet helemaal wat...

De heer **Van Gelder** (PvdA): Er zijn verschillende instrumenten om het doel te bereiken, maar voor mij staat het doel centraal en niet de manier waarop het doel gestalte moet krijgen. Dat kan inderdaad op verschillende manieren. Als mevrouw Rempt zou nadenken, zou zij er misschien zelf ook op kunnen komen.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Als het met aandelen zou gebeuren, dan is het helemaal marktconform. Dan hoeven wij de NIB er niet bij te gebruiken. Ik heb trouwens begrepen, dat de NIB toch niet altijd precies weet hoe het in de bedrijven gaat. Wij zien het verder wel.

Waar het volkomen commercieel dient te zijn, moet de markt onzes inziens in zo'n "niche" duiken. Als men van mening is, dat men daar iets kan doen, dan moet men dat maar zelf doen. De minister is overigens helemaal niet ingegaan op de drempels, genoemd in het rapport van de Adviesraad wetenschaps- en technologiebeleid. Daarin wordt erop geduid, dat juist risicovol investeren in Nederland wordt ontmoedigd. Die drempels moeten wij eerst slechten, want anders kun je zulke gelden niet bij elkaar krijgen. Waarom zouden pensioenfondsen en verzekeringsmaatschappijen dit soort risico's lopen, als zij geen behoorlijk rendement weten te krijgen? Wat moet de minister nu wel doen met zijn daadkracht? Ernst maken met de conclusies uit "Economie met open grenzen" en de vervolgnota. Het wordt tijd dat de hierin neergelegde beleidslijn verheven wordt tot kabinetsbeleid. Ik begrijp niet waarom dat nog steeds niet is gebeurd. Mijn collega's Van Gelder en Van Iersel bepleiten hetzelfde.

Dan nog iets over de heffing op import. Ik hoop dat de staatssecretaris heeft begrepen, dat zij mij niet helemaal heeft begrepen. Het gaat slechts om drie halffabrikaten. Het is van wezenlijk belang voor enige

bedrijven die anders grote problemen krijgen. Ik vind dat de staatssecretaris dit veel te gemakkelijk opzij heeft geschoven. Mijn vraag is dus: hoe denkt zij dan dat deze bedrijven kunnen overleven, als zij worden geconfronteerd met hun eigen produkten voor een habbekrats? Dat kunnen zij niet. Als de staatssecretaris dit geen goede oplossing vindt, dan zou ik graag zien dat de staatssecretaris iets anders bedenkt. Het is slechts om de discussie op gang te brengen. Wij kunnen niet helemaal stil gaan zitten totdat de nu zichtbare problemen worden opgeworpen.

De heer **Van Gelder** (PvdA): Kan het ook zo zijn dat, omdat de lonen in de voormalige Sovjet-Unie lager zijn dan hier, het logisch is dat de produkten die daar vandaan naar de Westeuropese markten worden geëxporteerd, goedkoper zijn dan hier? Hetzelfde geldt voor de produkten uit ontwikkelingslanden. Hoe kan mevrouw Rempt-Halmmans de Jongh dan begrippen als cowboyachtige toestanden hanteren?

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Die heb ik wel eens van de betrokken ondernemingen gehoord. Als je die ondernemingen bezoekt, word je geconfronteerd met dit buitengewoon ernstige probleem.

De heer **Van Iersel** (CDA): Maar u bent toch zo voor marktwerking?

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Jawel, maar ik ben ook voor landbouw. Wij schijnen geweldig veel begrip te hebben voor de problemen die men krijgt als wij nu de grenzen open zetten. Dat gebeurt nu ook met bedrijven waarvan wij nogal afhankelijk zijn.

Op de vraag van de heer Van Gelder wil ik het volgende antwoorden. Als ze comparatieve voordelen hebben van lagere lonen, zul je mij niet horen piepen. Ik heb het nu echter over dumpen.

De heer **Van Gelder** (PvdA): Dan zult u aan moeten tonen dat er sprake is van dumpen. Wij horen de verhalen natuurlijk ook dat de produkten daar vandaan veel goedkoper zijn, maar u zult aan moeten tonen dat er echt sprake is van dumpen.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Gaat u maar eens praten. Kijkt u maar eens naar de prijzen.

De heer **Van Gelder** (PvdA): Daar hoor je heel mooie verhalen. Daar zou Jan Schaefer van gezegd hebben: voor zulke uitspraken is mijn vader al twintig keer de kroeg uitgeslagen.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Ik ben ook niet naar Rusland afgereisd om te kijken hoe de kostprijzen daar liggen, maar ik kan mij er toch wel iets bij voorstellen.

Ik heb in dit verband aan de staatssecretaris nog een vraag gesteld waar ik geen antwoord op heb gekregen. Wil zij de EG echt aansporen tot geprogrammeerde afbouw van de capaciteit van staal? De Hoogovens en alle andere producenten vragen daar om. Het zou ridicuul zijn om hun capaciteit in stand te houden. Natuurlijk mogen wij ze aanmoedigen om verder te differentiëren, want anders kunnen ze niet overleven. Ik waardeer het dat de minister met de Hoogovens gaat praten over de fasering van de aflossing. Doet hij dat nog voordat ze geheel failliet zijn?

Ten slotte wil ik nog iets zeggen over de wettelijke basis van het MAP. In de schriftelijke beantwoording staat dat de Energiewet duidelijk zegt dat de distributiebedrijven energiebesparing moeten bevorderen. Ik kan mij niet herinneren dat in de schriftelijke of mondelinge behandeling is gezegd dat dat op kosten moet gaan van de consument. Het speelde meer in de adviessfeer. Het is toch niet de bedoeling dat de consument nu zijn eigen rekening moet betalen en vervolgens geld kan besparen doordat hij besparende lampen kan kopen tegen een wat billijker prijs. Misschien wil de minister dat nog eens nagaan.

Er wordt gezegd dat het niet zozeer een heffing is, alswel een doorberekening van de kosten. Ik denk dat het wat ruim gezien wordt als je dit een doorberekening van kosten noemt. Ik heb ook mogen noteren dat de SEP voor het planten van bomen en al dat soort dingen eenvoudig de tarieven verhoogt. Ik heb niet het idee dat dat een goede methode is.

Ik heb genoteerd dat de Fokker-50 nog steeds bij Defensie op de plank ligt. De minister zou zo nodig contact opnemen. Ik wil hem dringend verzoeken om dit te doen. Het lijkt mij namelijk op zijn minst merkwaardig als Nederland niet als een van eersten tot aanschaf zou overgaan.

□

De heer **Van Iersel** (CDA): Voorzitter! Ik dank beide bewindslieden voor de beantwoording. De minister heeft in het laatste deel van zijn betoog een dramatische situatie geschetst. Hij heeft nauwkeurig uiteengezet dat wij in een dwangsituatie terecht zijn gekomen. Wij moeten vaststellen dat in het verleden de verschillende scenario's van het CPB steeds in de meest gunstige zin zijn geïnterpreteerd. Nu blijkt de comsumptiegerichtheid zowel in de verdeling tussen lonen en winsten als in de verdeling tussen markt en collectieve uitgaven. De gemiddelde groei van 1% over de laatste jaren haalt het rozige beeld geheel onderuit. De minister mag zich dan herkennen in de gevoelens van degenen die met de handen in de lucht staan – daarom zijn ook wij geschrokken van zijn opmerkingen in het interview in NRC Handelsblad – maar hij heeft ook een positie te verdedigen.

In de eerste plaats heeft hij – en daar zijn wij buitengewoon blij om – meer dan andere bewindslieden samen met zijn collega van Financiën steeds zijn zorgen uitgesproken. Zijn en onze verontrusting, herhaaldelijk verwoord door de fractievoorzitter van het CDA, is echter niet voldoende in acht genomen. In de tweede plaats hebben de minister en zijn departement proportioneel veel ingeleverd, maar anderen hebben hem niet gevolgd. In de derde plaats verdedigt hij de collectieve sector. De fractie van het CDA is het daar volstrekt mee eens. Wij verdedigen al jaren de centrale functie van EZ. Wij hebben vandaag wederom gepleit voor een industrie- en technologiebeleid, zoals dat gevoerd wordt door het kabinet, met EZ in de centrale rol. Wij bepleiten, de produktieve uitgaven te beschermen tegen de consumptieve. Daarom ondersteunen wij het beleid, zoals

dat vanmiddag naar voren is gebracht, zeker in zijn brede vertakking: niet kappen in produktieve uitgaven, niet tornen aan technologie, noch aan de infrastructuur, noch aan het Aardgasbatenfonds. Dit alles moet gezien worden in het licht van het versterken van de produktieve uitgaven door Frankrijk en Duitsland.

Hoe moeilijk het ook moge zijn, ons het kleinere pak aan te meten, als er nu geen adequate maatregelen worden genomen, zullen de ontwikkelingen in de komende jaren nog ongunstiger zijn. Dat vloeit uit het betoog van de minister voort en daarom rekenen wij ook op hem.

De heer **Tommel** (D66): Mag ik precies horen wat de adequate *maatregelen zijn? Houdt u vast aan* het traject van het terugbrengen van het financieringstekort en de collectieve-lastendruk, ook in 1993? Houdt de fractie van het CDA daar hard aan vast?

De heer **Van Iersel** (CDA): De fractie van het CDA heeft het uitgangspunt dat de afspraken over het financieringstekort en de collectieve-lastendruk gehandhaafd dienen te worden. Ik begrijp natuurlijk best dat bij zeer onvoorziene ontwikkelingen bezien moet worden op welke wijze een en ander in die doelstellingen moet worden ingepast. Het is zeer belangrijk dat te voren vastgesteld wordt wat de doelstelling is. Als je er al van uitgaat dat aan de doelstelling gemorreld zal worden, is de kans veel te groot dat derden er met de pot vandoor gaan en dat de problemen veel slechter worden aangepakt.

Bovendien nog dit. In het verleden hebben wij wel gesjoemeld met de normen. En steeds opnieuw is gebleken dat dit verkeerd uitpakte. Daarom moeten wij daarmee uitkijken. De minister heeft opgemerkt dat morgen over deze kwestie gesproken zal worden. Dat zal ook de komende dagen nog wel gebeuren. Dit hangt ook af van de inzet van de sociale partners. Er zijn veel spelers. Ik spreek vandaag bij de behandeling van de begroting van Economische Zaken tot de minister van Economische Zaken. Namens de CDA-fractie moedig ik hem aan om zoveel mogelijk vast te houden aan de doelstellingen die wij ons zelf hebben gesteld.

De heer **Tommel** (D66): Als u spreekt over "zoveel mogelijk" laat u de doelstellingen in feite los.

De heer **Van Iersel** (CDA): Neen, dat is te gemakkelijk. Wij laten in feite niets los.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): Voorzitter!

De **voorzitter**: Ik kijk naar de klok. Er mag gedebatteerd worden, maar dan na Maastricht!

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): Eén keer per jaar behandelen wij de begroting. Ik vraag u toestemming om in tweede termijn aan collega Van Iersel een vraag te stellen.

De **voorzitter**: Mits kort en bondig. Uw interrupties, maar dat geldt ook voor anderen, zijn soms zeer uitvoerig en u vervalt ook wel eens in herhaling.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): De minister heeft gezegd dat hij zich aansloot bij de oplossing van de macro-economische problematiek van collega Van Gelder.

De heer **Van Iersel** (CDA): Neen, dat heeft hij niet gezegd. Nu beginnen wij aan een psychologisering waar het eind van zoek is.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): De minister heeft gezegd dat hij zich goed kon vinden...

De heer **Van Iersel** (CDA): Nee, nou ja, laat de minister het zelf maar zeggen.

De **voorzitter**: De heer Rosenmöller zal zijn zin formuleren. Ik verzoek hem daarbij kort en bondig te zijn.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): ...dat hij zich goed kon vinden in datgene wat collega Van Gelder *daarover zei. De reactie van de heer* Van Iersel op de heer Van Gelder was dat hij vond dat hij ging glijden, waar het de doelstellingen betrof. Waarom zegt de heer Van Iersel dat nu niet tegen de minister?

De heer **Van Iersel** (CDA): De minister heeft in een interview een paar opmerkingen gemaakt. Vanmiddag heeft hij, dat specificerend, gezegd dat hij zich kon herkennen in de gevoelens, maar dat hij in de politieke realiteit leeft. Tegelijkertijd zegt hij als econoom, dat hij de zaak overdenkende ons wel eerst de dramatische situatie schetst, maar dat hij vervolgens met zijn collega's tot overeenstemming moet komen over de aanpak. Ik spreek in mijn pleidooi tot de minister van Economische Zaken die verantwoordelijk is voor de zaken waarvoor hij zich vanmiddag verantwoordelijk heeft verklaard, en ik noem daarbij de inzet die de CDA-fractie van hem verwacht. Het woord is vervolgens aan de minister en zijn collega's.

Minister **Andriessen**: Ik hoef nauwelijks meer iets te zeggen.

De heer **Van Iersel** (CDA): Nog een enkel punt. De nieuwe faciliteit, de aangeklede BF, is gericht op middelgrote ondernemingen die nauw samenhangen met clusters. De redenering van de minister is helder. Centraal staat de gedachte van meer industriefinanciering naar analogie van wat in de ons omringende economieën gebeurt. Die gedachte vinden wij sympathiek vooral wegens de talrijke randvoorwaarden die hij heeft gesteld. Als het lukt, komt het leeuwedeel uit de particuliere sector. Het is moeilijk, maar de richting is goed. Wij wachten nadere berichtgeving af.

Mijnheer de voorzitter! Ik kom op de zeggenschapsverhouding. De minister is daar een beetje gemakkelijk overheen gestapt. Het valt toch niet te ontkennen dat hij in een aantal interviews van de laatste tijd heeft gesproken over het feit dat dat er eigenlijk niet zo erg toe deed. Mijn visie is toch, zeker in geval van middelgrote ondernemingen, dat als de zeggenschap hier te lande blijft berusten, juist een van de voorwaarden is geschapen om onderzoek en ontwikkeling hier te houden. Dus geen pleidooi tegen internationalisering, maar wel een pleidooi voor zorgvuldigheid en helpen waar mogelijk. Dat is dus eigenlijk ook een ondersteuning voor zijn gedachte over het centrale fonds.

Mijnheer de voorzitter! Ten slotte

kom ik op de inbreng van mevrouw Van Rooy. Wij hebben goed vernomen hetgeen zij heeft gezegd over het noorden des lands, ook ter zake van de fiscale zones. Ter verduidelijking van hetgeen ik eerder heb gesteld, meld ik nog dat de CDA-fractie bij een eventuele invoering van de fiscale zones – maar ik heb begrepen dat er veel bezwaren tegen zijn – in ieder geval de IPR niet wil laten vervallen. Wij komen daar overigens nader op terug bij de behandeling van de fiscale innovatienota.

□

De heer **Smits** (CDA): Voorzitter! Ik neem het estafettestokje van collega Van Iersel over. Mijn welgemeende dank aan de bewindslieden voor hun reactie op de bijdragen in eerste termijn en de beantwoording van de vragen, zowel mondeling als schriftelijk. De minister van Economische Zaken heeft gezegd dat het midden- en kleinbedrijf een sector is die niet al te veel beschermd moet worden. Ik ben dat in het algemeen met hem eens, zij het dat hier en daar wel eens maatregelen nodig zijn om een bepaalde structuur te handhaven. Ik denk daarbij aan het PDV-beleid en de Winkelsluitingswet.

Ik ben het eens met zijn opvatting dat geïnvesteerd moet worden in kwaliteit, waarbij hij logistiek, technologie, automatisering, kwaliteit in zijn algemeenheid en onderwijs in het bijzonder genoemd heeft. De minister heeft gesteld dat verwacht mag worden dat Economische Zaken en deze bewindsman als trekkers zullen optreden. Daar zullen wij hem graag aan houden.

De minister heeft ook opgemerkt dat vooral het midden- en kleinbedrijf fors heeft geprofiteerd van de zogenaamde clusters, de grote bedrijven. In de afgelopen jaren hebben wij kunnen zien dat heel veel bedrijven terug zijn gegaan naar hun kerntaken. Het midden- en kleinbedrijf is daar op fantastische wijze op ingeschoten en heeft daarvan, terecht, geprofiteerd. Daarmee heeft de minister willen illustreren dat het in de afgelopen jaren op hoofdlijnen niet zo slecht is gegaan met het MKB. Dat ben ik met hem eens. Daar zette hij een hele serie van subsidieregelingen naast, die in het bijzonder bedoeld zijn voor het MKB. Hij heeft percentages genoemd van 40 en 70 die zouden profiteren van die regelingen. Dat klopt, maar als dit vergeleken zou worden met de werkelijke verhoudingen tussen het grootbedrijf en de midden- en kleinbedrijven, zouden die percentages "Oosteuropese niveaus" moeten bereiken.

In mijn bijdrage in eerste termijn heb ik gesproken over de cumulatie van een aantal lasten die het midden- en kleinbedrijf treffen. De minister is daarop ingegaan en heeft erop gewezen dat hij veel doet aan de administratieve-lastendruk. Vooral het element van de bedrijfseffecten toetst hij keer op keer in de Trèveszaal; het is punt van bespreking en dat is een goede zaak. Ik hoop dan ook dat hij op een stevige manier aan de bel zal trekken wanneer de minister van WVC zijn voorstellen ter zake van de Warenwet indient om een heffing voor bedrijven in te voeren. In een schriftelijke reactie op deze vraag schrijft de minister dat het heel erg moeilijk is om een gedifferentieerde regeling te treffen vanwege de fraudegevoeligheid. Maar mij dunkt dat wij in deze periode, waarin allerlei bestanden zijn gekoppeld, bijvoorbeeld door het gefiscaliseerde loon of door het treffen van een staffel een heffing kunnen opleggen die correspondeert met de schaalgrootte van een bedrijf. Dat moet echt wel mogelijk zijn.

Naar aanleiding van de opmerking die ik heb gemaakt over de BTW, in het bijzonder over de kleine-ondernemersregeling voor naar andere landen exporterende MKB-bedrijven, zegt de minister dat de 22ste richtlijn op dit moment nog onderwerp van gesprek is in Brussel en dat er sprake is van een richtlijn van maximaal 35.000 ecu. Wat ik nu juist in mijn eerste termijn gevraagd heb, is of de minister die grens van 35.000 zou kunnen optrekken naar 70.000 ecu. Verder zegt de minister dat deze zaak eigenlijk aangekaart moet worden bij de staatssecretaris van Financiën. Dat zal ik volgende week ook doen als ik hier sta als woordvoerder van de CDA-fractie bij de behandeling van de begroting van Financiën. Ik spreek in dit geval echter ook de minister van Economische Zaken aan als coördinerend bewindsman voor het midden- en kleinbedrijf en vraag hem of hij bij de staatssecretaris van Financiën wil bevorderen dat een en ander handen en voeten krijgt.

Voorzitter! In eerste termijn heb ik gesproken over de bonus/malusziektewet en de samenhang van de pakketten die daarover indertijd zijn afgesproken. Daarop heb ik geen reactie van de minister gehoord. Ik neem aan dat hij het dus met mij eens is.

Voorzitter! Tot slot de Vestigingswet. De minister heeft geconstateerd dat in deze Kamer een politieke meerderheid is voor zijn vestigingswetvoorstellen. Die kennen wij overigens niet. Ik herhaal dat ik sympathiek sta tegenover de aanpak die de minister heeft gekozen. Vanuit die invalshoek zal ook de CDA-fractie te zijner tijd de definitieve voorstellen van de bewindsman beoordelen. Ik sta zeer sympathiek ten opzichte van de erkenningsregelingen, omdat daarin het element van de "éducation permanente" gebakken zit, hetgeen kan bewerkstelligen dat vooral daardoor de kwaliteit van het ondernemerschap, zeker als men die erkenning wil behouden, vergroot kan worden.

De minister heeft gesproken over een termijn van drie jaar – ik heb wel eens andere termijnen gehoord – om te komen tot een erkenningsregeling. De minister kent de bezwaren die er vanuit verschillende branches zijn tegen de ideeën van de minister. Wellicht kan er nog eens een haalbaarheidsonderzoek ingesteld worden naar de typologie van erkenningsregelingen, hetgeen van branche tot branche kan verschillen. Het zal wellicht het aantal aarzelaars in het midden- en kleinbedrijf kunnen verkleinen.

□

De heer **Tommel** (D66): Ik dank de bewindslieden voor de uitermate heldere antwoorden die ik op mijn vragen en opmerkingen heb gekregen. De minister zal het mij niet kwalijk nemen dat ik mijn reactie in tweede termijn begin met een aantal opmerkingen in de richting van de staatssecretaris.

Ter zake van het regionaal beleid heeft de staatssecretaris mij ervan kunnen overtuigen dat de IPR gehandhaafd moet worden en niet moet worden ingeruild tegen een fiscaal instrument. Dat was ook mijn

uitgangspunt. Ik blijf overigens geïnteresseerd in hetgeen de heer Vreugdenhil bij de behandeling van de nota te melden heeft over zijn standpunt over fiscale regionale instrumenten, maar dat horen wij tegen die tijd wel. Daarop zullen wij hem zeker aanspreken.

De staatssecretaris heeft zich voorgenomen, bij acquisitie van buitenlandse bedrijven extra aandacht aan het noorden te besteden. Ik hoop dat zij dat volhoudt en daar met enige kracht aan werkt. Dat zal belangrijk zijn, omdat juist daar de achterstand zo vreselijk structureel is.

Inzake de situatie van Helmond heeft de staatssecretaris mij niet helemaal overtuigd. Die situatie is inderdaad anders dan die in Limburg. Daarover heeft zij een heldere redenering naar voren gebracht. Ik moet echter toch constateren, dat boven de hele regio Eindhoven nogal wat donkere wolken hangen en dat kan een reden zijn om daar alsnog naar te kijken. Ik doe op dit moment geen concrete voorstellen in de vorm van moties in die richting, maar ik vraag de staatssecretaris wel, aan dat punt aandacht te blijven besteden.

Met veel genoegen heb ik gehoord wat de staatssecretaris over mededinging zei. Ik heb mij laten overtuigen van het feit dat de voorbereiding langer duurt dan de genoemde twee jaar. Ik ben in ieder geval onder de indruk gekomen van de activiteiten die de staatssecretaris op dat punt ontplooit. In het begin van de rit hebben wij een ander uitgangspunt gekozen, maar in eerste termijn heb ik al gezegd dat zij heeft bewezen voor een niet gering deel gelijk te hebben. Dat compliment wil ik haar graag maken.

Over de heffing op produkten uit Oost-Europa heeft de staatssecretaris volstrekt eenduidig gezegd wat ik er ook van wil zeggen. Ik hoop dat dit onzalige idee daarmee voorgoed in de prullenmand is verdwenen.

Voorzitter! De minister heeft gezegd dat zijn departement in feite het departement van de marktwerking is. Dat is naar mijn gevoel onvoldoende. Je kunt de moeilijke situatie waarin de Nederlandse economie verkeert, inclusief de groei naar duurzame ontwikkeling, niet alleen met de marktwerking te lijf. Dan moet er meer zijn. De minister weet dat ook wel, want hij moet voortdurend kiezen. Hij kan niet elk cluster steunen. Hij is voor of tegen de luchtvaartcluster, hij is voor of tegen de schone motor, hij is voor of tegen de milieuvriendelijke fotokopieerapparatuur. Je kunt niet alles. Mijn pleidooi is: minister, waar u te kiezen heeft, houd de eindkoers in het oog. Dan is het geen kwestie van eens een paar miljoen naar een voetbalstadion, dan is het een kwestie van precies weten in welke richting je wel of niet geld wilt besteden.

Ik blijf zorgen hebben over het budget van het ministerie. Nogmaals, geld alleen is niet zaligmakend, maar geen geld betekent in ieder geval geen invloed. Als ik de dramatische teruggang zie van het budget van het ministerie, zeker in de meerjarenramingen, dan moet ik zeggen dat ik daar absoluut ongelukkig mee ben. De minister doet heel makkelijk over de meerjarencijfers en zegt "ach, dat is maar een soort liefhebberij van de minister van Financiën". Neen, dat is het niet. Elk jaar dat de minister in de meerjarencijfers het budget van zijn departement laat zakken, legt hij de hypotheek op zijn opvolger om dat weer op peil te krijgen. En dat kan niet. Dat is echt niet verantwoord. Ik wil de minister vragen op dat punt echt een andere houding aan te nemen. Op deze wijze nemen niet alleen bestedingsmogelijkheden voor technologiebeleid, maar ook alle andere bestedingsmogelijkheden formidabel af. In eerste termijn heb ik al gesteld dat de minister, als hij zo doorgaat, in 2010 op nul gulden uitkomt voor het ministerie van Economische Zaken. Dat is niet bestreden; het is namelijk waar. En dat kan niet. Ik wil hem nogmaals daarop wijzen. Zijn mogelijkheden zijn niet onbeperkt, maar hij moet ze wel verdedigen, want ze zijn absoluut noodzakelijk.

Ik ga in op de kennisinfrastructuur. Wil de minister helder zijn over de grote technologische instituten? Het marktgericht zijn van sommige van hen baart mij toch nog enige zorgen. De minister heeft herhaaldelijk gezegd dat hij daaraan meer aandacht wil en zal besteden. Ik hoor dat echter jaar op jaar. Wat gaat hij nu concreet doen? Zijn er sancties als een en ander niet voldoende is? In welke zin wil de minister opereren?

Inzake de technologiesteun willen wij graag bij een volgende gelegenheid terugkomen op de fiscale faciliteit. Daarover willen wij graag doorpraten.

Dan ga ik in op het onderwijs. Ik meen dat de beloning van technici wel degelijk een rol speelt bij de instroom, evenals de kwestie van de ethische aspecten, die door collega Van Dis is aangeduid. Ik heb meer dan honderd brieven gekregen van middelbare scholieren, toen wij de discussie hadden over de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren, met name de biotechnologie. Als ik zie welke afkeer en ten dele ook onkunde daaruit spraken, denk ik dat de minister dat onderschat. Daar zijn jonge mensen zeer gevoelig voor en ik ben blij dat zij dat zijn.

Ik stem graag in met wat de minister heeft gezegd over het industriefonds, de bijzondere financiering, het vormgevingsinstituut, het vestigingsbeleid en milieu en bedrijfsleven. Het milieu en bedrijfsleven heb ik nog niet genoemd, maar bij de begroting voor milieu heb ik al gezegd dat het doelgroepenbeleid juist bij de industrie goed gaat. Dat compliment maak ik hier graag ook.

Dan kom ik op het macro-economisch beleid en het artikel over de minister in NRC Handelsblad. Als NRC Handelsblad de minister interviewt, interviewt zij niet de econoom Andriessen; daar is men absoluut niet in geïnteresseerd. Men is geïnteresseerd in de minister en de minister is dan ook niet de loopjongen van de mening van het CDA, ik refereer aan hetzelfde artikel. Hij is minister van de Kroon en heeft een eigen mening.

□

De heer **Van Gelder** (PvdA): Voorzitter! Ik dank de minister en de staatssecretaris hartelijk voor de uitgebreide en duidelijke beantwoording van de door mij gestelde vragen. Ik zal op een paar punten nader ingaan.

Wat betreft het milieu denk ik dat het verstandig is dat de minister het beeld wegneemt dat het niet goed zou zijn om over verdergaande normstelling te praten. Dat heeft hij voor een deel ook gedaan. Voor bedrijven en bedrijfstakken waar men langdurige en langjarige inves-

teringsbeslissingen wil nemen, zoals bij olieraffinaderijen, zullen wij voor het jaar 2000-plus de norm moeten vastleggen. Uit de woorden van de minister heb ik al een beetje opgemaakt dat hij dit ook vindt. Ik wil een onderscheid maken tussen bedrijfstakken waarbij in het belang van de bedrijfstak zelf wordt aangegeven waar je op langere termijn naartoe wil, en andere, waarbij wellicht moet worden voorkomen dat de ene norm op de andere wordt gestapeld. Het kan geen kwaad om in het kader van een verbreding en verbetering van het programma voor milieutechnologie te bekijken hoe je tot invoering van duurzaamheidsstrategieën in meerdere bedrijfstakken kunt komen. Wij komen hier ongetwijfeld nog op terug.

Ik heb kennis genomen van het feit dat de minister vindt dat wij in breder verband over het fiscaal beleid moeten praten. Het gaat dan om de nota fiscaal vestigingsklimaat. Dat was ook het belangrijkste uitgangspunt van mijn fractie. Mijn collega Vermeend komt daarop terug. Ik vind het nuttig om later, bijvoorbeeld in het kader van de beleidsvisie technologie, nog eens terug te komen op de relatie tussen fiscale stimuleringsmaatregelen in de vorm van reservevorming en de bestaande instrumenten. Ik verwacht niet dat er veel instrumenten van EZ direct voor ingewisseld kunnen worden.

Dit vraagstuk doet zich natuurlijk ook voor op het gebied van regionaal beleid. De staatssecretaris trok mij vrij snel in haar richting door te zeggen dat de PvdA nu ook zeer kritisch is. Ik ben het volstrekt met haar eens dat je buitengewoon kritisch moet zijn als het gaat om een inwisseling van de IPR voor nieuwe maatregelen. Daar zijn wij eerlijk gezegd ook tegen. Als een fiscale zone in het noorden, een mogelijkheid om versneld af te schrijven, alleen ingevoerd zou kunnen worden als de IPR tegelijkertijd wordt afgeschaft, is mijn fractie daar niet voor. Wij zien dat als een extra maatregel in verband met structuurversterking.

Daarbij rijst de vraag van de financiering. Door een zeer zwaarwegende deskundige die men over twee weken ongetwijfeld weer zal zien, de heer Vermeend, is mij verteld dat de financieringslast mee zal vallen en dat de problemen met Brussel minder ernstig zijn dan zij nu worden geschetst. Daar kan ik nu niet te diep op ingaan, maar ik vind dat wij serieus over dit instrument moeten praten in het kader van de fiscale innovatienota. Als dit betekent dat de IPR voor het noorden niet kan worden gecontinueerd, willen wij niet meewerken aan het blij maken van de noorderlingen met een dode mus.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Voorzitter! Was dit nu de mening van professor Vermeend of van de politicus Vermeend? Dat wil nog wel eens schelen.

De heer **Van Gelder** (PvdA): Voorzitter! Wij zijn gewend om vrij snel vast te stellen dat daar weinig verschil tussen zit. Al lijkt het maar zo, dan hebben wij dat probleem intern in tien seconden opgelost.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Ik herinner mij een uitspraak van hemzelf.

De heer **Van Gelder** (PvdA): Ik stel vast dat er dus een groot verschil van mening kan zijn over het antwoord op de vraag op welke manier Brussel zal reageren op de kosten daarvan. Ik vind het nu niet het moment om dat uitgebreid te bediscussiëren. Ik stel voor, dat te doen als wij spreken over het fiscaal vestigingsbeleid. Ik merk daarbij nog op – en dat vind ik voor deze discussie relevant -- dat wij geen nieuwe instrumenten willen als die in de plaats zouden moeten komen van bestaande en zeker niet als het gaat om de IPR.

Voorzitter! Wat de intentie betreft van de minister om de industriepolitieke dimensies van een aantal beleidsterreinen te versterken, ben ik hem dankbaar. Ik vind het van belang om dit te melden in de richting van de mensen die zich bezighouden met het wetenschapsbeleid en ook in de richting van degenen die zich bezighouden met het beroepsonderwijs.

De minister stelt vast dat te veel mensen psychologie studeren en dat te weinig mensen een technische opleiding volgen. Eerlijk gezegd, stuit je regelmatig op zaken, waarbij je je afvraagt of het niet handiger was geweest om psychologie te studeren. Ik denk aan opmerkingen als: u kunt zich vinden in de gevoelens van de ander. Je vraagt je al direct af hoe dat moet worden geïnterpreteerd. Het blijkt dan dat je op veel terreinen met een aantal psychologen aan de slag zou kunnen. Ik denk echter dat het verstandiger is dat wij nagaan hoe wij mensen kunnen motiveren. Ook daarbij kun je psychologen gebruiken, namelijk om mensen te motiveren voor technische vakken te kiezen.

Een van de grote problemen in z'n algemeenheid is, denk ik, dat er weinig technische idolen zijn. Als ineens bleek dat Madonna scheikunde had gestudeerd, zou het voor veel jongeren interessant zou zijn om hetzelfde beeld te bereiken en dus ook scheikunde te gaan studeren. Wij moeten derhalve andere dingen bedenken om jongeren daartoe te brengen. Daarvoor vraag ik met name de inzet van de minister in de richting van het bedrijfsleven. Ik zou het heel prettig vinden als wij over enige tijd de notitie zouden kunnen behandelen die de minister ons al een aantal maanden geleden heeft toegestuurd in samenhang met een nog iets nadere aanduiding van hoe hij denkt het bedrijfsleven op dit thema te kunnen aanspreken om van daaruit na te gaan hoe vanuit EZ daaraan een bijdrage kan worden geleverd.

Voorzitter! Ik vind het prettig dat de minister heeft toegezegd om het thema "strategische conferenties" – wij denken dat deze van belang zijn om te proberen een bredere samenhang in het beleid tot stand te brengen tussen onderzoeksinstellingen, onderwijs en het bedrijfsleven – eens apart te behandelen. Op een aantal terreinen hebben strategische verkenningen plaatsgehad als het gaat om technologie. Deze hebben niet altijd geleid tot een voldoende implementatie. Juist daarom gaat het. Ik denk dat wij daarop in een later stadium moeten terugkomen. Hetzelfde geldt met betrekking tot het vormgevingsinstituut. Ik ben de minister zeer dankbaar voor zijn reactie op dat gebied.

Ik wil nog enkele opmerkingen maken over het industriefonds. De minister heeft gesteld dat sommige dingen zo moeilijk zijn uit te leggen. Ik ervaar dat eveneens, zeker als het gaat om zoiets als het industriefonds. Ik heb opgemerkt dat voor mij

een discussie over industriebeleid voor 90% uit andere dingen bestaat dan bijvoorbeeld een discussie over industriefonds. Dus geef je het meteen een bescheiden rol en neem je er afstand van. Niets is echter minder waar. Ik wil dat duidelijk voor iedereen is dat industriebeleid uit veel meer dingen bestaat en dat je als overheid daarnaast en aanvullend daarop in een aantal gevallen in staat moet zijn, samen met de markt extra gelden te mobiliseren.

Ik heb kennis genomen van de manier waarop de minister zich voorstelt een en ander uit te werken. Ik ben het daarmee eens. Ik heb al gezegd dat wat mij betreft het begrip "fonds" niet iets is waaraan ik vast wil houden. Aan de ene kant kun je denken aan een fonds, aan de andere kant aan een consortium dat op ad hoc basis werkt. Daartussen kan gedacht worden aan bijzondere financieringsregelingen. Ik hoop dat de minister, gesteund door wat de meerderheid van de Kamer hem meegeeft, tot een zo adequaat en zo snel mogelijke reactie zal komen, zodat wij over de uitwerking kunnen praten.

Dan kom ik tot het beeld, de keuze. Daar kun je als econoom en ook als politicus op reageren. De econoom kan niet blind zijn voor wat de politicus zegt, terwijl ook het omgekeerd geldt. Politiek liggen de te bereiken doelen vast. De omstandigheden zijn wat ons betreft zo fors veranderd dat je je niet zonder meer en blind kunt vastleggen op datgene wat is afgesproken. Dit betekent dat er speelruimte moet zijn in het bereiken van de doelen die zijn geformuleerd voor het jaar 1994. Het is verder mijn stelling dat je in de totale afweging die je daarbij moet maken, moet bezien of het je waard is, beide ijkpunten per se tegelijkertijd in 1994 te willen bereiken, als dit zou betekenen dat je een geweldig grote, negatieve impuls geeft aan de economie en daarmee de werkgelegenheid die wij met z'n allen willen bevorderen om zeep helpt, terwijl je bovendien een aantal keuzen zou doen die geen voldoende basis leggen voor de versterking van de economie op wat langere termijn. En dan komen wij vrij snel in een patstelling terecht, want het idiote feit doet zich voor dat op het moment dat de overheid met werkgevers en werknemers een gezamenlijk tijdpad uitzet – want daar gaat het uiteindelijk om – en de werknemers in overleg met de werkgevers bereid zijn om tot matiging te komen, dit een of twee jaar later automatisch leidt tot een vermindering van de belastinginkomsten en dus een verhoging van het financieringstekort. Zouden wij dan weer gedwongen worden om direct extra te gaan bezuinigen? Wij willen dat er in die afweging van het tempo van de ijkpunten, maar ook als het gaat om de totale overweging die ten grondslag ligt aan de uiteindelijke keuzes, rekening wordt gehouden met de gevolgen die het beleid heeft op de wat langere termijn. Wij willen dus ook heel nadrukkelijk oog hebben voor de vraagstukken die samenhangen met een werkgelegenheidsbevorderend beleid en het leggen van een basis voor de toekomst. Wij wensen de minister, die zich in gevoelens kon herkennen, erg veel sterkte en wachten met spanning de reactie van het kabinet af.

□

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): Voorzitter! Ik dank beide bewindslieden voor hun antwoord, alhoewel ik moet zeggen dat het inderdaad voer voor psychologen was, zeker waar de minister over de macro-economie sprak. Psychologen zijn er genoeg, dus dat probleem moet oplosbaar zijn. Ik wil daar desalniettemin even op terugkomen.

De minister zegt dat hij zich in de gevoelens van collega Van Gelder kan verplaatsen, maar hij was het die gezegd heeft – en hij heeft dat in tweede termijn nog een keer gedaan – dat men bij het maken van keuzes niet rigide moet vasthouden aan de tekortnorm en de CLD-norm, maar dat het goed is om ook te kiezen voor overheidsinvesteringen en werkgelegenheid. Ik wil het even los zien van het staatsrechtelijke aspect waar collega Tommel op heeft gewezen, maar het kan toch niet zomaar gezegd worden: "ga er maar aanstaan: volgend jaar 3 mld. bezuinigen, in 1994 6 mld. bezuinigen". Dit is onzinnig. Dit leidt tot geweldige werkloosheid. Ik hoor het de minister al zeggen: "geweldige werkloosheid". Als de minister zijn eigen woorden serieus neemt en daaraan toevoegt dat hij dat doet als econoom, dan mag dat allemaal best van mij, maar maak het hier dan ook een beetje waar en waai niet met elke wind mee. Gisteren was het de wind-Van Gelder, vandaag de wind-Van Iersel. Zo zit het politieke bedrijf niet in elkaar. En om mevrouw Rempt nog maar eens aan te halen, zeg ik dat die "D" van duidelijkheid er niet mee gebaat is. Als de minister dan toch een beetje kleermaker wil zijn en wil zorgen dat hij morgen niet bang hoeft te zijn voor hoog water, dan is het goed om hier iets meer klare wijn te schenken.

Het industriefonds bleek geen MIP en ook geen PPM te zijn. Toen werd ik ontzettend benieuwd naar wat het nu eigenlijk wèl was. Het bleek dus een "aangeklede BF". Ga er maar aan staan! Ik maak het inderdaad een beetje belachelijk. Dat komt omdat iedereen het in twee dagen debat zo ontzettend nuanceert. Ik heb gisteren al gezegd dat ik in een industriefonds sec niks zie. De kern van het probleem is of de overheid met een paar honderd miljoen de institutionele beleggers de weg moet wijzen waarlangs die hun risicodragend kapitaal kunnen investeren. Dat is de vraag! Ik denk dat dit niet het geval is en dat het ook niet het geval zou moeten zijn bij een straatarme overheid.

De heer **Van Gelder** (PvdA): Heeft de heer Rosenmöller het bericht in de kranten gelezen dat de banken DAF in de armen van Mercedes-Benz dwingen? Het gaat er mij om dat er situaties kunnen zijn dat de overheid moet bekijken of zij een extra rol kan spelen om de positie van het bedrijf te versterken. Dat heeft de overheid ook gedaan met de NIB-steun van 97 mln. Dat zijn nu typisch de momenten waarop de overheid bekijkt of zij – het liefst samen met de particuliere markt – in staat is haar rol zo te spelen dat het bedrijf niet in onnodige onderhandelingsproblemen komt.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): Het probleem is nu juist dat er veel meer geld, veel meer risicodragend kapitaal, in de markt is dan bij de overheid. De overheid heeft een tekort van 6 mld. in 1994. Waar praten wij dan over? Wij praten over de mogelijkheid om een paar honderd miljoen uit de begroting te halen. Per interruptie heb ik aan de

minister gevraagd waar die paar honderd miljoen zitten. Kan het al in 1993? Op die vraag heb nog geen antwoord gekregen, dus stel ik hem nog maar eens. Ik hoop dat de minister er in tweede termijn op terugkomt.

Ik vind het raar en – om het nog sterker te formuleren – bijna oud-interventionistisch beleid om op die toer te gaan. Ik zeg het dan wat zwart/wit. Maar als er geld genoeg is in de markt, dan is het toch niet de overheid die de particuliere beleggers de weg moet wijzen hoe zij met een redelijk rendement of met een redelijke mate van zekerheid hun geld kunnen beleggen. Ik vind dat zondegeld van de overheid. Zo simpel zit het in elkaar.

De heer **Van Gelder** (PvdA): De enige vraag is of je een beetje strategisch industriebeleid wilt voeren of niet. Daar zitten dit soort instrumenten, wat ons betreft, in.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): Het gaat niet om het strategisch voeren van industriebeleid; het gaat om de vraag of de overheid hier de aangewezen weg vormt om in dit kader overheidsgeld te besteden. U zegt immers zelf dat de praktijk uitwijst, dat als de overheid het al eenmaal doet, de particuliere beleggers er achteraan hollen, want zij zullen dan reageren in de zin van: als de overheid het doet, is het mogelijkerwijs voor ons ook een rendabele investering.

De heer **Van Gelder** (PvdA): Met dat hollen valt het nog een beetje tegen op het ogenblik.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): Het gaat even om de redenering.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Voorzitter! Graag zou ik collega Van Gelder iets vragen in verband met dat fonds. Hij zegt nu ineens iets over DAF, maar de activa van DAF waren geheel in handen van de banken. Er was dus niets meer waar je zekerheid op kon krijgen. De minister heeft er, meen ik, een halfjaar over gedaan, voordat de NIB zo'n 97 mln. op tafel kon leggen. Waarom moeten dan verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen hier instappen?

De heer **Van Gelder** (PvdA): Voorzitter! Voor mij is essentieel dat in zo'n situatie, zoals deze zich nu voordoet, DAF niet in staat is om op basis van eigen uitgangspunten voldoende te onderhandelen met een buitenlands bedrijf. Ik vind persoonlijk DAF van cruciaal belang voor de industriële structuur van Nederland. En dan vind ik dat het terecht is, dat je je als overheid de vraag stelt: gaan wij hier tot een steunoperatie over of niet? Het is ouderwets om te denken dat de overheid dat alleen kan. Waarom zou je dat dan niet in samenhang doen met het geld dat in Nederland beschikbaar is en dat men anders zou beleggen in de Verenigde Staten of elders, maar nu gerichter inzet om een strategisch industriebeleid in Nederland van de grond te krijgen? Het gaat daarbij om ad-hoc-projecten, die van belang zijn voor de industriële structuur van ons land. En als je als overheid de medewerking kunt krijgen van andere institutionele beleggers, dan is dat mooi meegenomen.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): Voorzitter! De conclusie is, wat mij betreft, dat als wij dat doen – een beetje overheid en een beetje markt – het een beetje ouderwets is. De conclusie kan niet anders zijn.

De heer **Van Iersel** (CDA): Nee, daar hebt u geen gelijk in, mijnheer Rosenmöller. Er zit een zwakke stee in uw hele verhaal en in uw analyse. Het spijt mij eigenlijk dat de heer Van Gelder nu ook een beetje die kant uit gaat. Er wordt de hele tijd geroepen door u: de particuliere sector moet dit en moet dat. Nu, die moet niks. Het is een taak van de minister om te kijken op welke wijze particulier geld geactiveerd kan worden, maar als de particuliere beleggers niet meedoen, houdt het verhaal op. Als zij belang hebben, doen zij mee; als zij geen belang hebben, doen zij niet mee. Alleen, de overheid neemt een zekere medeverantwoordelijkheid in een verhouding van 4:1 of 5:1. Als de particulieren op die basis erin willen stappen, kan ik niet zien wat daar op tegen is.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): Wat daar tegen is, heb geprobeerd op een aantal momenten hier duidelijk te maken. Laat ik de minister nog een keer de vraag voorhouden of hij nu kan zeggen op welke termijn en op welke wijze hij zijn aandeel in datgene wat niet een fonds is, zou kunnen leveren.

Voorzitter! Mijn laatste opmerking betreft de relatie met het milieubeleid. De minister zei dat je het milieu erbuiten moet laten, meer vanwege praktische redenen dan om principiële redenen. Hij haalde daarbij zijn leermeester aan. Nu, als ik een beetje naar het gezicht van de minister kijk en aanneem dat zijn leermeester nog een aantal jaren ouder moet zijn, dan moet dat op z'n minst een tijd geleden zijn. En het punt is juist dat er in de afgelopen, zeg, 50 jaar op dat gebied zo ontzettend veel veranderd is. Vandaar dat het juist de uitdaging is, als de minister uit de tegenstelling tussen EZ en VROM wil komen, om een aantal van die problemen met elkaar te combineren. Vandaar dat ik ook gepleit heb voor een fonds voor duurzame ontwikkeling. Het hoeft geen fonds te worden; het mag ook een aangeklede regeling worden. Maar de kern van de zaak is dat het geld besteed wordt in de richting van duurzame ontwikkeling. Ook dat kan een doel zijn met een instrument. Het gaat erom uit die verkokering te komen, een aantal uitdagingen die in deze tijd klip en klaar op tafel liggen, op te pakken en daar als kabinet gezamenlijk aan te gaan werken, en niet een beeld naar buiten toe te creëren, alsof de oorzaakdepartementen in een tegen de milieuminister gekeerde richting werken.

□

Minister **Andriessen** : Voorzitter! Mevrouw Rempt verwacht van mij duidelijkheid, durf en daadkracht ten aanzien van de tijdschriften en de benzinepompen. In de schriftelijke antwoorden heb ik uiteengezet waarom die tijdschriften moeilijk na zessen bij de pompen kunnen worden verkocht. Het is namelijk zo dat er een aantal uitzonderingen is op de Winkelsluitingswet. Als je aan komt rijden met een auto, moet je gauw iets kunnen eten en gauw in een krant kunnen kijken. Verder is het echter een buitengewoon onredelijke concurrentie ten opzichte van de winkels als men op alle mogelijke tijden allerlei mogelijke artikelen bij een benzinepomp kan

halen. Je kunt de grens stellen waar je wilt. Die grens hebben wij bij de tijdschriften gelegd. Ik weet zeker dat mevrouw Rempt, als de tijdschriften wel bij de pompen mochten worden verkocht, een ander voorbeeld zou hebben. Uiteindelijk wordt dan alles verkocht bij de benzinepomp en dan hebben de winkels het bijzonder moeilijk. Zo kunnen wij wel aan de gang blijven.

Over duidelijkheid gesproken: er is een proces over geweest. De rechter heeft daar geen enkele moeite mee gehad en heeft een uitspraak gedaan: bij benzinepompen mogen na zessen geen tijdschriften worden verkocht.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Wij hebben ook nog een kranteknipsel van uw eigen knipseldienst. Daarin staat dat de rechter in Den Haag de handen omhoog heeft geworpen. Hij heeft gezegd dat hij hier niets meer van begrijpt en dat het geheel onduidelijk is.

Ik heb een opmerking over die tijdschriften. Ik zal er echt geen uur over zeuren. Dat is een impulskoop. De minister kan toch niet zeggen dat iedereen elke dag even naar de benzinepomp zal gaan, vooral na zessen, om een tijdschrift te kopen. Ik vind het allemaal zo'n onzin.

Minister **Andriessen**: Maar morgen is het een fles wijn en overmorgen is het wat anders.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Nou en?

Minister **Andriessen**: Je moet een keer ergens een grens stellen.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Ik dacht dat u die vestigingswet zo vrij wilde maken, terwijl je hier drop van 200 gram wel mag kopen en drop van 250 gram niet.

Minister **Andriessen** : Er zal tussen mevrouw Rempt en mij wel altijd een verschil van mening blijven waar de grens precies moet worden gesteld. Maar als ik de grens ergens verder leg, hebben wij weer precies dezelfde discussie. Laten wij er dus maar over ophouden. Daarmee komen wij toch niet zo verschrikkelijk veel verder.

Een aantal opmerkingen die mevrouw Rempt over het milieu heeft gemaakt, kan ik bepaald wel volgen. In de eerste plaats heeft zij gezegd dat er op dat punt een internationalisering moet zijn. Dat vind ik ook. Ik vind dat je zoveel mogelijk dingen in het kader van de EG en dergelijke moet doen. Over de kosten-batenanalyse kan ik zeggen dat wij dat tegenwoordig steeds doen. Bij grotere plannen ten aanzien van de industrie, ook bij contracten en convenanten of hoe men het noemen moet, worden in het algemeen kosten-batenanalyses gemaakt. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor het plan van aanpak ten aanzien van Schiphol. Daarbij wordt een kosten-batenanalyse gemaakt, plus een milieu-effectrapportage. Meestal leggen wij die dingen naast elkaar. Dat gebeurt dus wel.

Mevrouw Rempt vond dat er wel sprake was van durf inzake de kwestie van de verdampte 470 mln. Er valt echter niet veel aan te durven: het is gebeurd. Dat kan je nu eenmaal gebeuren. Nu is dat nog een bescheiden bedrag. Bedragen van 470 mln. of 500 mln. lijken geweldig veel. Ik heb andere bedragen genoemd van vele miljarden die in twee weken ineens weg zijn. Dat gebeurt je bij conjunctuur en bij verandering van de koers van munten. Dat moet men zich wel goed realiseren. Wij kunnen allemaal van die prachtige, harde dingen zeggen die heel mooi en duidelijk klinken, maar honderden miljoenen kunnen in één dag weg zijn. Natuurlijk levert dat weer een probleem op en natuurlijk moeten wij erover nadenken hoe wij het doen, want wij willen geen discontinuïteit in dat Aardgasbatenfonds. Maar die dingen gebeuren wel. Het is natuurlijk reuze gemakkelijk om te zeggen dat wij daar allemaal niets mee te maken hebben en dat wij doorgaan, maar zo komen dingen van buiten over ons heen.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Dan kunt u een kapitaaldienst instellen.

Minister **Andriessen** : Dat is een boekhoudkundig grapje. Daar creëer je geen geld mee. Op zichzelf kun je daar best voor of tegen zijn, maar je creëert er geen geld mee. Waar mevrouw Rempt wel gelijk in heeft, is dat je wel meer accent op investeringen kunt leggen. Dat is de lijn van de regering. De regering heeft de lijn gekozen om bij alle krapte, alle moeilijkheden en alle tijdpaden te proberen om meer accent op de investeringen te leggen. Dat doen wij. Dit is natuurlijk een geweldige pech.

Ik kom op de kwestie van daadkracht ten aanzien van de economie met open grenzen. Het hele betoog was erop gericht om te laten zien in hoeverre industriebeleid leidt tot een heleboel dingen op kleinere onderdelen. Het gaat niet op de manier van "ik wil industriebeleid". Je moet uitleggen wat je precies bedoelt. Daar heb ik vanmiddag zeker een half uur aan besteed. Ik heb laten zien wat je allemaal moet doen met universiteiten, bedrijven, technologische instituten, enz. Ik vind dat wel degelijk een kwestie van daadkracht. Het is geweldig belangrijk dat de neuzen dezelfde kant op staan. Dat geeft industriebeleid. Grote woorden of potten vol geld helpen niet zo verschrikkelijk veel als je dit niet hebt. Als men dit niet wil begrijpen, krijgen wij nooit industriebeleid. Dan blijven wij steken in discussies over meer of minder geld en dan weten wij eigenlijk niet eens waar wij het geld naartoe moeten brengen.

Ik kom op de geprogrammeerde afbouw van de staalcapaciteit. Ik kan mevrouw Rempt geruststellen: ik heb dit punt wel degelijk aangekaart. Ik heb de voorzitter van de Industrieraad per brief gevraagd, op de volgende vergadering van de Industrieraad de kwestie van de verschrotting van bepaalde overcapaciteiten te agenderen.

Mevrouw Rempt is ook ingegaan op de energiebedrijven en de heffingen ten behoeve van energiebesparing. Het gaat om bescheiden heffingen. Ik kan niet goed begrijpen dat de VVD daar tegen is. Wij willen allemaal voor het milieu zorgen. Wij vragen via de consument een bescheiden toeslag om bij te dragen aan de energiebesparing. Ik kan mij niet voorstellen wat daar tegen kan zijn. Ik heb ook niet begrepen dat er grote hordes consumenten zijn geweest die er tegen waren. Integendeel. Men is met verdergaande plannen gekomen, die omvangrijke bedragen zouden vrijmaken. Daar ben ik dan weer

tegen. Dat moet je via de openbare middelen doen.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Hier zitten twee kanten aan. De principiële vraag luidt op welke wettelijke basis heffingen worden opgelegd. De kosten worden afgewenteld of doorberekend, maar in wezen is het een heffing. Het gaat om een vast bedrag per eenheid. De grootverbruikers zijn erbuiten gelaten. De bedragen die de grootverbruikers moeten betalen zijn wel degelijk fors. Ik herinner mij een reorganisatie van producenten teneinde een tiende of een twaalfde cent te kunnen besparen op een kilowattuur.

Minister **Andriessen**: Ik blijf erbij dat ik geen overwegende bezwaren heb gehoord tegen deze heffing. Mevrouw Rempt maakt er nou ineens een hele zaak van, maar er zal hooguit een enkeling bezwaar hebben aangetekend. De overgrote meerderheid heeft dit geaccepteerd. Ik begrijp niet waarom hierover zo'n stennis moet worden gemaakt, om een wat populair woord te gebruiken.

Ik kom op het betoog van de heer Van Iersel. Ik ben blij met de discussie die wij vanmiddag hebben gehad en die, zoals ik al heb gezegd, niet tot besluitvorming kan leiden. Wij moeten ook afwachten hoe de sociale partners met elkaar verkeren. Er moet begrip ontstaan voor de situatie. Men komt soms zo verschrikkelijk snel tot een oordeel. De heer Van Iersel heeft gezegd dat sprake is van een dramatische situatie. Een land verarmt ineens 2%. Er zijn mensen die binnen een halve seconde zeggen: er is allemaal niets veranderd. Ik waardeer het in een aantal afgevaardigden dat zij tot redeneren komen. Wat betekent dit nou allemaal? Er zijn drie doelstellingen met elkaar verbonden: de werkgelegenheid, de collectieve lasten en het tijdpad voor het financieringstekort. Bepaalde dingen zijn strijdig met andere. Als je lonen meer matigt, wordt het begrotingstekort groter. Het is bij zoiets moeilijks verstandig om de samenhang uiteen te rafelen. Die samenhang heb ik getracht aan te geven. Ik heb gezegd dat de overheidsbegroting aanvankelijk erg goed in de conjunctuur, in de cijfers en dergelijke lag, en nu is dat ineens allemaal verstoord. Dat is overigens niet gebeurd door de overheid, want die bezuinigde eigenlijk almaar. Heel uniek: ten opzichte van het nationaal inkomen daalden de collectieve uitgaven. Nu ineens wordt dat een stijging, omdat er een stuk nationale welvaart weg is. Dan heb je een heel bijzondere situatie, die je niet onmiddellijk kunt beantwoorden in de trant van: nu doen we dit en nu doen we dat. Nee, dan moet je goed die samenhangen onderzoeken. Je moet er met de sociale partners over praten, en dan kijken hoe je tot een programma kunt komen. Van iemand die dan binnen drie minuten zegt: ik weet wat je moet doen, kan ik zeggen dat dat wel aardig kan zijn in de politiek, maar ik ben eigenlijk niet gewend om zo te redeneren en te werken, en de regering is dat ook niet. De regering gaat rustig zitten, analyseren en goed bekijken, en dan komt zij tot een oordeel. Als u het goed vindt, voorzitter, wil ik op dat oordeel niet vooruitlopen. Ik geloof dat de heer Van Iersel en ik elkaar op dit punt goed kunnen volgen.

De heer Van Iersel sprak nog over de zeggenschap. Ik geloof dat we daarover ook niet van mening verschillen. Natuurlijk vind ik het mooier als een bepaalde onderneming Nederlands is; natuurlijk is dat wat handiger voor de zeggenschap. Maar in bepaalde gevallen zul je dat niet kunnen bereiken en dan moet je afwegen. Is het een onderneming die van grote betekenis is als cluster of als onderdeel van een cluster voor Nederland, probeer het dan op andere manieren te versterken. Ik geloof dat het niet of/of is, maar en/en. Het is prachtig als je iets kunt houden, het is prachtig als je altijd die zeggenschap kunt houden, maar als je de zeggenschap dreigt te verliezen of verliest, is het toch nog heel goed als je, omdat het zo vastgenageld is in dat cluster, omdat men zo afhankelijk is van goed geschoolde mensen, en omdat men zo afhankelijk is van een netwerk van toeleveranciers, het bedrijf kunt vasthouden. Het verankeren in een omgeving is ook belangrijk, evenals zeggenschap. Als ik mocht kiezen tussen de twee, zeg ik: ik vind de verankering nog belangrijker dan de zeggenschap. Misschien zeg ik het zo wat duidelijker. Maar dat betekent dus niet dat ik het één minder zou vinden dan het ander.

De heer Smits haalt uit mijn betoog een beetje een klemtoon die ik niet helemaal zo zou leggen. Ik heb inderdaad gezegd: MKB niet te veel beschermen, maar tegelijkertijd – ik wil er wel een ander deel van die zin aan toevoegen – wel heel veel condities creëren die goed zijn voor het MKB. Nou, die condities heb ik de Kamer gegeven. Ik heb een aantal voorwaarden genoemd: zorg ervoor dat er kredietmogelijkheden zijn, zorg ervoor dat er behoorlijke advisering is, zorg voor andere dingen. Het gaat om een hele reeks van dingen die ik erbij heb gegeven. Beide elementen vind ik van grote betekenis. Tegelijkertijd zeg ik ook: er zijn enkele sectoren in het MKB – ik wil helemaal niet generaliseren – die toch iets meer op kwaliteit, logistiek en dergelijke zouden moeten letten. Dat moet je ook vooral stimuleren. Dat doen we dus via innovatiecentra, het IMK enzovoorts. Het stimuleren, het af en toe een duwtje in de rug geven, moet er ook bij zijn. Dat is geen beschermen, dat is meer stimuleren. Dat wil ik toch nog wel eens naar voren brengen.

Bij de kwestie van de administratieve lasten ben ik één ding vergeten. Vorig jaar hebben we daar een hele discussie over gehad, en toen is geconstateerd dat die kosten in Engeland veel lager zijn dan hier. Men vroeg zich toen af of het niet veel eenvoudiger kon. Ik kom daarover met een uitvoerig rapport. Wat overigens blijkt, is dat het systeem in Engeland minstens zo gecompliceerd is als bij ons. Het is misschien iets minder kostbaar, maar minstens zo gecompliceerd. Daarmee blijft het dus een probleem dat niet alleen Nederland geldt, maar geheel Europa. We hadden namelijk al uitgevonden dat het in Duitsland, Frankrijk en België net zo ingewikkeld is als bij ons.

Differentiatie van de Warenwet is moeilijk. Ik heb daar schriftelijk op geantwoord: computers en dergelijke, desondanks blijft het moeilijk. Maar ik zal het punt toch blijven meenemen. Als het op de één of andere manier kan, doen we er natuurlijk wat aan. Het klinkt een beetje onredelijk als een bedrijf ter grootte van tien, twintig of dertig keer de omzet van een ander bedrijf hetzelfde bedrag zou moeten

betalen. Op de één of andere manier heb ik het idee dat er een systeem voor moet komen.

De vraag over het bedrag van 35.000 ecu of 70.000 ecu kan ik niet beantwoorden. Ik geef die door aan de staatssecretaris van Financiën. De bonus/malus-kwestie zou ik op dit ogenblik, omdat die zo samenhangt met het verder nogal gevoelige geheel, willen laten lopen. De heer Smits weet ook dat juist voor het midden- en kleinbedrijf grenzen zijn ingebouwd. Op die manier kan met de positie van het MKB rekening worden gehouden.

De heer Tommel maakt zich af en toe een beetje kwaad. Daarvoor heeft hij nu het onderwerp geld uitgekozen. Ik vind dat eigenlijk helemaal geen onderwerp voor hem. Het valt mij een beetje van hem tegen, dat hij zich daar kwaad over maakt. Hij heeft vanmiddag ook niet goed geluisterd. Dat vind ik jammer. Ik heb dat zelden tegen hem gezegd, maar vanmiddag heeft hij bepaald niet goed geluisterd. Ik heb hem gewezen op die ontzettend vage schattingen. Het gaat gewoon om het doortrekken van lijnen. Ik heb gezegd: Als je de Oost-Europafaciliteit uit het beeld haalt, dan zit je wat anders. Daar heeft de heer Tommel echter niet naar geluisterd. Hij komt almaar terug op het verhaal "nul", maar dat is een onzinverhaal. Dat klopt echt niet. De heer Tommel moet thuis maar eens goed gaan rekenen. Ik wil hem daar graag bij helpen, maar hij moet echter niet voortdurend onzinverhalen op dit punt in de Kamer verkopen.

De heer **Tommel** (D66): De minister vergelijkt appels met peren. Hij heeft zijn antwoord alleen gebaseerd op de omvang van het technologiebeleid. Ik heb simpelweg de totale uitgaven van het ministerie in de komende jaren genomen. Die staan keurig in de Miljoenennota, tot in punten en komma's. Er zit ook een lijn in, maar die lijn gaat keihard naar beneden. De minister hecht geen waarde aan de meerjarencijfers – daar zit het verschil – maar ik dus wel.

Minister **Andriessen**: Ik vind het een onzindiscussie, maar dat wil ik ook nog wel doen. Ik neem 1993 en de verplichtingen, want die zeggen meer bij ons dan de kas. Die komen neer op 3,8 mld. De verplichtingen in 1997 zijn 3,5 mld. Daar zit inderdaad 300 mln. tussen, maar dat is goeddeels de Oost-Europafaciliteit. Je zou hoogstens tot de conclusie kunnen komen: het is praktisch constant. Dat is op zichzelf juist. Daar heb ik ook de verklaring al voor gegeven. Net in de periode dat ik minister ben – de periode-Lubbers III dus – hebben wij een extra bedrag gekregen uit die sneller afbetaalde Hoogovenslening. Op zichzelf vind ik het heel erg logisch, gezien de betekenis van het technologiebeleid, om ook bij een volgende periode te zeggen: daarvoor moet een extra bedrag komen. Tegen die tijd kan de heer Van Gelder daar misschien voor zorgen, want wij zijn het op dit punt met elkaar eens. De stelling dat er zulke grote geldsommen verdwijnen, moet echt uit de discussie. Dat blijft namelijk hangen, maar dan krijg je het idee: er is helemaal niets voor het technologiebeleid. Ik heb ook aangetoond, dat als je binnen de begroting naar het technologiebeleid kijkt, er sprake is van een vrij constant verplichtingenbedrag van 1 mld. Daar kan ik het erg goed mee doen. Het is zelfs zo geweest, in de eerste jaren, dat ik er voortdurend geld aan overhield, omdat die netwerken er nog niet allemaal waren. Het loopt nu aardig goed. Ik kan het geld ook goed kwijt. Het domweg zeggen: "Het moet meer, het moet meer en je spit maar meer onder de grond", vind ik getuigen van het niet verantwoord omgaan met geld. Maar dat wil de heer Rosenmöller zo graag. Dat heeft hij zojuist nog een keer uiteengezet.

Dan de kwestie van de marktgerichtheid van de instituten. Ik heb al antwoord gegeven op de kwestie-TNO. Dat weet ik wat beter dan als het gaat over bijvoorbeeld MARIN. Ik ben best bereid om nog een aparte brief te schrijven over de marktgerichtheid van dat soort instellingen. Ik weet het ook vrij redelijk van het ECN. Men doet daar vrij goed zijn best, maar die instituten hebben allemaal moeten omschakelen. Ik blijf af van de beloning van de technici. Ik blijf liever ook af van de ethische aspecten. Ik begrijp het allemaal wel, maar ik weet niet, als je alle ethische aspecten oplost, of je dan weer meer technici hebt. De vraag was: hoe komen wij aan meer technici? De heer Tommel zegt: dat komt, omdat ze dierproeven nemen. Dat is één van de dingen. Nederlanders zijn nogal geneigd om de kwalijke kanten van de techniek erg zwaar te nemen. Die zijn er en dat zal ongetwijfeld een rol spelen. Dat is volgens mij echter niet de hoofdoorzaak van het gebrek aan technici. Als de heer Tommel dat wel vindt, moet hij mij dat maar eens uitleggen. Dan moet ik namelijk een heel ander programma gaan maken.

De heer **Tommel** (D66): Daar kunnen wij het snel over eens zijn. Het is niet de hoofdoorzaak. Er is een complex van oorzaken, waar dit er één van is. De beloningsstructuur is er ook één van. Het is namelijk moeilijk aanneembaar te maken dat, als er zo'n groot tekort is, die beloning toch zo sterk achterblijft.

Minister **Andriessen**: Ik ben dankbaar voor het oordeel van de heer Tommel dat de industrie goed mee doet aan het doelgroepenbeleid. Dat is namelijk in belangrijke mate aan Economische Zaken te danken. Daar heeft de heer Tommel twijfel over gehad. Ik ben heel gelukkig dat hij nu zegt dat het goed loopt en dat men aan die doelstelling werkt.

De kwalificatie van de heer Tommel laat ik nu even lopen. Ik heb geprobeerd uit te leggen dat het een heel ingewikkeld vraagstuk is waarmee wij te maken hebben, dat van alle kanten moet worden bekeken. Met name het feit dat je een deel bent van een politieke partij, waar men geestverwant denkt, is van betekenis bij de oplossing van zo'n vraagstuk. De heer Tommel vertaalt dat met het woord "loopjongen". Ik weet niet of hij zich een loopjongen voelt van zijn partij, maar ik voel mij niet zo. Je probeert echter bepaalde accenten en dergelijke, aanvankelijk redenerende, maar later toch kiezende, aan te brengen. Dat houdt voor mij het lid zijn van een politieke partij in. Ik vind het flauw als de heer Tommel dat aanduidt, zoals hij heeft gedaan. Ik kan mij daar slecht bij neerleggen.

De heer **Tommel** (D66): De minister moet maar eens lezen wat daarover in zijn interview in de krant staat.

Minister **Andriessen**: Ik ga nu niet zeggen dat een kranteartikel nooit

volledig is. Wij hebben er vandaag wat uitvoeriger over gediscussieerd. Daar kan hij mij beter op beoordelen. Ik vind de kwalificatie die hij geeft dan ook niet passen in dit geheel.

De heer **Tommel** (D66): Het was uw kwalificatie. Het was uw oordeel.

Minister **Andriessen** : Ik heb het nu over een woord. Een oordeel mag u altijd geven. Het woord dat u heeft gebruikt, vind ik echter niet passend.

De heer **Tommel** (D66): Het woord sloeg op de houding die u aannam in dat interview. U zei daarin namelijk dat u een econoom bent en dat u er een oordeel over heeft, maar dat uw uiteindelijke oordeel waarschijnlijk anders zou luiden, omdat uw partij er anders over oordeelt. Zo staat het in de krant. Als u zegt dat dat een ongelukkige uitspraak is, dan mag dat waar zijn, maar dan moet u het niet gek vinden dat ik refereer aan uw uitspraak.

Minister **Andriessen**: Ik vind dat een beetje kinderachtig. Ik heb het nu uitvoerig uiteen gezet. In de krant stond het wat kort. Het is misschien een aardige methode van debatteren om weer terug te vallen op die krant, maar dat valt mij wat tegen van de geachte afgevaardigde.

De heer **Tommel** (D66): Ik wil het niet langer maken, dan nodig is, maar dit mag de minister niet doen. Hij is verantwoordelijk voor wat hij in de krant schrijft.

Minister **Andriessen**: Ik ben voor alles verantwoordelijk.

De heer **Tommel** (D66): Zeker. Dat blijft dan ook staan.

Minister **Andriessen**: Ik heb echter vanmiddag en vanavond uitvoerig uitgelegd wat het probleem is. In de krant worden de bochten namelijk wel eens wat kort genomen. Als u dan weer terugvalt op dat krantearti-kel, dan bent u aardig politiek bezig, maar op mij maakt het niet veel indruk.

Voorzitter! Er is volgens mij een nuanceverschil tussen de opvattingen van de heer Van Gelder en die van mij. Hij zegt dat je af en toe lange-termijndoelstellingen moet hebben. Ik heb daar zelfs een voorbeeld van gegeven. Bij de elektriciteitsvoorziening gaat het om investeringen op langere termijn. Dan kom je inderdaad bij doelstellingen terecht die ver over 2000 heen reiken. Ik ben ook best bereid om dat te doen. Dat betekent echter niet dat dat op allerlei terreinen moet worden gedaan. Misschien is dat een nuanceverschil. Ik ga een stuk in zijn richting, maar misschien ga ik niet genoeg in zijn richting. Dat moet dan maar zo.

Het fiscale vestigingsbeleid wil ik op het ogenblik niet bespreken, want dat komt nog aan de orde.

Met betrekking tot de industriepolitiek hebben de heer Van Gelder en ik heel veel gemeen. Misschien denken wij wat anders over psychologen. Ik vind psychologie prachtig en ik heb er absoluut niets tegen. Bij een kamerdebat zouden ze soms ook goed van pas komen. Ik vind 700 echter erg veel in verhouding tot 500 aanmeldingen voor de bètavakken in Amsterdam. Ik hoop dat dat getal blijft hangen, want het is toch eigenlijk een heel vreemd getal. Met alle waardering voor al die mensen die psychologie gaan studeren – ik wil daar helemaal niets vanaf doen – zeg ik dat er iets niet goed is in onze maatschappij als het zo ligt.

Voorzitter! Ik denk dat de heer Van Gelder en ik elkaar wel kunnen vinden op het punt van de strategische conferenties. Hij zal wellicht wel eens een andere conferentie meer waarderen dan ik, maar dat doet er niet toe. Het idee om daarmee verder te gaan, spreekt ons beiden aan. Dat zullen wij dan ook doen.

Ik kom nog terug op wat ik dan maar een aangeklede bijzondere financiering zal noemen, omdat wij nu het beeld van de kleermaker gebruikt hebben. Voorzitter! Ik ben erover verbaasd dat men, wanneer je je best doet om iets uit te leggen, toch altijd weer met veel onbegrip en starheid daarop kan reageren. Ik heb het nu niet tegen de heer Van Gelder, maar vooral tegen de heer Rosenmöller. Dat geldt overigens alleen op dit punt. De heer Rosenmöller begint met te stellen dat de overheid arm is. Dat ben ik niet met hem eens. De overheid deelt meer dan de helft van ons nationaal inkomen uit. Zij is dus niet zo arm. Vervolgens zegt hij: omdat de overheid arm is en de markt rijk, moet je het idee van de minister nooit uitvoeren. Ik mis nu de verbindende stap. Waarom vinden wij investeringen aardiger dan consumptie? Omdat investeringen een dubbel effect hebben. Daarmee is overigens niets slechts over consumptie gezegd. Ik kom met een plan waardoor er van één gulden vijf gemaakt kunnen worden. Dat is toch bijzonder aardig. Op zichzelf kan de heer Rosenmöller daar geen bezwaar tegen hebben. Neen, zegt hij, de overheid is arm en je mag niet van één gulden vijf gulden maken. Dat kan ik niet begrijpen. Vervolgens wijst de heer Rosenmöller erop dat de markt de oorzaak is. Terecht heeft de heer Van Iersel opgemerkt dat de investeerders niet gedwongen kunnen worden. Als zij naar Amerika willen, doen zij dat. Het is dan toch aardig wanneer je met één gulden er vier bij kunt krijgen uit de markt. Dat geld was anders naar Amerika of naar een andere markt gegaan.

Ik kan de redenering van de heer Rosenmöller helemaal niet volgen. Hij stelt zich ook niet open voor een andere mening. Hij begint met de constatering dat de overheid arm is en daarmee is het afgelopen. Zo komen wij natuurlijk geen snars verder. Wij moeten beginnen met elkaar een beetje te begrijpen. Ik heb dezelfde moeite met de opstelling van mevrouw Rempt. Die stelt zich niet open voor mijn idee om dit vervolgens op concrete punten af te wijzen. Neen, het idee wordt weggevaagd zonder dat er dieper over nagedacht wordt. Laten wij nu alsjeblieft even nadenken over de betekenis ervan. Ik kan vijf kritiekpunten noemen, redenen waarom het idee niet uitgevoerd moet worden. Ik heb echter wel twaalf redenen om het wel te doen. Het is ontzettend jammer dat er tegenwerpingen worden gemaakt die weinig met het idee zelf te maken hebben.

De heer **Rosenmöller** (Groen Links): Misschien is het een goed idee dat u een huiswerkklasje begint. Dan zal ik mij aanmelden. Maar nu even serieus. Kunt u mij uitleggen waar u die gulden vandaan haalt? Ik kan die op de begroting niet vinden.

Minister **Andriessen**: Voorzitter! Ik zal eerst proberen helderheid over deze zaak te bieden. Dan zal ik de heer Rosenmöller ook nog uitleggen

waar ik het geld vandaan haal, maar dan moet hij wel in de vervolgklas gaan zitten. Het is inderdaad een beetje moeilijk. Maar om dit nu uit te leggen, terwijl het plan nog niet helemaal rond is, heeft niet zo veel zin. Ik wil de zaak liever eerst compleet hebben. Daar komen wij heus wel aan toe. Ik kan wel zeggen dat het plan niet ten koste zal gaan van allerlei nuttige en nodige zaken.

Nu wij het toch over klasjes hebben, wil ik de heer Rosenmöller uitnodigen voor het klasje van degene die in Nederland de Nobelprijs voor economie heeft gekregen. Dat is prof. Tinbergen. Dat is geen oude man, maar dat is onze allerberoemdste econoom, die de heer Rosenmöller heel goed college kan geven. Ik denk dat de heer Rosenmöller hem zeer graag zal willen accepteren. Van de heer Tinbergen heb ik geleerd dat je voor één doel, één instrument moet gebruiken en niet alles door elkaar moet halen.

□

Staatssecretaris **Van Rooy** : Voorzitter! Ik doe nog een keer een poging om mevrouw Rempt te overtuigen dat wij, als wij het over de import uit Oost-Europa hebben, ons goed moeten houden aan de spelregels die zowel zijn neergelegd in de GATT als in de Europa-akkoorden. Wij kunnen tegen import uit Oost-Europa die niet conform de spelregels plaatsvindt, alleen maatregelen nemen op basis van anti-dumping dan wel vrijwarings-maatregelen in het kader van de Europa-akkoorden. Er moet dan wel aan een aantal voorwaarden voldaan zijn. Dat is de basis waarop wij moeten blijven werken in de richting van Oost-Europa. Als wij daarvan afglijden, komen wij in een gevaarlijk circuit terecht. Vrijhandel moet zich vooral bewijzen in tijden dat het economisch moeilijk gaat. Als de economie groeit en als de handel het goed doet, is het gemakkelijk om ervoor te zijn, maar nu is het een testcase.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Dat is natuurlijk gemakkelijk. U maakt ons het verwijt dat nu het economisch niet zo goed gaat, wij met dit soort ideeën komen. Dat is de bedoeling niet. Ik durf te stellen dat zelfs als het economisch vrij redelijk zou gaan in Nederland, wij nog zouden verzuipen in deze zaken. Dat is vorig jaar ook gebeurd, toen de economie zich nog niet zo dramatisch ontwikkelde als nu het geval is. Dat is dus een flauwe opmerking.

Staatssecretaris **Van Rooy** : Vindt mevrouw Rempt dan dat wij niet in lijn met de Europa-akkoorden en niet in lijn met de GATT toch maatregelen moeten nemen? Moeten wij daar dus van afwijken?

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Ik zit niet zo diep in deze materie. Ik laat het verder aan de staatssecretaris over om dat te beoordelen. Zij moet maar eens proberen of zij dit kan voorkomen. Het gaat dan om de industrieën die echt hun best doen en die niet tegen Oost-Europa willen zeggen: gij zult niet importeren. Zij moet nagaan of de industrieën gelijk hebben met hun stelling dat er gedumpt wordt. Als dat het geval is, moet zij maatregelen nemen.

Staatssecretaris **Van Rooy** : Daar hebben wij spelregels voor en die zullen ook worden toegepast.

Voorzitter! De heer Tommel heeft nogmaals zijn zorg over Helmond uitgesproken. Ik wijs erop dat het in Brussel al een hele klus is geweest om ten aanzien van Zuid-Limburg en Twente instemming te krijgen – ik verwacht die althans – om daar met de majeure IPR door te gaan. Ik denk dat een soortgelijk pleidooi voor Helmond geen kans van slagen heeft. Ik wijs er tegelijk op dat dit niet betekent dat Helmond verder niet meer de aandacht heeft. Het nieuwe instrument in het kader van het regionaal beleid, het bedrijfsomgevingsbeleid, zal voor het stedelijk knooppunt Eindhoven ook uitstraling hebben naar Helmond. Een van de criteria voor de verdeling van de middelen is de vraag, in hoeverre de projecten aan de bredere regio ten goede komen. Dat geldt ook voor Eindhoven. Hetzelfde gold voor de besteding van de extra aardgasbaten in het kader van de decentralisatie-impuls, die met name ook was gericht op de stedelijke knooppunten. In die zin telt Helmond wel degelijk nu en in de toekomst mee in het regionaal beleid.

De IPR in relatie tot eventuele plannen over fiscale zones. Het is goed om zo'n brede ondersteuning te krijgen voor het handhaven van de IPR en dat erop gewezen wordt dat zij niet ten koste mag gaan van een eventuele fiscale variant. Veel, misschien vooraanstaande, fiscalisten hebben wellicht het idee dat Brussel ruimte laat voor allerlei fiscale stimulansen op regionaal gebied. Mijn indruk is dat Brussel dat buitengewoon kritisch bekijkt. Het signaal dat wij vandaag van de Europese Commissie hebben gehad, is dat – het gaat in de stukken nog maar om een eventueel experiment – dit blijkbaar voor de Europese Commissie al voldoende reden is om informatie op te vragen om een en ander te toetsen aan de artikelen 92 en 93. Dat lijkt mij voldoende te zeggen over de instelling van de Commissie ter zake. Natuurlijk heeft de Commissie in andere landen af en toe fiscale zones toegestaan, maar dat gebeurde dan wel altijd op basis van een reeks van condities. In België bijvoorbeeld op basis van de conditie dat er in dat gebied geen stimulans à la IPR meer gegeven kon worden. Je kunt de vraag stellen wat het nut er dan nog van is geweest, behalve dat dit tot enige verplaatsingen van bedrijven aanleiding heeft gegeven. Regionaal mag je een gebied als het noorden maximaal 20% netto steun verlenen. Dat is waar de Europese Commissie aan toetst. In andere gebieden in Europa, waar het de doelstelling-1-gebieden betreft, kan het hoger liggen, hetgeen ook een andere situatie betreft. Het gaat hier echter om een doelstelling-2-gebied en zolang dat het geval is, blijft er natuurlijk toch een beperking ten aanzien van de steun die mogelijk is. Ik hoop dat dit een heel belangrijk referentiekader zal blijven als straks de fiscale innovatienota aan de orde is en dit punt opnieuw ter sprake zal komen.

De (algemene) beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik stel voor, af te zien van artikelsgewijze behandeling. Ik stel tevens voor, op een nader te bepalen moment, zoals is afgesproken, te stemmen over de begroting van Economische Zaken. Hetzelfde geldt voor stuk 22800-F ter zake van de Investeringsrekening voor 1993.

Overeenkomstig de voorstellen van de voorzitter wordt besloten.

De wetsvoorstellen 22755 en 22765 worden zonder stemming aangenomen.

De vergadering wordt van 21.23 uur tot 21.30 uur geschorst.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- **het voorstel van Rijkswet tot Goedkeuring van het op 7 februari 1992 te Maastricht tot stand gekomen Verdrag betreffende de Europese Unie met Protocollen, een overeenkomst betreffende de sociale politiek tussen de Lidstaten van de EG, met uitzondering van het Verenigd Koninkrijk, en verklaringen (22647, R1437)** .

(Zie vergadering van 4 november 1992.)

De algemene beraadslaging wordt hervat.

De **voorzitter**: Ik heb begrepen dat de woordvoerders vandaag uitvoerig beraad hebben gehad en dat dit heeft geleid tot enige zelfbeperking in de spreektijden. Mij zijn de volgende maximumspreektijden gemeld: CDA, PvdA en VVD elk 20 minuten, D66 en Groen Links elk 15 minuten en de andere fracties elk 12 minuten. Het lijkt mij goed, deze beperking in acht te nemen.

□

De heer **Weisglas** (VVD): Voorzitter! Gisteren zat een groep kamerleden en medewerkers van kamerleden in de dinerpauze naar de televisie te kijken en wel naar een kamerdebat over Maastricht. Er werd gelachen, er werd gejuicht, op het televiescherm en daarvoor. Ik dacht: Den Haag Vandaag maakt het goed en zendt alsnog de hele toespraak van René van der Linden uit. Maar het bleek het Britse lagerhuis te zijn. Wat een symboliek.

Waarom was het hier zoveel minder spannend? In de eerste plaats hoefde de minister-president niet zijn politieke lot aan Maastricht te verbinden, zoals dat het geval was met zijn Britse collega. Zijn loyalisten, die van minister-president Lubbers, zijn er al lang niet meer. CDA en PvdA zeiden al "ja" tegen Maastricht toen zij nog niet eens konden weten wat er in het verdrag stond.

In de tweede plaats was het hier minder spannend, omdat wij lang en gedetailleerd, maar ook zorgvuldig en verantwoord hebben gesproken. Dat geldt ook voor de regering. Maar zou dat niet anders kunnen? Zou het plenaire debat hier over een dergelijk verdrag niet beperkt kunnen blijven tot de politieke hoofdpunten, wellicht na een mondelinge voorbereiding elders? Dat zou het misschien ook gemakkelijker maken om te organiseren dat meer kamerleden in staat zijn tijdens zo'n debat in de zaal te zitten.

De **voorzitter**: De commissie had alle vrijheid om zoiets te organiseren volgens het huidige Reglement van orde, maar dat terzijde.

De heer **Weisglas** (VVD): Ik stel dan ook de vraag, waarom wij – ik zeg "wij"; ik beschuldig niemand – zelfs van die vrijheid geen gebruik hebben gemaakt. Of zat de voorzitter van de vaste Commissie voor EG-zaken soms drie dagen lang in de oude zaal?

De heer **Van der Linden** (CDA): Moet ik daaruit afleiden dat de heer Weisglas zich in eerste termijn niet heeft beperkt tot de hoofdpunten? Dat stond hem toch vrij?

De heer **Weisglas** (VVD): Weet u wat ik nu zo jammer en ook een beetje jammerlijk vind? Als ik hier spreek over "wij" en niemand beschuldig, als ik het heb over "het parlement" en dus ook over de fractie van de VVD, spreekt de heer Van der Linden, Pavlov als hij is, weer in de sfeer van "u" en "ik" en "jullie" en "jij". Ik heb het over ons allemaal. Laten wij doorgaan over het Verdrag van Maastricht.

Voorzitter! De Deense voorstellen gaan ver. Zeker nu drie Britse conservatieven hun Europese partijgenoot Lubbers een verjaardagscadeautje hebben gegeven, is het een noodzaak om Denemarken binnen boord te houden. Zoals wij weten, kan het verdrag anders gewoon niet in werking treden. De regering moet dus constructief reageren op de Deense opstelling. Een botte afwijzing nog voor de gesprekken met de Deense regering zijn begonnen, zoals de heer Delors en de heer Van der Linden deden, is niet op z'n plaats. Wat weet de regering overigens mede te delen over recente berichten dat de Britse ratificatieprocedure nu toch weer zal worden uitgesteld tot na het Deense referendum dat in mei zal plaatsvinden? Deze berichten hebben wij vanavond gehoord. Als dat zo is, heb ik toch goed gewed door op staatssecretaris Dankert te gokken wat betreft de voorspelling van het moment van ratificeren door alle twaalf lidstaten, waarover de premier zo optimistisch was.

Minister Van den Broek en staatssecretaris Dankert steunden expliciet de opmerking van de minister-president dat een federaal Europa voor de regering niet meer het enige doel is en dat de structuur van Europa nog alle kanten op kan. Ik citeer de minister-president bij de algemene beschouwingen. Dat is nieuw voor de regering, maar het is realistisch. De verenigde staten van Europa zijn letterlijk en figuurlijk een droom. Bepaalde taken moeten zeker op federale wijze worden behartigd, maar andere belangrijke zaken zeker niet. De VVD zegt dit overigens al veel langer. Het is belangwekkend dat dit nu ook de uitleg van het Verdrag van Maastricht van de Nederlandse regering is. Wellicht zal commissaris Bangemann ook eens volgen.

De regering heeft ook onze opvatting overgenomen dat Europa zich tot kerntaken moet beperken en is het eens met onze criteria daarvoor. De inzet van de regering om het begrip "subsidiariteit" te verhelderen en te concretiseren, opdat bij alle Europese regelgeving, ook met terugwerkende kracht, een subsidiariteitstoets mogelijk is, is positief. Maar dat had natuurlijk moeten gebeuren, voordat het verdrag werd ondertekend. Daarom moet de concretisering voor de inwerkingtreding van het verdrag ingevuld zijn. Daartoe dien ik de volgende motie in.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende, dat het Verdrag van Maastricht het "subsidiariteitsbeginsel" introduceert en stelt dat in de Europese Unie "besluiten zo dicht mogelijk bij de burger worden genomen";

van oordeel, dat dit beginsel en deze doelstelling in het verdrag onvoldoende concreet en praktisch zijn uitgewerkt;

van mening, dat de EG zich moet beperken tot haar kerntaken;

verzoekt de regering te stimuleren dat in de EG het begrip "subsidiariteit" nog vóór de inwerkingtreding van het Verdrag van Maastricht nader wordt geconcretiseerd;

verzoekt de regering te bewerkstelligen dat op grond van het bovenstaande bij ieder geval van EG-besluitvorming tevoren een subsidiariteitstoets plaatsvindt en deze toets aan de Kamer te overleggen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door het lid Weisglas. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 35 (22647, R1437).

De heer **Weisglas** (VVD): Voorzitter! Zelfs wanneer bepalingen op het terrein van EMU en centrale bank buiten beschouwing blijven, neemt het aantal gevallen van besluitvorming bij meerderheid, waarbij het Europees Parlement hooguit een adviserende bevoegdheid heeft, nog toe, met twee, om precies te zijn. Nationale parlementen hebben daarbij het nakijken. Het gebrek aan democratie is dan dus totaal. Het is zeer te betreuren dat de regering erin berust dat deze situatie pas na 1996 kan worden verbeterd. Dat zou moeten gebeuren voor de Europese verkiezingen in 1994. De regering moet zich daarvoor inspannen. Collega Jurgens zal daartoe zo dadelijk, mede namens mij, een motie indienen.

Wat is D66 toch een wereldvreemde partij.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Dat zijn er wel meer hoor.

De heer **Weisglas** (VVD): De heer Eisma stelt voor dat de Nederlandse regering in beginsel alle voorstellen om op het gebied van het buitenlands beleid tot meerderheidsbesluitvorming te komen, niet moet blokkeren. Dat is een blanco cheque vooraf. Gelukkig hebben wij minister Van den Broek om dit soort ideeën nog veel diplomatieker dan ik zou kunnen, vakkundig de grond in te boren.

Bij de uitvoering en invulling van het Verdrag van Maastricht moet de Nederlandse Tweede Kamer maximaal betrokken zijn en zeggenschap hebben. Een stem voor Maastricht nu kan geen stem zijn voor al het ongewisse dat nog uit het verdrag kan voortkomen. Daarom zijn wij blij met de amendementen die erop gericht zijn om dat te voorkomen. Het amendement van de heer Van der Linden inzake noodzakelijke instemming van de Staten-Generaal voordat besluitvorming plaatsvindt op het gebied van justitie en binnenlandse zaken hebben wij graag medeondertekend. Het amendement van mevrouw Brouwer inzake het visumbeleid zullen wij graag steunen. Hetzelfde geldt voor het amendement van de heer Melkert inzake de instemming door het Nederlandse parlement ten aanzien van de derde fase van de EMU. De heer De Korte zal daar nader op ingaan. Ook de amendementen van de heer Van Dis ter zake vinden wij zeer sympathiek. Dat vinden wij ook van de heer Van Dis zelf, maar dat terzijde.

De heer **Van Dis** (SGP): Ik neem aan dat uw sympathie voor die amendementen niet op uw laatste argument gegrond is.

De heer **Weisglas** (VVD): Niet alleen, voorzitter.

Ook na dit debat blijft het Verdrag van Maastricht onhelder als het was. Ook met dit debat is de democratie in Europa er niet beter op geworden. Door dit debat is het begrip "subsidiariteit" nog niet voldoende duidelijk en bruikbaar geworden. Winst is dat de discussie over en de visie op het Europa van de toekomst in de afgelopen periode bescheidener en realistischer zijn geworden, ook bij de Nederlandse regering. Geen dromen meer, maar beide Europese benen op de Nederlandse grond.

Terwijl de VVD eerst bijna allerwegen om haar kritische houding ten aanzien van Europa werd verguisd, wordt de VVD nu bijna allerwegen nagevolgd.

Voorzitter! Alles afwegende, met aan de positieve kant de meer realistische en bescheiden kijk op Europa, de wens van de meerderheid van deze Kamer om in 1994 de bevoegdheden van het Europees Parlement te vergroten, de wens van vrijwel de gehele Kamer dat het Nederlandse parlement maximale zeggenschap vooraf krijgt bij toekomstige Europese besluitvorming en het grote belang dat wij hechten aan de EMU, zeker nu het parlement nog zal moeten instemmen met overgang naar de derde fase, dit alles afwegende zijn dat voor de fractie van de VVD per saldo redenen genoeg om voor het Verdrag van Maastricht te stemmen.

De heer **Melkert** (PvdA): Het hoge woord is eruit. Het heeft vreselijk lang geduurd. De heer Weisglas zei zoëven dat wij het al wisten toen wij het verdrag nog niet konden kennen. Dat was niet het geval, want wij hebben het verdrag als Kamer heel snel gekregen en op basis daarvan ons oordeel gegeven. Ik wil de heer Weisglas twee vragen stellen.

De heer Weisglas geeft aan wat de VVD wil ondersteunen en medeondertekenen. De VVD maakt zich dus afhankelijk van de initiatieven van andere partijen om het alibi te vinden om nu voor het Verdrag van Maastricht te zijn.

De heer **Weisglas** (VVD): Dat is brutaal. Kunt u zich herinneren wat er tijdens de algemene beschouwingen is gebeurd? Kunt u zich herinneren wie er tijdens de algemene beschouwingen is begonnen met de discussie over de wenselijkheid om, in navolging van het Duitse parlement, te komen tot een speciale positie voor het Nederlandse parlement wat de inwerkingtreding betreft van de derde fase?

De heer **Melkert** (PvdA): Dat zou mijn tweede vraag zijn.

De heer **Weisglas** (VVD): Dat was de heer Bolkestein, de fractievoorzitter van de VVD.

De heer **Melkert** (PvdA): Daar zult u niet uitkomen. Kennelijk hebt u een amendement van onze kant nodig. Ik vraag mij af wat uw steun daaraan eigenlijk betekent. Mijn eerste vraag zou u moeten beantwoorden. Dat u aankondigt een heleboel initiatieven van andere partijen te willen ondersteunen en daarin de grond te vinden om "ja" te zeggen tegen het Verdrag van Maastricht begrijp ik niet.

De heer **Weisglas** (VVD): Een grond.

De heer **Melkert** (PvdA): Welke andere grond hebt u dan?

De heer **Weisglas** (VVD): Die heb ik genoemd. Ik heb gewezen op de meer realistische en bescheiden kijk op Europa, van de regering, van de premier. Bij de algemene beschouwingen stond de heer Schutte op de plaats waar de heer Melkert nu staat en stond de premier bijna op de plaats waar hij nu zit. Het antwoord van de premier was: geen federaal Europa meer. Verder heb ik gesproken over de wens van een meerderheid van de Kamer om in 1994 de bevoegdheden van het Europees Parlement te vergroten. Uw collega Jurgens zal een mede door mij ondertekende motie hieromtrent indienen. Ik heb dit vanmiddag met hem afgesproken. Ik doe dat graag. Wij doen het dus samen.

De heer **Melkert** (PvdA): Dat is toch niet nieuw? Er zijn talloze moties in het verleden ingediend waarin dit ook werd bepleit. Daar was de VVD ook voor. Waarom had de VVD dan toch aarzelingen?

De heer **Weisglas** (VVD): Ik wil u eerst antwoorden. Het derde punt is het zeer grote belang dat wij hechten aan de EMU. Dat hebben wij altijd gezegd. Het vierde punt is dat het de winst van dit debat is dat uit alle hoeken van de Kamer inderdaad initiatieven komen om de zeggenschap van ons parlement te vergroten. En incasseert u eens, mijnheer Melkert, zo galant een compliment als collega van Dis dat deed. Ik schaam mij er niet voor dat mevrouw Brouwer met een initiatief over de visumplicht is gekomen dat wij ook hadden kunnen nemen. Ik steun het graag. Waarom niet? Wij zijn hier met zijn allen bezig om de positie van Nederland in het Verdrag van Maastricht en in Europa te verbeteren. Staat u toch niet zo te muggeziften!

De heer **Melkert** (PvdA): Ik kom toe aan mijn tweede vraag. Die vraag gaat over de EMU en de steun die de heer Weisglas aankondigt voor het amendement dat hier voorlag. Dat amendement ligt nu overigens in een gewijzigde versie voor.

De heer **Weisglas** (VVD): Het gewijzigde amendement heb ik nog niet gezien en dat maakt mijn steun voorwaardelijk.

De heer **Melkert** (PvdA): Ik raad u ook aan eens goed naar dat gewijzigde amendement te kijken. Ik vrees namelijk dat u verkeerd zit als u dit amendement steunt, omdat u denkt dan nader te kunnen besluiten of wij naar een derde fase gaan en zo wilt proberen op dit cruciale punt van het Verdrag van Maastricht af te komen. De crux van het gewijzigde amendement is nu juist dat het de criteria zijn...

De heer **Weisglas** (VVD): Voorzitter! Ik wil een vraag over de orde stellen. Is het gewijzigde amendement al rondgedeeld?

De **voorzitter**: Nee, het gewijzigde amendement is ingediend en wordt nu vermenigvuldigd.

De heer **Weisglas** (VVD): Voorzitter! Ik vraag u de discussie over het gewijzigde amendement op te schorten, want ik heb het amendement niet kunnen lezen.

De heer **Melkert** (PvdA): Ik wil voor het gemak de heer Weisglas even naar de discussie van gisteren verwijzen.

De **voorzitter**: De heer Weisglas kan straks reageren op het gewijzigde amendement. De heer Melkert mag zijn vraag afmaken.

De heer **Melkert** (PvdA): In de discussie van gisteren hebben wij kunnen constateren dat de vraag zich aandient wat straks de grond voor de nadere beoordeling door het parlement van de overgang naar de derde fase kan zijn. Wij hebben klip en klaar duidelijk gemaakt dat die grond uitsluitend kan liggen in de verdragscriteria. U zegt nu dat het gaat om de overgang naar de derde fase, alsof daar talloze criteria voor gebruikt zouden kunnen worden. Mijn vraag is of uw steun voor het idee om de Kamer zich daar nader over te laten uitspreken, uitsluitend betrekking heeft op de verdragscriteria en dus op het Verdrag van Maastricht, dat dus kennelijk goed is. Of heeft die op veel meer betrekking en bent u nog steeds de "Deen" in ons parlement?

De heer **Weisglas** (VVD): Dat vind ik een compliment, maar het antwoord is toch "nee". Op dit moment vertegenwoordig ik, samen met mijn 21 collega's, de VVD in dit parlement. Ik weet niet meer wat er in uw gewijzigde amendement staat...

De heer **Melkert** (PvdA): Dat doet er niet toe! Nee, het gaat om de discussie die wij gisteren over de verdragscriteria hebben gehad.

De heer **Weisglas** (VVD): Wij vinden dat bij die overgang naar de derde fase van de EMU – afhankelijk van de situatie is dat in 1996 of 1998 – instemming nodig is van het Nederlandse parlement. Zo heeft ook u het in uw oorspronkelijke amendement geschreven, maar ik weet niet wat u nu heeft overgeschreven uit de briefwisseling tussen de minister-president en de voorzitter. Die briefwisseling heeft inmiddels in de krant gestaan en dus mag ik ernaar verwijzen, ervan uitgaande dat de krant het goed heeft geciteerd. Er moet dus besluitvorming plaatsvinden in het Nederlandse parlement.

De heer **Melkert** (PvdA): Een opting-out-mogelijkheid wordt dus door u open gehouden? Dat is dus de positie van de VVD?

De heer **Weisglas** (VVD): De heer Melkert wil mij nu laten zeggen dat het een opting-out-mogelijkheid is, zodat hij weer kan zeggen dat het geen opting-out-mogelijkheid is. Het moet er in de praktijk om gaan dat dit parlement daar zeggenschap over heeft, net als het Duitse parlement. U kunt zich toch niet voorstellen dat wanneer het Duitse en ook het

Nederlandse parlement in zo'n situatie "nee" zeggen tegen hun regering, dat die regering dit negeert? Zo zit de wereld niet in elkaar.

De heer **Melkert** (PvdA): Ik vind het buitengewoon spijtig dat de heer Weisglas niet wil ingaan op de vraag of nu uitsluitend de gronden die in het verdrag zijn aangegeven, relevant zijn voor een nadere beoordeling of dat hij of de VVD zich de vrijheid voorbehoudt om straks nader te besluiten en zich dus bekent tot de liefhebbers van de uitstapclausule in Europa. Dat is een cruciale vraag. Hij moet zich niet als een mol onder de grond verstoppen en daar in 1996 weer uitkomen. Hij moet nu zeggen waar het op staat. Dat zou eerlijk zijn en dan weten wij wat de uitspraak over de steun van de VVD voor het Verdrag van Maastricht waard is.

De heer **Weisglas** (VVD): Die uitspraak betekent dat de VVD met u – dat stond in het amendement zoals het althans gisteren was – vindt, dat er instemming van het Nederlandse parlement nodig is, voordat wij overgaan naar de derde fase. Natuurlijk gaan wij niet beoordelen, op dat moment, op grond van het feit of het buiten regent of sneeuwt. Wij gaan beoordelen op grond van datgene wat er in het verdrag staat.

De heer **Melkert** (PvdA): Waarom kon u dat gisteren niet meteen zeggen?

De heer **Weisglas** (VVD): Alleen, het Nederlandse parlement, zoals het Duitse parlement, heeft daar een eigen vrijheid in. Wij hebben het laatste woord, ook op dat punt, zo heeft de minister van Financiën gisteren ook gezegd.

De heer **Melkert** (PvdA): Nee, voorzitter. De heer Weisglas heeft dan de vrijheid binnen het kader dat door het verdrag wordt bepaald en die de regering die trouwens ook heeft. Dat is toch een cruciaal verschil? Dat hoef ik de heer Weisglas toch niet duidelijk te maken? Daar ligt uiteindelijk ook de politieke crux van het probleem dat wij nu met elkaar besproken hebben. Ik begrijp daarom nog steeds niet, waarom, na de vrijheid die de VVD zich gisteren nog heeft aangemeten, nu de VVD tot de conclusie komt dat zij het Verdrag van Maastricht steunt.

De heer **Weisglas** (VVD): Voorzitter! Ik heb gezegd wat ik erover kan zeggen en ik blijf erbij – maar dat is ook aan u, voorzitter – dat het zinvoller is om hierover te praten, wanneer wij weten wat de inhoud van het amendement is, zoals het kennelijk gewijzigd is.

De **voorzitter**: Dat lijkt mij niet, maar dat zal straks wel blijken, niet in de laatste plaats omdat de heer Melkert een punt heeft aangesneden dat gisteren en trouwens ook al eerder in debat is geweest. Ik moet aannemen dat het amendement, dat ik overigens nog niet ken, meer de formulering betreft dan het kernpunt. Maar mocht u straks behoefte hebben om daarop terug te komen, dan krijgt u daar uiteraard de gelegenheid toe.

De heer **Weisglas** (VVD): Voorzitter! Wat dit erop terugkomen betreft, merk ik op dat dit ook zou kunnen in het deel van onze termijn dat aan de heer De Korte toekomt, die het onderwerp behandeld heeft in eerste termijn.

De **voorzitter**: Dat lijkt mij ook uitstekend.

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter! Ik weet niet of de heer Weisglas al zijn argumenten al gegeven heeft om uiteindelijk toch voor het Verdrag van Maastricht te stemmen, hetgeen wij gisteren als verwachting uitgesproken hadden. In ieder geval is onder de argumenten die hij tot op heden gegeven heeft, niet één argument dat niet eerder bekend was, ook van de zijde van de andere fracties in deze Kamer. Ik zou hem willen vragen naar dat nieuwe element, waardoor hij doorslaggevend het stemgedrag van de VVD laat bepalen.

De heer **Weisglas** (VVD): Nieuw, voorzitter? Nu, ik ga niet voor de derde keer het rijtje langs lopen, dus ik zeg het in steekwoorden. Nieuw is...

De heer **Van der Linden** (CDA): In dat rijtje was niets nieuws te bekennen.

De heer **Weisglas** (VVD): Nieuw is dat de minister-president twee, drie weken geleden in de Tweede Kamer klip en klaar heeft gezegd dat een federaal Europa niet meer de enige doelstelling is voor de Nederlandse regering. Dat is nieuw. Nieuw is datgene wat er is gebeurd in dit debat de afgelopen week, namelijk dat de Tweede Kamer bepaalde wensen heeft èn op het gebied van datgene wat nationale parlementen moeten doen in het kader van de uitwerking van Maastricht, èn ten aanzien van datgene wat er moet gebeuren ter versterking van de bevoegdheden van het Europees Parlement, in 1994. Ik hoop dat u overigens de motie die de heer Jurgens en ik daarover hebben opgesteld en die de heer Jurgens straks zal indienen, ook steunt, want dat is iets wat u eerder in ander verband gezegd heeft. Dat is allemaal nieuw.

De heer **Van der Linden** (CDA): U verwijst zelf naar iets wat de minister-president twee, drie weken geleden gezegd heeft. Het betreft iets waar de regering gisteren van gezegd heeft dat onder de huidige omstandigheden er de noodzaak is om verdergaande communautaire activiteit te ontwikkelen, in de richting van een federaal model. Dat is door de regering uitgesproken hier. Ten aanzien van de betrokkenheid van de Kamer is niets nieuws vermeld. Wij hebben dat in de schriftelijke voorbereiding gedaan; wij hebben dat als Kamer gedaan, toen wij naar Lissabon gingen, op de bijeenkomst van EG-commissies, en wij hebben dat ook hier, in dit parlement, in de eerste termijn gedaan. Dus toen had u dat stemgedrag al kunnen bepalen.

De heer **Weisglas** (VVD): Weet u wat nu echt nieuw is? Dat is dat de wereld verandert, gewoon onder uw vingers, terwijl uw vingers onbeweeglijk blijven en ik zal u zeggen waar: in een land als Denemarken, waar zo'n 51% van de burgers bedenkingen heeft; in een land als Frankrijk, waar 49% van de burgers bedenkingen heeft; in een land als Nederland, waar je in de publieke discussie steeds meer van die bedenkingen tegenkomt. En het antwoord daarop van de regeringen, ook van de Nederlandse regering, is

nieuw en in onze ogen positief, en sluit aan bij datgene wat de VVD de laatste anderhalf jaar stelselmatig, bij monde van fractievoorzitter Bolkestein, van mijzelf en van vele anderen, naar voren heeft gebracht. Dat is nieuw.

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter! Ik heb in dat antwoord niets nieuws, behalve het woord openbaarheid, kunnen bespeuren ten opzichte van de schriftelijke gedachtenwisseling die wij voorheen hebben gehad.

De **voorzitter**: Ik sta mevrouw Brouwer alleen een interruptie toe, als zij een nieuw element kan toevoegen.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Dat lijkt mij wel.

De **voorzitter**: Een korte vraag.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Dat zal ik proberen. Deze discussie is voor de VVD een heel zwaarwegende discussie geweest. Dat heb ik tenminste gemerkt.

De heer **Weisglas** (VVD): Zeker.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Het democratisch gat blijft bestaan. Daar had de heer Weisglas een groot bezwaar tegen. Hij moet het met mij eens zijn dat de amendementen die hij steunt, het democratisch gat onvoldoende zullen opvullen. Zij betreffen alleen de benadrukking van de positie van het nationale parlement. Mijn vraag is dan ook: hoe kan het dat de VVD toch akkoord gaat met het verdrag en tegelijkertijd geen perspectief ziet of aangeeft om dat democratisch gat op te vullen? Welke afweging heeft de heer Weisglas gemaakt als het gaat om de democratie?

De heer **Weisglas** (VVD): Ik houd mij aanbevolen voor uw voorstellen om het te verbeteren, maar wij doen op twee fronten het in mijn ogen maximaal haalbare. Het eerste punt betreft het nationale parlement, waarvoor ik overigens een motie had voorbereid. Nu blijkt echter dat mevrouw Brouwer en anderen via amendementen die ik goed vind, een weg zoeken om de positie van het nationale parlement te verbeteren. Het eerste punt betreft dus het verbeteren van de positie van het nationale parlement door het maximale zeggenschap te geven ten aanzien van iedere Europese besluitvorming, zeker daar waar geen enkel ander parlement daar het laatste woord over heeft. Het tweede punt betreft het naar voren halen, het vervroegen van de verbetering van de positie van het Europees Parlement. Als het aan mij lag en als mevrouw Brouwer en ik in Europa de meerderheid hadden, zouden wij op dit punt iets kunnen bereiken. Helaas is dat niet zo. Daarom moet je in je afweging uiteindelijk de beste weg kiezen. Ik vind op dit moment geen betere. In alle openheid zeg ik dat ik ook niet zou weten wat er op het punt van de democratisering beter zou worden indien de fractie van de VVD in de Tweede Kamer der Staten-Generaal in Den Haag tegen het verdrag zou stemmen. Die afweging moet je uiteindelijk ook maken. Wat is het nuttig effect van een tegenstem, juist op een zo belangrijk punt als democratisering? Dan blijven wij er liever bij om daar samen met mevrouw Brouwer aan te werken.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Een tegenstem is er niet alleen om een bepaald effect te bereiken, maar dient ook om een bepaalde afweging tot uitdrukking te brengen.

De heer **Weisglas** (VVD): Zeker.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Dat is op zichzelf in een democratie al heel belangrijk. Daarom ben ik er ook zo benieuwd naar – en dat is mijn laatste vraag – of ik, als het zo'n zwaarwegende discussie is geweest, ervan mag uitgaan dat er binnen de VVD-fractie verschillend wordt gedacht over de afweging.

De heer **Weisglas** (VVD): Nee. Wij hebben in de fractie een groot aantal discussies gehad. Het is nog steeds niet de gewoonte om voor deze microfoon verslag te doen van fractievergaderingen. Dat zou misschien aardig zijn, maar het is niet de gewoonte en dat ga ik niet doen. Uiteindelijk hebben wij als fractie een afweging gemaakt, die ik naar voren heb gebracht en heb samengevat. Die afweging wordt gesteund door de 22 leden van de VVD-fractie. In de discussies naar die afweging toe hebben wij natuurlijk verschillende invalshoeken gehad. Dat zal in de fractie van mevrouw Brouwer ook het geval zijn geweest. Het aardige van haar partij en de mijne is dat wij geen kiesvee zijn zoals de partij van de heer Van der Linden.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Dat zijn uw woorden, niet de mijne. Ik heb nog een opmerking over die afweging. De partij van de heer Weisglas heeft de discussie over het democratisch gat, over de afstand tussen Europa en de burger, zwaar aangezet. Dat staat ook in het artikel van de heer Bolkestein. Ik vind het een goede discussie, maar ik vind het niet erg geloofwaardig als de heer Weisglas zegt dat zijn fractie, alles afwegend, tot de conclusie is gekomen dat zij het verdrag zal steunen, hoewel er niets wezenlijks is verbeterd. Ik had het nieuw gevonden als de leden van de VVD-fractie, worstelend en al, tot een verschillende afweging waren gekomen en verschillend zouden stemmen. Dat had ik mij kunnen voorstellen.

De heer **Weisglas** (VVD): Nou, ik voel mij er toch wel prettig bij dat wij gewoon met z'n tweeëntwintigen voor gaan stemmen.

De heer **Eisma** (D66): De argumentatie van de heer Weisglas om voor te stemmen, verbaast mij een beetje. Een van zijn argumenten is dat de VVD-fractie erbij moet blijven en dat het jammer zou zijn als zij verder vanaf de zijlijn mee moet praten. Dat argument had de heer Weisglas ook eerder kunnen bedenken. Dat had hij ook een halfjaar geleden kunnen bedenken, toen hij zogenaamd omging door bezwaren tegen Europa te opperen.

De heer **Weisglas** (VVD): Er is geen sprake van datgene wat wij een halfjaar geleden hadden kunnen bedenken. Wij moeten vanavond ons eindoordeel geven en volgende week stemmen.

De heer **Eisma** (D66): Ik herhaal mijn vraag, want de heer Weisglas snapt mijn vraag niet helemaal. Een van de argumenten die de heer Weisglas namens de VVD-fractie

noemt, is dat hij voorstemt, omdat hij er graag bij wil blijven. Hij wil niet als tegenstemmer aan de zijlijn worden geplaatst. Dat argument speelt vanavond niet voor het eerst. Waarom heeft de heer Weisglas dit argument een halfjaar geleden niet net zo zwaar laten wegen als vanavond?

De heer **Weisglas** (VVD): Omdat dat argument, dat ik overigens terloops noemde in een antwoord aan mevrouw Brouwer, onderdeel van een totale afweging is. Als het het enige argument zou zijn, had de heer Eisma gelijk. Dan zouden wij net als D66 en het CDA en in iets mindere mate de PvdA meteen op 8 december vorig jaar hebben kunnen zeggen: wij zijn voor Maastricht, want wij willen erbij blijven, wat er ook gebeurt. Het argument is onderdeel van de afweging. In die totale afweging zijn wij tot een eindconclusie gekomen.

Er zijn per saldo redenen genoeg om voor het Verdrag van Maastricht te stemmen. Het verdrag verdient geen schoonheidsprijs, evenmin als de manier waarop het tot stand is gekomen. Het komt echter voldoende tegemoet, zeker in het licht van dit debat, aan het grote belang dat de VVD, als liberale partij, hecht aan een verenigd Europa. Een verenigd Europa, politiek, economisch, op justitiegebied, op het gebied van het milieu, op het gebied van de rechten van de mens. Een verenigd Europa dat bescheiden is, dat zich tot kerntaken beperkt, dat democratisch is en dat openstaat voor andere democratische Europese landen. Een verenigd Europa waarin Nederlandse liberalen zich liberaal, Nederlander en Europeaan kunnen voelen.

□

De heer **De Korte** (VVD): Voorzitter! Ik dank de bewindslieden voor hun nauwgezette beantwoording. Ik dank met name de minister van Financiën voor de uitvoerige wijze waarop hij bij onze punten heeft willen stilstaan.

Door alle afgevaardigden en de minister is nadrukkelijk gewezen op de les van de valutacrisis. Eigenlijk is iedereen wel tot de conclusie gekomen dat de wisselkoers geen statussymbool dient te zijn. Als het EMU-verdrag ingaat, is het enige dat wij niet meer hebben een interne wisselkoers. Die discussie is dan over. De aansporing van de valutacrisis is: convergeren en uiteindelijk tot een EMU overgaan. Italië en het Verenigd Koninkrijk hebben de statussymboliek te lang vastgehouden. Daardoor hebben zij hun eigen zwakten te lang onderschat. Het heeft ons 100 mln. gekost, zo is gebleken. Althans, het is waarschijnlijk afgeboekt op de waarderings- en goudreserveringen.

Een principieel punt blijft de spanningshaard tussen enerzijds centraal monetair beleid en anderzijds decentraal begrotingsbeleid. Dat heeft de minister van Financiën ook erkend. Het zit ook in de voorgeschiedenis. Multilateraal toezicht kan er niet toe leiden dat de Raad ingrijpt in de problematiek van het decentrale begrotingsbeleid. Het probleem is alleen op te lossen via convergentie en meer snelheden. Daar zal het aanvankelijk wel toe leiden. Wij zijn het met de minister eens als hij zegt dat dit kan, zolang de weg van meer snelheden binnen het verdrag wordt bewandeld. Er moet geen mini-EMU of iets dergelijks komen. Wij hebben de nadelen en voordelen tegen elkaar afgewogen.

Een van onze vragen was die naar de indirecte monetaire financiering. Dit blijft mogelijk via de lopende rekening en blijft dus een probleem. De minister heeft gezegd dat hiervoor aandacht zal blijven bestaan. Belangrijk is natuurlijk ook het feit dat er geen uiteindelijke conflictregeling is tussen Ecofin-raad en de ECB. De minister heeft dat toegegeven in zijn beschrijving van de situatie. De ECB is onafhankelijk, maar, zo zegt de minister, ze is ingekaderd. Ik denk dat die inkadering in extremis ertoe zou kunnen leiden dat de ECB op de onafhankelijkheid blijft staan. Dan kun je alleen maar de wens uitspreken – ik heb dat in eerste termijn gedaan, en ik herhaal dat – dat dan wijsheid wordt betracht van de kant van de ECB.

De staatsbanken zijn niet gedenationaliseerd. Daar is niet bij stilgestaan. Mijns inziens moet dat wel op de agenda blijven vanuit een oogpunt van oneerlijke concurrentie, dus dat dossier moet wel verder uitgevoerd worden.

De minister-president heeft goed begrepen van de diverse woordvoerders dat wij allen voor Amsterdam wensen dat daar de zetel van de ECB komt. Ik dacht dat de ferme uitspraak van de premier in ieder geval een bemoediging is geweest dat die zetel nog niet buiten het vizier van Amsterdam is verdwenen. Dat is een winstpunt.

De overgang naar de derde fase is natuurlijk een essentieel punt. Ik moet zeggen dat de minister van Financiën op dat punt een heldere en interessante uiteenzetting heeft gehouden. Ter inleiding van dit punt zeg ik nog even dat de minister van Financiën vindt dat de constructie "Denemarken wel ratificeren, en niet meedoen met de EMU" wel kan, maar weinig fraai is. Dat is toch wel zacht uitgedrukt, want ik denk dat we dit als een ongewenst iets zullen moeten beschouwen. Waar het op aankomt bij de overgang naar de derde fase is, welke landen rijp zijn, en wie dat bepaalt. Dat is het cruciale punt.

De heer **Melkert** (PvdA): Ik wil nog even terugkomen op de opmerking die de heer De Korte maakte over Denemarken. Ik ben het daar op zichzelf wel mee eens, maar hoe verhoudt zich dat tot de oproep in de motie-Weisglas van enige tijd geleden dat we de Deense voorstellen constructief moesten benaderen?

De heer **De Korte** (VVD): Natuurlijk, natuurlijk, maar er is hier sprake van de mogelijkheid dat Denemarken tot in het oneindige een derogatiestatus zou hebben, dus eigenlijk in de tweede fase blijft verkeren. Dat zou in feite het pleidooi zijn, en dat is iets waarvan je je moet afvragen of dat wel gewenst is. Nou, ik denk het niet. Daar is het verdrag natuurlijk niet voor geschreven. Dat doet niets af aan de opmerkingen die de heer Weisglas indertijd heeft gemaakt.

De heer **Melkert** (PvdA): Maar dit cruciale punt valt dus buiten de reikwijdte van de motie-Weisglas? Zo constructief moest er dus ook weer niet gekeken worden naar de Deense voorstellen.

De heer **De Korte** (VVD): Nee, er moet heel constructief naar de Deense voorstellen gekeken worden, en dat is juist, want uiteindelijk gaat het om een Europa van de Twaalf, en

wij moeten geen Europa van elf, tien of nog minder lidstaten hebben. Iedereen moet er zoveel mogelijk bij kunnen worden betrokken en erbij blijven, en dat was de achtergrond van de motie-Weisglas.

De heer **Melkert** (PvdA): U zegt gewoon dat ook op dit punt de motie-Weisglas, net als het standpunt van de VVD, is teruggedraaid.

De heer **De Korte** (VVD): Dat zeg ik absoluut niet. Ik zeg namelijk – dat is de bedoeling van mijn opmerking – dat het ongewenst is dat een land ratificeert en uiteindelijk helemaal niet meedoet.

De heer **Van Iersel** (CDA): Deelt de heer De Korte het standpunt van zijn collega Weisglas dat de overgang naar de derde fase door de bemoeienis van dit parlement eigenlijk een soort herkansing is?

De heer **De Korte** (VVD): Daar kom ik nog op.

Ik heb nog een vraag aan de minister van Financiën over de positie van het Verenigd Koninkrijk en Denemarken. Kunnen deze landen, als zij voorlopig nog aan opting out doen, wel of niet tot de gekwalificeerde meerderheid gerekend kunnen worden die de kopgroep aanwijst. Ik had de indruk dat, als je een soort derogatiestatus-plus aanneemt, je niet tot die gekwalificeerde meerderheid gerekend kon worden. Maar het is een vraag onzerzijds, een niet onbelangrijke vraag, die misschien nog nader beantwoord kan worden.

De minister van Financiën heeft gezegd: je moet de stap alleen zetten met landen die zich kwalificeren. Dan kom je op het punt van de criteria. Het parlement moet daar direct bij betrokken zijn. Dat heeft de minister van Financiën toch wel erg fraai en helder verwoord. Hij zei er wel bij: begrijp me goed, het is geen uitstap, het is een zaak van strikte toepassing van de criteria. Nederland is klein. Als de minister van Financiën dit op ons van toepassing laat zijn, dan moeten wij dat zien in ons eigen perspectief. Duitsland is echter groot. Wat Duitsland betreft: de VVD heeft steeds om dezelfde positie in het parlement gevraagd als die welke in Duitsland is geclaimd. Die hebben wij gekregen, bij monde van de minister-president, en later is dit ook in tekstuele zin waargemaakt via het amendement-Melkert, zodat een en ander procedureel en formeel is vastgelegd. Ik wil overigens nog eens heel nadrukkelijk stellen dat Nederland, als het om de onomkeerbaarheid gaat, bijkans onomkeerbaar vastzit aan Duitsland. Het gaat hier om een centraal land wat de EMU betreft. Als in het Duitse parlement de situatie ontstaat, dat men op grond van "geen uitstap" en strikte toepassing van de criteria – men heeft dat daar gezegd en daar heeft de heer Melkert zijn tekst aan ontleend – desalniettemin zegt, dat men het niet doet, dan is er geen verdrag meer, dan is er geen EMU meer. Dat is onze stelling. Aangezien wij onomkeerbaar vastzitten aan de D-mark, is onze positie daarvan een afgeleide.

De heer **Melkert** (PvdA): De premier noemde het bij de algemene beschouwingen cynisch, dat de VVD zich op deze wijze achter de brede rug van Duitsland verschuilt met de gedachte, dat de Duitsers er uiteindelijk wel eens toe zouden kunnen komen om van de naleving van het verdrag af te zien. Hij veronderstelt dus de mogelijkheid, dat de Duitsers de onomkeerbaarheid doorbreken. Daar verschuilt hij zich achter. Daarom zou hij zelfs zijn steun voor ons amendement willen aanbieden.

De heer **De Korte** (VVD): Wij hadden op dit punt al een toezegging van de minister-president. Dit parlement zou dezelfde positie krijgen als in Duitsland is bedongen. Zelfs als de heer Melkert zijn amendement niet had ingediend, was die toezegging er toch geweest. Ik ga ervan uit, dat dit ook formeel zou hebben gegolden. De heer Melkert heeft dit echter terecht in een instemmingsamendement gegoten. Daarin liggen de posities formeel veel duidelijker vast. Dat vind ik ordelijk, maar de heer Melkert moet niet denken dat dit alleen maar door zijn amendement komt. Neen, de toezegging was al gedaan, dat dit parlement dezelfde positie krijgt als het Duitse. Dat vinden wij uitermate gewichtig.

De heer **Melkert** (PvdA): De heer De Korte beantwoordt mijn vraag niet. De vraag is, of hij van mening is dat in het verdrag onomkeerbaarheid is vastgelegd en of de VVD zich daarachter stelt, zonder voorbehoud en zonder verwijzing naar mogelijke verdragsschendingen?

De **voorzitter**: Wij vervallen in herhalingen. Op enig moment houdt het overtuigen over en weer op.

De heer **De Korte** (VVD): Ik heb al duidelijk gemaakt, dat als een land als Duitsland, verdrag of geen verdrag, bij de Zustimmungsprozedur in de Bondsdag bij meerderheid zou zeggen: "Wij moeten het niet doen", dan gebeurt het niet. Daar zullen uiteraard argumenten voor zijn die betrekking hebben op de toetredingscriteria, want die zijn aanleiding voor het debat. Het lijkt mij sterk, dat wij in dit parlement niet dezelfde argumenten dan hebben, gegeven de zeer nauwe relatie tussen de Nederlandse gulden en de D-mark.

De **voorzitter**: Wilt u uw betoog voortzetten. U komt namelijk in de buurt van de twintig minuten.

De heer **De Korte** (VVD): Dat komt door de interrupties.

De **voorzitter**: Neen, exclusief. Dat feest gaat niet door. De interrupties tellen niet mee, want anders was u allang stil geweest.

De heer **Van Iersel** (CDA): Ik heb een zeer korte vraag. Die heb ik zojuist ook gesteld. Deelt de heer De Korte de interpretatie die zijn collega Weisglas hier heeft neergelegd, namelijk dat er een volkomen vrije beoordeling in 1996 kan plaatsvinden?

De **voorzitter**: Dat is met andere woorden hetzelfde vragen wat een aantal anderen al heeft gevraagd.

De heer **De Korte** (VVD): Er zit geen licht tussen de opmerkingen van collega Weisglas en mij.

Ik wil nog tegen de heer Melkert zeggen dat hij er goed aan heeft gedaan om een amendement in te dienen. Dat formaliseert vooraf, voordat de regering gaat handelen, de positie van dit parlement.

Ik zal nu twee moties indienen. De eerste ligt op het vlak van de buitensporige tekortprocedure.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende, dat democratische controle ontbreekt wanneer bij een buitensporig tekort aan een in gebreke blijvende lidstaat maatregelen worden opgelegd;

verzoekt de regering te bevorderen dat de besluiten op grond van artikel 104C pas genomen worden nadat het Europees Parlement ter zake advies heeft uitgebracht,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden De Korte en Weisglas. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 36 (22647, R1437).

De heer **De Korte** (VVD): In deze procedure zit namelijk geen enkele democratische controle.

De tweede motie is in feite een uitbreiding van een amendement van de heer Melkert, dat gaat over de informatievoorziening en de openbaarheid.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

van mening, dat bij de informatievoorziening over het multilaterale toezicht de openbaarheid van bestuur dient te prevaleren;

verzoekt de regering te bevorderen dat gekozen wordt voor openbaarmaking van de vertrouwelijke communautaire aanbevelingen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden De Korte en Weisglas. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 37 (22647, R1437).

De heer **De Korte** (VVD): Dit heeft dus de bedoeling dat wat de heer Melkert terecht in zijn amendement heeft opgelegd voor de Nederlandse situatie, een algemeen goed wordt in Europa en dat de regering, die daar meen ik niet ongevoelig voor is, dat helpt te bevorderen.

Ik sluit af met nogmaals te zeggen dat wij tegen een EMU-concept in eerste instantie al "voorzichtig ja" zeiden, gegeven de randvoorwaarden. De EMU heeft risico's, maar het is het waard om die risico's te nemen.

De **voorzitter**: Ik wil de leden vragen om te letten op de afgesproken tijden. Die afspraak is namelijk niet voor niets gemaakt.

□

De heer **Leerling** (RPF): Dat zal ik doen, voorzitter. Ik dank de bewindslieden voor hun antwoorden en uiteenzettingen. Met alle respect: ik vond alles overziende de beantwoording van de regering echter niet bevredigend. Het uitvallen van het licht leek haast symbolisch voor de gang van zaken in zowel het debat als in ons land. In onze dagen gaat de nachtkaars niet letterlijk meer uit, maar het uitvallen van het elektrisch licht heeft hetzelfde effect. Je tast op dat moment, zowel wat betreft de bedoeling van het debat, als wat betreft de toekomst van ons land in het duister. Zo is het ook met het Verdrag van Maastricht. Wij tasten ondanks herhaaldelijk vragen naar de bedoelingen en het einddoel van het Europese eenwordingsproces in het duister, ook wat betreft de consequenties van Maastricht. Met Wim Kan – ik meen althans dat hij dat in een liedje heeft verwoord – zou je je kunnen afvragen waar wij met het goede Nederland naar toe gaan.

Breuklijn of tussenstation, dat is de kwestie. Betekent het Verdrag van Maastricht een historische breuklijn in de relatie tussen onafhankelijke staten, of is Maastricht niet meer dan een zoveelste stap in een al vele jaren geleden gestart proces? Uit datgene wat de minister van Buitenlandse Zaken heeft gezegd, begrijp ik dat het kabinet de laatste opvatting huldigt. Het is een nieuwe etappe in een proces, zoals de heer Van der Broek het letterlijk zei. Maastricht is in zijn visie weliswaar een moeizaam, maar wel een logisch gevolg van alles wat er in de loop der jaren in het proces van de Europese eenwording zich heeft afgespeeld. Vandaar dat het kabinet alles in het werk wil stellen om de indruk te wekken dat met het Verdrag van Maastricht geenszins een ingrijpende inbreuk wordt gedaan op onze zelfstandigheid als Nederlandse natie of op onze soevereiniteit. Het kabinet heeft daartoe overigens royaal de gelegenheid gekregen van de grootste fracties in dit huis, inclusief de VVD, want de liberalen deden wel alsof ze het erg moeilijk hadden met het Verdrag van Maastricht, maar ze hebben nu gezegd dat ze voor zullen stemmen, hoewel dat naar mijn vaste overtuiging al lang de bedoeling was. Het voordeel dat voor het bedrijfsleven in het vooruitzicht is gesteld, willen zij natuurlijk niet versmaden. Hoe het ook zij, de ratificatie van het Verdrag van Maastricht verloopt door deze gang van zaken heel wat minder spectaculair dan in landen zoals Denemarken, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, al kreeg ik in eerste termijn uit de uitvoerige betogen van alle in dit huis vertegenwoordigde fracties de indruk, dat de conclusie is gewettigd dat geen enkele fractie onverdeeld gelukkig is met hetgeen Maastricht ons te bieden heeft.

Toch zit het kabinet op rozen, want er is royale steun in de Kamer voor ratificatie. Voor mij is dat onbegrijpelijk. Ik herhaal een uitspraak van een kamerlid tijdens een debat dat in 1957 werd gevoerd bij de ratificatie van het Verdrag van Rome. Hij zei dat wij bevoegdheden prijsgeven die uit de soevereiniteit van de staat voortvloeien, zonder gedekt te zijn door de wetenschap wat die opoffering oplevert. Voorzitter! Als dit in 1957 al gold bij het ratificeren van een Europees samenwerkingsverdrag, geldt dit te meer voor de situatie van dit moment. Kan het kabinet dit ontkennen?

Voorzitter! Onderling is afgesproken dat wij ons wat de spreektijden betreft in tweede termijn zullen beperken. Ik werk daar graag aan mee, maar ik betreur het wel dat een debat dat zulke ingrijpende gevolgen zal hebben voor de staatkundige constellatie van ons land, onder zo'n hoge druk moet worden afgewerkt. Ik laat nu maar buiten beschouwing dat het debat

voor het overgrote deel in de avonduren en zelfs in de nachtelijke uren plaatsvindt. Hoezo dichter bij de burger?

Nu ik het toch over de burger heb, vraag ik mij af waarom het kabinet gisteren niet uitvoerig is ingegaan op voor de burgers van ons land herkenbare zaken, zoals het Europese burgerschap, de positie van het koningshuis en de nationale munt. De staatssecretaris van Buitenlandse Zaken heeft wel iets over het burgerschap gezegd, maar hij is er niet in geslaagd, een vonk te laten overspringen, zodat ook ik trots kan worden op het Europees burgerschap dat ik straks mag bezitten. Wil hij nog eens een poging wagen, de doorsneeburger uit te uit te leggen wat nu de meerwaarde is van het Europese burgerschap? Verhalen over stemrecht in het buitenland en over een paspoort naar Europees model zeggen de burgers van ons land niets. Is het Europese burgerschap meer dan een stukje bevlogenheid van Eurofanaten die erin geloven dat een verenigd Europa eens tot een zodanige eenheid zal uitgroeien dat wij ons geen Hollanders of Denen meer voelen, maar in de eerste plaats Europeanen?

De positie van het koningshuis. In de schriftelijke voorbereiding is er nog bij stilgestaan en heeft de regering erop gereageerd. Voorzitter! Ik vind het op de weg van de minister-president liggen om uitvoerig op deze kwestie in te gaan. Ik zou het waarderen als hij daarbij alsnog wil reageren op hetgeen ik dinsdagmiddag in eerste termijn naar aanleiding van de memorie van antwoord heb opgemerkt. Als ook in de tweede termijn niets over dit voor veel burgers van ons land – dit blijkt iedere keer weer uit telefoontjes en reacties die wij krijgen – zo vitale punt wordt gezegd, ga ik er met velen van uit dat het kabinet met deze kwestie verlegen is en er liever maar voorshands niet over praat. Eerst de ratificatie van het Verdrag van Maastricht en later komen de gevolgen wel in beeld. Als dat de houding is, kan men toch moeilijk van het Europa van de burger spreken.

Een zelfde conclusie kan getrokken worden over de plaats van de gulden in het nieuwe Nederland binnen een verenigd Europa. Na al het gepraat van gisteravond is wel zoveel duidelijk, dat er een Economische en Monetaire Unie komt en dat ons eigen muntstelsel op termijn verdwijnt. Weliswaar zal de Kamer voordat de definitieve beslissing valt nog worden geconsulteerd, maar een echte weg terug is er niet meer. Dus beslissen wij vandaag, vanavond of volgende week of onze gulden blijft of verdwijnt en hoe de ecu-munt er straks uitziet; een zeer belangrijke zaak. Noem dat maar geen ingrijpende beslissingen! Noem dat maar een simpele nieuwe stap waarbij geen soevereiniteit wordt afgestaan, maar gedeeld met andere staten in Europa! Op die manier kan je alle fusies wel goedpraten. Ik vraag mij trouwens af of de minister van Buitenlandse Zaken wel zuiver redeneert als hij het heeft over het afstaan of over het delen van soevereiniteit met andere landen. Soevereiniteit kan onzes inziens niet worden gedeeld met anderen. Soevereiniteit impliceert voor mij een machtsmonopolie. Een soevereine staat heeft het alleenrecht over een bepaald territoriaal gebied. Daarbij oefent deze staat de controle uit over bepaalde beleidsterreinen. Dat is dacht ik alles of niets. Als de minister zegt dat door het afstaan van soevereiniteit Nederland zeggenschap of medebeslissingsrecht krijgt over zaken in andere landen, is dat vanzelfsprekend maar een zeer betrekkelijke zaak. Grote lidstaten hebben nu eenmaal meer invloed en macht dan kleine lidstaten. Grote lidstaten zullen dus eerder hun stempel op de gang van zaken in ons land drukken dan omgekeerd. Vanuit een soevereine positie kun je meer bereiken dan wanneer je je moet neerleggen bij de uitslag van een stemming, zelfs als er unanimiteit nodig is. Ook dan zal je dikwijls onder druk worden gezet en uiteindelijk moeten zwichten.

Voorzitter! In datzelfde kader is het onbegrijpelijk dat voor ratificatie van het Verdrag van Maastricht geen gekwalificeerde meerderheid nodig is. In eerste termijn heb ik vastgesteld dat er op zijn minst een leemte moet worden geconstateerd in onze Grondwet, als de wetgever bij meerderheid van stemmen kan beslissen over – om nu maar de termen van de minister van Buitenlandse Zaken aan te houden – het afstaan van delen van onze soevereiniteit. Je zou ook kunnen stellen dat het bij de grondwetgever wellicht nooit is opgekomen dat het nog eens zo ver met Nederland zou komen, of was dat nu juist in 1979 of in 1980 voor oud-collega's Brinkhorst en Van den Broek reden om een motie in te dienen, waarbij werd vastgelegd dat in geval van twijfel de Europese regelgeving doorslaggevend is? Ik heb dat gelezen in de memorie van antwoord op pagina 21.

Voorzitter! Ik constateer nogmaals dat het kabinet het Verdrag van Maastricht niet als een breuklijn in de nationale en Europese geschiedenis wil zien dan wel aanmerkt. Wellicht verklaart dit ook dat de minister-president gisteren niet heeft gereageerd op het historisch perspectief dat ik van de Europese eenwordingsgeschiedenis heb geschilderd. Ik ben hem echter wel zeer erkentelijk voor het feit dat hij bij het opstellen van het Verdrag van Maastricht in elk geval heeft gedacht aan een preambule en dat die gedachte nog niet uit zijn hoofd is verdwenen. Mag ik hem in tweede termijn vragen of hij zich daarvoor alsnog sterk wil maken. Wil hij zich daarvoor persoonlijk inzetten? Ik spreek daarbij de wens uit dat hij in lijn met het gedachtengoed ook van zijn politieke groepering alles op alles wil zetten om in die preambule op zijn minst iets te laten doorklinken van de soevereiniteit van God die hemel en aarde schiep en in wiens dienst alle overheden staan, ook die in Europa. Graag een reactie.

Voorzitter! Waar gaan wij nu met Europa naar toe? Het kan volgens de minister-president nog alle kanten op. Dat klinkt enerzijds hoopvol, anderzijds geloof ik er weinig van. Het federale Europa gloort nog steeds aan de kim, maar de grote lidstaten wilden dat naar mijn inschatting niet in een verdrag dat de naam van een stad uit een kleiner lidstaat draagt, finaal laten vastleggen. Dat komt dus nog wel. In dat federale Europa wordt het begrip "subsidiariteit" gebruikt om de suggestie te wekken dat in Brussel echt alleen de meest noodzakelijke dingen worden gedaan. Ik ben zo vrij er niets van te geloven. Jacques Delors heeft zijn uitspraak dat binnen zeer afzienbare tijd 80% van alle politieke beslissingen in Brussel wordt genomen, naar mijn beste

weten nog niet herroepen of kunnen de bewindslieden dat wel stellen? Als wij in Nederland niet zelf mogen bepalen in welk BTW-tarief het herstellen van schoenzolen mag worden opgenomen, vind ik het subsidiariteitsbeginsel een wassen neus. Brussel zal zich eerder met meer dan met minder zaken bemoeien. Dat is inherent aan lieden die hun macht zien groeien, dan wil je meer. Bovendien – en dat is cruciaal – hebben de minister-president en ook de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken duidelijk gemaakt dat het subsidiariteitsbeginsel niet in Maastricht is uitgevonden, maar in feite altijd al aan de basis van de Europese eenwording heeft gelegen. Wij hoeven dus niet te verwachten dat het takenpakket dat Brussel nu heeft tegen het licht zal worden gehouden en getoetst zal worden aan dat subsidiariteitsbeginsel dat nu zo scherp naar voren komt. Dat zou dan als uitkomst kunnen hebben dat een aantal taken weer wordt overgeheveld naar de nationale overheden, omdat men tot de conclusie komt dat het beter daar kan worden uitgevoerd dan in Brussel. Als men in Brussel kennelijk ergens bang voor is, is het renationalisatie; over soevereiniteit gesproken!

Voorzitter! Minister Kok heeft gisteren een helder verhaal gehouden over de EMU. Veel is verduidelijkt, al is een aantal vragen van mijn kant onbeantwoord gebleven. Enkele herhaal ik heel kort. Wat gebeurt er – ik geef toe dat dit kort door de bocht is geformuleerd – als het Nederlandse en het Duitse parlement weigeren, de gulden respectievelijk de D-mark in te wisselen voor een zwakkere ecu? Stappen wij nu als het ware geblinddoekt dat proces in en moeten wij te zijner tijd al of niet met veel politieke bombarie moeten accepteren dat wij een sterkere munt inwisselen voor een zwakkere ter wille van Europa?

Met betrekking tot de convergentiecriteria heb ik gevraagd naar de politieke kant van het verhaal. Kan de minister van Financiën zich echt voorstellen dat als puntje bij paaltje komt een Europese kernstaat als Italië niet zal worden geaccepteerd? Zal de uiteindelijke uitkomst dan niet zijn dat de criteria worden versoepeld waardoor de EMU zwakker wordt dan gewenst is? Dat is de realiteit in de politiek.

Voorzitter! Alvorens ik mijn slotconclusie trek, wil ik de minister van Buitenlandse Zaken nog vragen, te reageren op mijn vraag inzake de Europese kernmacht. Moet ik uit de gewisselde stukken begrijpen dat een Politieke Unie waarvan Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk deel uitmaken geen kernwapens zal bezitten? Hoe zit dat dan precies?

Voorzitter! Hoewel de regering in tweede termijn nog moet reageren en ik uiteraard uiterst benieuwd ben naar hetgeen zij zal zeggen, lijkt het mij niet te voorbarig om de regering nu al mee te delen dat ik niet de vrijmoedigheid heb om steun te geven aan de goedkeuring van het Verdrag van Maastricht.

In de eerste plaats komt de Europese eenwordingsbeweging op uit een door ons bestreden geestelijk gedachtengoed. In de tweede plaats hechten wij aan de soevereiniteit van het land onder het Huis van Oranje. Die soevereiniteit zal op termijn worden opgegeven. In de derde plaats vrezen wij dat de voordelen zullen tegenvallen en de nadelen zullen overheersen, in het bijzonder op het immateriële vlak, zoals taal en cultuur.

□

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Voorzitter! In mijn bijdrage in eerste termijn heb ik gepoogd, het Verdrag van Maastricht dat de grondslag wil leggen voor een nieuwe Europese unie, niet uitsluitend te beschouwen vanuit het nationale perspectief, maar vanuit het perspectief van zowel het Europese geheel als de lidstaten. Er wordt immers een nieuw Europees huis gebouwd waarin de lidstaten op veel meer terreinen en ook op een andere wijze aan elkaar worden geklonken. De Europese unie mag weliswaar nog geen imposante gestalte hebben, de grondslagen zijn gelegd en dat is beslissend voor een beoordeling.

Het Verdrag van Maastricht markeert niet alleen de politieke stand van zaken van dit moment, maar bevat een keur aan ontwikkelingspotenties en een ontwikkelingsrichting voor een toekomstig federaal Europa. Wanneer mijn fractie dat afwijst, bevindt zij zich tegenover de regering en een ruime kamermeerderheid, die uit overtuiging die potenties wil benutten. Dat is immers uit dit debat wel duidelijk geworden. Op veel momenten leek het alsof er nooit een "black monday" is geweest en wij weer helemaal terug waren bij de vele traditionele debatten uit de pre-Maastrichtse fase. Wat is eigenlijk nog de les die de regering op dit moment uit het échec van vorig jaar trekt? Is er iets veranderd in de wijze waarop ons land politiek omgaat met Europa? Ik heb er niet veel van kunnen bespeuren.

Het is geen goede unie. Deze Europese unie is een constructie en niet het voor de hand liggende constitutionele gebeente van een gegroeid Europees natiebesef of burgerschapsbesef. Daarom is het ook zo onhelder. Dat kon ook moeilijk anders. Een nauwelijks toegankelijke tekst, hoogst curieuze en vaak dwaze besluitvormingsprocedures en een volstrekt onbelijnde toedeling van bevoegdheden zijn evenzovele bewijzen dat men wel met elkaar verder wil, maar nog onvoldoende vertrouwen in elkaar heeft. Daarom hebben de lidstaten ook zoveel bevoegdheden naar het Europese niveau getild zonder hun handen ervan af te trekken. Men wil een vinger in de pap houden, omdat het nationale het eigene is en het Europese nog te veel het onbekende en vreemde. De zo geconstrueerde Europese unie is dan ook een uitnodiging voor calculerend gedrag van lidstaten. Daarmee heeft dit gedrag ook iets geforceerds gekregen en dat lijkt niet ongevaarlijk, want het kan spanningen geven en versterken die beter vermeden kunnen worden.

Het verdrag is na ondertekening ook omstreden geraakt, vooral ook omdat burgers zich ermee zijn gaan bemoeien. Die politieke belangstelling van burgers zou natuurlijk een volstrekt normale situatie moeten zijn en geen onverwachte, die tot schrikreacties aanleiding geeft. Dat is wel gebeurd.

De politieke leiders van Europa zijn van de tegenstand die het verdrag bij grote groepen burgers in veel lidstaten heeft opgeroepen zo geschrokken dat zij nu niet meer de overtuigde dragers zijn van een nieuw unieverdrag, maar eerder de gevangenen van Maastricht. Daarom kan er niet worden heronderhandeld als de Denen daarom vragen en dat is natuurlijk een zwaktebod.

Als de minister van Buitenlandse Zaken in zijn motivering van de noodzaak van een Europese unie en dus van het Verdrag van Maastricht verwijst naar het verdeelde verleden en zelfs spreekt over het herlevend nationalisme, dan zijn dat zware woorden. Zoals het ook zware woorden waren toen hij wees op de ontwikkelingen in Oost-Europa. Ik ben gevoelig voor historische en actueel-politieke argumenten, maar niet voor deze. Als het nationalisme of ontwikkelingen zoals die nu zichtbaar zijn in Oost-Europa ons in West-Europa daadwerkelijk intern zouden bedreigen, moet de minister dat bewijzen of in elk geval aannemelijk maken. Naar mijn overtuiging kan hij dat niet. Hij mag dan dat woord nationalisme ook niet zo gemakkelijk in de mond nemen als hij gisteren deed, omdat hij het onvoldoende onderscheidde van het legitieme recht van staten en volken op een eigen nationale identiteit en cultureel zelfbesef. Dat is sociologisch volstrekt normaal en ook noodzakelijk om een samenhang in een samenleving te brengen, inclusief het draagvlak voor interne solidariteit. Dat mag men niet verabsoluteren tot de dreigende gestalte van het nationalisme.

Minister **Van den Broek** :
Voorzitter! Naar mijn mening is ons fundamentele verschil hierin gelegen – en als het tegendeel waar is, laat de heer Van Middelkoop dat dan bewijzen – dat het Verdrag van Maastricht op geen enkele manier inbreuk maakt op nationale identiteiten of nationale culturele eigenheid. Dat staat er letterlijk zo in.

De heer **Van Middelkoop** (GPV):
Daar staan meer mooie dingen in. Dat is echter niet het punt van discussie. De minister van Buitenlandse Zaken gebruikt als een motief voor verdediging van het Verdrag van Maastricht, tegenover mij of tegenover mensen die bezwaren hebben tegen dit verdrag, termen zoals "herleefd nationalisme". Hij verwees ook naar het verleden. Daarvan zeg ik nu dat hij dat op een te weinig onderscheidende manier heeft gedaan. Ik ben niet ongevoelig voor dat bezwaar, maar ik wil niet van nationalisme beticht worden als ik opkom voor mijn visie over samenwerking in Europa die op een andere leest is geschoeid dan die van de regering. Dat doet de minister overigens ook niet en dat zal hij ook niet doen, dat weet ik wel, maar hij zal mijn gevoeligheid op dit punt kunnen begrijpen. Indien de minister ons voorhoudt "denk om herleefd nationalisme" – het zijn de woorden van de minister – dan vind ik dat hij gehouden is in elk geval een begin van aannemelijkheid van die waarschuwing uit te werken.

Voorzitter! Wie de periode vanaf december vorig jaar tot aan dit moment naloopt, kan niet helemaal ontkomen aan het beklemmende gevoel dat de politieke leiders die in Maastricht het verdrag hebben opgesteld, er thans zo aan vast geklonken zijn dat zij zelf niet meer in staat zijn een alternatief te bedenken. Dat geldt overigens ook voor anderen, bijvoorbeeld voor de fractie van het CDA. Ik herhaal dat collega Van der Linden vorig jaar juli, tijdens de inmiddels berucht geworden UCV over de notitie De Europese Politieke Unie, het toen voorliggende non-paper van Luxemburg op het punt van de pijlerstructuur en het democratisch deficit, volstrekt ontoereikend vond – het waren zijn woorden – en de regering adviseerde bij een ongewijzigde tekst niet tot ondertekening over te gaan. Welnu, die tekst is daarna wel gewijzigd, maar zeker niet in de door de fractie van het CDA toen zo gewenste richting. Hoe kan het dan, dat in dit debat dezelfde heer Van der Linden de meest enthousiaste promotor is gebleken van het Verdrag van Maastricht? Heeft hij destijds misschien te grote woorden gebruikt?

Wij hebben voor het debat over het Verdrag van Maastricht de ruimte genomen, maar het was geen goed debat. Het was te weinig politiek van strekking en vaak te legalistisch en ambtelijk van inhoud. Dit debat had bij wijze van spreken ook vorig jaar in deze Kamer gehouden kunnen worden. Noch "black monday", noch de publieke discussie in de media dit jaar, noch de erkenning dat er voorlichting moest worden gegeven, heeft het debat een wezenlijk ander karakter gegeven dan het in een eerdere fase zou hebben gehad. Hoe is het toch mogelijk dat in landen zoals Frankrijk, Denemarken en het Verenigd Koninkrijk de politieke discussie over Maastricht diepe voren trekt in samenleving en politieke kringen en de politieke temperatuur hoog stijgt, terwijl wij hier een volle week intensief debatteren voor lege tribunes en postzegelstukjes in de krant staan?

De heer **Jurgens** (PvdA): Is dit mogelijk zo, omdat er in die landen een herlevend nationalisme is, dat de minister van Buitenlandse Zaken terecht bestrijdt? De argumenten van de Engelsen en de Fransen die tegen waren, waren van sterk nationalistische aard.

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Ik ben erg benieuwd naar het antwoord op de vraag of de minister van Buitenlandse Zaken op die manier door de heer Jurgens in bescherming wil worden genomen. Ik vind dit veel te kort door de bocht. Het is veel te sterk geformuleerd om de emoties die loskomen bij een referendum, van het etiket "nationalisme" te voorzien. De heer Jurgens moet veel voorzichtiger met dat begrip omgaan. In Oost-Europa heb je nationalisme en daar is de kracht daarvan zichtbaar. Dat kun je niet tegen de Engelsen zeggen.

De heer **Jurgens** (PvdA): Ik heb niks tegen een gezond nationalisme.

De heer **Van Middelkoop** (GPV):
Nu is de heer Jurgens bezig met begripsvervuiling. Dat is – maar dat weet de heer Jurgens ook wel – een verabsolutering.

De heer **Jurgens** (PvdA): Ik begrijp dat ik de heer Van Middelkoop te zeer in opwinding breng, als ik het onderwerp aansnijd. Ik ben niet tegen een gezond nationalisme, dat wil ik herhalen. Het soort nationalisme dat ik heb zien opkomen in Frankrijk en in Engeland in de afgelopen zes maanden, is van een soort waar Europa overheen is. Daarvan beschuldig ik de heer Van Middelkoop niet. Dat je kunt zeggen dat er in Europa sprake is van een zekere renationalisering en dat ik mij daartegen verzet – en op dat punt sluit ik mij bij de minister van Buitenlandse Zaken aan – moet de heer Van Middelkoop niet ontkennen. De kans dat het hier ook ontstaat is groot. Vandaar dat ik de heer Van

Middelkoop verzoek, voorzichtig te zijn met klein-Nederlandse opmerkingen.

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Laat ik een brug slaan door met dankbaarheid te noteren dat de heer Jurgens een zekere begripsverschuiving toepaste door over "renationalisering" te spreken. Dat mag hij doen. Als hij spreekt over nationalistische sentimenten die misschien loskomen in een discussie zoals die in Frankrijk en Engeland wordt gevoerd, mag hij dat van mij ook doen. Hij moet het in z'n geheel echter niet kwalificeren als nationalisme, want dan is hij bezig met begripsvervuiling. Dan haalt hij een virulente kracht, een buitengewoon gevaarlijke kracht die elders zichtbaar is – hij doet dat op een manier die naar mijn overtuiging op dit moment in de landen die hij noemt ondenkbaar is – hier naartoe en dat lijkt mij geen goede zaak. Ik zou geen Fransen die tegen Maastricht hebben gestemd of Engelse lagerhuisleden van nationalisme in de eigenlijke zin van het woord willen beschuldigen.

De heer **Jurgens** (PvdA): Als ik de heer Van Middelkoop was, zou ik het bijvoorbeeld bij de heer Le Pen wel doen.

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Voorzitter! Zelden zal een democratisch land zo geruisloos de staatkundig zo ingrijpende stap naar toetreding tot een nieuw unieverband hebben gemaakt. Die beslissing is naar menselijke waarneming onherroepelijk. Een stap terug is nog veel en veel moeilijker dan nu niet tot ratificatie overgaan. Dat geldt ook voor de EMU. De heer Melkert mag zijn amendement hebben, maar hij moet zich goed realiseren dat hij daarmee vooral de VVD een dienst bewijst. Dat hij dat niet wil, bleek uit zijn overigens goed geplaatste interrupties op het betoog van de heer Weisglas. Of dat naar buiten toe voldoende zal zijn, betwijfel ik vooralsnog.

De heer **Melkert** (PvdA): Waarom veronderstelt de heer Van Middelkoop dat men buiten niet begrijpt wat hier gewoon wordt opgeschreven? Dat is een onderschatting van wat er buiten wordt gedacht en begrepen.

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Het is iets te gemakkelijk om mij in de mond te leggen dat men het buiten niet begrijpt. Ik heb waardering voor uw interrupties, die zeer correct waren. De strekking ervan was dat u wil voorkomen dat de VVD buiten dit huis, met verwijzing naar uw amendement, gaat zeggen dat er nog een tweede, finale beslissing komt.

De heer **Melkert** (PvdA): Zonder verduidelijking van de kant van de VVD zou ik geen prijs stellen op steun van de VVD voor het amendement. Dat is geen dienst bewijzen aan de VVD, maar dienst bewijzen aan de democratie door heldere keuzen te maken.

De heer **Van Middelkoop** (GPV): In de VVD-fractie huldigt men overigens het gezonde standpunt dat het niet goed is om nu een beslissing over de Monetaire Unie te nemen, waarmee ons land en ook deze Kamer in 1999 maar één kant uit kunnen, namelijk toetreding tot de unie, hoe groot of klein ook, als aan de criteria is voldaan. Diezelfde fractie houdt zichzelf voor de gek, als zij meent dat een instemmingsrecht van de Kamer het onomkeerbare karakter van de beslissing nu kan of mag stuiten. Op dit punt was de regering, in het bijzonder de minister van Financiën, glashelder. Mag ik het nog eens in mijn eigen woorden samenvatten? Als de Kamer in 1998 niet wenst in te stemmen, is er een intern Nederlands politiek probleem, zonder externe gevolgen.

Hierbij kan een curieuze vergelijking worden gemaakt. De positie van een Kamer die instemming weigert, is dan wat te vergelijken met die van ons staatshoofd in de 19de eeuw, die na enige politieke en constitutionele strijd destijds niet anders kon dan concluderen dat zijn ministers uitsluitend politiek verantwoordelijk waren tegenover de Kamer. Zo zal een Kamer die in 1998 instemming weigert, spoedig merken dat de minister van Financiën of het hele kabinet uitsluitend verantwoordelijk zijn voor een goede uitvoering van het verdrag. Door het verdrag nu goed te keuren, zal de Kamer in 1998 merken dat zij op dit punt onschendbaar is, dat wil zeggen niet meer in de positie om een eigen politieke wil effectief af te dwingen. Onze toekomstige collega's zullen dan de Kamer van 1992 stellig zeer dankbaar zijn.

De heer **Jurgens** (PvdA): Kan de heer Van Middelkoop even uitleggen hoe de Kamer onschendbaar zou worden?

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Ik dreig het slachtoffer te worden van mijn eigen trouvaille. De Kamer zal merken dat zij in een positie terecht is gekomen dat er één keer een conflict kan zijn met het kabinet en dat zij wellicht één keer een kabinet of een minister kan wegsturen, maar dat dit een volgende keer niet kan, omdat de regering gehouden is om het verdrag uit te voeren. Dan zal de Kamer bakzeil moeten halen.

De heer **Jurgens** (PvdA): Het is veel eenvoudiger. Als de Kamer ministers wegstuurt, maar geen andere ministers kan vinden om te doen wat de Kamer wil, zit de Kamer net zozeer vast.

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Ja precies. Zij zal merken dat zij in een positie komt dat zij haar eigen politieke wil, zoals zij die dan percipieert, niet effectief tot uitvoering kan brengen.

De heer **Jurgens** (PvdA): Dat is ons dagelijks lot. Ik heb wel eens een initiatiefwet ingediend die de regering weigerde te tekenen, hoewel zij in beide Kamers was aangenomen. Dat werd dus geen wet.

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Dat lijkt mij een heel ander en veel beter te dragen lot dan het lot dat de Kamer in die positie in 1998 wellicht naar zich toe haalt.

De motie van de heer Melkert is desondanks niet overbodig, omdat zij ook kan worden beschouwd als een motie van een gebrek aan vertrouwen in de toekomst op het punt van het correct toepassen van de criteria op andere landen, in het bijzonder Italië. Wij zullen dit amendement dan ook steunen.

Ik heb een poging gedaan, via amendering vast te leggen dat de Kamer het instemmingsrecht krijgt

ingeval in de pijler van het buitenlands en veiligheidsbeleid bindende besluiten worden genomen over een gemeenschappelijk optreden. Ik ben tot de conclusie gekomen – het zal de minister goed doen dat te vernemen – dat een dergelijk amendement niet leidt tot een werkbare figuur. Ik heb het amendement daarom niet ingediend. Ik wil de minister wel vragen om de Kamer toe te zeggen, zo snel mogelijk stukken te overleggen die dergelijke besluiten behelzen.

Zowel in deze pijler als bij de samenwerking op het gebied van binnenlandse zaken en justitie kunnen besluiten worden genomen die het karakter hebben van verdragen. In het gewijzigde amendement ter zake van de heer Van der Linden c.s. zijn verdragen terecht uitgesloten. Om het daardoor ontstane gat enigermate te vullen, meen ik dat de Kamer van de minister mag vragen om conform de toezegging, gedaan in de memorie van antwoord op het wetsvoorstel goedkeuring en bekendmaking verdragen, alle binnen deze pijlers te sluiten verdragen aan de Kamer voor te leggen alvorens tot ondertekening wordt overgegaan. Ik heb dit vastgelegd in een motie, die ik hierbij indien.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende, dat een overeenkomst, gesloten op grond van titel VI (samenwerking op het gebied van justitie en binnenlandse zaken) en een gemeenschappelijk optreden op grond van titel V (gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid) van het Verdrag van Maastricht het karakter van een verdrag zal, respectievelijk kan hebben;

verzoekt de regering de Staten-Generaal te informeren tijdens de voorbereidingsfase van een dergelijk verdrag en, alvorens tot ondertekening over te gaan, de ontwerptekst aan de Staten-Generaal voor te leggen, conform de toezegging gedaan in de memorie van antwoord op het voorstel van Rijkswet goedkeuring en bekendmaking van verdragen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door het lid E. van Middelkoop. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 38 (22647, R1437).

□

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Mijnheer de voorzitter! Laat ik na gisteravond beginnen met te zeggen dat wij ons beter kunnen neerleggen bij het feit dat wij geen Engelsen zijn. Ook de tweede termijn zal typisch Nederlands zijn: saai, doordacht, degelijk, een beetje somber misschien en vooral doordrenkt, denk ik, van het besef dat wij zo klein zijn en de wereld zo groot is.

Minister **Van den Broek** : Kop op!

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Dat had ik ook willen zeggen en dat komt in de rest van mijn verhaal op een aantal concrete punten tot uiting. Wacht u dus af.

Ik heb mijn eerste termijn eergisteren beëindigd door te verwijzen naar de beeldspraak van de heer Bolkestein dat een parlement zich kan gedragen als lam of leeuw. En, voorspelde ik, door dit verdrag onveranderd in werking te laten treden, is de leeuw voor het komende decennium getemd. Na twee dagen van debat heb ik de indruk dat dit geen onjuiste inschatting is. De VVD-leeuw verdwijnt met de staart tussen de benen. Ik zal handhaven, brult de leeuw op zijn terugtocht. Ik krijg de indruk dat de liberale koopman het gewonnen heeft van de liberale Vrouwe Justitia en ik moet erbij zeggen: wij zullen de artikelen van Frits Bolkestein over Europa missen.

De heer **Weisglas** (VVD): Ik vond het aardige van onze afweging dat die niet de wellicht in uw ogen klassieke VVD-afweging is, namelijk alleen kijken naar de koopman en de EMU. Wij hebben vier afwegingspunten genoemd die de doorslag hebben gegeven. Twee gingen over democratie, een ging over het karakter van Europa, meer met de rug naar een totaal federaal Europa, een realistischer Europa, en een ging over de EMU. Ik vind het dan wat jammer dat u zegt dat wij alleen maar naar de EMU hebben gekeken. Die is heel belangrijk, maar niet het enige.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Mijnheer Weisglas, u bent volbloed parlementariër. U weet dat u nu de resultaten staat af te wegen. Het resultaat telt en dat is dat – ik denk niet dat iemand daar een ander oordeel over heeft – de koopman in het algemeen, want kooplieden zijn niet alleen liberalen, gewonnen heeft met dit verdrag en dat Vrouwe Justitia, de vrouw die de democratie verdedigt, verre van tevreden kan zijn met dit verdrag.

De **voorzitter**: De heer Weisglas mag nog wel even reageren, want hij wordt direct aangesproken, maar dan denk ik dat hij voor de rest van de avond maar op moet houden met interrumperen, omdat de afgesproken spreektijd al is overschreden.

De heer **Weisglas** (VVD): Tot op heden ben ik alleen geïnterrumpeerd, voorzitter, terwijl ik daar helemaal geen aanleiding toe heb gegeven.

De **voorzitter**: Dat is een interessante mededeling.

De heer **Weisglas** (VVD): Het is niet alleen de liberale koopman. Het is de liberale koopman, de liberale democraat en de liberale realist inzake Europa. Die heeft hier vanavond gestaan namens de voltallige VVD-fractie.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Ik heb de indruk dat de liberale democraat een beetje in de klem zit.

Voorzitter! Ik geef toe dat er pogingen zijn ondernomen om de rol van het parlement te versterken, maar die pogingen laten veel te wensen over, omdat zij niet kunnen maskeren dat met het Verdrag van Maastricht het democratisch deficit niet verkleind maar eerder vergroot wordt. Met name het amendement-Melkert c.s., over de derde fase van de EMU, moet naar mijn indruk toch proberen om de fracties van het CDA en de PvdA een zekere legitimatie te geven om hun

zwak onderbouwde steun aan Maastricht meer kracht te geven. Dat is niet verboden, maar het is wel erg zwak.

Bovendien werd uiteindelijk duidelijk dat in de interpretatie van de minister van Financiën dat zelfde amendement over de derde fase ook nog uitgekleed zou moeten worden. Hij zei geen bezwaar te hebben tegen de inhoud van het amendement, maar misschien zou het woord "instemming" er niet in moeten staan. Dank je de koekoek! Dat is nu juist het enige woord in het amendement dat de positie van de Kamer meer nadruk geeft dan de Kamer grondwettelijk toch al heeft. Zonder het woord "instemming" is het amendement helemaal overbodig. Ik heb al meerdere malen gezegd dat de Kamer immers ook zonder amendement de regering om haar standpunt kan vragen en zo nodig een motie kan indienen om dat standpunt af te keuren. Het enige verschil met het voorgestelde amendement is dan dat het initiatief wettelijk bij de regering komt te liggen. Die krijgt immers de wettelijke plicht haar standpunt aan de Kamer voor te leggen en deze om instemming te vragen. Als de Kamer niet met dat standpunt instemt, kan de derde fase voor Nederland niet ingaan of ontstaat er een conflict waarover eventueel verkiezingen moeten worden uitgeschreven. Dat is goed voor de democratie en dat is een heldere procedure. Zonder een amendement kan iets dergelijks gebeuren, maar zonder een amendement kan het ook gebeuren dat een Kamer die nog meer slaapt dan nu al het geval is, de regering niet ter verantwoording roept en de intrede in de derde fase geheel en al aan de regering overlaat. Hoewel het amendement dus in staatsrechtelijk opzicht niet nieuw is – dat geldt eigenlijk voor alle ingediende amendementen, ook voor het mijne – legt het amendement wel uitdrukkelijk vast dat de regering niet om de Kamer heen kan. Dat is winst, hoe klein dan ook. Het is eigenlijk meer een puntje op de "i" zetten. Overigens, al had de regering het amendement juichend binnengehaald, dan nog was de positie van het parlement ondermaats gebleven. Zoals gezegd, dergelijke puntjes op de "i" kunnen het Europese democratisch gat bij lange na niet vullen.

Daarmee kom ik bij een andere merkwaardigheid in het debat. In de voorbereiding van Maastricht vocht vrijwel de hele Kamer tegen het democratisch gat middels niet mis te verstane moties. In de motie-Van der Linden, medeondertekend door de combinatie Weisglas/Eisma/Brouwer/Van Iersel, drong een grote meerderheid van de Kamer aan op versterking van de democratische legitimiteit van de unie. De pijlerstructuur werd in deze motie krachtig van de hand gewezen, het streven was één institutioneel kader. Ik som de inhoud verder op: wezenlijke verbetering van het democratisch functioneren van de Gemeenschap, grotere uitvoerende bevoegdheden voor de Commissie, behoud van een communautair perspectief voor het buitenlands en veiligheidsbeleid en een stellingname voor justitiële samenwerking en hervorming van de institutionele structuur, mede met het oog op de mogelijke toetreding van nieuwe staten. Het is triest maar waar, in Maastricht is geen enkel van deze doeleinden bereikt. Integendeel! Het democratisch gat is onaanvaardbaar groot, de Commissie is niet echt versterkt, de pijlers zijn intergouvernementeel en de nationale controle is in de praktijk verzwakt. Met dat laatste zullen wij als Kamer nog heel wat te stellen krijgen.

Maastricht voldeed en voldoet dan ook niet aan onze eisen van democratie. Daarin heeft ook het debat geen verandering gebracht. Wij hebben nog gedacht dat uit het debat misschien een zeker perspectief op verbetering zou komen. In de schriftelijke voorbereiding hebben de fracties van de Partij van de Arbeid en het CDA samen met de fractie van D66 gepleit voor een extra intergouvernementele conferentie vóór de Europese verkiezingen van 1994. En zij hadden daar goede argumenten voor. Zij hebben de regering om initiatieven gevraagd. Het moet gezegd worden, het antwoord was kort, krachtig en duidelijk. De regering acht het niet realistisch en daarmee uit! "Realpolitik" is af en toe nodig, maar het moet natuurlijk niet tot passiviteit leiden. Wij kunnen niet volstaan met de constatering dat er voor 1996 geen enkele mogelijkheid bestaat, of het moet buiten onze initiatieven om gaan, om het democratisch deficit te dichten. Ik ga er dan ook van uit dat de regeringsfracties in deze termijn met een motie zullen komen waarin zij om initiatieven vragen voor het houden van een extra intergouvernementele conferentie met het oog op de Europese verkiezingen van 1994. Dat lijkt mij een logische voortzetting van de lijn zoals zij die bij de schriftelijke voorbereiding hebben ingezet. Als zij dat niet zouden doen, uit loyaliteit met de regering, dan overweegt de fractie van Groen Links zelf een motie in te dienen, waarin wij vragen om deze ICG, dan wel om het houden van reguliere Assisen voorafgaand aan de reguliere Europese Raad, in elk geval ieder halfjaar.

Het moge duidelijk zijn dat wij een dergelijk initiatief niet als ons grootste ideaal zien, maar gezien het gebrek aan andere mogelijkheden moeten wij grijpen naar tussenvormen. Ik dank de staatssecretaris voor zijn positieve benadering van dit idee. Dat is winst, waarvoor dank. Nu nog deze Kamer.

De heer **Jurgens** (PvdA): Mevrouw Brouwer, voorzitter, gaf ons een dreiging in handen, dat er een motie van Groen Links zou komen...

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Ik zie u al zo angstig kijken!

De heer **Jurgens** (PvdA): Het deed mij even denken aan de hoofdredacteur van de Zierikzeese Nieuwsbode die China voor het laatst waarschuwde. Maar wij zullen tegemoet komen aan uw wensen.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): U heeft misschien niet goed geluisterd, want ik wacht eerst in spanning op uw eigen initiatief. Alleen kondig ik aan, dat ik u wil helpen.

De heer **Jurgens** (PvdA): Dat initiatief wordt genomen, maar ik vergeleek het even met de Zierikzeese Nieuwsbode, die zo'n belangrijk bericht de wereld in stuurde.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Ja, dat is een vergelijking die veel vaker wordt getrokken en niet alleen als het om Groen Links gaat.

Voorzitter! Europees commissaris Bangemann beweert dat Maastricht

een mijlpaal op de weg naar een federaal Europa is. Major doet zich voor als de redder van het intergouvernementalisme en de regering heeft het nog steeds over een sui-generis-verdrag. De heer Jurgens heeft tijdens zijn eerste termijn een historisch overzicht gegeven van het federaal ideaal in Europa. De opkomst van dit ideaal, zo signaleerde hij, vond in 1948 plaats. De vraag is of wij nu in het tijdperk van de teruggang leven. Sui generis – de toekomst kan van alles met zich brengen: een confederaal, een federaal of een intergouvernementeel Europa. Dat is ook ongeveer de uitleg van het kabinet. Wij zitten dus nog steeds tussen Duitsland en Engeland in. Het is een kruiswoordpuzzel geworden. Alleen de laatste letter, de L, staat vast.

Desalniettemin vraagt de minister-president – dat moet ik toch even kwijt – de Kamer om loepzuivere formuleringen bij het indienen van amendementen die noodgedwongen speldeprikken zijn in een zeer onhelder en onzuiver verdrag. Ik denk dat dat te veel gevraagd is, want ik denk dat een amendement niet kan verhelderen wat zo onduidelijk blijft in het verdrag.

Voorzitter! Ik neem nu nog een paar onderwerpen.

De regering heeft geen duidelijkheid kunnen verschaffen over de gekwalificeerde meerderheidsbesluiten binnen de pijler buitenlands en veiligheidsbeleid. De vaagheid van de justitiepijler blijft bestaan en de positie van het Hof van Justitie blijft, wat ons betreft, onaanvaardbaar zwak. Ik zal daar dadelijk een motie over indienen.

De EMU staat stevig, behalve waar het betreft de discussie over de derde fase. Maar wat betreft het sociaal beleid zie ik toch ook geen perspectieven voor het bereiken van minimumnormen. De staatssecretaris heeft daarover gezegd: "Ik denk dat dat initiatief – inzake minimumnormen – vanzelf komt, bijvoorbeeld als de problematiek van de beleidsconcurrentie daartoe dwingt." Dat lijkt mij een Verelendungstheorie te zijn waar ik mij niet aan zou willen vastklampen. Daarom wil ik opnieuw aan de regering vragen of zij daar in de toekomst een rol voor zichzelf ziet weggelegd, of dat zij inderdaad de moed heeft opgegeven.

Voorzitter! Over het milieu heeft staatssecretaris Dankert gezegd dat hij de analyse van Groen Links wat al te pessimistisch vond. Ik heb gezegd dat ik wel degelijk in het verdrag een aantal lichte verbeteringen zie. Hij heeft ze zelf ook genoemd: de afvalproblematiek, de luchtverontreiniging en dergelijke. Maar wij kunnen natuurlijk niet heen om het feit dat, als het gaat om de harde instrumenten voor het milieubeleid – energie, belastingen – die het niet hebben gehaald. Het unanimiteitsprincipe zal in dit soort zaken effectieve milieumaatregelen zeer waarschijnlijk blokkeren.

Voorzitter! Maastricht is ook het symbool van het naar binnen gekeerde West-Europa geworden. De Europese Gemeenschap kiest voor een introverte opstelling, terwijl in Oost- en Midden-Europa de zaak op springen staat. Iedereen beseft dat en ziet dat, maar de Europese Gemeenschap is niet de motor geworden waarop Oost-Europa hoopte. Ik heb dat in eerste termijn ook gezegd.

De heer Voorhoeve, oud-fractievoorzitter van de VVD, wijst erop dat Oost-Europa een buitengewoon belangrijke en unieke kans biedt om via een fors hulpverleningsprogramma de toekomstkansen van democratisering te verbeteren. Een oude bekende van parlement en regering, Mient-Jan Faber, reist nog steeds wanhopig door al dan niet op dit moment bestaande oorlogsgebieden, op zoek naar vredesinitiatieven die slagen. Ook hij is somber. Hij zegt dat wij de fantasie missen om de wereld beter te maken.

De **voorzitter**: U hebt de door uzelf opgelegde spreektijd ongeveer bereikt.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Dan stel ik voor dat ik nog een paar minuten doorga.

De **voorzitter** : Dat betekent dat u geen interrupties meer mag plegen. Anders komt de afspraak in gedrang. Er is vandaag een afspraak gemaakt.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Wij hebben een afspraak gemaakt, maar daarbij hebben wij ook met z'n allen gezegd dat wij ernaar zouden streven om ons daaraan te houden.

De **voorzitter**: Dat betrof het maximum. Ik wijs u hierop om aan te geven hoe de leiding van de rest van de vergadering zal uitpakken. Gaat uw gang.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Daar ben ik het toch niet helemaal mee eens, maar goed.

De **voorzitter**: U zult zich daaraan moeten onderwerpen.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Ik zal het kort houden. Ik heb echt niet zoveel meer.

Ik keer terug naar Oost-Europa. De meest gruwelijke en barbaarse taferelen spelen zich nu af, niet alleen in Joegoslavië, maar ook in de voormalige Sovjet-Unie. Ik weet dat wij het over die constatering allemaal eens zijn, maar ik wil mij niet neerleggen bij machteloosheid en daaruit voortkomende passiviteit. Ik heb eergisteren verwezen naar het Marshall-plan en het plan-Beveridge. Ik wil het best iets dichter bij huis zoeken. Het energiecharter van de heer Lubbers is natuurlijk ook zo'n concreet voorbeeld. Ik vraag om toch nog eens na te denken over verdere initiatieven. Ik vraag geen garanties en ik vraag geen doorberekening. Ik vraag om fantasie, het combineren van belangen en het creëren van een draagvlak daarvoor. Ik hoop dat dit kabinet gelegenheid ziet om juist ter gelegenheid van de top van Edinburgh met een nieuw initiatief te komen voor een urgentieplan voor Oost- en Midden-Europa. Het gaat er op dit moment niet om hoe dat precies in elkaar zit. Het gaat erom dat dit onderwerp niet naar bijvoorbeeld agendapunt negen verdwijnt.

Voorzitter! Tijdens de informatiebijeenkomst in Utrecht van maandag jongstleden voorspelde de heer Van den Broek een weinig spannend, maar wel vermoeiend debat. Waarschijnlijk herinnert hij zich dat. Deze minister had een vooruitziende blik. Gisteravond slopen de woordvoerders, de minister en de staatssecretaris één voor één naar de televisie om de BBC te volgen. En terecht. Het bomvolle lagerhuis brulde van spanning en onenigheid, terwijl in het Nederlandse parlement het licht uitviel en de minister-president het verdrag onverstoorbaar in het donker bleef verdedigen. Als woordvoerders

tastten wij bij het schijnsel van een klein lampje naar de diepere betekenis van Maastricht. Dit alles moge goed zijn voor het Nederlandse milieu, ik krijg er toch niet echt een gerust gevoel bij. Het debat heeft geen nieuwe perspectieven opgeleverd voor het sociale terrein, het terrein van het milieu en de democratische controle. Dat betekent dat de doorslaggevende bezwaren van de fractie van Groen Links blijven bestaan, zoals kennelijk bij de meerderheid van de Kamer de steun voor het verdrag ook blijft bestaan. Het is de vraag of het, na Majors beslissing van vanmorgen om de ratificatie van het Verdrag van Maastricht uit te stellen tot na de definitieve Deense uitslag, veel zal uitmaken. Ik ben benieuwd hoe de regering deze beslissing van de Engelse regering inschat en ik vraag een reactie daarop.

Maastricht staat op de tocht. De noodzaak om te heronderhandelen, komt steeds dichterbij. Misschien zal over enkele maanden blijken dat een meerderheid van deze Kamer te snel bereid is om veel meer op te geven dan wenselijk en uiteindelijk ook nodig is. Maar tot die conclusie zal de meerderheid van deze Kamer alleen worden gedwongen door de Engelsen en de Denen. Groen Links blijft liever bij het eigen standpunt en houdt het daarmee in eigen hand.

De heer **Weisglas** (VVD): Zal de fractie van Groen Links unaniem tegen het Verdrag van Maastricht stemmen?

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): De fractie van Groen Links heeft veel afgewogen. Natuurlijk wordt er weer gelachen, maar dit is heel serieus! Ik denk dat er een grote kans is dat wij unaniem tegen het verdrag zullen stemmen. Maar ik zeg erbij dat als de situatie zou ontstaan – die volgens mij nu nog niet bestaat – dat het afstemmen van het Verdrag van Maastricht tot catastrofes aanleiding zou geven, de fractie een afweging moet maken tussen een heel slechte zaak, namelijk het ontbreken van democratische controle, en een andere slechte zaak, namelijk een catastrofe in Europa als het Verdrag van Maastricht niet doorgaat.

De heer **Weisglas** (VVD): Het stemgedrag van Groen Links in het Nederlandse parlement zal niet leiden tot het niet doorgaan van het Verdrag van Maastricht. De beslissing daarover ligt elders, in Engeland of in Denemarken. Zo is de realiteit. De fractie van Groen Links moet gewoon voor zichzelf die afweging maken. Ik vind het tegen die achtergrond interessant om te horen of de fractie verdeeld zal stemmen.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Dat heb ik gezegd. De Kamer kan er zeer waarschijnlijk van uitgaan, dat alle fractieleden tegen het verdrag zullen stemmen. Ik heb aangegeven welke overwegingen er zijn geweest. Stel dat er omstandigheden zouden zijn waaronder je zou moeten zeggen: dit verdrag moet hoe dan ook verdedigd worden, ondanks onze bezwaren. In dat geval zouden wij een andere afweging kunnen maken, maar dat is nu niet aan de orde.

De heer **Melkert** (PvdA): Mevrouw Brouwer zegt dat haar fractie, als er een catastrofe zou ontstaan als het Verdrag van Maastricht geen doorgang zou vinden, wellicht tot een ander stemgedrag zou komen. Dat betekent dat mevrouw Brouwer de verantwoordelijkheid om zo'n catastrofe te voorkomen bij de mensen legt die wel voor het verdrag stemmen. Dat betekent haar stellingname en ik vind dat geen sterke positie.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Het is volgens ons beter om te heronderhandelen over het verdrag en er meer democratische controle aan te verbinden. De argumenten dat er een chaos zou ontstaan indien het verdrag niet zou worden aangenomen, berusten niet op waarheid.

De heer **Melkert** (PvdA): Ik ging in op uw argument dat uw positie zou kunnen veranderen indien er een catastrofe zou dreigen bij afwijzing van het verdrag. U laat het nu aan anderen over om te bepalen of er al dan niet een catastrofe ontstaat. Ik vind dat geen sterke positie. U moet gewoon "ja" of "nee" zeggen op grond van uw eigen afweging.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Heeft u de discussie over Maastricht gevolgd of niet?

De heer **Melkert** (PvdA): Ik ben er enigszins bij betrokken geweest in de afgelopen jaren.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): De tegenstanders van Maastricht is in de publieke discussie tot nu toe heel vaak verweten dat zij kiezen voor de chaos. Dat argument is vaak gebruikt, ook door ministers en woordvoerders van de zijde van de PvdA. Ik vind het geen goed argument, want het berust niet op waarheid.

De heer **Melkert** (PvdA): Nee, omdat anderen hun verantwoordelijkheid nemen.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): En wie neemt de verantwoordelijkheid voor de democratische controle dan? Wie neemt de verantwoordelijkheid om die stem uit te brengen? Doet de Partij van de Arbeid dat? Ik heb dat tot nu toe nog niet gezien. Ook door de PvdA is tot vier of vijf keer toe gevraagd om een perspectief op meer democratische controle. Zij krijgt dat perspectief niet en vervolgens verwijt de heer Melkert mij dat Groen Links, alles afwegend, tegen het verdrag stemt omdat er te weinig democratische controle is.

De heer **Melkert** (PvdA): Is uw stelling dat met het aannemen van het Verdrag van Maastricht de democratische controle in de EG verslechtert?

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Ja.

De heer **Melkert** (PvdA): Die is niet te onderbouwen.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Ik heb de stelling zowel in eerste als in tweede termijn onderbouwd. Als de stelling onjuist zou zijn, vraag ik mij af waarom de PvdA-fractie zelf met initiatieven komt zoals het vragen om een nieuwe IGC. Waarom heeft de PvdA indertijd dan al die moties ondersteund?

De heer **Melkert** (PvdA): Uiteraard willen wij het democratisch toezicht verbeteren. Mijn vraag was echter of u vindt dat dat verslechtert door het verdrag. U kunt toch niet in redelijkheid volhouden dat dat het

geval zou zijn? Natuurlijk moet het beter.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Zelfs als het democratisch toezicht even klein zou blijven, ligt er nu een verdrag dat daarin een verbetering had moeten brengen. Als de heer Melkert het niet eens is met mijn onderbouwde stelling dat de democratische controle verslechtert, moet hij aangeven waarom hij tot nu toe heeft gepleit voor het dichten van het democratisch gat. Hij gaat nu akkoord met het verdrag, ondanks het feit dat dat niet gebeurt. De bewijslast ligt dus niet bij Groen Links, maar bij de Partij van de Arbeid.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende, dat in het verdrag betreffende de Europese Unie het Hof van Justitie een beperkte en ongedefinieerde rechtsmacht kent inzake de samenwerking op het gebied van justitie en binnenlandse zaken (Titel VI, artikel K.3, lid c);

van mening, dat het gebrek aan rechterlijke toetsing inzake de samenwerking op het gebied van justitie en binnenlandse zaken een ongewenste ontwikkeling is;

overwegende, dat aanvaarding door de lidstaten van de rechtsmacht van het Hof van Justitie ter zake noodzakelijk is;

verzoekt de regering alles in het werk te stellen om alle partners van de noodzakelijkheid van toekenning van rechtsmacht aan het Hof van Justitie te overtuigen en initiatieven te nemen om alsnog rechtsmacht aan het Hof van Justitie ter zake toe te kennen, desnoods met de mogelijkheid van een facultatieve aanvaarding van die rechtsmacht door iedere lidstaat afzonderlijk,

en gaat over tot de orde van de dag.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende, dat de Oost- en Middeneuropese landen geconfronteerd worden met dramatische politieke, economische, sociale en ecologische ontwikkelingen, die een steeds grotere bedreiging voor heel Europa vormen;

van mening, dat de Europese Gemeenschap een substantiële bijdrage kan leveren bij de wederopbouw van sociaal-economische structuren van deze landen door een gecoördineerd economisch en sociaal urgentieplan te ontwikkelen;

nodigt de regering uit tijdens de reguliere Europese Raad in Edinburgh het initiatief te nemen om in Europees verband tot een dergelijk urgentieplan te komen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze moties zijn voorgesteld door het lid Brouwer. Naar mij blijkt, worden zij voldoende ondersteund.

Zij krijgen respectievelijk de nrs. 39 en 40 (22647, R1437).

□

De heer **Van Dis** (SGP): Mijnheer de voorzitter! Ik hoop dat het licht niet zal uitvallen. Dat viel gisterenavond tweemaal uit tijdens het laatste woord dat de minister-president over Maastricht te zeggen had. Misschien was het wel symbolisch voor de sprong in het duister die Nederland, met de aanvaarding van het Verdrag van Maastricht, doet. Immers, als gisteren iets duidelijk geworden is, is het wel dit: niemand weet waar wij uiteindelijk met het verdrag terechtkomen. Het had overigens niet veel gescheeld of gisterenavond was voor de tweede keer in het Europese debat over Maastricht het licht uitgegaan. Nadat de Denen in een referendum "nee" hadden gezegd, zei het Britse lagerhuis op het nippertje "ja" tegen de vraag of het verdrag in behandeling moest worden genomen. Bij de gang van zaken in het Verenigd Koninkrijk, net als overigens in Frankrijk, zie je hoezeer in grote staten Europese politiek voornamelijk nationale of zelfs partijpolitiek is. Moet dat geen reden zijn om terughoudend te zijn wat de Europese integratie betreft?

Met betrekking tot de beide amendementen die ik heb ingediend het volgende. In het amendement met betrekking tot de besluitvorming op onderwijsgebied hebben wij onze zorg uitgedrukt voor mogelijke negatieve effecten van de EG-regelgeving. Ik zeg uitdrukkelijk "mogelijke", want de bewindslieden hebben gisteren echt hun best gedaan om de onrust weg te nemen. Ze zijn daar voor een groot deel ook in geslaagd, zij het dat er nog twijfel overblijft. Met name de ruime formulering van de ontwikkelingen van de Europese dimensie in het onderwijs biedt vele interpretatiemogelijkheden, en het blijft daarom van belang dat wanneer de EG stimuleringsmaatregelen neemt, het nationale parlement optimaal betrokken blijft. Niet dat parlementaire controle daarbij sluitend is. Immers, er wordt bij gekwalificeerde meerderheid besloten. Maar ieder stapje op weg naar een betere parlementaire controle is een stap op de goede weg. Er is in dit huis door parlement en regering grote bezorgdheid uitgesproken over het democratisch tekort van het proces van Europese eenwording. Vergroting van de bevoegdheden van het Europees Parlement is een mogelijkheid om dat tekort te verkleinen, hoewel dan het nadeel blijft dat de afstand tot de burger groot blijft. Bij besluitvorming met unanimiteit kan dat parlement nauwelijks een vuist maken, en komen de nationale parlementen uitdrukkelijk in beeld. Alleen nationale parlementen kunnen dan voor parlementaire controle zorgen. Daarop is ons tweede amendement gericht. Alleen wanneer het nationale parlement van tevoren instemt met het standpunt van de regering, is die controle verzekerd. Immers, controle achteraf heeft weinig zin, omdat Nederland dan in Europees verband al gebonden is. Maar kan het geen praktische problemen geven wanneer de regering vooraf naar de Tweede Kamer moet om instemming te krijgen? Dat valt niet te ontkennen. De volgende vraag is dan echter: wat is deze parlementaire controle ons waard? In spoedeisende zaken kan de minister altijd nog

onder voorbehoud van goedkeuring door de Tweede Kamer een besluit nemen. Wij nemen aan dat de minister weet wat er binnen het parlement leeft. Misschien vinden de andere EG-staten dit niet leuk, maar wij zijn van mening, dat Nederland wel eens krachtiger mag optreden in EG-verband. Ook in Denemarken werkt overigens zo'n soort systeem, zonder dat het de besluitvorming extra belemmert.

Het woord "instemming" in de amendementen kan voor verwarring zorgen. Dat is gisteren al gebleken bij de discussie over het amendement van de heer Melkert c.s. Minister-president Lubbers zei gisteravond op de valreep, dat de term "instemming" niet past binnen de systematiek van de verhouding tussen Kamer en regering, omdat het niet om wetgeving gaat. Dat mag zo zijn, maar het is ook zo dat de Nederlandse staatsrechtelijke verhoudingen niet zijn toegesneden op besluitvorming in de EG. Verdienen staatsrechtelijk gezien misschien niet 100% goede, maar in ieder geval wel effectieve middelen niet de voorkeur boven staatsrechtelijk zuivere instrumenten, die in EG-verband geen doel treffen?

Ik kom terug op de betrokkenheid van het parlement bij de overgang naar de derde fase van de EMU. De discussie van gisteren is verhelderend geweest. De kern van de zaak is heel eenvoudig: als in 1996 of in 1998 het Nederlandse parlement van mening is, dat Nederland niet moet toetreden tot de derde fase van de EMU, wat is dan het standpunt dat de Nederlandse regering zal innemen in Brussel? Is dat conform het standpunt van het parlement, ongeacht de inhoud van het standpunt? Wat wel aandacht verdient, is het feit dat tegelijkertijd in de motie-Melkert een oordeel wordt gevraagd over de mate waarin de criteria toepassing hebben gevonden, als het gaat over andere lidstaten. Dat vinden wij van belang. Het laatste element doet de motie een meerwaarde hebben die ons oordeel positief kan beïnvloeden. Het gaat er niet om dat Nederland onder aangegane verplichtingen wil uitkomen. Het probleem is, of toepassing van de convergentiecriteria veel ruimte laat voor beoordeling, waarbij ook politieke aspecten terdege aan de orde komen.

Kernpunt bij subsidiariteit blijft naar mijn mening, waar het initiatief bij regelgeving ligt. Dat blijft volgens het antwoord van de heer Dankert bij de Commissie liggen. Dat betekent dat die ook de rechtsgrondslag voor een richtlijn bepaalt. Dat is vaak van grote betekenis voor de vraag, op welk niveau regelgeving plaatsvindt. Is het niet zinvol om juist op dit punt van de rechtsgrondslag de lidstaten, vertegenwoordigd in de Raad, een grotere bevoegdheid te geven, in die zin dat daarvoor een meerderheid of een gekwalificeerde meerderheid in de Raad is vereist? Wat wij ook graag zien, is dat richtlijnen inderdaad richtlijnen blijven en niet het karakter krijgen van gedetailleerde uiteenzettingen en voorschriften. De lidstaten moeten een ruimere marge krijgen om richtlijnen uit te voeren. Dat versterkt het nationale element. Wil de regering zich daarvoor inzetten? Ook vragen wij de regering zich in te zetten voor het kritisch nalopen van de bestaande EG-regelgeving, om dit alsnog aan het subsidiariteitsbeginsel te toetsen. Wil de regering dat toezeggen? Wij vinden dat een belangrijke zaak. Deregulering is niet alleen in nationaal verband zinvol, wij willen dat ook op EG-gebied zien. Daarom dienen wij op dat punt een motie in.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende, dat het "subsidiariteitsbeginsel" een belangrijke rol speelt bij het tegengaan van centralisatie op EG-niveau;

overwegende, dat ook op Europees niveau deregulering wenselijk is;

verzoekt de regering binnen de EG initiatieven te ontplooien om ook bestaande EG-regelgeving te toetsen aan het subsidiariteitsbeginsel,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door het lid Van Dis. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 41 (22647, R1437).

De heer **Van Dis** (SGP): Mijnheer de voorzitter! Ik wil nog even terugkomen op de relatie van de Europese Gemeenschap met de Midden- en Oosteuropese staten. Er is onmiskenbaar een tendens waarbij de Gemeenschap zich meer afsluit voor die landen. Er worden meer invoerbeperkingen opgelegd. De associatie-akkoorden met Bulgarije en Roemenië zijn een stuk restrictiever dan met de Visigrad-landen. Het vervult ons met zorg. Oost-Europa zakt steeds verder weg in politieke en economische wanorde. Als de Gemeenschap het ook laat afweten, laadt zij daarmee een zware verantwoordelijkheid op zich. Wij zien graag een open houding van de Gemeenschap ten opzichte van deze landen. Men moet verder kijken dan het eigen, heel vaak korte termijn belang. Wil de regering zich daarvoor inspannen?

Voorzitter! Ik sluit af. Het zal duidelijk zijn dat wij niet kunnen instemmen met het Verdrag van Maastricht. Dat verdrag geeft geen antwoord op de vragen die deze tijd stelt. Naar onze visie houdt het geen open Europa in, maar juist een meer gesloten Europa, geen politiek dichter bij de burger, maar juist verder weg. Het verdrag is een juridisch monstrum, wemelend van vage compromissen, die in de toekomst ongetwijfeld voor de nodige interne strubbelingen zullen zorgen. Die vage termen worden door het Hof van Justitie meestal zeer ruim geïnterpreteerd. Dat is onze ervaring tot nu toe. Het zijn bezwaren die voor ons zwaar wegen. Het grootste bezwaar is echter dat een verdergaande Europese integratie geen politiek en samenleving ten doel stelt, die zich meer aan Gods Woord en Wet gebonden weten. Dat weegt uiteindelijk heel zwaar. Het gaat in dit leven niet om macht, geld of goed, maar om een leven, individueel en collectief, tot eer van God.

□

De heer **Van der Linden** (CDA): Mijnheer de voorzitter! Ik heb gisteren namens de CDA-fractie nadrukkelijk uiteengezet op grond waarvan wij als christen-democraten

juist die Europese integratie wensen. Daarnaast heb ik gewezen op het belang voor de Nederlandse burgers en voor een klein land als Nederland van die Europese integratie. Daar kom ik niet op terug. Dat waren invalshoeken die op de hoofdlijnen betrekking hadden en niet op bijzaken.

Wanneer ik naar het antwoord van de regering kijk – ik ben de regering overigens erkentelijk voor dat antwoord – mis ik eigenlijk één bredere beschouwing, namelijk om het Verdrag van Maastricht te plaatsen in de bredere context van de huidige situatie van de Europese Gemeenschap. Er hebben grote veranderingen plaatsgevonden op het punt van de geopolitieke situatie van de Gemeenschap. De EG bevindt zich in de moeilijkste periode sinds haar bestaan. Men is die periode althans ingegaan. Het gaat om de vraag hoe wij dat Verdrag van Maastricht in die context dienen te plaatsen en ook in de context van de toegenomen externe verantwoordelijkheden van de Gemeenschap in relatie tot Centraal- en Oost-Europa. Dat vind ik zeer wezenlijk voor de uiteindelijke beoordeling van het Verdrag van Maastricht.

De VVD heeft vastgesteld dat de wereld veranderd is en dat daarom het standpunt van de VVD veranderd is. Dat standpunt is dan: minder Europa en een groter Europa. De CDA-fractie heeft juist gezegd dat de ontwikkelingen die zich nu voordoen een dwingende reden vormen om die Europese integratie te versnellen. Ik heb gemerkt dat ik de regering op dit punt aan onze zijde vind. De minister van Buitenlandse Zaken heeft namelijk gesteld dat de redenen voor nauwere samenwerking alleen maar toegenomen zijn. In dat opzicht heb ik de opvatting van de regering met grote instemming vastgesteld.

Ik ben niet verrast door het standpunt van de VVD, maar ik ben wel verbaasd over de argumentatie. Het is niet zo dat de argumenten niet goed zijn, maar ze zijn niet nieuw. Misschien heeft de VVD daarom een reeds gisteren aangekondigde derde termijn nodig, zodat de fractievoorzitter dan de nieuwe argumenten uiteen kan zetten in deze Kamer. Dan kunnen wij bekijken op grond waarvan de VVD op dit moment, na zoveel correspondentie met de regering, na zovele en lange debatten in dit parlement, ons kond heeft gedaan van het feit dat zij voor zal stemmen.

De heer **Weisglas** (VVD): Voorzitter! Op het "nieuwe" van de argumenten van de heer Van der Linden ga ik niet in, dat heb ik kunnen doen toen hij mij interrumpeerde. Wij zullen waarschijnlijk aanstaande dinsdag bij de regeling van werkzaamheden inderdaad vragen om een afronding van dit debat op het niveau van de fractievoorzitters. Het is prettig dat ook de fractievoorzitter van het CDA op dit moment het debat bijwoont. Wij vragen dit debat niet om nieuwe argumenten toe te voegen aan hetgeen ik vanavond naar voren heb mogen brengen en niet om hetgeen te doen dat de heer Van der Linden suggereert, maar omdat wij vinden dat een zo gewichtig debat als dit een slot moet vinden op het niveau van fractievoorzitters.

De **voorzitter**: Het lijkt mij beter, dit punt op dit moment te "parkeren". Het voorstel is nog niet gedaan. Ik verzoek de leden, zich aan de orde te houden. Er komt nog een moment dat hierover gesproken kan worden.

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter! Ik heb node een beschouwing van de regering gemist op het punt van de twee snelheden. Ik vrees dat die discussie veel eerder gevoerd moet worden dan wij in dit debat tot uitdrukking hebben gebracht.

Op het punt van de interne verhouding binnen de EG kan ik bijna stellen dat – zeker nu het Verenigd Koninkrijk heeft besloten, ratificatie verder uit te stellen – de Fransen zich dichter bij de NAVO bevinden dan de Engelsen bij de EG. Ik hoop dat hierin in de komende periode duidelijke verbeteringen aangebracht worden.

Ik heb reeds de argumentatie in verband met het eindoordeel van de CDA-fractie gegeven. Ik denk dat het goed is om de Kamer een uitspraak voor te leggen waarin wij aangegeven op grond waarvan het Verdrag van Maastricht moet worden aanvaard – dus de positieve elementen – op welke punten het verdrag te kort schiet en op welke wijze wij graag zien dat de regering zich in de komende periode inzet.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende, dat het Verdrag van Maastricht een stap vormt "in het proces van het steeds hechter verbond tussen de volkeren van Europa" (artikel A);

onderstrepende, het belang van de totstandkoming van een Economische en Monetaire Unie en de vorming van een Europese Politieke Unie, met een gemeenschappelijke aanpak op het terrein van politie en justitie en het buitenlands en veiligheidsbeleid;

in de overtuiging, dat het Verdrag van Maastricht ertoe bijdraagt dat de Gemeenschap beter opgewassen zal zijn tegen de gevaren die thans de vrede, de monetaire stabiliteit en de werkgelegenheid bedreigen, en een grotere solidariteit aan de dag zal kunnen leggen ten aanzien van de Oosteuropese landen;

constaterende, dat het Verdrag van Maastricht echter onvoldoende de consequenties voor de instellingen van de Gemeenschap van de uitbreiding met nieuwe leden onder ogen ziet en dat de verbeteringen op het punt van het democratisch gehalte en de doorzichtigheid van de besluitvorming nog ontoereikend zijn;

spreekt als haar oordeel uit, dat de doorzichtigheid van de besluitvorming en de democratische legitimiteit daarvan dringend verbetering behoeven, dat verder naast versterking van het Europees Parlement de rol van de nationale parlementen daarbij van essentieel belang is, en dat voorts een evenwichtige tenuitvoerlegging van het subsidiariteitsbeginsel vereist is;

verzoekt de regering om met het oog op de eerstvolgende verkiezingen voor het Europees Parlement in 1994 en op de mogelijke uitbreiding van het aantal lidstaten van de Europese Gemeenschap zich verder in te spannen om:
a. het democratisch gehalte te versterken;

b. de bevoegdheden van de Europese Gemeenschap en van de lidstaten duidelijker af te baken met het behulp van het subsidiariteitsbeginsel;
c. de instellingen met het oog op de toetreding van nieuwe leden te hervormen;
d. het huidige evenwicht tussen de instellingen van de Gemeenschap daarbij te waarborgen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Van der Linden, Jurgens, Eisma, Van Iersel en Melkert.

Zij krijgt nr. 42 (22647, R1437).

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter! Ik heb gisteren aangegeven wat wij verstaan onder de verschillende elementen. Wat de openbaarheid betreft, dank ik de regering voor de stap die zij heeft gezet op de weg naar openbaarheid van de ministerraden.

Wij stellen het op prijs als de regering zich inspant om medestanders te vinden voor een vervroeging van de intergouvernementele conferentie. Tegelijkertijd willen wij echter hier gezegd hebben dat wij de regering niet met een mission impossible op pad willen sturen. Het is logisch dat een en ander plaatsvindt in het kader van de Europese verkiezingen. Ik wil de regering echter geen initiatieven laten nemen waarvan het op voorhand duidelijk is dat zij daarvoor geen support zal vinden. Ik hoor graag van de regering wat de besprekingen in Edinburgh of wat het bilaterale overleg op dat punt opleveren. De relatie tussen regering en parlement is na Maastricht veranderd. Er zal nader overleg gevoerd moeten worden tussen de regering en het nationaal parlement over de wijze waarop wij dat invullen.

Voorzitter! Er is veel gesproken over de Assisen. Dat is naar ons oordeel geen alternatief. Wij moeten oppassen dat dit begrip geen dooddoener wordt. Via de Assisen kunnen wij het democratisch defensief niet opheffen. Het kan een interessant gremium zijn voor informatie-uitwisseling, zeer incidenteel, het kan een functie hebben wanneer er een IGC plaatsvindt om, als voorbereiding daarop, gemeenschappelijke standpunten uit te wisselen. Tegen die achtergrond zeg ik ook tegen de heer Van Middelkoop dat de afspraken die zijn gemaakt in Rome in een motie in deze Kamer tot uitdrukking zijn gebracht. Tegen die achtergrond dient die motie bezien te worden.

Voorzitter! Ook voor de CDA-fractie geldt dat het democratisch gehalte het grootste probleem blijft. Een stapje vooruit in het Verdrag van Maastricht is ontoereikend.

Voorzitter! Over het Hof van Justitie dien ik een motie in.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

van mening, dat het gewenst is te voorzien in enige vorm van rechterlijke toetsing door het Hof van Justitie met name waar het gaat om de justitie- en binnenlandse-zakenpijler van het Verdrag van Maastricht;

constaterende, dat het overleg hierover tussen de EG-lidstaten sinds de Schengen-debatten weinig op lijkt te leveren;

verzoekt de regering al het mogelijke te doen (waaronder het gebruik maken van de mogelijkheid tot inschakeling van het Hof zoals geboden in artikel K.3, lid 2) om de lidstaten op de bovenomschreven lijn te krijgen;

verzoekt de regering voorts om de Kamer vóór 1 maart 1993 uitgebreid te informeren over de al dan niet geboekte voortgang op dit terrein,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Van der Linden, Jurgens, Eisma, De Hoop Scheffer en Weisglas.

Zij krijgt nr. 43 (22647, R1437).

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter! De CDA-fractie hoopt dat er met alle twaalf EG-lidstaten afspraken zijn te maken inzake het Hof, maar de fractie acht het niet onwaarschijnlijk dat enkele lidstaten dwars blijven liggen. In dat geval dient het project niet stilgelegd te worden, maar dient de regering te trachten, een zo groot mogelijk aantal landen aan haar zijde te krijgen om verder te gaan met inschakeling van het Hof.

Voorzitter! Ten aanzien van het door ons ingediende amendement merk ik nog op dat de CDA-fractie van mening is – onder verwijzing naar hetgeen de fractievoorzitter bij de algemene politieke beschouwingen heeft opgemerkt – dat de rol van de nationale parlementen bij de totstandkoming van de verdragen versterkt moet worden, in die zin dat de Kamers vooraf inzage dienen te hebben in de inhoud van de conceptverdragen. Dit debat dient geen goedkeuringsdebat te zijn, omdat wij dan in het Deense model terecht zouden komen. Het dient wel uitdrukkelijk om de wens van de Kamer te doen geworden aan de regering en dus om de controlemogelijkheden te versterken. Ik wens een duidelijk reactie van de regering op dat punt. Lid 5 in ons amendement sluit in mijn optie dan ook verdragen als zodanig niet uit van de werking van het amendement. Het bepaalt dat voorafgaand de instemming van de vaststelling van verdragen niet nodig is. Van de regering wil ik de toezegging dat zij zich nu al de handelswijze eigen maakt die waarschijnlijk bij het wetsvoorstel ter zake goedkeuring en bekendmaking van verdragen wettelijk vastgelegd zal worden. Deze toezegging is nodig om te voorkomen dat er een vacuüm ontstaat tussen de aanvaarding van Maastricht en de aanvaarding van bovengenoemd wetsontwerp.

Ten slotte merk ik op dat de CDA-fractie onder lid 5 alleen de echte verdragen, bijvoorbeeld de aanvullende Schengenovereenkomsten en het unieverdrag verstaat en dus niet de uitvoeringsbesluiten met een verdragskarakter.

Mijnheer de voorzitter! Ik rond af. Wanneer ik zeg dat de CDA-fractie voor dit verdrag stemt op grond van de eerder aangegeven argumenten, wil ik daar nog een punt aan toevoegen. Ik heb dat genoemd bij mijn argumenten om voor te stemmen, onder het kopje

"politiek-psychologisch". Ik zeg dit ook tegen mevrouw Brouwer, die op dat punt overigens meer consistent is in haar standpuntbepaling dan de VVD-fractie. Zij zegt: het zal een catastrofe zijn. Ik wil, als Maastricht niet doorgaat, het woord catastrofe niet gebruiken, maar ik denk wel dat het een buitengewoon zware domper zal zijn op het sociaal-economisch proces binnen de Europese Gemeenschap, onder de huidige omstandigheden, met zo'n slecht vooruitzicht voor de werkgelegenheid en met zoveel arbeidslozen. Voorzitter! Wij dienen ook in de overwegingen te betrekken dat, gegeven de ervaringen die wij hebben – ik heb de eerste, tweede en derde periode van de Europese Gemeenschap genoemd – opgedaan in de zeventiger jaren, wij de conclusie moeten trekken dat voortgaan met de Europese integratie een versterking is, ook voor meer arbeidsplaatsen in de Europese Gemeenschap, en dat is ook sociaal beleid.

□

De heer **Van Iersel** (CDA): Voorzitter! Meteen in aansluiting op hetgeen collega Van der Linden zei, geef ik aan dat het duidelijk is dat de zwakke stee de vraag is of de begrotingscoördinatie tussen lidstaten voldoende van de grond zal komen. De minister heeft een vasthoudend betoog gehouden over de Monetaire Unie en de criteria. Maar of daaraan wordt voldaan, is een gevolg van goed macro-beleid, ongeacht verkiezingen, politieke coalities of persoonlijke ambities van regeringsleiders of van wie dan ook.

Wij willen die EMU heel graag. Daarvoor vormen de criteria een onmisbaar vehikel, maar aan de basis ligt het beleid dat volkomen is gedecentraliseerd. Als dat niet gedisciplineerd wordt, halen een aantal landen het niet. Nu, op basis van de huidige situatie in de zwakke conjunctuur, voldoet vrijwel geen enkele lidstaat aan de eisen en aan de criteria. Het is mij dus evenmin ontgaan dat de minister niet is ingegaan op mijn opmerkingen over de beleidsconcurrentie en de gevolgen daarvan voor Nederland. Dat kan ik nog wel begrijpen, want daar wringt natuurlijk op een aantal punten de schoen. De minister kan zich ervan af maken met de opmerking dat ik daarover geen vraag heb gesteld. Maar de volgende vraag heb ik wel gesteld. Hoe ziet de minister de ruimte voor een tijdelijke oprekking van het financieringstekort op weg naar de EMU als het conjunctureel niet meezit? Op deze vraag zou ik graag een antwoord hebben.

Wij vinden het in elk geval een belangrijke zaak om van jaar tot jaar te volgen hoe dit proces in de Gemeenschap verloopt. De minister heeft zich hiermee in principe akkoord verklaard bij de ingang van de tweede fase. Om de relatieve positie van Nederland zo goed mogelijk in beeld te krijgen via een jaarlijks gesprek hierover tussen kabinet en parlement, waarmee ook de parlementaire betrokkenheid helder in beeld komt, dien ik de volgende motie in.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende, dat er voldoende inzicht dient te bestaan in de mate waarin de kandidaat-deelnemers toegroeien naar de situatie waarin zij aan de in het verdrag neergelegde maatstaven voor de derde fase van de EMU voldoen;

verzoekt de regering om op basis van het jaarlijkse EG-overzicht met betrekking tot het convergentieverloop in de lidstaten de Kamer inzicht te verschaffen in de wijze waarop Nederland en de andere lidstaten toegroeien naar de in het verdrag veronderstelde situatie bij ingang van de derde fase, op basis waarvan een evaluatie kan plaatsvinden,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Van Iersel en Melkert. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 44 (22647, R1437).

De heer **Van Iersel** (CDA): Mijnheer de voorzitter! Een tweede punt betreft de onafhankelijkheid van de nationale centrale banken. Dit is de testcase bij uitstek. In tegenstelling tot wat de minister gisteren in zijn antwoord uit mijn woorden opgemaakt bleek te hebben, zijn wij van mening dat er juist niet omzichtig en niet diplomatiek met elkaar moet worden omgesprongen. Integendeel, ik heb gezegd dat de EMU, in het bijzonder de onafhankelijke status van de nationale centrale banken, eerder aanleiding zal zijn voor felle discussies dan voor diplomatie. De minister wekte sterk de indruk, het hiermee eens te zijn.

Om ook op dit punt vanuit onze fractie en die van collega Melkert een topprioriteit en daarmee de parlementaire betrokkenheid te onderstrepen, dien ik de volgende motie in.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende, dat de operationele autonomie van de Europese Centrale Bank een onafhankelijk statuut van de nationale centrale banken veronderstelt;

overwegende, dat in het licht van afwijkende nationale tradities in een aantal lidstaten op dit punt een drastische beleidswijziging nodig is die een periode van gewenning behoeft;

verzoekt de regering zich krachtig ervoor in te zetten dat bovengenoemde weg in de desbetreffende lidstaten wordt ingeslagen vanaf het begin van de tweede fase,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Van Iersel en Melkert. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 45 (22647, R1437).

De heer **Van Iersel** (CDA): Voorzitter! Wij hebben met grote instemming de minister van Financiën aangehoord met betrekking tot de interne Nederlandse procedure, namelijk in de verhouding tussen parlement en kabinet. Er is nu volstrekte

helderheid ontstaan. Tegen die achtergrond hebben wij, samen met de eerste ondertekenaar het amendement ter zake nog iets scherper bijgesteld. Hiermee is in onze visie de verhouding tussen Kamer en kabinet vast verzekerd.

De heer **Weisglas** (VVD): Ik vraag de heer Van Iersel, als eerste indiener van het amendement die spreekt over het gewijzigde amendement, om een toelichting te geven op wat de wijziging betekent. Ik heb dat nog niet kunnen ontdekken.

De heer **Van Iersel** (CDA): De wijziging houdt simpelweg het volgende in. In het debat hebben wij vastgesteld dat wij het verdrag ten volle ratificeren. De toetsing die plaatsvindt bij de overgang naar de derde fase kan geen andere zijn dan een toetsing op basis van de criteria die in het verdrag zijn opgenomen. Men zal moeten bezien of Nederland aan die eisen voldoet en indien Nederland aan die eisen voldoet, is deelname aan de EMU, als daartoe wordt besloten, verzekerd. Voorts zal de Nederlandse regering nagaan welk standpunt zij in Brussel zal innemen met betrekking tot de toetreding van andere lidstaten tot de EMU.

Wat is nu het verschil met het amendement dat gisteren werd ingediend? Er heerste enige twijfel. In een eerder debat was er overigens meer twijfel dan gisteravond, toen de minister van Financiën het woord nam en een vraag-en-antwoord-spel tussen de Kamer en de minister van Financiën plaatsvond. Er was enige onzekerheid over het antwoord op de vraag of het wel precies over die criteria zou gaan. Zouden niet allerlei geheimzinnige politieke elementen en argumenten een rol spelen bij de standpuntbepaling van de regering? Welnu, dat is absoluut niet de bedoeling van de indieners van het amendement. Het gaat er juist om een goede EMU te krijgen. Wij moeten dit gezamenlijk doen. Kamer en kabinet moeten dit gezamenlijk besluiten. Daarom hebben wij die criteria – naar ik meen, staat er nu "de in het verdrag neergelegde criteria" – speciaal aan de wettekst toegevoegd.

De heer **Weisglas** (VVD): De toelichting op het oorspronkelijke amendement was toch duidelijk? De toelichting op het gewijzigde amendement is toch net zo duidelijk? Mede in het licht van de interrupties van de heer Melkert aan mijn adres, begrijp ik niet wat het verschil is tussen de twee amendementen.

De heer **Van Iersel** (CDA): Door de heer Melkert is terecht gezegd dat het uitsluitend een verfraaiing is, een verfijning van hetgeen er stond. Er is absoluut geen sprake van een inhoudelijke wijziging van het amendement. Het kader waarbinnen de besluitvorming dient plaats te vinden is alleen duidelijker vastgelegd. Tegen degenen die dit amendement liever niet hebben, zeg ik dat zij bij de overgang naar de derde fase beter dit amendement kunnen hebben dan een vrije discussie, waarbij het helemaal nog niet duidelijk is of er allerlei vage elementen een rol gaan spelen, waartegen zowel de premier als de minister van Financiën zich gisteren hebben verzet. Als ik de regering was, zou ik eerlijk gezegd nog meer voor dit amendement zijn dan voor de oplossing van de motie.

□

De heer **Eisma** (D66): Voorzitter! "Een somber en saai debat", zo kwalificeerde mevrouw Brouwer ons optreden. Het is helemaal niet somber, mevrouw Brouwer. Saai blijven wij allemaal, maar ik ben buitengewoon tevreden over vanavond. Het is voor mij zelfs een beetje een feestelijke avond, want de VVD is om. Na maandenlange aarzelingen en een eerste termijn waarin geen uitsluitsel werd gegeven over hun uiteindelijke stemgedrag, lijkt het nu te gloren. Aan die wurgende onzekerheid is nu een einde gekomen.

De heer **Weisglas** (VVD): Het gloort al.

De heer **Eisma** (D66): De heer Gijs de Vries van het Europees Parlement kan tevreden zijn. En nu maar hopen dat de VVD op koers blijft.

De heer **Weisglas** (VVD): Wij kunnen maar een keer stemmen.

De heer **Eisma** (D66): Wij gebruiken ook deze termijn om onze Europese federalistische communautaire instelling te benadrukken. Hoewel wij een beetje sadder and wiser zijn geworden door de reacties op Maastricht in andere landen en ook in eigen land, hopen wij met de instelling van kleine stapjes vooruit met elk stapje het federale Europa dichter te naderen. Geen black mondays meer. Een van die stappen, die tot meer doorzichtigheid van het complexe besluitvormingsproces kan leiden, is de openbaarheid van de raadsvergaderingen.

In reactie daarop zei staatssecretaris Dankert gisteravond, overigens overeenkomstig de Top van Birmingham, dat de oriënterende fase van de raadsvergadering, groenboeken en beleidsprogramma's, in de openbaarheid kan plaatsvinden. Hij wil een inspanningsverplichting op zich nemen voor openbaarheid van de beginfase van de behandeling van wetgevingsvoorstellen in de Raad en van de slotfase, te weten de definitieve besluitvorming, de stemming en de stemverklaringen. Dat vond ik al een hele vooruitgang. Dat bedoel ik met kleine stapjes vooruit zetten.

Als ik in Vrij Nederland de notulen van de raadsvergadering lees, kan die openbaarheid de discussie wellicht ook op een wat hoger niveau brengen. Die openbaarheid is informatief voor ons en het niveau van de discussie kan daardoor iets omhoog gaan.

De staatssecretaris onderschrijft ook onze wens om de bemiddelingscomités in de codecisieprocedure openbaar te maken, maar over de inspanning daartoe bleef hij ons inziens wat vaag. Daarom dien ik de volgende motie in.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende, dat de besluitvormingsprocedures in de Europese Gemeenschap voor de burgers ondoorzichtig en onhelder zijn;

van mening, dat openbaarheid van de Bemiddelingscomités ex artikel 189B van het Verdrag betreffende

de Europese Unie de helderheid van het besluitvormingsproces bevordert en bijdraagt tot meer inzicht in de invloed van het Europees Parlement;

verzoekt de regering te bevorderen dat openbaarheid van de Bemiddelingscomités zo spoedig mogelijk wordt gerealiseerd,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Eisma, Van der Linden en Jurgens. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 47 (22647, R1437).

De heer **Eisma** (D66): Ik blijf bij het onderwerp parlementaire betrokkenheid en herhaal mijn vraag aan de regering om ons de verslagen van de permanente vertegenwoordiging over de raadsvergaderingen toe te sturen. Daarop heb ik nog geen antwoord gekregen.

De codecisieprocedure is een belangrijk winstpunt van het verdrag, maar zij is op te weinig terreinen van toepassing. Wij zijn voorstander van uitbreiding van de codecisie, op z'n minst naar terreinen die nu onder de samenwerkingsprocedure vallen. Daarom dien ik de volgende motie in.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende, dat het medebeslissingsrecht in Titel II van het Verdrag betreffende de Europese Unie de rechten van het Europees Parlement versterkt;

van mening, dat het democratisch tekort kan worden verbeterd door dit medebeslissingsrecht op meerdere beleidsterreinen toe te passen;

verzoekt de regering te bevorderen dat in het perspectief van de volgende verkiezingen van het Europees Parlement de medebeslissingsprocedure op meerdere beleidsterreinen wordt toegepast,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Eisma en Van der Linden. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 46 (22647, R1437).

De heer **Eisma** (D66): Ik herhaal mijn vraag over informatie aan de Tweede Kamer over door de Commissie niet overgenomen amendementen van het Europees Parlement. Dit is, in tegenstelling tot datgene wat de staatssecretaris in de brief van 17 juni van dit jaar vermeldt, niet alleen een aangelegenheid tussen Commissie en Europees Parlement. De Raad is er wel bij betrokken, omdat de Raad, volgens artikel 189C, onderdeel D, deze niet overgenomen amendementen met eenparigheid van stemmen kan aannemen. Ik herhaal mijn verzoek om ons ook informatie te geven over amendementen van het Europees Parlement die door de Commissie niet zijn overgenomen.

Voorzitter! Ik heb al duidelijk gemaakt dat mijn fractie het van groot belang acht dat de Gemeenschap een slagvaardig buitenlands en veiligheidsbeleid kan ontwikkelen. Daarom hadden wij graag gezien dat er afspraken waren gemaakt die voorzien in besluitvorming met gekwalificeerde meerderheid en adequate parlementaire controle. Die afspraken zijn echter niet gemaakt en dat betreuren wij. Het is evenwel mogelijk om met unanimiteit te beslissen om nadere besluiten over een specifiek onderdeel met gekwalificeerde meerderheid te nemen op dit terrein. Wij vragen de regering om in beginsel daaraan mee te werken. In een zo vroeg mogelijk stadium moet van besluitvorming met unanimiteit naar besluitvorming van gekwalificeerde meerderheid worden overgegaan. Ik hoop dat ons standpunt nu ook duidelijk is voor collega Weisglas. Dit standpunt is niet naïef, maar communautair.

Ik wil in dit verband ook verwijzen naar de verklaringen in het verdrag, waarin staat dat de lidstaten zoveel mogelijk zullen vermijden een eenparig besluit te verhinderen wanneer er een gekwalificeerde meerderheid voor dat besluit is. Het is geen wet van Meden en Perzen maar wel een belangrijke intentie. Ik neem aan dat de minister ondanks de kanttekeningen die hij gisteren hierbij maakte volledig achter deze verklaring staat.

Voorzitter! Met betrekking tot de Wet openbaarheid van bestuur wil ik het volgende zeggen. De heer Dankert heeft geen antwoord gegeven op de vraag van collega Jurgens of het reglement van orde van de Europese Raad niet van een hogere orde is dan de Nederlandse wet. Wanneer dat reglement namelijk niet van een hogere orde is, is het probleem snel opgelost. Wij kunnen onze Wet openbaarheid van bestuur dan snel aanpassen. Ik wil erop wijzen dat deze wet alleen maar passieve openbaarmaking beoogt. Het is vaak onbekend voor de betrokkenen welke onderwerpen worden besproken en wanneer. Daarom zou ik in dit geval voor Europese besluitvorming een actieve openbaarmaking willen bepleiten die zonder vertraging kan plaatsvinden. Ik ben erg bang dat ministeries op basis van de huidige Wet openbaarheid van bestuur zich zullen beroepen op de uitzonderingsgronden die er bestaan. Dit leidt voor betrokken tot het volgen van bezwaarschriftenprocedures en dergelijke, hetgeen veel te lang duurt, waardoor die informatie niet meer nodig is. Ik blijf erbij dat de Wet openbaarheid van bestuur is ingesteld op de Nederlandse situatie. Voor de Europese situatie ligt de kaart geheel anders. Ik kan mij voorstellen, gelet ook op het late uur, dat de staatssecretaris op de problematiek met betrekking tot de Wet openbaarheid van bestuur en de correspondentie die hierover is gewisseld, ingaat in een brief aan de Kamer.

Voorzitter! Ik kom tot de justitiepijler. Veruit het belangrijkste punt betreft het antwoord van de regering over de parlementaire controle, waarbij ik onder meer verwijs naar hetgeen vorm is gegeven in het amendement-Van der Linden op stuk nr. 30. De staatssecretaris heeft een helder antwoord gegeven op onze vraag welke besluiten die in artikel K.3 zijn voorzien het Koninkrijk kunnen binden zodat zij vallen onder de procedure die in het amendement van collega Van der Linden wordt voorgesteld. Het antwoord is: dit geldt niet voor de gemeenschappelijke standpunten, uiteraard wel voor de verdragen en kan gelden voor de uitvoeringsmaatregelen daarvan. Voor het gemeenschappelijk

optreden, bedoeld in artikel K.3, lid 2, onder b, is er onzekerheid. Dit leidt tot de conclusie dat de regering het oorspronkelijke standpunt, in de stukken nog verwoord, verlaat dat uitsluitend uitvoeringsbesluiten van verdragen elementen kunnen bevatten die het koninkrijk binden. Je kunt dan niet volstaan met het uitsluitend koppelen van een parlementaire goedkeuringsprocedure aan de desbetreffende verdragen, zoals het kabinet oorspronkelijk voorstelde. Dan is dus de weg van het amendement van de heer Van der Linden dat besluiten die het koninkrijk binden in generale zin aan een goedkeuringsprocedure onderworpen zijn, de juiste. Voor alle overige besluiten als bedoeld in artikel K.3 geldt de procedure van agenda's, verslaglegging en zo nodig overleg.

Voorzitter! In eerste termijn heb ik gevraagd naar de toekomstige ontwikkeling van de lijn-Schengen. Ik begrijp het antwoord daarop aldus. In het kader van Schengen wordt door de negen lidstaten nu pas op de plaats gemaakt en verdere ontwikkelingen vinden plaats in het kader van de Twaalf. Daarmee is op dit beleidsterrein het Europa van de twee snelheden een feit. Ik zou graag deze constatering bevestigd zien door de staatssecretaris.

Het laatste onderdeel betreft de EMU. Ik zal mij beperken tot de toetredingsprocedure voor de derde fase. Goedkeuring van het verdrag nu betekent instemming met het onomkeerbare karakter van het EMU-proces. Het gevolg daarvan is dat indien een lidstaat zich kwalificeert tot toetreding tot de derde fase, dat op zichzelf een verplichting tot toetreding is. Indien een gekwalificeerde meerderheid in de raad bij de beoordeling van de overgang naar de derde fase van oordeel is dat Nederland zich kwalificeert, is Nederland verplicht om toe te treden. Dat laatste geldt ook in het theoretische geval dat zowel regering als parlement van mening zijn dat het parlement niet moet toetreden op grond van de criteria. Nederland wordt dan overruled door de gekwalificeerde meerderheid in de raad.

Ik kom even terug op de tekst van het gewijzigde amendement op stuk nr. 34 van collega Melkert. Dit amendement heeft uitsluitend betrekking op het verkeer tussen regering en parlement bij de beoordeling van de overgang naar de derde fase. De intenties van het amendement zijn steeds door de fractie van D66 onderschreven. De formulering werkt nu verduidelijkend. Ook de regering heeft gisterenavond aan de helderheid belangrijk bijgedragen. De bedoeling van het huidige amendement is om de rechten van het parlement in het overleg met de regering over de overgang naar de derde fase extra te onderlijnen. Inhoudelijk betekent dit dat het parlement het laatste woord heeft bij de standpuntbepaling van de regering in de Raad, die over de toetreding beslist. Die intentie is nu op eenduidige wijze in het amendement op stuk nr. 34 verwoord. Daarom heeft mijn fractie dit amendement medeondertekend.

Het lijkt mij overbodig mijn tweede termijn af te sluiten met onze conclusie dat wij voor het Verdrag van Maastricht zullen stemmen, uiteraard met nog meer instemming indien onze moties door de Kamer worden gesteund.

□

De heer **Jurgens** (PvdA): Voorzitter! Wij hebben veel voor Maastricht over, zelfs het late uur van deze vergadering. Wij staan na de beantwoording van gisteren door de bewindslieden opnieuw voor de vraag of wij vinden dat het Verdrag van Maastricht aan het volk zegen zal schenken. Anders dan de heren Van Middelkoop en Van Dis, ben ik ervan uitgegaan en is mijn fractie van mening dat het Verdrag van Maastricht het volk zegen zal schenken. Ik zal dat nader uitleggen.

Toen de minister-president gisteren reageerde op de definitie van wat volgens Giscard d'Estaing eigenlijk een toekomstige Europese unie zou moeten zijn, ging tweemaal het licht uit. Dat was symbolisch en ik waarschuw hem. De volgende keer dat hij zegt voorlopig niet verder te willen kijken dan het Verdrag van Maastricht, gaat het licht misschien blijvend uit. Daarom wil ik herhalen dat mijn fractie wèl een visie heeft en dat Europa een nauw verbond van staten moet worden, waarin elk land zijn nationale identiteit en cultuur kan bewaren en waarbij in een gedecentraliseerd federaal stelsel gemeenschappelijk die bevoegdheden worden uitgeoefend waartoe die landen samen hebben besloten. Ik heb de minister-president gisteren gevraagd zich hierbij aan te sluiten. In deze visie zitten alle elementen. Daarin zit zowel de nationale cultuur en de identiteit als de decentralisatie en tegelijkertijd ook de noodzaak van supranationaal gezag. Dat laatste werd al in 1948 in een motie in deze Kamer vastgelegd. Overigens stemde destijds ook de SGP voor die motie. Ik wil dat wij goed voor ogen houden dat dit systeem ons voorland is, te meer daar de tijd waarin wij leven, eerder een snellere integratie met zich brengt dan een desintegratie. Ik sluit mij wat dat betreft geheel bij collega Van der Linden aan. De wijze waarop dat gaat gebeuren, zou de wijze kunnen zijn waarop wij in 1814 onze Soeverein Vorst binnenhaalden. Hij beloofde ons toen een wijze constitutie. Europa zou moeten vechten voor zo'n wijze constitutie, die in de plaats zou moeten komen van het inderdaad moeilijk doorzichtige en ingewikkelde stelsel dat nu als "EG-verdrag plus Europese unie" op ons afkomt. Het is blijkbaar moeilijk om met z'n twaalven gezamenlijk één tekst te maken, maar voor de burgers zou een constitutie, waarin de taken en bevoegdheden duidelijk verdeeld zijn en de controle ook goed is geregeld, verreweg het beste zijn. Een van de redenen waarom wij zo moeten worstelen, is dat wij zo'n ingewikkeld systeem hebben. Ik wijs erop dat de democratie de vorige eeuw is bevochten in het binnenhalen van de constitutionele bevoegdheden voor het volk. Misschien is dat de fase waarin nu Europa zich bevindt.

Voorzitter! Ik kom bij de kwestie van de grondwettigheid. Met instemming – dat woord zal vanavond wel vaker vallen – hebben wij het gedegen betoog van de staatssecretaris ter zake aangehoord. Hij bevestigt de overtuiging van mijn fractie dat van strijd met de Grondwet bij dit verdrag geen sprake is. Het is jammer dat hij dat betoog niet reeds in het voorlopig verslag en in het eindverslag heeft gegeven. Misschien kan hij dat aan Binnenlandse Zaken doorgeven.

Een derde punt is de democratische legitimiteit en doorzichtigheid van de besluitvorming. Gelukkig is dat een voortdurend terugkomend

element van het debat in deze Kamer, die thans geheel gevuld is met belangstellenden voor het onderwerp waarover wij spreken!

Deze Kamer, voorzitter, zal haar procedures nu echt moeten gaan herzien voor de behandeling van en de instemming met concepten van EG-besluitvorming. Toedeling daarvan aan commissies, onderzoek, overleg met ministers, het betrekken van Europarlementariërs bij ons werk: dat alles zal, zo hoop ik, binnenkort in de Commissie voor de werkwijze te voorschijn komen, opdat wij alle verhalen die hier gehouden zijn, dat wij ons best zullen doen om toezicht te houden op Europese besluitvorming, voortaan ook waarmaken. Dat is best mogelijk. Ik denk dat de gezamenlijke inspanning van de Kamer op dat punt zelfs wonderen zou kunnen verrichten, wonderen van kennis van alle leden van deze Kamer van wat zich in Europa afspeelt. Ik ben overtuigd dat een belangrijk deel van die besluitvorming ook de instemming van deze Kamer zou weten te verwerven.

Maar ook binnen de organen van de Europese unie, voorzitter, zou er strikt genomen ministeriële verantwoordelijkheid moeten gelden, zoals deze bestaat binnen elk van de lidstaten. Raad, EG-commissie en Europees Parlement moeten op basis van ministeriële verantwoordelijkheid, van accountability, worden beoordeeld. De besluitvorming moet doorzichtiger worden, zodat parlementair toezicht dan ook effectief is. Ook daarvoor hebben al veel collega's gepleit. Om dit te blijven nastreven heb ik mede met de heer Van der Linden de motie opgesteld die de heer Van der Linden reeds heeft ingediend, om van de regering een blijvende inspanning te vragen om het democratisch gehalte te verbeteren. Dat was die lange motie die de heer Van der Linden heeft voorgedragen. Ik zou deze motie, naast mijn ondertekening ervan, krachtig willen ondersteunen, opdat de regering blijft ijveren voor dit doel, ook al omdat de kiezers straks, in 1994, aan ons zullen vragen: wat hebt gij gedaan om de invloed van de kiezers te verbeteren?

Ik zou de heer Dankert nog willen vragen of hij wil ingaan op de vraag die ik hem gisteren in het debat stelde en waarop hij op dat moment begrijpelijkerwijze niet onmiddellijk een antwoord had. Het betrof mijn vraag waarom het reglement van orde van de ministerraad hoger recht kan zijn dan onze Wet openbaarheid van bestuur. Ik sluit mij geheel aan bij de wijze woorden van collega Eisma, die zich op dit punt erover uitsprak hoe wij de openbaarmaking van de ministerraad tot stand zouden kunnen brengen.

Maar ook op een kortere termijn dan in de motie-Van der Linden aan de orde is, dient er naar de mening van mijn fractie iets te gebeuren. Ik heb daarom overwogen om in de richting van de minister datgene te doen wat deze Kamer eigenlijk al heeft gedaan via een voorstel van de vaste Commissie voor EG-zaken, dat in juni van dit jaar is besproken. Er is namelijk een delegatie naar Lissabon gestuurd met de mededeling dat er, om te zorgen dat er vóór de Europese verkiezingen een daad gesteld is voor de Europese besluitvorming, iets moet gebeuren. Dat is een zaak waar toen – daar heeft de heer Van Middelkoop ons terecht op gewezen – in de wat voorzichtige ambiance van de ontmoetingen van de commissies voor EG-zaken, geen werk van is gemaakt. Wij mogen daar ook geen besluiten nemen. Maar ik zou nu toch de minister willen vragen, bij een aparte motie, om de regering reeds tijdens de top in Edinburgh een aanzet te laten geven voor deze discussie. Ik bedoel met een aanzet dat er echt met concrete voorstellen wordt gekomen hoe wij voor 1994 kunnen zorgen, dat wij naar buiten toe vooruitgang boeken in democratische legitimiteit. Deze motie dien ik in, samen met dat deel van de heer Weisglas dat zich de liberale democraat noemt! Hij had het over de liberale democraat, de liberale koopman en de liberale realist. De liberale democraat en ik hebben in deze Kamer nu al twee jaar samen gestreden voor de vooruitgang. De liberale koopman en de realist zullen nog een eind van mij af blijven staan, maar die andere heer Weisglas heeft deze motie samen met mij willen indienen.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende, dat het democratisch gehalte in de Europese Gemeenschap, ook na inwerkingtreding van het Verdrag van Maastricht, nog dringend verbetering behoeft;

van oordeel, dat er in de Europese Unie voor moet worden gezorgd dat er altijd één parlement is – Europees of nationaal – dat over Europese regelgeving het laatste woord heeft;

verzoekt de regering zich reeds tijdens de Europese Raad van Edinburgh in december aanstaande ervoor in te spannen dat nog voor de Europese verkiezingen van 1994 wezenlijke verbetering van het democratisch gehalte van de EG plaatsvindt, waartoe tijdens een IGC zou kunnen worden beslist.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Jurgens en Weisglas. Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 48 (22647, R1437).

De heer **Jurgens** (PvdA): Voorzitter! Het zal u opgevallen zijn dat de zin "en gaat over tot de orde van de dag" ontbreekt. Ik ga ervan uit dat elke motie die hier wordt ingediend en behandeld, tot de orde van de dag behoort. Ik heb nooit begrepen waarom deze overbodige zin aan de moties wordt toegevoegd.

De **voorzitter**: Ik voeg de zin toch maar toe.

De heer **Jurgens** (PvdA): Nee, voorzitter. Ik heb die zin er niet in gezet. U mag hem ook niet toevoegen.

De **voorzitter**: Dat zullen wij nog wel zien. Gaat u maar verder.

De heer **Jurgens** (PvdA): Voorzitter! Ik dien nu een motie in; ik bepaal daarvan de tekst en daar hebt u niets mee te maken. U kunt er straks hoogstens tegen stemmen. Die zin komt namelijk uit de situatie van de motie van orde van vroeger. Dit is geen motie van orde; dit is een motie die de orde van de beraadslaging betreft. Ik laat de zin dus weg. Als andere leden de zin wel onder een motie willen zetten, is dat hun goede recht.

De **voorzitter**: Wij hebben nu toch wel andere dingen te bediscussiëren? Zullen wij dit op een ander moment doen?

De heer **Jurgens** (PvdA): Ik zal verder gaan, voorzitter, maar zo nu en dan mogen wij ook best met elkaar discussiëren.

Een ander punt heb ik ook in de eerste termijn al besproken, namelijk dat de Kamer via de vaste commissie een onderzoek zou kunnen doen naar wat zich allemaal afspeelt in het onderling overleg van de nationale ambtenaren die samen in Brussel het werk van de Raad voorbereiden. Daarover zou bij de Kamer veel meer informatie moeten zijn. Ik vraag de regering om medewerking als de vaste Commissie voor EG-zaken zou beslissen om tot een dergelijk onderzoek over te gaan. Dat hoeft niet in een bedreigende vorm te gebeuren, maar de Kamer moet weten waarop zij toezicht zou moeten uitoefenen en waarop niet.

Het volgende punt is het amendement op stuk nr. 22. Het verheugt mij dat de regering met dat amendement instemt, het althans aanvaardbaar acht. Dat amendement gaat over het uit de Goedkeuringswet lichten van de verklaringen, omdat zij daar, althans in de zin waarin zij hier worden voorgedragen, niet toe behoren.

Ik kom op artikel 8A van het unieverdrag. De staatssecretaris heeft gisteren een roerend betoog gehouden over de werking van het Europees recht. Hij heeft bestreden dat het goed zou zijn als dat artikel, dat naar mijn mening Europese burgers de mogelijkheid biedt om een beroep op de rechter te doen als hun vrije beweging binnen de lidstaten wordt gehinderd, een rechtstreekse werking zou hebben. Het artikel zou volgens de staatssecretaris dus geen beroep op de rechter mogelijk maken. Hij beroept zich daarbij met name op het Europese recht. Nu is mijn vraag: hebben de verdragspartijen dan niets bepaald toen zij dat vaststelden? Niet het Hof van Justitie in Luxemburg bepaalt wat de inhoud is. Uiteindelijk past het Hof dat wel toe, maar de inhoud wordt bepaald door de verdragspartijen die het hebben vastgesteld.

Bovendien had ik gevraagd om eens naar artikel 93 van de Grondwet te kijken. Wij hebben een eigen criterium, buiten de rechtspraak van het Hof van Justitie, om aan te geven wanneer voor Nederland iets directe werking heeft. Ik heb dus een dubbele vraag: waarom is er geen argumentatie die is gebaseerd op de totstandkoming van dat artikel? En ten tweede: kijk eens naar artikel 93.

Dan kom ik op titel V, het beroemde deel over justitie. Er is veel steun gekomen voor het gewijzigde amendement-Van der Linden dat een voorbeeld heeft genomen aan de Schengen-discussie en het daarbij aangenomen amendement. Deze methode dreigt overigens school te maken. Wij hebben nu nog meer amendementen gekregen op de goedkeuringstekst. Dat is in dit huis ongebruikelijk. Met name mevrouw Brouwer en de heer Van Dis hebben amendementen ingediend. Ik geef daarop een voorzichtige eerste reactie. Ten aanzien van de normale communautaire gang van zaken, de pijler waar de EG het systeem is van besluitvorming en die dus niet de intergouvernementele pijlers van de unie betreft, moeten wij nu niet bij wet speciale vormen vastleggen om de inspraak van de Kamer mogelijk te maken. Ik heb zojuist bepleit dat daar in ons parlement andere manieren voor zijn. Ik heb ook bepleit dat het Europees Parlement een grotere rol zou kunnen hebben. Schengen ging om intergouvernementele samenwerking. Daarom was het ook voor een justitiepijler van toepassing. Ik heb grote aarzeling om dergelijke wettelijke bepalingen ook vast te leggen als het gaat om onderdelen van het EG-verdrag zelf. Daarvoor gelden andere methoden. Ik heb het amendement pas vanmiddag gezien, dus ik weet nog niet precies of mijn fractie met een dergelijke uitkomst komt. Ik ben benieuwd naar de reactie van de regering.

Wij hebben even gesproken over een publiek debat. Het is de moeite waard om een vorm te zoeken om dat debat voort te zetten. Het lijkt haast een cirkelredenering: wij moeten een debat houden over de vraag waarom er geen debat is. Het is voor deze Kamer en voor de regering een groot probleem dat het bij zoiets belangrijks als dit verdrag zeer moeilijk is om een discussie in de bevolking op gang te brengen. Wij kunnen elkaar wel verwijten dat wij er niet genoeg aan gedaan hebben, maar al deze verwijten stuiten op de moeite die het kost om bij het publiek interesse in dit onderwerp te krijgen. Een regering die iets niet weet, vraagt advies aan een adviesorgaan. Ik zou de regering niet willen aanraden, de WRR voor te leggen hoe een publiek debat moet worden georganiseerd over vraagstukken waarover brede consensus bestaat. Met alle respect, het is een groot probleem waarvoor wij op de een of andere manier een oplossing moeten vinden.

Ik kom op het "S-woord", de subsidiariteit. De onzekerheden hieromheen moeten wij oppakken. Wij moeten op een creatieve wijze over Europa debatteren. Het betoog van staatssecretaris Dankert van gisteravond over het "S-woord" is daarvoor een uitstekende aanzet en heeft mijn volledige instemming. Dat mijn fractie er zich in kan vinden, is te lezen in de motie van de heer Van der Linden. Nu nog een tegenstander, dan hebben wij een debat. Blijkbaar komt er pas een tegenstander als je in plaats van "subsidiair" "federaal" zegt, hetgeen op hetzelfde neerkomt.

De minister-president lichtte het begrip "actieve subsidiariteit" toe. Ik vraag hem of ik goed begrepen heb, dat in de Gemeenschap eerst wordt afgesproken dat het de moeite waard is om iets te regelen over een probleemgebied, maar dat dit regelen door lidstaten moet gebeuren en niet door de EG. Als de lidstaten het nalaten, geldt als sanctie dat de Gemeenschap het alsnog doet. Het feit dat de EG, de Brusselse bureaucraten, het dreigen aan te pakken, zou een zware sanctie kunnen zijn.

Ik rond af. De PvdA-fractie is van mening dat het tijdperk van klein-Nederland voorbij is. In 1940 zaten wij voor het laatst in de positie van een neutraal land, dat zich internationaal betrekkelijk passief opstelde. Sindsdien heeft Nederland zich erg actief internationaal opgesteld. Dat is niet voor niets. Wat ons in de jaren vanaf 1914, maar vooral vanaf 1940 is overkomen, is van dien aard geweest dat velen gezworen hebben dat dat nooit meer zou mogen gebeuren. De motie van Van der Goes van Naters en Romme van 1948 is maar een voorbeeld van de

mentaliteit die toen is ontstaan. Deze mentaliteit werd nog versterkt toen bleek dat een nieuw gevaar was ontstaan in de vorm van Stalin en zijn trawanten.

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Was er na de oorlog überhaupt een keuze? Ik ben geen bewonderaar van de neutraliteitspositie van de periode voor de oorlog, maar er moet niet worden gedaan alsof het alleen ging om een ideologische overtuiging. Er was geen andere keuze, zeker niet op veiligheidspolitiek gebied.

De heer **Jurgens** (PvdA): Ik moet Van Middelkoop teleurstellen: het is een zeer bewuste keuze geweest om af te stappen van onze neutraliteitspositie. Die hadden wij zeer wel opnieuw op kunnen nemen na de oorlog.

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Na geconstateerd te hebben dat een neutraliteitspositie als van voor de oorlog volstrekt idioot was.

De heer **Jurgens** (PvdA): Precies. Omdat gebleken was dat, als je je niet verbindt in een federatie van volkeren, je ten onder gaat. Heel goed gezien, Van Middelkoop, en trekt u zich dat voor de toekomst ook wat Europa betreft aan. Dat is de reden waarom mijn fractie van mening is dat de integratie van Europa een zegen is. Dat niet in alle opzichten en op elk moment de wijze waarop zij geschiedt onze zegen heeft, is een tweede. Daarvoor zijn wij kritisch genoeg om er hier over te spreken. Het is mij soms niet duidelijk, wat de tegenstanders – ik heb het over de oprechte tegenstanders, waarvan ik er sommigen tegenover mij zie zitten – bezielt. Van sommigen van hen begrijp ik enigszins wat er zou gaan gebeuren, en wat zij in plaats hiervan zouden willen. Ik verwijs in dit verband naar een artikel in het Utrecht Nieuwsblad, over het optreden van de heer Van den Broek en mevrouw Brouwer in Utrecht. Het is een citaat van een journalist, maar ik hoop dat het juist is. "Ina Brouwer wees het verdrag resoluut van de hand. Maastricht biedt geen oplossing voor de echte problemen van Europa. Denk alleen maar aan de oorlog in Joegoslavië en aan de opkomst van racisme in Duitsland. Dit verdrag gaat alleen over geld. Een sociaal programma ontbreekt, net als een goede aanpak van de milieuproblematiek, en van het vraagstuk van de migranten."

Voorzitter! Dit is een prachtig voorbeeld.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Misschien kunt u beter mijn bijdrage in eerste termijn even goed nalezen, want daar heb ik precies, genuanceerd en inhoudelijk gezegd, wat ons standpunt is. Dat een journalist dit ter wille van weet ik wat voor profiel nog eens even kort en krachtig samenvat en alle nuances laat vallen, weten we van journalisten, maar het lijkt mij niet zo goed om dat helemaal voor waarheid aan te nemen. Ik zag liever dat u uw reactie op ons standpunt baseert op datgene wat ik hier heb gezegd. Dat vind ik, eerlijk gezegd, veel eerlijker.

De heer **Jurgens** (PvdA): Dan reken ik erop dat mevrouw Brouwer nimmer meer een minister naar de Kamer zal ontbieden omdat een bepaalde uitlating in de krant is gekomen.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Ik heb echt grote bezwaren tegen wat u nu probeert te doen.

De heer **Jurgens** (PvdA): Ik relativeer nu mijn eerdere opmerking. Ik zeg juist: ik begrijp best dat het een samenvatting is, die dus wat strakker is dan een lang betoog. Ik wil alleen maar zeggen dat het altijd mogelijk is om het ideaal te gaan vergelijken met een voorstel. Uw ideaal, waarin alle problemen zijn opgelost, vergelijkt u met wat hier voorligt. U moet niet vergelijken met wat hier voorligt, u moet vergelijken met de huidige werkelijkheid. Ten opzichte van de huidige werkelijkheid zijn het Verdrag van Maastricht en de Europese integratie een duidelijke vooruitgang. Tegen die achtergrond wilde ik uw kort samengevatte betoog citeren, zonder u onrecht te willen aandoen, hetgeen ik nooit zou willen.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Dat is maar goed ook. Maar ik neem aan dat u voldoende genuanceerd en democraat bent om te weten dat, zelfs als je kijkt naar dezelfde feiten, je daar nog een verschil in interpretatie en uitkomst aan kan geven. Ik vind dat u die benadering zou moeten pakken in plaats van te zeggen: je kunt uit deze omstandigheden, uit dit verdrag, uit deze afwegingen maar één conclusie trekken. Ik denk dat je moet respecteren dat je er verschillende conclusies uit kunt trekken.

De heer **Jurgens** (PvdA): U hebt die conclusie getrokken door tegen te gaan stemmen. Daar verzet ik mij tegen.

□

De heer **Melkert** (PvdA): Mijnheer de voorzitter! Op slechts twee punten vond ik het antwoord van de regering minder overtuigend. Ik zal er verder niet op ingaan, maar ik wil ze wel noemen. Om te beginnen is dat het criterium van de wisselkoersaanpassingen en het betoog dat de minister van Financiën daarover hield, tegen de achtergrond van mijn stelling dat er teveel een taboe op wisselkoersaanpassingen is gegroeid, wat ons ook in de komende jaren toch lelijk zou kunnen opbreken, maar ik denk dat er andere gelegenheden zijn om daar verder op in te gaan.

Hetzelfde geldt – maar dat komen we vanzelf in 1996 of in 1998 tegen – voor het uiteenlopen van de vertalingen op een cruciaal punt als artikel 109J in de Engelse, Duitse, Franse en Nederlandse tekst. Ik heb de citaten gegeven. De reactie heeft mij niet van het tegendeel van mijn stelling overtuigd. Maar ook dat is iets wat we op dit moment niet kunnen veranderen, maar slechts kunnen constateren. Dit is overigens een reden te meer om goede procedurele afspraken te maken over de besluitvorming naar die derde fase toe.

Ik beperk mij verder tot de twee ingediende amendementen. Deze zijn beide enigszins gewijzigd. Het betreft allereerst het amendement op stuk nr. 33 over het ter kennis brengen van aanmaningen of aanbevelingen van de Raad aan in ieder geval Nederland. Wij hadden begrip voor de opmerkingen van de minister van Financiën van gisteren. Dat punt was juist. Wij hebben getracht dat als volgt te ondervangen: Pas als er een besluit is, moet dit ter kennis

worden gebracht aan de Staten-Generaal, onder de toevoeging van de daaraan ten grondslag liggende stukken. Dat zou dan in casu het rapport van de Commissie behelzen, op grond waarvan de Raad tot een besluit zou zijn gekomen. Het lijkt ons alleszins redelijk dat wij in Nederland over alle stukken kunnen beschikken, omdat wij dan immers met belangrijke consequenties van de aanbeveling, op basis van zo'n stuk, worden geconfronteerd. Ik hoop dat daarmee het begrijpelijke bezwaar van de regering is ondervangen.

Wat betreft het tweede amendement heeft collega Van Iersel buitengewoon helder aangegeven wat de zin van de toevoeging is en hoe dat argumenten oplevert om wellicht kracht te ontlenen aan de vorm, waarin dit amendement is gepresenteerd, in die zin dat er geen onduidelijkheid kan bestaan over de beoordeling in de Kamer van de overgang naar de derde fase. Er kunnen dan ook niet meer argumenten naar voren worden gehaald, dan die welke in het verdrag zijn genoemd. Ik voeg daaraan toe, dat ik ook erkentelijk ben voor het feit, dat de fractie van D66, althans de leden Ybema en Eisma, dit amendement ook hebben ondertekend, na de toelichting die wij er in eerste termijn op hebben gegeven. Ik geloof dat het ook van belang is dat langs deze weg de rechten van de Eerste Kamer nadrukkelijk worden veilig gesteld. Die Kamer blijft ook betrokken bij de cruciale vervolgfase na ratificatie, want dat is ook de verantwoordelijkheid van de Eerste Kamer.

De reactie van de minister van Financiën gisteren sprak ons aan. De punten "onomkeerbaarheid essentieel", "ja tegen Maastricht leidt tot externe verplichtingen", "geen uitstap" en "strikte criteria" onderschrijven wij volmondig. Het amendement treedt dan ook geenszins buiten die inderdaad harde criteria, die wij onszelf moeten opleggen, omdat het verdrag dat van ons vraagt. Het is niettemin geenszins een dooie mus, zeg ik tegen de heer Van Middelkoop. Ik zie het eerder als een stralende paradijsvogel, die de rechten van het parlement waarborgt op een cruciaal moment, op een wijze die wij nu met elkaar vastleggen, maar die uiteraard geenszins afdoet aan de procedure in het verdrag. Ik voeg daaraan toe, ter vermijding van ieder misverstand, dat wij heel goed weten dat in het verdrag besluitvorming met gekwalificeerde meerderheid aan de orde is. Nederland maakt dus deel uit van die gekwalificeerde meerderheidsbesluitvorming en zou eventueel, onverhoopt, overstemd kunnen worden. Dat doet echter niets af aan de noodzaak om hier in Nederland een goede interne procedure af te spreken.

Ik zie de heer Weisglas staan. Ik dacht dat hij de verduidelijking kwam aanbieden, die ertoe zou kunnen leiden dat ik met vreugde de steun van de VVD zou verwelkomen voor ons amendement. Bij het uitblijven van die verduidelijking zou ik de steun van de VVD minder op prijs stellen.

De heer **Weisglas** (VVD): Voorzitter! Laat ik vriendelijk blijven, zo laat op de avond, maar het kan mij geen zier schelen of een stem van de VVD-fractie de heer Melkert vreugde geeft of niet. Wij bepalen of wij voor of tegen een amendement stemmen, of dat nu van de heer Melkert is of van een ander. Laat hij maar met of zonder vreugde gaan slapen, maar dit is natuurlijk onzin.

De heer **Melkert** (PvdA): Wij wachten het resultaat af. Wat geen onzin is, is dat wij bij herhaling in dit debat hebben geprobeerd om van de VVD duidelijkheid te krijgen over de vraag, of de VVD zich geroepen voelt zich te scharen achter de criteria, zoals die in artikel 109J zijn gegeven. Dat is werkelijk een cruciale vraag. Ik vind het onbegrijpelijk dat de VVD die duidelijkheid niet wenst te geven. Vandaar dat ik in onzekerheid moet blijven verkeren over wat überhaupt het stemgedrag van de VVD op dit amendement straks zou vermogen te betekenen.

De heer **Weisglas** (VVD): Tijdens de algemene beschouwingen heeft de heer Bolkestein het gezegd. Gisteren of eergisteren heeft de heer De Korte het gezegd. Zojuist heb ik het gezegd. Natuurlijk toetsen wij het desbetreffende artikel en de desbetreffende bepalingen in het EMU-verdrag aan de criteria. Wij gaan niet toetsen aan het weer buiten of wat dan ook. Die criteria zijn echter niet zo loepzuiver, zo robotachtig of zo computerachtig als de heer Melkert suggereert. Over de criteria kan ook een politieke discussie worden gehouden. Die politieke discussie voorzien wij als mogelijkheid wanneer het parlement in 1996 of 1998 gaat praten op basis van hetgeen het amendement van de heer Melkert inhoudt. Daarom zullen wij graag voor dat amendement stemmen.

De heer **Melkert** (PvdA): Ik moet blijven vaststellen dat de criteria in ieder geval, hoeveel interpretatieruimte daar ook in zit – dat hebben wij ook betoogd – zuiverder en beperkter zijn dan de overwegingen die de VVD in dit debat en tijdens de algemene beschouwingen naar voren heeft gebracht. Dat blijft een belangrijk onderscheid.

Voorzitter! Mijn laatste opmerking is de volgende. Met betrekking tot dit amendement lijkt het mij van belang om ook te blijven zien naar de discussie, zoals die met name in de Bondsrepubliek plaatsvindt en die nog niet is afgerond. Ik hecht eraan om nogmaals te onderstrepen, naast het citaat van minister Kinkel dat wij tijdens de algemene beschouwingen al naar voren hebben gebracht, dat de Bundesrat op 25 september jl. een amendement op de Goedkeuringswet heeft aangenomen. Dat was het besluit van de meerderheid van een gezelschap dat zich toch waarlijk niet buiten het staatsrecht pleegt te begeven en dat ook breed politiek was samengesteld. In dat besluit was ook het woord "Zustimmung" opgenomen. Minister Waigel heeft op 8 oktober het volgende gezegd: "Die Deutsche Regierung braucht von einer solchen Entscheidung das Votum des Bundestages". In Duitsland zijn ze wat dat betreft dus duidelijk over de mogelijkheid dat er nadere afspraken worden gemaakt. Trouwens, premier Lubbers heeft ook naar aanleiding van het debat over de Top in Birmingham gezegd, na consultatie met de heer Kohl, dat het inderdaad vrij staat aan regering en parlement in enig land om zelf in vrije keuze te beslissen over die interne procedure. Dat is precies de achterliggende reden voor het indienen van dit amendement. Ik meen dat wij kunnen stellen dat dat in het verlengde ligt van het antwoord dat de regering gisteren

heeft gegeven en dat er in zijn kern op neerkwam dat er geen situatie mag ontstaan dat het parlement het nakijken heeft. Dat is precies de reden waarom wij dit amendement hebben willen indienen.

□

Minister **Van den Broek** : *Mijnheer* de voorzitter! In tweede termijn zijn praktisch alle woordvoerder teruggekomen op de vraag naar het einddoel van de Europese unie. Sommigen hebben met warme woorden herhaald hoezeer zij uitzien naar de totstandkoming van het federaal/communautair model. Wij zullen echter niet met elkaar in debat treden over de vraag hoe dat er precies uit zou moeten zien. Anderen hebben een grote beduchtheid herhaald tegen een ontwikkeling in enigerlei federale/communautaire richting en keren zich in feite tegen de verdergaande integratie. Dat debat kunnen wij na hetgeen hierover gisteren door de regering is gezegd, kortsluiten door duidelijk te maken dat het Verdrag van Maastricht op dit punt heel duidelijk een compromis is. Het sluit in de toekomst geen enkele richting uit, maar het schrijft ook geen enkele eindbestemming van de Europese unie voor qua structuur of qua opzet. De regering blijft voorstander van de weg die ik gisteren met nadruk heb aangegeven. Die weg ligt dichtbij hetgeen door de geachte afgevaardigden de heren Van der Linden, Jurgens en Eisma in hun eigen woorden daarover naar voren is gebracht.

Voorzitter! De kwestie van het delen van soevereiniteit of het overdragen daarvan. De regering blijft van mening dat het delen van soevereiniteit de mogelijkheid geeft om bevoegdheid te krijgen over zaken die haar wel degelijk aangaan en die niet aan de grenzen stoppen. Er is in dit verband gesproken over de milieuvervuiling en over de economische recessie. Het delen van soevereiniteit met anderen is op zichzelf wellicht formeel een soevereiniteitsverlies, maar materieel kan het soevereiniteitswinst opleveren. Men kan medezeggenschap krijgen over transnationale zaken op al die gebieden waarover wij uiteindelijk niet met elkaar twisten of die wel of niet grensoverschrijdend zijn. Wij zijn het daar wel degelijk over eens. Dat debat is in feite eerder gevoerd en ik wil hier, gezien het late uur, niet uitvoerig op ingaan.

De heer van Middelkoop heeft op pregnante wijze zijn lichte verwijt aan de regering naar voren gebracht, dat zij bij de motivering ten gunste van integratie te zeer het dreigend *gevaar van renationalisering en* terugkerend nationalisme onderstreept zou hebben. Voorzitter! De geachte afgevaardigde zal het met mij eens zijn dat dit bij lange na niet het enige motief is geweest dat door de regering is uitgedragen om haar standpunt ten gunste van verdergaande integratie te motiveren. Politieke, economische, monetaire en andere motieven kunnen daaraan worden toegevoegd. Toch veroorloof ik mij, de geachte afgevaardigde erop te wijzen dat het steeds met meer nadruk hameren in verschillende lidstaten op het nationale eigenbelang, vaak heel dicht kan komen bij hetgeen wij noemen een ontwikkeling van nationalisme die bedenkelijke trekken in zich kan hebben. Ik hoef niet te herinneren aan de discussie die ontstaan is ter voorbereiding op het Franse referendum. Daarbij zijn uitspraken gedaan – ook op hoog politiek niveau – over het gevaar van het nieuwe herenigde Duitsland. Ik hoef niet te herinneren aan hetgeen zich op dit moment nog afspeelt in bepaalde Europese landen in de Balkan. Ik wil hier niet te gemakkelijk over doen, maar ik wil de zaak ook niet overdramatiseren. Maar ik vind ook niet dat de geachte afgevaardigde de heer Van Middelkoop dit gevaar moet bagatelliseren. De elementen en de wortels van terugkerend nationalisme zijn in feite overal in eerste aanleg aanwezig. Die kunnen verder worden gekweekt, gestimuleerd of de vrije loop gelaten. Een ding is zeker: ook op dit onderdeel kan verdergaande Europese integratie ons helpen om ons daartegen te wapenen.

Voorzitter! Ik ben inderdaad gisteren de geachte afgevaardigde de heer Leerling het antwoord schuldig gebleven op zijn vraag in hoeverre verdere Europese integratie of het Verdrag van Maastricht een bedreiging kan vormen voor het voortbestaan van het Nederlandse koningschap. Dat is geen geringe vraag. Ik ben daar wellicht zo vlot aan voorbijgegaan omdat de vanzelfsprekendheid van de onaantastbaarheid daarvan in ieder geval voor Nederland vaststaat. Niets, maar dan ook helemaal niets in het Verdrag van Maastricht geeft aanleiding om eraan te twijfelen dat de Nederlandse Staat, de Nederlandse regering, het Nederlandse parlement *en de Nederlandse burgers, op* enigerlei manier belet zouden worden om te beslissen over het al of niet voortbestaan van het Koninkrijk der Nederlanden, respectievelijk het intern staatsbestel. Niets wijst daarop. Zolang wij ons koningshuis en ons Koninkrijk wensen te koesteren, zal niemand in staat zijn om ons daarvan te weerhouden.

Voorzitter! Van een geheel andere aard was de vraag van de heer Leerling naar de Europese kernmacht. De regering is daar tegenstander van. Dit is in het kader van Maastricht ook niet aan de orde, omdat volgens het verdrag in de huidige fase de Europese unie geen eigen defensiecompetentie heeft. Daarom speelt dit probleem ook niet.

Voorzitter! Mevrouw Brouwer en de heer Van Dis hebben gesproken over Oost-Europa. Ik heb gisteren al laten merken dat de regering de opmerkingen daarover en de zorgen die zijn uitgesproken over de toekomst van Centraal- en Oost-Europa geheel deelt. In hoeverre het op dit moment nuttig, noodzakelijk en politiek gewenst is ernaar te streven – al of niet op de Europese Raad van Edinburgh – om te komen, zoals de motie van mevrouw Brouwer vraagt, tot een gecoördineerd economisch en sociaal urgentieplan, durf ik zo een, twee, drie en zo laat op de avond en dit concrete verzoek nu eerst onder ogen gekregen hebbend, niet te zeggen. Ik stel mevrouw Brouwer namens het kabinet voor om nog eens op afzienbare termijn een gesprek te hebben met vice-president Andriessen van de Europese Commissie, die verantwoordelijkheid draagt voor het EG-beleid ten opzichte van Oost-Europa. Wij kunnen hem vragen naar zijn inschatting in hoeverre wij met de huidige associatie-akkoorden, die in beginsel hetzelfde beogen als hetgeen mevrouw Brouwer bepleit, op de goede weg zijn respectievelijk in

hoeverre aanvullingen daarop, van welke aard of vorm dan ook, in zijn ogen en in die van de Europese Commissie zinvol zouden zijn. De Europese Commissie is het beste in staat, een evaluatie te geven van de ontwikkelingen aldaar en van hetgeen de associatie-akkoorden opleveren.

Ik zeg mevrouw Brouwer bij deze gelegenheid toe dat wij zullen blijven bepleiten dat vooral de markt-opening door de Europese Gemeenschap ten gunste van die landen wordt vergroot. Het is een oud punt en wij hebben daarover hier meermalen gesproken. Wij zijn het, zo dacht ik, erover eens dat een vergroting van de exportmogelijkheden juist van de Centraal- en Oosteuropese landen in de richting van de EG-markt een wezenlijk onderdeel vormt van het perspectief dat aan de economische ontwikkeling van die landen moet worden gegeven. Daar mankeert nogal wat aan.

De heer **Eisma** (D66): Het is mij niet geheel duidelijk wat de minister bedoelt met het gesprek met commissaris Andriessen. Wil hij dat gesprek voeren met de Kamer en commissaris Andriessen of bedoelt hij dat alleen de regering met de commissaris spreekt?

Minister **Van den Broek** : Ik heb niet de vrijheid om de Kamer uit te nodigen, dat gesprek met de heer Andriessen te voeren. Het staat de Kamer natuurlijk ook vrij om de heer Andriessen te benaderen. Ik zou gewoon van onze reguliere contacten met de commissaris gebruik willen maken om dit punt eens aan te snijden en de vraag voor te leggen of er reden bestaat – wellicht blijven de ontwikkelingen achter bij onze verwachtingen en doelstellingen – om bij gelegenheid van de Europese Top in Edinburgh, de regeringsleiders voor te stellen om daar tot aangescherpte acties te komen, om het eenvoudig te formuleren. Ik zeg dit en ik kies deze formule omdat, als mevrouw Brouwer – waartoe zij natuurlijk het volste recht heeft – de regering een oordeel vraagt over haar motie, ik òf kan zeggen dat ik het niet kan beoordelen, wat voor mij reden is om de motie te ontraden, òf kan suggereren om de motie voorlopig even aan te houden, waarna wij elkaar nog wel spreken voordat de Raad in Edinburgh bijeenkomt. Laten wij dan kijken tot welke conclusies wij gezamenlijk kunnen komen.

De heer **Van der Linden** (CDA): Is het niet noodzakelijk dat juist die Europese integratie verder gaat, opdat de Europese Gemeenschap de capaciteit gegeven kan worden om hulp te verlenen aan centraal Europa en Oost-Europa? Als mevrouw Brouwer eerst zegt dat haar fractie dat wil – ik heb ook een interventie van die strekking gehouden in eerste termijn – en vervolgens tegen het Verdrag van Maastricht stemt, ondergraaft zij de capaciteit van de Gemeenschap om dit soort acties uit te voeren.

Minister **Van den Broek** : Voorzitter! Ik ben het natuurlijk met de heer Van der Linden eens dat de verder gaande integratie als zodanig ook bedoeld is om de Gemeenschap meer kracht te geven om ook dit stukje externe verantwoordelijkheid, waarover ook de geachte afgevaardigde in zijn tweede termijn heeft gesproken, inhoud te geven. Daar ben ik het volstrekt mee eens. Ik wil echter niet zover gaan om tegen mevrouw Brouwer te zeggen dat ik, omdat zij nu toevallig heeft gevraagd om de actie ten opzichte van Oost-Europa te intensiveren, daar met haar niet over wil spreken omdat zij in feite tegen Maastricht is en ons daarmee alle wapenen uit handen slaat om nog iets ten aanzien van Oost-Europa te doen.

Ik kan de geachte afgevaardigde Van der Linden wat dit betreft met positieve blik begroeten, want wij weten dat regering, in elk geval de heer Van der Linden en een meerderheid van deze Kamer wensen dat Maastricht wordt doorgezet.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ligt daar misschien ook niet de reden waarom bijvoorbeeld de Centraaleuropese regeringen zo positief gereageerd hebben op de uitslag van het Franse referendum? Zouden de Fransen het belang goed begrepen hebben?

Minister **Van den Broek**: Voorzitter! Ik geloof dat wij geen verschil van mening hebben, dus dit zal ik ook niet verder aanscherpen. Wij zullen het ene doen, namelijk Maastricht hopelijk uitvoeren, en het andere niet laten, dat wil zeggen dat wij ook de blik goed op Oost-Europa gericht houden.

Mevrouw **Brouwer** (Groen Links): Ik vind dit een interessante inzet van de regering naar aanleiding van mijn motie en de discussie die hier gevoerd is. Ik zal overwegen of ik de motie aanhoud, maar het is nu een beetje laat en ik moet het nog even bekijken. Ik neem aan dat wij ook een verslag zullen krijgen van het bedoelde gesprek, opdat de Kamer dit verder kan beoordelen.

Minister **Van den Broek** : Daar mag mevrouw Brouwer van uitgaan. Ter voorbereiding van Edinburgh spreken wij elkaar toch nog een aantal malen en dan kunnen wij dit punt opnieuw aan de orde stellen.

De heer **Eisma** (D66): Zou het onderwerp dat ik gisteren aan de orde stelde ten aanzien van Midden-Europa ook onderdeel kunnen zijn van de discussie met de heer Andriessen? Ik heb om nauwe betrokkenheid gevraagd van de Visegrad-landen bij Europa. Wij hebben ook het woord "B-status" van de heer Andriessen laten vallen. Is deze filosofie ook een onderdeel van het gesprek?

Minister **Van den Broek** : Niets hoeft bij dit gesprek te worden uitgesloten. Ik dacht dat ik gisteren bij de beantwoording echter had gezegd dat aan de relatie tussen de EG en de Visegrad-landen alle aandacht werd gegeven. Ik heb ook aangegeven waarom de bijzondere status waar de heer Eisma voor de Visegrad-landen om vroeg bij de Gemeenschap respectievelijk bij het Europees Parlement, niet gemakkelijk te realiseren is. Dit is gewoon een diplomatieke wijze om te zeggen dat het niet goed mogelijk, of, minder diplomatiek, niet mogelijk is.

Voorzitter! Ik hoop hiermee ook de opmerkingen van de heer Van Dis over Oost-Europa te hebben beantwoord. Ik mag aannemen dat de weg die ik heb aangegeven en de gesprekken die wij zullen hebben, ook de instemming van de geachte afgevaardigde de heer Van Dis hebben. Zij beogen immers ook

datgene te bereiken wat hij heeft bepleit.

Ik hoop dat de geachte afgevaardigde de heer Van der Linden mij ontslaat van de verplichting om opnieuw in den brede uiteen te zetten waarom Maastricht in het breder kader geplaatst wordt. Wij hebben gesproken over de argumenten die teruggaan op de interne ontwikkelingen binnen de Europese Gemeenschap. Mag ik hier nog een element aan toevoegen? Dat is de Duitse hereniging. Ik noem het nog even kort. Het is echter een element dat telkens door de Duitse bondskanselier zelf in discussie wordt gebracht als hij pleidooien houdt voor het realiseren van de Politieke Unie. Daarnaast noem ik – de heer Van der Linden vermeldde het ook – de nieuwe externe verantwoordelijkheden van de Gemeenschap. Wij hebben zojuist over Centraal- en Oost-Europa gesproken, wij zouden ook nog over andere ontwikkelingen kunnen spreken die in feite een goed argument vormen om de positie van de Gemeenschap op het wereldtoneel verder te versterken.

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter! Gelet op het tijdstip, kan ik daar begrip voor opbrengen. Ik vind het jammer, dat het niet in eerste termijn heeft plaatsgevonden. Ik wil nog eens benadrukken – ik kom er later op terug – dat juist de ontwikkelingen binnen de Europese Gemeenschap de kans van slagen van het Verdrag van Maastricht mede bepalen. Ik heb daarbij de Frans-Duitse samenwerking aangegeven en gevraagd of Duitsland – de argumenten heb ik genoemd – op dit ogenblik niet overvraagd wordt. Ik kom daar later, in het debat ter voorbereiding op Edinburgh, op terug.

Minister **Van den Broek** : Ik ben graag bereid om daar bij ons vervolgoverleg nader op terug te komen.

Hetzelfde geldt voor de twee snelheden. De heer Van der Linden heeft gelijk. Ik ben daar gisteren misschien kort over geweest. Er kan echter geen onduidelijkheid bestaan over de opvattingen van de regering daarover. Wij hebben altijd gezegd dat wij geen twee snelheden nastreven. Wij erkennen dat er situaties en structuren zijn die een twee-snelhedenkarakter hebben. Wij hebben een- en andermaal gezegd dat, indien tijdelijk een twee-snelhedensysteem moet worden geaccepteerd, dit niet onoverkomelijk hoeft te zijn. Het zal echter altijd betrekking hebben op een overgangsperiode naar de communautaire structuur.

Voorzitter! De heer Eisma is teruggekomen op zijn pleidooi van gisteren om de regering te laten uitspreken dat zij in beginsel geen unanimiteitsbesluiten zal blokkeren die erop gericht zijn besluitvorming bij gekwalificeerde meerderheid mogelijk te maken. Ik dacht in dezen gisteren een handreiking te hebben gedaan in de richting van de heer Eisma. Ik kreeg de indruk – en dat stelde mij teleur – dat hij toch terugviel op zijn eerdere stellingname. Die moet ik helaas afwijzen voor zover zij inhoudt dat, zoals vanuit de Kamer is opgemerkt, van de regering een soort blanco cheque wordt gevraagd waarmee alles wat maar bij meerderheid wordt beslist, op voorhand al goed en aanbevelenswaardig is. Naar ik meen, heb ik in het procedurevoorstel dat ik gisteren heb gedaan, het volgende duidelijk gemaakt. Op het moment dat zich bij het voorzitterschap een voorstel aftekent om aan de Twaalf te vragen, unaniem te beslissen om bepaalde uitvoeringsbesluiten bij meerderheid te laten plaatsvinden, zullen wij, indien dat mogelijk is, terugkomen bij het parlement en overleg voeren: dat zal straks van ons zal worden gevraagd, zo kijkt de regering ertegenaan, wat is uw oordeel? Wij zitten natuurlijk betrekkelijk dicht bij elkaar. De wijze waarop de heer Eisma het formuleert, is naar mijn mening echter te vrijblijvend om echt verstandig te zijn.

De heer **Eisma** (D66): Misschien was mijn toon wat haastig. De inhoud is echter geheel conform hetgeen de minister zegt. Ik heb ook gewezen op de verklaring waarin de minister – hij heeft de verklaring ook getekend – een soort inspanningsverplichting op zich heeft genomen om die meerderheid niet tegen te houden.

Minister **Van den Broek** : Dan is het in feite alleen maar een herhaling geweest. Dan zijn wij het niet alleen eens geworden, maar ook gebleven.

Voorzitter! Ik ga in op de motie van de heer Van Middelkoop op stuk nr. 38. De regering wordt hierin verzocht, de Staten-Generaal te informeren tijdens de voorbereidingsfase van verdragen die zouden worden gesloten in het kader – nu spreek ik over de overweging – van titel VI inzake samenwerking op het gebied van justitie en binnenlandse zaken en ter zake van een gemeenschappelijk optreden op grond van titel V. Het kan een misverstand zijn, maar de tekst van het Verdrag van Maastricht spreekt in de paragraaf over buitenlands en veiligheidsbeleid over het gemeenschappelijk optreden. Het verdrag zegt daar niet en beoogt ook niet om op enigerlei manier dat gemeenschappelijk optreden een verdragskarakter te laten hebben.

Of het in het kader van dat gemeenschappelijk optreden ooit tot een afspraak komt om op welk gebied dan ook een verdrag af te gaan sluiten, dat is totaal iets anders. Dan gelden in feite de normale procedures die bij verdragen in dit huis altijd gelden. Als wij spreken over buitenlands en veiligheidsbeleid en er zou worden besloten om te participeren in een verdrag over wapenbeheersing, dan worden de normale procedures van dit huis gevolgd, die tot dusverre altijd zijn gevolgd. Daar voegt deze motie eigenlijk helemaal niets aan toe, als ik het goed zie.

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Ik kan uw analyse voor het grootste deel volgen, maar dat doet zij wel. De motie heeft echter in hogere mate betekenis voor die andere pijler dan voor de uwe.

Minister **Van den Broek** : Dat betwist ik ook niet, maar ik heb het over het buitenlands en veiligheidsbeleid.

De heer **Van den Middelkoop** (GPV): Het was een kwestie van eerlijkheid en gelijkheid dat beide pijlers werden opgenomen. Met deze motie bedoel ik om voor verdragen binnen beide pijlers vast te leggen de toezegging die u hebt gedaan in de memorie van antwoord bij het wetsvoorstel over goedkeuring en bekendmaking verdragen; om

belangrijke verdragen voor ondertekening aan de Kamer voor te leggen. Dat pas ik toe op verdragen binnen deze pijlers, maar dat zal voornamelijk de pijler van justitie en binnenlandse zaken betreffen.

Minister **Van den Broek** : Ik kom er uiteraard niet op terug, maar zou het niet beter zijn om niet middels een motie de suggestie te wekken dat het gemeenschappelijk optreden volgens titel V van het Verdrag van Maastricht een ander karakter heeft dan het in feite heeft? Voor deze problematiek kan men vervolgens verwijzen naar de discussie die wij zullen hebben bij de wet op de goedkeuring van de verdragen. Wij hebben daarop een voorschot genomen door te zeggen dat de Kamer van tevoren zal worden geïnformeerd, voordat belangrijke verdragen worden ondertekend. Mijn bezwaar tegen deze motie is dat een karakter aan titel V wordt gegeven, dat titel V naar mijn stellige overtuiging niet heeft. Dat is het punt.

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Dat karakter wordt er niet aan gegeven, maar dat leest u erin. U bent waarschijnlijk benauwd voor iets waarvoor u niet benauwd hoeft te zijn, namelijk dat er ooit nog eens in de toekomst sprake zal zijn van gemeenschappelijk optreden op basis van titel V, die het karakter kan krijgen van een verdrag. Als dat zo is, zou dat heel bijzonder zijn. Laat die uitspraak dan daarop maar van toepassing zijn.

De **voorzitter**: Ik denk dat de standpunten over en weer duidelijk zijn en samenvallen. Wij stemmen toch vanochtend niet. Misschien kunt u nog eens naar de motie kijken.

Minister **Van den Broek** : Mag ik in ieder geval concluderen dat ik op dit punt mijn twijfels houd en dus niet de vrijheid heb om een positief oordeel te geven over deze motie, wat betreft de overweging die betrekking heeft op titel V.

□

Staatssecretaris **Dankert**: Voorzitter! Ik behandel eerst een paar punten los van de moties en daarna de moties. Om te beginnen is er een hardnekkig misverstand bij de heer Leerling. Hij heeft zijn geringe behoefte aan het Europese burgerschap bekend gemaakt. Ik moet hem zeggen dat hij alleen iets aan het Europees burgerschap heeft, als hij de grens overschrijdt en zich in een andere Europese lidstaat vestigt. Dan krijgt hij daar actief en passief kiesrecht bij gemeenteraadsverkiezingen en bij Europese verkiezingen. Als hij zich per ongeluk in een land buiten de Gemeenschap bevindt waar geen Nederlandse consul zit, krijgt hij consulaire bijstand van een consul van een van de andere lidstaten van de Europese Gemeenschap. Dat is alles wat betreft het burgerschap. Het is dus zuiver complementair aan het Nederlanderschap.

Mevrouw Brouwer is nog even teruggekomen op de discussie van gisteren over het sociale beleid. Zij noemde dit het sociale beleid, maar wij hadden het gisteren over sociale zekerheid. Bij de sociale zekerheid speelt inderdaad het element van beleidsconcurrentie. Dat is ook een reden geweest voor de Deense regering om in de IGC-onderhandelingen te proberen om tot minimumnormen te komen. Het is precies de reden waarom de minder ontwikkelde landen weinig geneigd zijn om een belangrijk deel van hun nationaal inkomen in de sociale zekerheid te stoppen. Op dit moment menen zij nog dat zij het nodig hebben om hun welvaart verder te vergroten en op die manier een betere basis voor sociale zekerheid te kunnen creëren. Die spanning zit erin. Ik hoop dat wij op termijn verder komen in dat kader. Tot nu toe is het niet mogelijk gebleken om via minimumnormen op dat terrein het een en ander te bereiken. Dit neemt niet weg dat met betrekking tot sociaal beleid in het algemeen, veiligheid en gezondheid op de arbeidsplaats plus de verdere uitwerking van het sociaal charter, zelfs met de wat magere zwangerschapsrichtlijn, toch te zien is dat er langzamerhand een gemeenschappelijke bodem onder de Gemeenschap komt. In die zin is er wel sprake van minimumnormen, maar niet, althans niet breed, op het wezenlijke punt van de sociale zekerheid.

Voorzitter! De heer Van Dis heeft het in eerste termijn gehad – daarop heb ik niet geantwoord – over de rechtsgrondslag. Hij heeft gezegd: de Commissie bepaalt die rechtsgrondslag; daar zou je met gekwalificeerde meerderheid overheen moeten kunnen. Dan raak je in de kern het institutionele evenwicht van de Gemeenschap, dat wij van heel grote betekenis achten in verband met communautaire ontwikkelingen, rechtsbescherming, positie van kleine landen en dergelijke zaken. Ik wil dus op dit punt de heer Van Dis niet volgen. Dat wil ik wel doen op het punt van het niet te gedetailleerd maken van richtlijnen, al moet ik zeggen dat richtlijnvoorstellen niet altijd even gedetailleerd zijn als de besluiten die uit de onderhandelingen van twaalf lidstaten voortvloeien. Ik geef echter toe dat zeker met het oog op de interne markt de detaillering in de richtlijnen is toegenomen.

De heer Van der Linden had het over besluiten met een verdragskarakter. Het is mij niet geheel duidelijk wat hij precies heeft bedoeld. Als hij het oog heeft op uitvoeringsbesluiten die een verdragskarakter hebben, kan ik met zijn suggestie instemmen. Het is echter overbodig omdat je, als er sprake is van een verdragskarakter, in feite voor de situatie van twee keer goedkeuren komt te zitten, aangezien dan automatisch ook de verdragsprocedure geldt.

De heer **Van der Linden** (CDA): Wij willen onder artikel 5 niet verstaan: uitvoeringsbesluiten die een verdragskarakter hebben. Wij verstaan daaronder verdragen zoals die van Schengen en van Maastricht.

Staatssecretaris **Dankert** : Dan is een gewone ratificatieprocedure nodig. Daarin is voorzien. Ik denk dat wij daarover geen meningsverschil hebben.

Voorzitter! De heer Eisma heeft gesproken over niet door de Commissie overgenomen amendementen. Formeel heeft hij gelijk. Ik heb echter niet het gevoel dat de relatie regering/parlement, regering/Europese Commissie en Europese Commissie/Europees Parlement veel helderder wordt als de regering alle amendementen aan dit parlement toestuurt die het Europees Parlement in tweede lezing indient. Ik ben graag bereid de amendementen, die een rol spelen nadat zij afgewezen zijn door de

Commissie – en dat komt een enkele maal voor – met de stukken mee te sturen. Die zijn namelijk op zichzelf relevant. Bij elke richtlijn zouden wij echter twintig, dertig of veertig amendementen moeten meesturen als wij zouden voldoen aan de wens van de heer Eisma. Ik geloof niet dat dit de inzichtelijkheid in het hele proces bevordert. Ik denk dat het alleen moet gelden voor de amendementen die een rol hebben gespeeld.

Dan heeft de heer Eisma gesproken over het toezenden van verslagen van raadsvergaderingen die door de permanente vertegenwoordigers worden opgesteld. Daarbij doet zich het probleem voor van de status van het reglement van orde van de Raad en de daarbij als beginsel gehuldigde vertrouwelijkheid. Het reglement van de Raad gaat er als regel van uit dat er vertrouwelijkheid is. Dat betekent dat verslagen van vergaderingen van de Raad ook vallen onder die regel van vertrouwelijkheid. Dat is één van de redenen waarom er altijd moeilijkheden zijn tussen regering en Kamer over het aangeven van de positie van andere lidstaten. Die blijkt namelijk alleen in de Raad. Ik zie dus niet dat je de verslagen van de permanente vertegenwoordiger over de vergaderingen van de Raad naar de Kamer kunt sturen, omdat die vallen onder de plicht tot vertrouwelijkheid die de regering als lid van de Raad op zich heeft genomen.

Dat is ook een beetje het probleem dat de heer Jurgens gisteren noemde. Ik zou niet al te zeer een juridisch oordeel daarover willen vellen, maar de Nederlandse regering heeft zich wel te houden aan de verplichting inzake vertrouwelijkheid die de beraadslagingen van de Raad van ministers van de EG kenmerkt. Ook de nationale wetgever moet die vertrouwelijkheid respecteren. De nationale wetgever kan dus niet eenzijdig bepalen dat zijn lid van de Raad die verplichting niet kan nakomen. Voor alle duidelijkheid teken ik daarbij aan dat de WOB voorziet in een uitzondering op de plicht tot openbaarmaking als daardoor de betrekkingen met een ander land of een internationale organisatie zouden worden geschaad. Dat die uitzondering geldt als men in Nederland om eenzijdige openbaarmaking van vertrouwelijke Europese informatie zou vragen, staat voor mij vast, zolang het reglement van de Raad in dit verband relevant is.

De heer **Jurgens** (PvdA): De staatssecretaris heeft gisteren gezegd dat het reglement van orde van de Raad van ministers van de EG Europees recht is en daarom hoger is dan Nederlands recht. Ik zet daar een vraagteken bij. Nu zegt hij iets anders.

Staatssecretaris **Dankert** : Ik dacht dat ik mijn oordeel had voorbehouden.

De **voorzitter**: Dat moet ik bevestigen. Wij zouden daarop nog een antwoord krijgen, omdat het uitgezocht moest worden.

De heer **Jurgens** (PvdA): Ik hoor echter dat de staatssecretaris nu een andere argumentatie hanteert. Aan de ene kant is het de volkenrechtelijke verplichting van de lidstaten die bijeen zijn in de Raad om over en weer de beraadslagingen geheim te houden. Aan de andere kant is er op grond van de wet de nationale verplichting om die geheimhouding te doorbreken. Het is duidelijk dat daar de spanning in zit. Maar er moet toch een vorm te vinden zijn waarin meer openbaarheid betracht wordt dan nu het geval is? Een van de redenen dat het publiek Brussel niet ziet zitten, is toch juist dat het de Raad nooit ziet functioneren. Er moet toch een vorm te vinden zijn om uit die spanning te komen?

Staatssecretaris **Dankert** : Een van die mogelijkheden is het openbaar maken van de bijeenkomsten van de Raad, want dan doet het probleem zich niet meer voor. Zolang echter die openbaarheid niet gegeven is, blijf je met het probleem zitten dat ook de Nederlandse wetgever, of de WOB, accepteert dat de betrekkingen met andere landen of met internationale organisaties niet geschaad mogen worden door openbaarheid. Dat probleem heb ik net genoemd en is in deze situatie buitengewoon relevant, omdat die andere internationale organisatie – in dit geval de ministerraad van de EG – die vertrouwelijkheid oplegt, zolang niet met eenstemmigheid is besloten om dit recht niet te praktizeren.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik heb de interventie van de staatssecretaris gisteren zo begrepen, dat hij zich nu gaat inzetten om het reglement van de Raad te wijzigen en de Kamer daarvan verslag zal doen.

Staatssecretaris **Dankert** : Dat is juist.

Over artikel 8A van het EG-verdrag wil ik nog een opmerking maken aan het adres van de heer Jurgens. Dit punt is ook tijdens de IGC-onderhandelingen in relatie met het burgerschap uitdrukkelijk aan de orde geweest. Daarbij is vastgesteld dat de bepaling doelbewust zo geformuleerd is als hij nu luidt, juist om directe werking uit te sluiten. Voor zover er sprake is van directe werking op het verblijfsrecht, vloeit dit voort uit de bestaande richtlijnen over het verblijfsrecht en niet uit dit algemene artikel.

Dat er geen directe werking van uitgaat, staat niet expliciet in artikel 8A. Daarvoor zijn twee redenen. De eerste is een juridische: het is nimmer expliciet nodig geacht; de bewoording is duidelijk naar de opvatting van juristen. In de tweede plaats is er ook een politiek probleem geweest, in die zin dat Spanje de verdere verzwakking van de bepalingen inzake het burgerschap onaanvaardbaar achtte. Dat heeft geleid tot een niet nadere invulling van de problematiek van artikel 8A.

Voorzitter! Wat betreft de amendementen merk ik het volgende op. Het amendement-Van der Linden op stuk nr. 20 is vervallen en vervangen door stuk nr. 30. Daar hebben wij gisteren al een opvatting over gegeven. Dat zelfde geldt voor de status van een deel van de verklaringen zoals vervat in de amendementen van de heer Jurgens op stuk nr. 22.

Dan heb ik voor mij het amendement van de heer Van Dis op stuk nr. 27, betreffende het voorstel, de Tweede Kamer vooraf instemmingsrecht te verlenen alvorens enigerlei regeringsstandpunt wordt ingenomen bij besluitvorming bij unanimiteit op enigerlei terrein van het Verdrag van Maastricht. Ik zou daarvan willen zeggen dat wij gisteravond toch wel uitvoerig zijn ingegaan op de parlementaire betrokkenheid bij de besluitvorming

in het kader van de unie. Wij hebben – het is vandaag nog eens herhaald – de bereidheid uitgesproken om daar waar het mogelijk is, de procedures te verbeteren. Het is een feit dat nu juist in gevallen van unanimiteitsbesluitvorming sprake is van een sterke positie van de individuele lidstaten en daarmee dus ook, via de bestaande procedures, van de nationale parlementaire betrokkenheid. Er is aldus geen risico dat Nederland tegen zijn wil kan worden overstemd. Ik zou bijna willen zeggen dat het amendement van de heer Van Dis zich niet richt of lijkt te richten op het dichten van het democratisch gat. Dat is hier niet aan de orde. Ik zou dit amendement willen ontraden, omdat het de Nederlandse regering elke onderhandelingsmarge zou doen verliezen.

Voorzitter! Stuk nr. 28, ook een amendement van de heer Van Dis, bevat een voorstel tot parlementaire instemming vooraf, alvorens de regering haar standpunt inneemt bij besluitvorming krachtens artikel 126 EEG op onderwijsgebied. Ik heb gisteren al uitvoerig de argumenten tegen een dergelijke benadering genoemd en wel in de allereerste plaats omdat, inhoudelijk, het artikel 126 garandeert dat de inhoudelijke en financiële autonomie van het Nederlandse onderwijsstelsel vastligt. Ik geloof niet dat wij daar op enigerlei wijze twijfel aan hoeven te wekken. Het amendement is inhoudelijk overbodig en ik dacht ook niet dat het procedureel tot verbetering van de situatie leidt. Ik zou het amendement willen ontraden.

Dan is er het amendement op stuk nr. 31 van mevrouw Brouwer met betrekking tot artikel 100C, tweede lid, EEG-verdrag, betreffende, opnieuw, instemming vooraf, alvorens de regering deelneemt aan besluitvorming krachtens artikel 100C, tweede lid. Voorzitter! Ik moet nog eens duidelijk stellen dat het, zoals het in artikel 100C, tweede lid, staat, uitsluitend gaat om besluitvorming in noodsituaties. Dit betreft besluitvorming die van beperkte duur is, omdat het nadere besluit binnen zes maanden getroffen moet worden, waarbij dan de normale procedures gevolgd worden. Die normale procedures garanderen ook de normale inspraak of medezeggenschap over dit soort besluiten. Gezien het noodsituatie-element met betrekking tot de visumplicht, zouden wij dit amendement willen ontraden.

Voorzitter! Dan kom ik bij de moties en begin met de motie op stuk nr. 35 van het lid Weisglas, over het subsidiariteitsbeginsel. Ik zou willen zeggen dat datgene wat de heer Weisglas vraag, gebeurt. Nadere concretisering van de subsidiariteit vóór de inwerkingtreding van het verdrag, is afgesproken. Dat zou gebeuren op de Europese Raad van Edinburgh. Tot de subsidiariteitstoets is in beginsel al besloten op de Europese Raad van Birmingham, waarvan u de tekst heeft toegezonden gekregen. Het spreekt vanzelf dat de toets die zal plaatsvinden, ook voor de Kamer inzichtelijk zal zijn en onderdeel zal uitmaken van het commissievoorstel. Daarmee kan de toets automatisch hier behandeld worden als men in het kader van de nieuwe commissievoorstellen daarover zou willen praten. Ik acht de motie dus overbodig.

Dan kom ik bij de motie op stuk nr. 39 van mevrouw Brouwer. Ik denk dat op dit punt een misverstand moet worden weggenomen. Het gaat over de rechtsmacht van het Hof in de justitiepijler. Die rechtsmacht van het Hof speelt niet met betrekking tot de justitiepijler in het algemeen, maar uitsluitend met betrekking tot verdragen die in het kader van die pijler worden aangenomen. De systematiek is dus dat elke keer als men over het verdrag in het kader van die pijler onderhandelt, bevochten moet worden dat het Hof in dat verdrag een positie krijgt. Die toezegging dat te bevechten, wil ik graag doen. Zo staat het echter niet in de motie. Als wij de motie zo kunnen interpreteren, heb ik er geen problemen mee. Ik zeg erbij dat het niet geldt voor die terreinen in de justitiepijler waar nadrukkelijk de nationale soevereiniteit blijft gelden. Dan denk ik bijvoorbeeld aan het strafrecht. Daar blijft de soevereiniteit gelden. Maar die verdeling is ook in het verdrag zelf duidelijk te vinden.

Ik kom bij de motie op stuk nr. 41 van de heer Van Dis, die betrekking heeft op de deregulering en het toetsen van bestaande EG-regelgeving aan het subsidiariteitsbeginsel. Ik kan de heer Van Dis zeggen dat de voorzitter van de Commissie in opdracht van de Europese Raad op dit moment nagaat of, als met de stofkam door de bestaande wetgeving van de Gemeenschap is gegaan, er voorstellen zijn die daaruit verwijderd moeten worden. Dat is een opdracht die de Commissie aanvaard heeft. Ook is de lidstaten gevraagd of zij voorbeelden kunnen vinden. Dus hieraan werd al uitvoering gegeven voordat de motie was ingediend. Ik acht de motie dan ook overbodig.

Voorzitter! Ik ga over op de motie op stuk nr. 42 van de heer Van der Linden. Die motie is ook getekend door de heren Jurgens, Eisma, Van Iersel en Melkert. De heer Van der Linden heeft uitdrukkelijk gevraagd om een inspanningsverplichting van de regering op dat punt. Dat is geen "mission impossible". In die zin acht de regering deze motie acceptabel.

De heer **Van der Linden** (CDA): U moet het laatste niet als excuus zien om de motie wat terughoudend te benaderen.

Staatssecretaris **Dankert** : Ik zie het niet als excuus, maar ik heb de term "mission impossible" nodig in verband met een volgende motie. Daar zal ik dus nog over spreken.

De heer **Van der Linden** (CDA): Wij zullen u op de inzet toetsen.

Staatssecretaris **Dankert** : Exact. Daar heb ik geen probleem mee.

De motie-Van der Linden op stuk nr. 43 verzoekt de regering al het mogelijke te doen om de lidstaten op de omschreven lijn te krijgen. Dat gaat dus om de rechterlijke toetsing door het Hof van Justitie. Daarvoor geldt dezelfde argumentatie als de argumentatie die ik zojuist met mevrouw Brouwer heb mogen doornemen. Dat betreft dus de behandeling per verdrag. In die zin heb ik daar geen probleem mee, maar het zal dus inderdaad bij elke verdragsonderhandeling opnieuw aan de orde moeten worden gesteld.

Dan kom ik op een motie die wat verder gaat, als ik haar tenminste niet op z'n Heldringiaans of loepzuiver lees. Politiek leid ik uit de motie op stuk nr. 46 af dat daarmee bedoeld wordt dat voor de verkiezingen voor het Europees Parlement in 1994 een IGC bijeen moet worden geroepen om de medebeslissingsprocedure uit te breiden. Ik zei al dat

het er niet letterlijk zo staat, maar ik denk dat dit de bedoeling van de motie is.

De heer **Van der Linden** (CDA): Dat is toch de motie op stuk nr. 48?

Staatssecretaris **Dankert** : Nee, dat is de motie op stuk nr. 46. Daarin staat dat in het perspectief van een volgende verkiezing voor het Europees Parlement een medebeslissingsprocedure op meerdere beleidsterreinen wordt toegepast. Die procedure wordt door Maastricht natuurlijk al op meerdere beleidsterreinen toegepast, maar ik neem aan dat wordt bedoeld dat er nog meer moeten komen en dat dit zou moeten door middel van een intergouvernementele conferentie. Ik heb vanavond gehoord hoe de toestand in het Verenigd Koninkrijk op het ogenblik is. Ratificatie van Maastricht behoort pas in de loop van het volgend jaar tot de mogelijkheden. Puur formeel ontbreekt dus al de tijd tussen een IGC en de ratificatie van de resultaten daarvan – daar moet je altijd een jaar voor nemen – en de komende Europese verkiezingen. Ik wil ook niet de verwachting wekken dat dit zou kunnen en ontraad deze motie, al was het maar omdat het in de tijd absoluut uitgesloten is dat dit resultaat geboekt kan worden.

De heer **Eisma** (D66): Dat bestrijd ik. De staatssecretaris heeft in de schriftelijke voorbereiding gezegd dat het evaluatierapport van de Commissie er begin 1984 kan zijn. Dan resten nog een paar maanden voor de Europese verkiezingen. In die tijd kan een IGC op dit onderdeel bijeenkomen.

Staatssecretaris **Dankert** : Ik noemde niet voor niets de situatie in Denemarken en het Verenigd Koninkrijk. Als Maastricht per 1 januari 1993 in werking zou zijn getreden, zou de Commissie een jaar de tijd hebben om de procedure te evalueren, daarover een oordeel uit te spreken en eventueel verder gaande voorstellen te doen. Nu ziet het ernaar uit dat pas laat in 1993 de uiteindelijke goedkeuring van Maastricht binnen kan zijn. Dat betekent dat er geen enkele mogelijkheid is om voorafgaand aan de Europese verkiezingen van juni 1994 tot een uitvoerige evaluatie van het functioneren van codecisieprocedure over te gaan. Dat kan gewoon in de tijd niet.

De heer **Jurgens** (PvdA): Ik begrijp niet waarom het functioneren van die codecisieprocedure zo belangrijk is. Het is mooi als in juni 1994 bij de kiezers bekend is, dat de twaalf lidstaten hun uiterste best doen om het Europees Parlement wat meer bevoegdheid te geven. Dat signaal kun je op allerlei manieren geven, onder andere op de manier die de heer Eisma voorstelt.

Staatssecretaris **Dankert** : Ja, maar ik geloof niet dat dat op die manier tot de mogelijkheden behoort. Wij dreigen uit te lopen. Daarnaast is het politiek uitgesloten dat zo kort na de goedkeuring van de resultaten van Maastricht een mogelijkheid bestaat om een nieuwe intergouvernementele conferentie bijeen te roepen met als inzet uitbreiding van de bevoegdheden van het Europees Parlement op het vlak van het medebeslissingsrecht. Ik zie dat echt als een totale onmogelijkheid en ik wil geen valse verwachtingen wekken.

De heer **Van der Linden** (CDA): Ik moet eerlijk zeggen dat ik dit los van een IGC zie. Ik begrijp de praktische, formele invulling best, maar het politieke signaal kan best los hiervan gezien worden. Ik kan mij voorstellen dat met het oog op de Europese verkiezingen de Raad de kiezers duidelijk maakt dat het Europees Parlement in de jaren daarna meer bevoegdheden zal krijgen.

Staatssecretaris **Dankert** : Ik heb ook een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de motie op stuk nr. 42 en de motie op stuk nr. 46. Dat verschil in politieke waardering komt heel duidelijk tot uitdrukking.

De heer **Van der Linden** (CDA): De staatssecretaris legt bij de motie op stuk nr. 46 een relatie met de IGC. Ik leg daar een relatie met de politieke wilsovereenstemming, desnoods los van de IGC.

Staatssecretaris **Dankert** : In de motie op stuk nr. 46 gaat het om een verbreding van de medebeslissingsprocedure. Deze procedure kan alleen verbreed worden door aanvulling op het verdrag. Er is geen andere weg. Mijn logische gevolgtrekking is dat het een verzoek is om een nieuwe intergouvernementele conferentie. Ik acht dat politiek volstrekt uitgesloten.

De heer **Eisma** (D66): Dat zou één mogelijkheid zijn. Ik ben het trouwens ook niet helemaal met u eens dat die mogelijkheid geheel zou zijn uitgesloten in de tijd. Maar goed, daar kunnen we lang en breed over discussiëren. Een andere mogelijkheid zou zijn een verklaring, voorafgaand aan de verkiezing van het Europees Parlement, met de intentie dat de ministerraad daarmee akkoord is.

Staatssecretaris **Dankert** : Dat staat in de motie op stuk nr. 42, waar de regering geen enkel bezwaar tegen heeft. Maar ik lees in de motie wat ik denk dat erin staat, en dat is het bijeenroepen van een nieuwe IGC. Ik zou niet willen voorstellen, daartoe over te gaan binnen de periode die uit deze motie moet worden afgeleid.

De heer **Van der Linden** (CDA): Als het zo is dat de heer Eisma de interpretatie geeft van de staatssecretaris, zou ik mijn handtekening onder de motie weg willen halen, want dat strookt niet met mijn eigen motie en met mijn interpretatie.

De heer **Eisma** (D66): Ik begrijp het niet meer. Ik noem één interpretatie, maar er zijn er meer mogelijk om aan mijn motie tegemoet te komen. Een van die interpretaties is ook een verklaring, in die zin zoals ik hier heb gegeven, van de raad gericht aan het Europees Parlement, voor de verkiezingen.

Staatssecretaris **Dankert**: Maar dat staat er niet. Er staat in de motie "verzoekt de regering te bevorderen dat in het perspectief van de volgende verkiezing van het Europees Parlement de medebeslissingsprocedure op meerdere beleidsterreinen wordt toegepast". Daar is een besluit van de intergouvernementele conferentie, gekoppeld aan parlementaire ratificatie, voor nodig, en daarom maak ik ook duidelijk het verschil met de politieke intentieverklaring die in die andere motie zat, en die wel acceptabel is.

De heer **Eisma** (D66): Het perspectief hoeft niet te betekenen dat het ook ingaat op het moment dat het Europees Parlement wordt verkozen of van toepassing is, maar als het Europees Parlement die raadsverklaring kan krijgen als een inspanningsverplichting voor zijn nieuwe mandaat van vijf jaar, zou dat het Europees Parlement al geweldig helpen om naar de burgers toe te laten overkomen dat het inderdaad meer invloed krijgt. De intentie is er om die te geven door de raad. Dat kan later wel weer gevolgd worden door een IGC, misschien daarvoor ook wel, daar wil ik niet over strijden, maar als die intentie maar wordt uitgesproken door de Raad. Dat bedoel ik met "het perspectief van de volgende verkiezing".

Staatssecretaris **Dankert** : Dan zal de motie toch anders moeten worden geformuleerd dan nu het geval is.

De heer **Weisglas** (VVD): Als de heer Van der Linden zijn handtekening onder de motie op stuk nr. 46 terugtrekt, en de heer Eisma zijn motie op stuk nr. 46 intrekt en zijn handtekening onder de motie op stuk nr. 48 van de heer Jurgens en mij zet, zijn we eruit.

Staatssecretaris **Dankert** : Op de motie op stuk nr. 47 van de heer Eisma heb ik geen commentaar.

De **voorzitter**: Nog één vraag aan de heer Van der Linden: heeft u thans uw handtekening teruggenomen, of overweegt u dat?

De heer **Van der Linden** (CDA): Zoals de motie nu geformuleerd is, en gelet op de interpretatie, trek ik mijn handtekening terug. Wanneer we kunnen komen tot een aanpassing van het woord "toegepast" (ik zie het punt van de staatssecretaris) overweeg ik om die handtekening te laten staan.

Staatssecretaris **Dankert** : De motie op stuk nr. 47 van de heer Eisma ontmoet van de kant van de regering geen bezwaar, al zou ik wel willen zeggen dat niet alleen de regering bepaalt – dat zal de Raad moeten zijn – of van de kant van de Raad de openheid in het bemiddelingscomité wordt nagestreefd, en dat ook het Europees Parlement partij moet zijn in deze beslissing. Met die kanttekening is er wat ons betreft geen probleem met de inzet.

De motie op stuk nr. 48 van de heren Jurgens en Weisglas kent hetzelfde probleem als wat net aan de orde was met de motie van de heer Eisma, zij het dat deze motie iets beter is geformuleerd, in die zin dat er nu staat "waartoe tijdens een IGC zou kunnen worden beslist". Omdat dat er staat, heb ik met deze motie net zo weinig moeite als ik met de eerder genoemde motie van de heer Van der Linden had. Maar ik denk dat ze beide hetzelfde probleem dekken.

De heer **Jurgens** (PvdA): Er ligt een uitdrukkelijk verzoek om een aanzet te plegen in december in Edinburgh.

Staatssecretaris **Dankert** : Dat is juist.

□

Minister **Kok**: Voorzitter! Ik dank de Kamer voor de inbreng in tweede termijn. Ik deel de inschatting van de heer Melkert, dat de recente turbulenties op de valutamarkt, zeker de ingrijpendheid daarvan, mee bevorderd zijn door te lang volgehouden voorkeuren van lidstaten, deel uitmakend van het EMS, om toch maar vooral af te zien van wisselkoersaanpassingen. Zijn opmerking over de niet helemaal gelijkluidende teksten van convergentie-onderdelen van het verdrag heb ik goed in mijn oren geknoopt. Ik zal dat nog eens goed laten bekijken. Gisteren heb ik slechts willen wijzen op het feit, dat zijn weergave van de Engelse tekst niet helemaal volledig was.

De heer Van Iersel heeft een vraag gesteld over de beleidsconcurrentie. Begrijp ik het goed, dan kan de heer Van Iersel zich vinden in wat op dit punt in algemene termen door de regering in de memorie van antwoord is gezegd. Het is inderdaad van belang, dat Nederland niet alleen aan de convergentiecriteria voldoet, zoals ze in het verdrag zijn omschreven, maar dat wij ook voortgang maken op het terrein van de reële convergentie, met ook aandacht voor een goed vestigings- en sociaal klimaat. Daarnaast vraagt de heer Van Iersel wat mijn opvatting is over de toelaatbaarheid van een tijdelijke oprekking van het financieringstekort op weg naar de EMU, als de conjuncturele situatie dat rechtvaardigt. Het is niet zo eenvoudig, een eenduidig antwoord op die vraag te geven. Het is in de allereerste plaats aan de Raad om bij het beoordelen van de convergentie in de afzonderlijke lidstaten ook de conjuncturele aspecten in de beschouwingen te betrekken. Het is, als ik om ons heen kijk in Europa, niet ongebruikelijk dat landen in conjunctureel ongunstige omstandigheden hun financieringstekort zien stijgen. Soms hebben ze ook geen tijdpad. Andere landen hebben dat wel, waaronder Nederland. Nederland had dat tijdpad ook al afgesproken, voordat van EMU-criteria sprake was. Ik denk, als het gaat om de binnenlandse discussie hierover – de heer Van Iersel heeft de afgelopen dagen al eerder met een lid van de regering over dit onderwerp kunnen debatteren – dat ik moet verwijzen naar de verdere gedachtenwisseling die later op deze dag over dit thema in de ministerraad zal plaatsvinden, met het oog op de voorbereiding van het debat volgende week.

De heer De Korte heeft een motie ingediend over de openbaarmaking van vertrouwelijke aanbevelingen. Het betreft de motie op stuk nr. 37. Ik heb in eerste termijn vastgesteld, dat de Kamer nadrukkelijk bezwaar heeft aangetekend tegen het vertrouwelijke karakter van de aanbevelingen in het kader van het multilateraal toezicht en de excessieve-tekortenprocedure. Ik heb in mijn antwoord aan de Kamer uitgelegd, dat Nederland niet op zijn eigen houtje kan afwijken van het verdrag, ook al stelt Nederland zelf minder prijs op dit onderdeel. In de stukken heeft de regering al meegedeeld, aan te willen dringen op het openbaar maken van de conclusies in het kader van het multilateraal toezicht en de excessieve tekorten. Ik kan de Kamer dus verzekeren dat de aansporing van de heer De Korte in zijn motie niet werkelijk nodig is, maar zeker ook niet onwelkom. Ik laat het oordeel daarover graag aan de Kamer over.

Ik heb al eerder gezegd, dat voor Nederland een interne afspraak valt te maken met de Kamer. Het oorspronkelijke amendement van de

heer Melkert en anderen op dit punt ging wat ver. Ik heb nu kennis genomen van het feit, dat in het bijgestelde amendement nog uitsluitend sprake is van de aanbevelingen, aanmaningen en maatregelen en niet van een eventueel voorstel daartoe. Ik ben verheugd dat dit element, dus dat voorstel daartoe, nu uit dit amendement is verdwenen. Er lijken mij geen grote bezwaren te bestaan tegen het andere nieuwe element in het gewijzigde amendement, namelijk het leveren van de onderliggende stukken. Alles bestuderend, blijft er nog één element over dat mijn aandacht trekt. Dat is dat het amendement zelf niet rept over het vertrouwelijke karakter van de informatieverstrekking van de zijde van de regering in het geval van een vertrouwelijke aanbeveling van de Raad. Wellicht is het mogelijk om het amendement op dat punt in alle opzichten volledig te maken.

De heer **Melkert** (PvdA): Uit het feit dat vermeden is het woord "openbaarheid" op te nemen, mag de minister afleiden dat dan naar gelang de situatie zich voordoet, het vertrouwelijke karakter eventueel gehandhaafd kan blijven, zij het dat de zaak dan ter kennis wordt gebracht aan de Staten-Generaal en niet alleen in Brussel vertrouwelijk is. Wij zullen overwegen of dat er expliciet bij zou moeten worden vermeld. Het is in ieder geval de interpretatie die wij er uitdrukkelijk aan geven. Dat is de reden waarom wij het woord "openbaarheid" hebben vermeden. Dat woord komt wel voor in de motie van de heer De Korte, die denk ik om die reden weer lastiger te volgen is.

Minister **Kok**: De motie van de heer De Korte heeft betrekking op de vraag of Nederland ertoe kan en wil bijdragen dat in het Brusselse proces van formuleren van aanbevelingen de openbaarheid wordt bevorderd. Dat is op zichzelf in lijn met de positie die eerder schriftelijk en mondeling in de eerste termijn van de kant van de regering is uiteengezet. Bij het amendement gaat het om de volgende vraag. Als er een vertrouwelijke aanbeveling is geformuleerd in Brussel en als die de regering bereikt, wil de regering daar dan mededeling van doen aan het parlement, onder gelijktijdige toezending van onderliggende stukken. Het antwoord op die vraag is "ja", mits expliciet kan worden vastgesteld dat die mededeling dezelfde graad van vertrouwelijkheid heeft als de wijze waarop die door de regering is voorgelegd aan Brussel.

In een tweede motie vraagt de heer De Korte de regering te bevorderen dat besluitvorming in het kader van de excessieve tekorten niet plaatsvindt dan nadat het Europees Parlement zich hierover heeft kunnen uitspreken. Dat stuit op grote bezwaren. De institutionele betrokkenheid van de verschillende instellingen kan namelijk alleen bij het verdrag kan worden geregeld. Ik kan veel sympathie opbrengen voor de wens van de heer De Korte om in de toekomst het Europees Parlement het recht te geven om een inbreng te hebben. Ik zou een motie die dit van nu af aan tracht te regelen, echter willen ontraden, omdat dat in strijd is met de inhoud van het verdrag op dit punt.

Over de motie van de heren Van Iersel en Melkert over de convergentiecriteria in fase 2 het volgende. Het zal na mijn uiteenzetting van gisteren duidelijk zijn dat ik de interesse van het parlement en de betrokkenheid bij de voortgang van het convergentieproces zeer op prijs stel. Ik verwelkom deze motie dan ook zonder meer.

Wat de onafhankelijke centrale banken betreft heb ik gisteren al gezegd dat ik hecht aan het zo spoedig mogelijk onafhankelijk maken van nationale centrale banken. Het zou een misverstand zijn als de heer Van Iersel uit mijn woorden zou hebben afgeleid dat ik daarbij pleit voor een wijze van opereren op kousevoeten. Ik vind dat Nederland daar heel duidelijk een helder punt van moet maken vanaf het begin van de tweede fase, dus ruim voordat de derde fase van de EMU start. In dat licht kan ik de motie op stuk nr. 45 van de leden Van Iersel en Melkert als sympathiek en in lijn met de opvattingen van de regering zien.

De heer De Korte wilde weten of Denemarken en het Verenigd Koninkrijk meetellen voor het bepalen of er een gekwalificeerde meerderheid is voor overgang naar de derde fase. Dit punt was ook gisteren al even aan de orde. Als Denemarken en het Verenigd Koninkrijk niet willen toetreden tot de derde fase, dan worden ze niet gerekend tot de meerderheid die volgens de leden 2 en 3 van artikel 109J nodig is om de overgang naar fase 3 mogelijk te maken, ook al zouden ze aan de criteria voldoen. Ze mogen echter wel meedoen aan de beslissing welke lidstaten voldoen aan de nodige voorwaarden voor de aanneming van één munt. De achtergrond van deze gedachte is dat de beslissing over de concrete invulling van de convergentiecriteria van een zodanig gemeenschapsbelang is dat de Gemeenschap als geheel hierover moet kunnen beslissen. Dit is geen nieuwe vondst die ik hier formuleer, maar dat is de enige interpretatie en uitleg die ik op dit punt aan de inhoud van het verdrag en het bijliggend protocol kan geven.

De heer Leerling heeft gevraagd wat er gebeurt als Duitsland en Nederland straks zouden weigeren om de eigen munt op te geven. Wat gebeurt er dan precies? Zijn wij straks toch gedwongen om een sterke munt in te wisselen voor een zwakke? Het verdrag is helder op dit punt. Als de Raad zou beslissen om over te gaan naar de derde fase en als de Raad tevens beslist dat Nederland en Duitsland rijp zijn als volwaardig lid toe te treden tot die fase 3, dan is er geen uitweg. Dan vindt bij gekwalificeerde meerderheid de besluitvorming plaats, die voor Nederland en Duitsland ook bindend zal zijn.

De heer Leerling heeft vervolgens gevraagd naar de politieke invloed op de toepassing van convergentiecriteria. Kan een kernland zoals Italië als de politieke afweging wordt gemaakt ook werkelijk worden uitgesloten? Is het mogelijk dat straks een kopgroep van zich kwalificerende landen in 1997 of in 1999 op de hoogste snelheid van de derde fase EMU deel gaat uitmaken zonder dat Italië daarbij hoort? Voorzitter! Het antwoord daarop is "ja". Ik geef daarmee overigens geen enkel waardeoordeel over de vraag of Italië geacht mag worden in 1997 of in 1999 ook aan de vereisten te voldoen. Ik mag hopen dat dit land daar wel aan voldoet. Mocht dit onverhoopt niet het geval zijn, dan zal ook voor Italië moeten gelden dat de strikte en consequente toepassing

van de criteria prevaleert boven andere afwegingen die ook de kwaliteit en de kracht van de gezamenlijke Europese munt in de nieuwe derde fase zouden bepalen.

Voorzitter! Wij hebben gisteren tamelijk uitvoerig gesproken over het amendement op stuk nr. 25 van de heer Melkert c.s. Ik ben erover verheugd dat nu in de Kamer is gezegd dat de discussie aan de helderheid en het inzicht heeft bijgedragen. Ik ga nu niet in op ieders afzonderlijke interpretatie, die na de vaststelling van de helderheid toch weer is gevolgd. Kortheidshalve verwijs ik naar de essentie van het debat van gisteren, namelijk de onomkeerbaarheid van het proces dat met de aanvaarding van het verdrag in werking treedt. Verder zijn er de verplichting die uit de aanvaarding van het verdrag voortvloeit ten opzichte van de overige lidstaten, de onmogelijkheid van het uitstappen tijdens dat proces en het strikte karakter van de toetsing van de criteria als essentieel element op het ogenblik dat de overgang tot de derde fase aan de orde is. De heer Melkert en zijn medeondertekenaars hebben in de tekst van het amendement expliciet het element van de toetsing aan de criteria die op de convergentie betrekking hebben, opgenomen. Dat is een duidelijke verbetering.

□

Minister **Lubbers** : Voorzitter! Ook mijnerzijds dank voor hetgeen de Kamer in tweede termijn naar voren heeft gebracht. Ik reageer eerst op een vraag van de geachte afgevaardigde de heer Leerling. Hij vroeg of ik wat voelde voor de gedachte van een preambule, zoals die had kunnen luiden, dan wel voor de gedachte van een grondwet in de toekomst voor Europa. Hij vroeg mij daaruit de conclusie te trekken, alsnog een initiatief te nemen met betrekking tot het Verdrag van Maastricht. Voorzitter! Hierop moet mijn antwoord negatief zijn.

Vervolgens is naar de positie van de koning gevraagd. Om wille van de tijd zal ik niet herhalen wat de minister van Buitenlandse Zaken heeft gezegd over de bundeling van mogelijkheden voortvloeiend uit de soevereiniteit en over de argumenten die er kunnen zijn dat op die wijze het belang beter gediend wordt. Ik trek de lijn die hij schetste wel door naar de functie van de koning. Zoals de geachte afgevaardigde de heer Leerling weet, begint iedere troonsbestijging met de eed dat de koning de belangen van het volk zal dienen. Indien vastgesteld wordt dat het het belang van het volk dient om bepaalde onderdelen van de soevereiniteit in gezamenlijkheid met andere lidstaten te beleven, vloeit daaruit voort dat dit een invulling is van het koningschap en er geen afbreuk aan doet. Ik hoop dat ik daar duidelijk over ben. Anders gezegd: indien hier een beletsel zou zijn om tot samenvoeging van soevereiniteit te komen, is het eigenlijk omgekeerd. Men tast dan de positie van de Koning aan, omdat niet meer wordt gehandeld volgens de formule, de belangen van het volk te dienen. Daar gaat het om.

Mijnheer de voorzitter! Het belangrijke punt van de geachte afgevaardigde mevrouw Brouwer met betrekking tot Midden- en Oost-Europa is al door de minister van Buitenlandse Zaken besproken. Hetzelfde geldt voor de punten van de heer Van der Linden ten aanzien van de plaats van Europa in politieke zin, Centraal- en Oost-Europa andermaal en de geopolitieke ontwikkelingen.

In antwoord op de geachte afgevaardigde de heer Jurgens het volgende. Ik acht de formulering van de heer Giscard d'Estaing goed. Daarover mag geen misverstand bestaan. Ik voeg daar echter aan toe dat in de formulering één element niet is opgenomen. Dat hoeft ook niet, als het maar niet over het hoofd wordt gezien. Het gaat om een nieuw element ten opzichte van het Verdrag van Rome. Als uitdrukkelijke doelstelling is aan het begin van het verdrag opgenomen om de politiek vorm te geven zo dicht mogelijk bij de burger. Dat is iets additioneels wat bruikbaar is, sterker nog, als het verdrag wordt aangenomen is het zelfs een opdracht. Dat is additioneel aan de goede formule van de heer Giscard d'Estaing, die zich voegt in de communautaire traditie.

De heer **Van der Linden** (CDA): Dat heeft niet alleen consequenties voor de verhouding tussen de Europese overheden en de lidstaten, maar ook voor die tussen de lidstaten en de regio's, respectievelijk de lokale overheden. Ik wil graag horen dat dit ook de consequentie van deze formulering is.

Minister **Lubbers**: Daarom voeg ik dat eraan toe. Die verduidelijking kan dus geen kwaad. Ik geef haar bij dezen als toevoeging en niet om iets af te dingen van de formule zoals geciteerd door de heer Jurgens en afkomstig van de heer d'Estaing.

Mijnheer de voorzitter! Nog een enkele opmerking van wat formele aard over het amendement op stuk nr. 34. Gezien de verhouding tussen de Staten-Generaal en de regering, geef ik de Kamer in overweging om bij de toelichting in dat stuk te lezen: is van zo grote betekenis dat hiertoe niet dan in het gemeen overleg met de Staten-Generaal kan worden besloten. Het gaat hierbij om het inlassen van het woordje "het". De toelichting is dat ieder voor zich, de Staten-Generaal en de regering, een besluit neemt. Dat kan men wensen te doen in gemeen overleg, maar dat is hier waarschijnlijk niet bedoeld, want dat zou een nieuw element zijn. Het zou niet zo wijs zijn, te zeggen dat men zich tot één lichaam maakt. Het besluit dat de regering neemt, neemt zij in het gemeen overleg, gehoord de Kamer. Vervolgens komt de analyse of men het eens is of niet eens. Dat is de eerste suggestie die ik doe.

De tweede suggestie die ik in overweging geef, bevat iets meer woorden. Het gaat om de tekst van het artikel zelf. Wellicht zou beter zijn, te lezen: het standpunt dat de regering zich voorneemt in te nemen bij de toetsing van artikel 109J, eerste lid, van het verdrag – neergelegd de criteria die de grondslag vormen voor de besluitvorming bedoeld in artikel 109J, tweede, derde en vierde lid – dient voorafgaand daaraan onderwerp van gemeen overleg met de Staten-Generaal te zijn. De strekking van deze suggestie is om tot uitdrukking te brengen dat de regering een voornemen heeft dat hier besproken zal worden. Dat is dan het gemeen overleg en dit behoort ook plaats te vinden. Daarmee wordt aangegeven dat de regering een voornemen heeft en de Staten-Generaal er het zwijgen toe doet. Zij laten expressis verbis blijken dat zij het ermee eens zijn. De andere mogelijkheid is dat zij

duidelijk uitspreken dat zij het er niet mee eens zijn. Dat zijn de mogelijkheden.

Verder is er de staatsrechtelijke wisseling of de minister buigt voor dat oordeel, dan wel hier zegt dat hij dit niet van zijn kap kan nemen en die uitspraak niet doet. Hij kan daar dan toe gedwongen worden door de Kamer. Dat is hier gisteren geanalyseerd. Het is naar mijn mening iets beter om het zo te formuleren, omdat ik wat beducht ben dat er later anders onduidelijkheid zal ontstaan over de precieze procedure die gevolgd wordt. Daarom zijn de kleine inlas in de toelichting in het gemeen overleg en de formulering in de tekst zoals ik hem zojuist voorlas, beter.

De heer **Van Iersel** (CDA): Ik wil graag een vraag stellen die gaat over de interpretatie van hetgeen de minister-president gezegd heeft.

De **voorzitter** : Als het gaat over het amendement, geef ik het woord aan de heer Melkert, de eerste indiener.

De heer **Melkert** (PvdA): Voorzitter! Wij spreken uit één mond.

Kan de minister-president de complicaties die hij ziet, nader uiteenzetten? Het gaat om de complicaties bij de tekst van het onderhavige amendement.

Minister **Lubbers**: Het gaat erom of bij de vaststelling sprake is van een verschil van mening of overeenstemming tussen Staten-Generaal en de regering. Er zijn daarbij twee mogelijkheden in onze gebruiken en gewoonten. De ene is die van de toetsing aan de wetgevingsprocedure. Er wordt een wet ingediend, waarover gestemd wordt op enig moment. Daarbij is het klip en klaar wat de uitkomst daarvan is. Dit is een methode waarbij het initiatief over het algemeen van de regering uitgaat en waarbij bij de stemming blijkt of er sprake is van instemming.

De andere methode die wij kennen, is dat het niet om wetgeving gaat, maar de regering van plan is, iets te doen en zich wil binden om daarover voorafgaand te spreken met het parlement, dus om gemeen overleg te voeren. Legt de regering een standpunt neer, bijvoorbeeld in een brief, dan staat dat op de agenda en wordt het hier besproken. Als die bespreking is afgerond, wordt in het algemeen door de voorzitter gezegd dat de brief voor kennisgeving wordt aangenomen. De voorzitter kan ook zeggen dat hij meent te moeten vaststellen dat het voorgelegde besluit niet op bezwaren stuit. Wil het op bezwaren gaan stuiten, dan moet dat blijken, of zó of met een overduidelijke meerderheid op zichzelf. Bij een afwijkend standpunt wordt echter het standpunt van de Kamer vastgelegd in een motie, die wordt ingediend en aangenomen. Als de regering haar standpunt niet aangepast heeft, wordt vervolgens gevraagd of zij bereid is om de consequenties uit de motie te trekken en zich daarin te voegen. De bedoeling is natuurlijk dat dit in het algemeen gebeurt. Formeel zou het niet juist zijn om de minister bij voorbaat te dwingen zulks te doen, want hij houdt zijn eigen staatsrechtelijke verantwoordelijkheid. Men behoort dit dan te zeggen en dan heeft de Kamer de kans om de bewindsman naar huis te sturen. Dit zijn de twee methodes.

Hetzelfde is mogelijk bij de wetgeving, om het nog even compleet te maken. Bij het wetgevingsproces kan het zo zijn dat ter zake van de ingediende wet, indien de Kamer ertoe neigt, de wet te verwerpen, de bewindspersoon er zijn portefeuille aan verbindt. Ook dan is er hetzelfde schema. Nu gaat het er naar mijn mening om, dat het goed is voor de toekomst duidelijk te maken in het amendement welke procedure wordt gevolgd. Is dat de procedure van het wetgevingsproces of is dat de procedure van het beleidsvoornemen van een bewindsman dat hier wordt besproken? Ik heb de indruk, dat de formulering die nu in het amendement staat, dit in feite open laat en onduidelijk is. In de toekomst kunnen wij dan vragen krijgen in de zin van "wat is in feite de bedoeling geweest?". Was het de bedoeling om dat in een apart wetsvoorstel inhoud te geven, of was het de bedoeling – en dat is naar ik meen in ieder geval op dit moment de bedoeling – zo'n beleidsvoornemen eerst hier te bespreken en duidelijkheid te krijgen over de positie van de bewindsman om die dwingend te kunnen sturen en beïnvloeden vanuit hier?

Toen ik dat las, heb ik natuurlijk nagedacht en mij afgevraagd of het misschien de bedoeling was om het bij wetgeving te doen. Maar dan kom je naar mijn mening in bepaalde organisatorische complicaties terecht. Ons wetgevend proces is immers ook aan een aantal vormvereisten – ik noem het advies van de Raad van State en dergelijke – gebonden. Na hetgeen ik hier heb gehoord, ga ik dus voorlopig uit van de hypothese dat het de bedoeling is hier een beleidsvoornemen te bespreken en daarover hier tot conclusies te komen in het gemeen overleg. Daarbij wordt de bewindspersoon gedwongen om, indien de Kamer het anders ziet dan de bewindspersoon, helder uit te spreken dat hij die opdracht meeneemt of dat hij de opdracht niet aanvaardt en dan kunnen daar politieke consequenties uit worden getrokken. Daarmee is er een volstrekt zeker systeem, maar dan is ook in de tekst aangegeven, welke procedure gevolgd gaat worden. Dat is de toelichting op hetgeen ik formuleerde.

De heer **Melkert** (PvdA): Die toelichting is verhelderend. Over het algemeen meen ik dat ik het schema dat de minister-president aangeeft, kan volgen. Ik wijs er wel op, dat er, bijvoorbeeld bij de planologische kernbeslissingsprocedure, sprake is van een eigensoortige procedure die gemeenschappelijke kenmerken vertoont met hetgeen de invulling kan zijn van de procedure die hier wordt voorgesteld. Waarom is deze procedure nu in afwijking van het schema, maar toch min of meer in overeenstemming met de uitzondering die ook bestaat, voorgesteld? Die procedure is voorgesteld om daarmee te bevorderen dat inderdaad een explicitering van de opstelling van de Kamer wordt gevraagd, gegeven het gewicht dat door de indieners wordt toegekend aan het moment dat volgt op en mede wordt bepaald door de instemming met de ratificatie. Daar zijn wij immers voor, maar er moeten zich nog omstandigheden ontwikkelen. Die vergen een nadere beoordeling – deze heeft, bezien vanuit de toelichting, toch het gewicht van een afweging – en een uiting van het resultaat daarvan, zoals wij die op dit moment voor hebben.

Mij is altijd geleerd dat het staats-

recht levend is en dus ook door ons zelf wordt gemaakt, uiteraard in het gemeen overleg. Het is ons gegeven om in de bijzondere omstandigheid van dit verdrag daarin onze eigen procedure vast te leggen. Dat doet niets af aan het schema dat de minister aangeeft. Het voert echter wel terug op het gevoelen dat hier leeft. Het kan ook een antwoord zijn op het punt dat de minister zelf naar voren bracht en dat mij aansprak: Europa dicht bij de burger, zulks even naar aanleiding van de formule van Giscard d'Estaing. Laten wij ook als Kamer proberen daaraan uitdrukking te geven op zo'n belangrijk moment als het moment van het overdragen van monetaire soevereiniteit. Niets verzet zich daartegen en er zijn argumenten voor gegeven in het debat.

Minister **Lubbers** : Voorzitter! Ik begon met opzet met de memorie van toelichting, waar ik slechts het lidwoord "het" invoegde, omdat het in formele zin de minister is, die na dat debat de conclusie trekt en die conclusie formuleert in het communautaire beraad. Dat is zijn besluit. Als het daar luidt "het is van zo grote betekenis dat hiertoe niet dan in het gemeen overleg met de Staten-Generaal kan worden besloten", is het een besluit in formele zin van de minister, gehoord de Staten-Generaal. Zo is het eigenlijk. Dat is daar in iedere procedure die men verder kiest, het beste lidwoord, geloof ik.

Vervolgens kan ik de uiteenzetting van de geachte afgevaardigde de heer Melkert volgen. Omdat het hier gaat over een interne regeling, zijn wij vrij om iedere procedure hiervoor op te schrijven die het beoogde doel dient. Daar heb ik geen enkel probleem mee. Ik pleit er alleen voor om hetzij te kiezen uit de voor de hand liggende bestaande technieken of een nieuwe techniek te formuleren. Wij moeten voorzichtig zijn met woordgebruik waarbij later een discussie kan ontstaan over wat er eigenlijk mee bedoeld werd, zodat er warrigheid komt. Later kan een deel van de Kamer er de interpretatie aan geven dat met het woord "instemmen" een wetgevend proces werd bedoeld, dat vandaag niet onze bedoeling is.

Hij gebruikt het voorbeeld van de amenderende moties. Er is misschien een sui-generis-procedure te bedenken. Mijn pleidooi is om ofwel een formulering te kiezen die duidelijk is vanuit de traditie van de Kamer. Wij kennen de beleidsbrief. Het beleidsvoornemen wordt per brief gemeld, hier besproken en men vindt elkaar of er komt een motie, waarin het oordeel van de Kamer wordt uitgesproken. Ofwel men formuleert een andere techniek of procedure, maar dan is het beter om die nu af te spreken. Wij kunnen er dan over en weer over doorspreken of dit ons een goede procedure lijkt.

De formulering die ik aanreikte en die zich voegt in de traditie die wij kennen, lijkt mij op zichzelf perfect. Daarbij moet helder zijn – en dat heb ik ook geprobeerd te verwoorden – dat hier een gesprek plaatsvindt, voorafgaand aan welk standpunt dan ook dat in de communautaire besluitvorming wordt ingenomen. In het gemeen overleg maakt de regering haar standpunt duidelijk, zodat er geen misverstanden kunnen ontstaan. Dat staat ook in uw eigen toelichting. Beide elementen samen geven zekerheid, vandaar dat ik het zo heb geformuleerd. Dit is de toelichting.

De heer **Melkert** (PvdA): Voorzitter! Het lijkt mij alleszins redelijk dat de premier aandacht vraagt voor de interpretatie die wordt gegeven aan wat nu wordt voorgesteld, als het moment daar is. Het lijkt mij zeer wel mogelijk om dit nader in de toelichting te verhelderen, rekening houdend met de gedachtenwisseling die al eerder in de Kamer heeft plaatsgevonden tussen de Kamer en de minister van Justitie. Het ging toen om de amendering van de goedkeuringswet bij het Schengenverdrag. Daarbij was dezelfde problematiek van het woord "instemming" in relatie tot een internationaal verdrag aan de orde. De indieners kunnen eraan bijdragen om dit in de toelichting nader te verhelderen.

De heer **Van Iersel** (CDA): Wij hebben gisteren een hele discussie gehad met de minister van Financiën. Materieel bestond er tussen beide partijen overeenstemming over hoe het zou lopen. Er is een bepaalde formulering gekozen. Schat ik het nu juist in dat er tussen de opvatting van de premier en van de minister van Financiën geen enkel licht zit? Is de rol die de premier hier nu speelt, eigenlijk geen andere dan het in zijn visie op formeel juiste wijze formuleren van een bepaalde procedure die uit het gemeen overleg naar voren is gekomen, opdat wij in de toekomst geen interpretatieproblemen krijgen over op welke wijze het gemeen overleg zou moeten plaatsvinden? Is dat eigenlijk het enige?

Minister **Lubbers** : Dat is juist. Dat is het enige, maar naar mijn oordeel is het niet onbelangrijk.

De heer **Weisglas** (VVD): Heb ik goed begrepen dat de indieners van het gewijzigde amendement op stuk nr. 34 bij monde van de heer Melkert wel bereid zijn om naar aanleiding van de interventie van de minister-president de toelichting te wijzigen? Zijn de indieners bij monde van de heer Melkert niet bereid om de tekst van het artikel in het gewijzigde amendement naar aanleiding van de interventie van de minister-president wederom te wijzigen? Ik denk dat dit belangrijk is.

De heer **Melkert** (PvdA): Voorzitter! Ik heb nog geen gelegenheid gehad om de subgroep van de indieners bijeen te roepen. Uit mijn woorden kan de heer Weisglas wel afleiden dat de bijdrage van de minister-president ons er naar mijn voorlopig oordeel inderdaad toe zou moeten stimuleren om in de toelichting volstrekt helder te maken hoe die procedure kan gaan lopen. Daarmee is niets uitgesloten. Wij hebben ons gisteren al bereid verklaard om naar de tekst te kijken. Ik meen – wat dit betreft wijk ik misschien iets af van wat de premier naar voren heeft gebracht – dat het zinnig is om, overeenkomstig de strekking van het initiatief, een procedure sui generis vast te leggen, omdat het naar ons gevoel om een moment sui generis gaat. Het is verhelderend om goed in de gaten te houden dat het schema wat dit betreft niet het lijdend criterium voor de tekst van het amendement als zodanig hoeft te zijn.

Minister **Lubbers**: Voorzitter! Ik heb uit de vorige interventie van de geachte afgevaardigde de heer

Melkert begrepen dat hij met de andere indieners nog even wilde kijken naar hetgeen een rol heeft gespeeld bij Schengen. Dat lijkt mij prima, hoewel het daarbij als ik mij goed herinner een slag anders lag. Ik zou daar nu ook een time-out voor willen vragen. Afhankelijk van de uitkomst van die studie blijf ik voorlopig maar bij mijn suggestie. Daarbij merk ik op dat ik onze verschillen van inzicht niet accentueer. Het gaat om een zeer formele zaak en ik heb al gezegd dat ik geen bezwaar heb tegen een procedure sui generis. Het luistert hierbij nauw, omdat het niet om een motie maar om een amendement gaat, waarbij de regering medewetgever is.

De heer **Weisglas** (VVD): Gezien het feit dat de tijd dringt en met het oog op onze meningsvorming over dit amendement wil ik vragen of de andere indieners het eens zijn met de heer Melkert, dat de tekst van het amendement en het artikel niet gewijzigd hoeft te worden. Het zou nuttig zijn, dat te weten.

De **voorzitter**: Ik denk dat u iets te ver gaat. Ik kom straks met een procedurevoorstel in verband met de stemmingen.

De heer **Van Iersel** (CDA): Ik stel vast dat wij de premier met veel belangstelling aangehoord hebben en dat wij zullen nagaan of en, zo ja, in welke zin de tekst moet worden aangepast.

De heer **Weisglas** (VVD): Ook de tekst van het artikel?

De heer **Van Iersel** (CDA): De hele tekst kan opnieuw worden bekeken in het licht van het zojuist gestelde.

De **voorzitter**: Ik wil deze discussie nu afkappen. Wij krijgen een moment waarop gestemd wordt. Het is gebruikelijk dat voor die tijd nog wijzigingen kunnen worden aangebracht als daar reden toe is. Lettend op het voorstel dat ik straks zal doen, denk ik dat er tijd is om wijzigingen aan te brengen en nader beraad te voeren.

Ik heb begrepen dat de heer Eisma de motie die hij samen met de heer Van der Linden heeft ingediend, wil wijzigen.

De heer **Eisma** (D66): Voorzitter! Ik wil onze motie op stuk nr. 46 in die zin wijzigen dat het dictum thans luidt:

Motie

---

verzoekt de regering te bevorderen dat voor de volgende verkiezing van het Europees Parlement een perspectief wordt geboden op uitbreiding van de medebeslissingsprocedure op meerdere beleidsterreinen.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de heer Van der Linden met deze wijziging instemt.

Deze gewijzigde motie, die voldoende wordt ondersteund, krijgt nr. 49 (22647, R1437).

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

□

De **voorzitter** : Ik ga ervan uit dat volgende week donderdag over de brief in verband met de begroting wordt gedebatteerd en gestemd en dat dan ook kan worden gestemd over het voorliggende wetsvoorstel. Het laatste zou ook aanstaande dinsdag kunnen, maar ik heb begrepen dat een aantal leden in verband met de materie die ons deze week enige uren heeft bezighouden in Londen zal vertoeven. Mochten volgende week donderdag de stemmingen in verband met de begroting niet plaatsvinden dan schuift die zaak uiteraard op naar de dinsdag daarop.

Indien er behoefte is aan heropening van de beraadslaging – in feite een derde termijn – wil ik de wens daartoe uiterlijk vernemen voor de regeling van werkzaamheden op woensdagmiddag. Dat betreft niet alleen de wens om een korte derde termijn te hebben in welke vorm dan ook – daar moet de Kamer over besluiten – maar eventueel ook wensen over wijzigingen en dergelijke waarvoor een heropening noodzakelijk is. Als ik een en ander woensdagochtend weet, kan ik dat netjes inplannen.

De heer **Weisglas** (VVD): Voorzitter! Het lijkt mij correct, reeds nu te zeggen dat de VVD-fractie volgende week een derde termijn op prijs zou stellen. Wij zullen dat waarschijnlijk dinsdag bij de regeling van de werkzaamheden moeten formaliseren. Het lijkt mij ook correct, nu de bewindslieden en de collega's mede te delen dat wat ons betreft in die derde termijn door de fractievoorzitter zal worden gesproken.

De **voorzitter**: Doet u nu een formeel voorstel of kondigt u aan dat er een voorstel komt?

De heer **Weisglas** (VVD): Ik weet niet of dit een soort van regeling is. Maar goed, ik stel het voor.

De **voorzitter**: Wij kunnen hiertoe besluiten op ieder moment. Wilt u nu hiertoe besluiten of wilt u dat volgende week doen?

Mijn voorstel is duidelijk. Wij weten allen dat er een verzoek tot een derde termijn komt. Er moeten een aantal zaken worden afgesproken. Wij moeten ook weten of er om andere redenen nog een heropening is. Wat ik heb voorgesteld, is toch glashelder. Woensdagmiddag zullen wij bij de regeling van werkzaamheden over die zaken een besluit nemen. Als voor woensdagmiddag het verzoek van de VVD en eventueel van anderen kenbaar wordt gemaakt, kan ik een voorstel formuleren.

Overeenkomstig het voorstel van de voorzitter wordt besloten.

Sluiting 2.05 uur.

Lijst van ingekomen stukken , met de door de voorzitter ter zake gedane voorstellen :

1. de volgende brieven:

een, van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking, ten geleide van het verslag van de NV-Coördinatie Vergadering over Humanitaire Hulp aan Somalië in Genève op 12 en 13 oktober 1992 en de laatste interne ambtelijke notitie over de situatie in de Hoorn van Afrika (22864, 22831, nr. 2);

een, van de staatssecretarissen van Buitenlandse Zaken en van Justitie, ten geleide van de agenda voor het overleg van de Schengenbewindslieden op 6 november a.s. te Madrid (19326, nr. 58);

een, van de ministers van Justitie

en van Binnenlandse Zaken, ten geleide van de rapportage van een onderzoek naar het project reorganisatie politie, uitgevoerd door het Instituut voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek (IVA) van de Katholieke Universiteit Brabant (21461, nr. 49);

een, van de staatssecretaris van Justitie, inzake het overlijden van een Zaïrese asielzoekster (22800-VI, nr. 10);

een, van de minister van Verkeer en Waterstaat, inzake een aantal opmerkingen op de voorliggende planning voor de dijkversterkingen (18106, nr. 39);

twee, van de minister van Economische Zaken, te weten:
een, ten geleide van schriftelijke antwoorden op vragen die gesteld zijn door het lid Rosenmöller inzake Fokker/DASA (22895, nr. 2);
een, inzake de mogelijke partnerverbanden tussen Fokker en DASA (22895, nr. 3);

twee, van de minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, te weten:een, inzake het mestbeleid (19882, nr. 31);
een, ten geleide van de agenda van de Raad van ministers van landbouw op maandag 26 en dinsdag 27 oktober te Brussel (21501-16, nr. 70);

een, van de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur en van de staatssecretaris van Justitie, ten geleide van het Rijksplan Jeugdhulpverlening voor de jaren 1993 t/m 1996 (22892).

Deze brieven zijn al gedrukt en rondgedeeld;

2. de volgende brieven:

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, inzake een Internationale Overeenkomst inzake de totstandkoming en exploitatie van het civiele navigatiesysteem LORAN-C in Noordwest-Europa en het Noordatlantische gebied;

een, van de minister van Financiën, inzake stortingen van geldleningen ten laste van de Staat der Nederlanden in het derde kwartaal van 1992;

een, van de minister van Defensie, ten geleide van een rapportage over het onderzoek naar de positie van homoseksuelen in de krijgsmacht;

een, van de staatssecretaris van Defensie, ten geleide van de periodieke rapportage inzake de tuchtrechtelijke afdoening binnen de krijgsmacht gedurende het eerste halfjaar van 1992;

een, van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, ten geleide van het OESO-rapport "A Review of the Dutch Labour Market";

een, van de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, ten geleide van een tussentijdse rapportage inzake papierconservering.

De voorzitter stelt voor, deze brieven door te zenden aan de betrokken commissies ter afdoening en niet te drukken;

3. de volgende brieven:

een, van de Stichting IAPCO, inzake Irak;

een, van J. Makkinje, over het taalgebruik in de Kamer.

Deze brieven liggen op de griffie ter inzage.

130 I lid 1	Vaststelling meerjarenkaderprogramma i.v.m. onderzoek en techn. ontwikkeling	was raadpleging
130 S lid 3	Vaststelling actieprogramma's op aantal gebieden i.v.m. milieu	

Nieuwe gevallen van samenwerkingsprocedure met meerderheidsbesluitvorming

art 75 lid 1	Vaststelling bepalingen i.v.m. gemeenschappelijk vervoerbeleid	was raadpleging
103 lid 5	Nadere bepalingen toezicht Raad op econon. ontwikkeling/beleid lidstaten	nieuw
104 A lid 2	Vaststelling definities verbod op bevoorrechte toegang tot fin. instellingen	nieuw
104 B lid 2	Idem t.a.v. verboden op o.m. verlenen voorschotten en aansprakelijkheid	nieuw
105 A lid 2	Maatregelen voor harmonisering waarden en techn. specificaties munten	nieuw
125	Vaststelling uitvoeringsbesluiten i.v.m. Europees Sociaal Fonds	was raadpleging
127 lid 4	Aannemen maatregelen ten behoeve van de beroepsopleiding	nieuw
129 D	Vaststelling maatregelen (niet richtsnoeren) i.v.m. de transeuropese netwerken	nieuw
130 S lid 1	Vaststelling activiteiten i.v.m. het milieu	was raadpleging
130 W lid 1	Vaststelling maatregelen i.v.m. ontwikkelingssamenwerking	nieuw
soc.prot.2 lid 2	Vaststelling minimumvoorschriften i.v.m. sociale politiek	nieuw

Noot 2 (zie blz. 1322)

Bijvoegsel

Schriftelijke antwoorden van de minister en de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken op vragen gesteld bij de openbare behandeling in eerste termijn van hoofdstuk VII (Binnenlandse Zaken) van de rijksbegroting voor het jaar 1993 (22 800-VII)

Vraag van het lid **Van der Heijden** (CDA): Wat is de rol van Binnenlandse Zaken bij samenwerking tussen decentrale overheden over de landsgrenzen heen, zoals die onder andere plaatsvindt in euregio's.

Wij stellen ons op het standpunt dat daar waar samenwerking tussen de mede-overheden in het binnenland mogelijk is, dat in beginsel ook met vergelijkbare overheden aan de andere kant van de grens moet kunnen. Maar het initiatief tot dergelijke grensoverschrijdende samenwerking – de heer Van der Heijden gaf dat in zijn opmerking eigenlijk zelf al aan – zal uit moeten gaan van de betrokken overheden zelf. Het rijk wil actief de voorwaarden scheppen om verdere samenwerking mogelijk te maken, en is daarmee goed op streek.

Harmonisatie van wet- en regelgeving op bilateraal en op Europees niveau kan grensoverschrijdende samenwerking bevorderen. Dit is op sommige beleidsterreinen echter een proces van langere adem, onder andere op de terreinen die de heer Van der Heijden heeft genoemd. Dat wil echter niet zeggen dat op deze terreinen niets is bereikt. Zo zijn met de buurlanden onder meer afspraken gemaakt over de fiscaliteit van grensarbeid en vindt met deze landen regulier overleg plaats over ruimtelijke ordening. Voorts loopt op een aantal voor grensoverschrijdende samenwerking relevante terreinen onderzoek naar verschillen in wet- en regelgeving. Wij zijn voornemens dit onderzoek volgend jaar uit te breiden.

Grensoverschrijdende samenwerkingsverbanden hebben inmiddels de mogelijkheid om een eind te maken aan hun – om in de woorden van de heer Van der Heijden te blijven – marginale bestaan en een duidelijke plaats te verwerven op de bestuurlijke kaart van Nederland en de buurlanden. De overeenkomsten inzake grensoverschrijdende samenwerking die wij met België en Duitsland hebben gesloten, stellen de mede-overheden in staat hun samenwerking een publiekrechtelijke basis te geven. Enkele euregio's werken al aan een regeling op basis van deze Overeenkomst.

In dit verband kan ik u verder melden dat de staatssecretaris en ik onlangs een werkconferentie hebben georganiseerd waar met bestuurders van de grensoverheden, de grensregio's en de vakdepartementen van gedachten is gewisseld over mogelijkheden om grensoverschrijdende samenwerking verder te stimuleren. Het verslag daarvan zal u op korte termijn bereiken. Wij hebben de grensregio's daar gevraagd te inventariseren welke voorwaarden en wensen zij door de rijksoverheid vervuld willen zien. Volgend jaar zullen in vervolg op deze werkconferentie activiteiten met Duitsland en België plaatsvinden.

Ten slotte zullen wij nog dit jaar een adviesaanvraag bij de Raad voor het binnenlands bestuur indienen. Deze adviesaanvraag is gericht op gewenste toekomstige ontwikkelingen in de grensregio's en de verdere mogelijkheden van het rijk om hieraan bij te dragen.

Vraag van de leden **De Cloe** (PvdA) en **Koetje** (CDA): Waarom worden de bovenlokale steunfuncties niet gedecentraliseerd naar de centrumgemeenten. Waarom worden de gelden voor kinderopvang niet rechtstreeks naar het gemeentefonds gedecentraliseerd.

Ten aanzien van de decentralisatie van de bovenlokale steunfuncties

minderheden heeft de commissie Bandell in juni 1992 advies uitgebracht. Dit advies is de Tweede Kamer reeds toegezonden. Een meerderheid van die commissie adviseert tot decentralisatie naar de provincies. Het rapport is voor advies voorgelegd aan de LAO (Landelijke Advies- en Organisatiestructuur op het terrein van het minderhedenbeleid) vergezeld van een voorlopig politiek standpunt om het meerderheidsstandpunt van de Cie. Bandell – d.w.z. decentralisatie van deze voorziening naar het niveau van de provincie met door decentralisatie naar de toekomstige regio-besturen zoals voorzien in Bestuur op Niveau-2, voor zover deze besturen dat wensen – tot uitvoering te brengen. Het advies van de LAO zal naar verwachting voor 1 januari 1993 worden uitgebracht. Na ontvangst daarvan zal het definitief kabinetsstandpunt worden geformuleerd.

Over de keuze van het kabinet om de gelden voor kinderopvang niet rechtstreeks naar het Gemeentefonds te decentraliseren het volgende.

Het kabinet wil de totstandkoming van kinderopvangplaatsen en de daarvoor noodzakelijk geachte samenwerking van gemeenten met o.a. werkgevers blijven volgen. In een dergelijke periodieke evaluatie is in de wet stimulering sociale vernieuwing nadrukkelijk voorzien.

De inhoudelijke samenhang van kinderopvang met ander gemeentelijk beleid in het kader van sociale vernieuwing is evident.

Kinderopvang stimuleert de arbeidsparticipatie met name van vrouwen en voorkomt resp. vermindert de achterstand van deze groep op de arbeidsmarkt. Bovendien kan het als instrument worden ingezet in een wijk- en buurtgerichte aanpak. De stimulering kinderopvang wordt vervroegd geëvalueerd. De uitkomsten van deze evaluatie zullen zonodig bij het lopende overleg met partijen betrokken bij het kinderopvangbeleid (VNG en werkgevers) worden betrokken.

Vraag van het lid **De Cloe** (PvdA): De Cloe vraagt naar de mogelijkheden om de rol van de gemeente op onderwijsterrein te vergroten en in dat verband naar werkgroepen met de VNG op het terrein van onderwijsverzorging en onderwijsvoorrangsgebiedenbeleid.

Op het terrein van onderwijsverzorging/schoolbegeleiding is onlangs een kabinetsstandpunt naar de Tweede Kamer gezonden waarin ook wordt voorzien in een versterking van de gemeentelijke rol. Thans wordt hierover met de VNG overleg gevoerd in het kader van de DI.

Wat onderwijsvoorrangsgebiedenbeleid betreft is op 26 oktober het advies van de commissie-Van Kemenade gepresenteerd. Dit advies bevat ook aanknopingspunten voor decentralisatie. De staatssecretaris van O&W bereidt voor het einde van dit jaar een reactie op dit advies voor. Het is de bedoeling dat ook hierover zo spoedig mogelijk het overleg met de VNG wordt geopend teneinde de afspraken in DI-verband over onderzoeksonderwerpen na te komen.

Vraag van het lid **Koetje** (CDA): Waarom worden de middelen voor rampenbestrijding niet meteen naar het Gemeentefonds overgemaakt?

De reden is dat in de tussenfase nog gewerkt wordt aan de opbouw van de rampenbestrijdingsorganisatie in regionaal verband. Overheveling naar het Gemeentefonds nu zou het risico met zich brengen dat de gemeenten nog niet beschikken over de juiste organisatievormen en voor zichzelf de beleidskaders missen die nodig zijn om de middelen goede inbedding te kunnen geven. Daarom is gekozen voor een gefaseerde decentralisatie met een korte overgangsperiode via een brede doeluitkering waarin de gemeenten kunnen toegroeien naar de eindsituatie.

Vraag van het lid **Wiebenga** (VVD): Zal door de snel stijgende gemeentelijke milieulasten de steun voor het milieubeleid niet snel afnemen?

De uitvoering van het milieubeleid zoals het NMP+ leidt inderdaad ook op gemeentelijk niveau tot hogere lasten. Dit is het rechtstreekse gevolg van de keuzes die zijn gemaakt over de financiering van het milieubeleid (onder andere «de vervuiler betaalt»).

In het kader van het NMP+ worden gemeenten gehouden mee te betalen aan het milieubeleid. Dit geschiedt onder andere door hogere stortkosten voor het verwerken van afval. Gemeenten die zich voor deze kosten gesteld zien, kunnen deze verhalen op degenen die de kosten veroorzaken, nl. degenen die afval aanbieden. Indien deze kosten niet worden verhaald via reinigingsheffingen, zal de gemeente deze kosten in de algemene middelen moeten opvangen. Daarvoor zal bij voorbeeld de onroerende-zaakbelasting (voorheen: onroerend-goedbelasting) moeten worden verhoogd of elders uitgaven moeten worden verlaagd.

De afgelopen jaren is duidelijk geworden dat voor een schoon en leefbaar milieu zal moeten worden betaald. Het is inmiddels iedereen wel duidelijk dat de lasten voorlopig nog zullen stijgen. Ik verwacht niet dat deze lastengroei tot afnemende steun voor het milieubeleid za leiden indien de relatie met het milieu voor de burger duidelijk is en blijft.

Vraag van het lid **Van der Hoeven** (CDA): Gevraagd is naar de systematiek die wordt toegepast voor de indexering van bedragen die worden overgeheveld naar het Gemeentefonds en Provinciefonds. Als voorbeeld is de overheveling uitkering wegen genoemd.

We willen hier verwijzen naar de nota naar aanleiding van het verslag Begroting Gemeentefonds, antwoord 8.

Vraag van het lid **De Cloe** (PvdA): Kan een verruiming van het kwijtscheldingsbeleid in de regiegroep-decentralisatie of een in een andere commissie aan de orde gesteld worden?

Ik kan u zeggen dat onderhavig onderwerp in de interdepartementale Werkgroep Inkomensbeleid/Kwijtscheldingsbeleid punt van studie is. Deze werkgroep is juist met het oog op de kwijtscheldingsproblematiek in het leven geroepen. In de werkgroep zijn naast vertegenwoordigers van de ministeries van Financiën, SoZaW en BiZa, ook vertegenwoordigers van de Unie van Waterschappen en van de VNG opgenomen.

Vraag van het lid **Van den Berg** (SGP): Wat is de reactie van het kabinet op het advies van de Raad voor de gemeentefinanciën om maar geheel af te zien van de voorgestelde tegemoetkoming in de kosten van overgang van oppervlaktegrondslag

naar waardegrondslag als heffingsmaatstaf voor de gemeentelijke onroerend-goedbelastingen?

Ik kan vraagsteller geruststellen: Ik zal dit advies niet overnemen. Wel wijs ik hem er op dat gemeenten die overgaan voor inwerkingtreding van het wetsvoorstel niet voor een tegemoetkoming in aanmerking komen. De Tweede Kamer heeft hier mee ingestemd bij de behandeling van dat wetsvoorstel.

Vraag van het lid **Van der Hoeven** (CDA): Gevraagd is om een toelichting op het functioneren van artikel 2 van de FVW'84.

Ik wijs erop dat behalve artikel 2 vooral ook de bepalingen in de Bestuursakkoorden Rijk–VNG en Rijk–IPO van belang zijn, waar het gaat om de bekostiging van nieuwe taken en intensivering van taken. Zo is in onderdeel 6 van hoofdstuk II van het Bestuursakkoord Rijk–VNG op dat punt een uitgebreide passage opgenomen. Die passage gaat verder dan het in artikel 2 FVW'84 bepaalde.

Het volgende is onder meer in genoemd onderdeel van het bestuursakkoord Rijk–VNG opgenomen:
«Kosten van opgelegde nieuwe taken of van opgelegde taakintensiveringen worden volledig gecompenseerd, rekening houdend met extra apparaatskosten (inclusief overhead) en met de eventuele mogelijkheid specifieke eigen inkomsten (tarieven, eigen bijdragen) te verwerven.»

In algemene zin ben ik van mening dat het Rijk naar behoren gevolg geeft aan het vereiste uit het Bestuursakkoord en het vereiste van artikel 2 FVW'84. Waar financiële gevolgen voor de gemeenten aan de orde zijn, wordt daarop in de memorie van toelichting bij een wetsvoorstel of in de nota van toelichting bij een amvb ingegaan. Het wettelijke vereiste wordt door de beheerders van het Gemeentefonds op gezette tijden en wellicht ten overvloede onder de aandacht gebracht van de andere bewindspersonen.

De bepalingen hebben het beoogde effect; ze werken goed. Dat de Raad voor de gemeentefinanciën zich regelmatig kritisch uitlaat over een hem voor advies voorgelegde financiële onderbouwing van de gevolgen voor de gemeenten, doet aan die opvatting niets af.

Vraag van het lid **Van der Hoeven** (CDA): Ik heb er moeite mee dat reacties op bepaalde opmerkingen van de RGF soms worden overgelaten aan andere bewindspersonen. Zij doelt daarbij in het bijzonder op een reactie op het advies van de RGF over het wetsvoorstel «terugdringing beroep op de arbeidsongeschiktheidsregelingen» (TBA) en het wetsvoorstel «terugdringing ziekteverzuim» (TZ).

De beheerders van het Gemeentefonds hanteren als stelregel dat de bewindspersoon die verantwoordelijk is voor een bepaalde maatregel met gevolgen voor de lagere overheden, de eerst aangewezene is om die maatregel aan het parlement toe te lichten en te verdedigen. Een adviesaanvraag aan de Raad voor de gemeentefinanciën gaat doorgaans ook uit van die eerstverantwoordelijke bewindspersoon. Het advies van de RGF is dan ook in eerste instantie gericht aan die bewindspersoon. De fondsbeheerders ontvangen een afschrift van het advies en zijn daardoor wel steeds op de hoogte van de advisering.

De staatssecretaris van SZW behoort op grond van het Bestuursakkoord Rijk–VNG in de memories van toelichting bij het wetsvoorstel TBA en bij het wetsvoorstel TBA en bij het wetsvoorstel TZ als eerstverantwoordelijke in te gaan op de kritische kanttekeningen uit het RGF-advies. Dat is ook gebeurd voor het wetsvoorstel TBA dat reeds bij de TK aanhangig is. Dat zal ook gebeuren voor het wetsvoorstel TZ dat nog niet is ingediend bij de TK.

Ik wijs er wel op dat BiZa en Fin in het interdepartementale overleg in de voorfase van wetsvoorstellen en amvb's bij de andere departementen waar nodig aandacht vragen voor de financiële gevolgen voor de lagere overheden.

Vraag van het lid **Van der Hoeven** (CDA): Oordeel over enkele bevindingen van Cebeon, het onderzoeksbureau dat in opdracht van de Raad voor de gemeentefinanciën de werking van het verdeelstelsel van het Gemeentefonds onderzoekt.

Ik beschouw het rapport als waardevol, omdat het het inzicht vergroot in hoe het er bij de gemeenten uitziet in relatie tot de algemene uitkering. Dat is bijzonder belangrijk, gezien de vele ontwikkelingen die zich in bestuurlijk en financieel opzicht voordoen. Eén conclusie van Cebeon wil ik er wel uitlichten, en dat is de ontoereikende afstemming van het Gemeentefonds op intergemeentelijke verschillen in structuur en functie. Dat is echt een aspect dat de komende tijd onze aandacht vast zal houden.

Het rapport is een tussenrapportage. Er zal in korte tijd nog veel werk moeten worden verzet. Ik verwacht dat die werkzaamheden er toe leiden dat in de zomer van 1993 een eindrapport beschikbaar is, dat een basis biedt voor beslissingen over hoe het verdeelstelsel er over enkele jaren uit zal zien.

Vraag van het lid **Van der Hoeven** (CDA): In verband met de stadsvernieuwingskosten Amsterdam is gerefereerd aan de brief aan Amsterdam, waarin om nadere informatie wordt gevraagd over het bestaan en vooral het ontstaan van aanzienlijke reserves in het grondbedrijf van f 800 miljoen.

De overeenkomst met Amsterdam en de wijze van financiering ervan heeft in den lande enige commotie veroorzaakt, vooral toen bekend werd dat Amsterdam nog over forse reserves in het grondbedrijf beschikt. Gezien het feit dat het hier om grote bedragen gaat is een grote mate van zorgvuldigheid vereist. Naast formele argumenten, die een rol kunnen spelen bij de kabinetsbeslissing dient daarom ook naar de billijkheidsvraag te worden gekeken. Daartoe is heldere informatie nodig en daarom is gevraagd.

Ik denk in dat verband niet in termen van «een oor laten aannaaien» zoals de heer De Cloe suggereert. Of het één met het ander te maken heeft is überhaupt nog maar de vraag. Ook ga ik er vooralsnog niet vanuit dat de verkregen informatie gevolgen heeft voor de begroting van het Gemeentefonds.

Een en ander is voor ons wel aanleiding geweest de formele afhandeling van de overeenkomst met Amsterdam over de stadsvernieuwingstekorten nog even op te schorten.

Vraag van de leden **Van der Hoeven** (CDA), **De Cloe** (PvdA) en **Van den Berg** (SGP): Wat is de reactie op het advies van de Raad voor de gemeentefinanciën over de uitkomst van het overleg met de

gemeente Amsterdam over de oude stadsvernieuwingskosten. Hoe is de relatie met het Gemeentefonds?

Het advies van de Raad voor de gemeentefinanciën heeft ons niet overtuigd. De regering blijft van mening dat het hier gaat om een afhandeling van een artikel 12-behandeling in het verleden. Dat houdt in dat de regeling, net zo als bij andere artikel 12-gevallen, ten laste van het Gemeentefonds, kan worden gebracht. En dat gebeurt in het regeringsvoornemen dan ook grotendeels. Het alternatief zou zijn de bestaande regeling voor vergoeding van de oude tekorten van Amsterdam te verlengen tot ver na het jaar 2020. Dat vindt de regering niet acceptabel. Het direct ten laste brengen van de rijksbegroting ligt niet in de rede.

Vraag van het lid **Van der Hoeven** (CDA): Hoe staat het met de oplossing van de financiële positie van de gemeente Wormerland, ontstaan ten gevolge van de herindeling?

De financiële positie van Wormerland volg ik niet op de voet. Dat is niet mijn verantwoordelijkheid maar die van gedeputeerde staten van Noord-Holland. Op een meer globale manier blijf ik wel op de hoogte, door de contacten met de provincie en door de pers te volgen. Uit het laatste officiële schriftelijke contact dat ik met de gemeente had is mij gebleken dat Wormerland er in is geslaagd, overigens met veel pijn en moeite, de begroting en de meerjarenraming sluitend te krijgen. Ik heb daar mijn waardering voor uitgesproken. Het is mij overigens wel bekend dat de financiële positie van Wormerland nog steeds moeilijk is.

Vraag van het lid **Van der Heijden** (CDA): Gesteld is dat een eigen doelstelling van provinciebesturen ten aanzien van gemeentelijke herindeling niet past bij de tekst van het regeerakkoord op dit punt.

Ik wil opmerken dat ik veel waardering heb voor de wijze waarop sommige provinciebesturen, met name dat van de provincie Noord-Brabant, de gemeentelijke herindeling hanteren. Overigens geldt voor de regering hetzelfde als voor de CDA-fractie, dat wil zeggen dat adviezen tot wijziging van de gemeentelijke indeling worden getoetst aan de hoofdlijnen van het gemeentelijke herindelingsbeleid, zoals die enkele jaren geleden zijn vastgelegd en in het regeerakkoord zijn genoemd.

Vraag van het lid **Scheltema-de Nie** (D66): Komt het Kabinet met aanvullende voorstellen voor de verbetering van de rechtspositie van wethouders in gemeenten van 18 000–24 000 inwoners, alsmede van raadsleden in de grote steden?

Dat er nu een maatregel voor gedeputeerden is genomen, betekent niet dat aan de rechtspositie voor wethouders minder aandacht wordt gegeven. Ik kan de Kamer verzekeren dat het tegendeel het geval is. De Kamer weet dat ik er naar streef bij invoering van de nieuwe Gemeentewet de verlaging van de full-time grens tot stand te brengen. Ik kan de Kamer meedelen dat de voorbereiding van deze maatregel ver is gevorderd. Ik hoop dat wij u op korte termijn – ik denk aan enkele weken – kunnen inlichten over een samenhangend pakket van rechtspositionele maatregelen voor burgemeesters en wethouders, waarbij niet in de laatste plaats de verlaging van de full-time grens gerealiseerd wordt.

Wat betreft de secundaire vergoedingen voor raadsleden wijs ik er op dat in juni jl. bij de Tweede Kamer het wetsvoorstel is ingediend waarmee het treffen van secundaire voorzieningen voor raads- en statenleden mogelijk wordt gemaakt. Ik hoop dat dit wetsvoorstel op korte termijn in werking kan treden, zodat helderheid kan worden geboden over de vorm waarin maatregelen door de gemeenten kunnen worden genomen. Mevrouw Scheltema noemde de f 2.1 miljoen die voor dit doel per 1991 aan het Gemeentefonds is toegevoegd een druppel op de gloeiende plaat. Ik kijk daar anders tegen aan. In deze tijden van schaarse financiële middelen vind ik een dergelijk jaarlijks aan de gemeenten toekomend bedrag bepaald niet onaanzienlijk. Naar mijn opvatting zouden de grote gemeenten met deze middelen een heel eind moeten kunnen komen. Mij hebben geen geluiden bereikt dat dit niet het geval zou zijn.

Vraag van het lid **De Cloe** (PvdA): Hoe past het beleid inzake gemeentelijke herindeling in het proces van bestuurlijke vernieuwing?

Het herindelingsbeleid is gericht op een vitaal lokaal bestuur. Dit is tevens een van de doelstellingen van het beleid inzake bestuurlijke vernieuwing. Dit komt meer in het bijzonder in de stedelijke gebieden tot uiting. Daar kan het welslagen van de bestuurlijke vernieuwing mede worden bepaald door de inzet van het instrument gemeentelijke herindeling. Dit bij voorbeeld om acute ruimtenood van centrumgemeenten op te lossen.

Vraag van het lid **Van der Heijden** (CDA): Waarom zet het kabinet vaart achter de procedures tot opheffing van het Openbaar Lichaam Zuidelijke IJsselmeerpolders en de gemeentelijke indeling van het Markerwaardgebied?

Dat is niet het geval. Dit blijkt onder meer uit het feit dat pas eind 1991 contact is opgenomen met gedeputeerde staten van Flevoland om de procedure tot gemeentelijke indeling in werking te stellen. Dat neemt niet weg dat het kabinet van mening is dat het ook in het Markerwaardgebied uit bestuurlijk oogpunt nodig is dat het gebied niet alleen provinciaal maar ook gemeentelijk is ingedeeld. Daarmee worden geen beslissingen genomen die aan inpoldering in de weg staan.

Vraag van de leden **Wiebenga** (VVD) en **Scheltema-de Nie** (D66): Gevraagd is naar de betrouwbaarheid van de gemeentelijke bevolkingsadministratie. Dit mede naar aanleiding van de vliegramp in de Bijlmer.

De gemeentebesturen voeren de bevolkingsadministratie op basis van vaste regels (Nu: Besluit bevolkingsboekhouding, straks: Wet GBA).

Voor het verkrijgen van gegevens voor de bijhouding zijn de gemeenten bijna geheel afhankelijk van de aangiftebereidheid van de burger en de inhoudelijke juistheid van die aangiften. Aan de burger zijn daartoe verplichtingen opgelegd. Om uiteenlopende redenen is de kwaliteit van de aangifte door de burger niet hoog.

Het doel van de bevolkingsadministratie is het verstrekken van infor-

matie aan instanties en aan de gemeente zelf, voor het vervullen van hun taken. Al deze instanties zijn gebaat bij zo actueel en betrouwbaar mogelijke informatie.

Van oudsher ligt de verantwoordelijkheid voor het functioneren van de bevolkingsadministratie bij de gemeentebesturen. Gemeenten dienen dan ook zelf initiatieven te ontwikkelen inzake de betrouwbaarheid van de administratie. Gemeenten zouden nu al verbetering in de situatie kunnen brengen door:

1. zelf de bevolkingsadministratie binnengemeentelijk alls basisadministratie te beschouwen, inclusief de plicht tot terugmelding van mutaties en geconstateerde afwijkingen;
2. voorlichting aan de burger te geven omtrent diens verplichtingen;
3. binnengemeentelijk zorgen voor meerdere punten (stadsdeelkantoren, service-centers etc.) waar aangiften van binnengemeentelijke verhuizingen kunnen worden gedaan;
4. voortdurende toetsing van de juistheid van de geadministreerde gegevens, bij voorbeeld door gemeentelijke controleurs.

In het kader van de GBA wordt de verplichting ingevoerd voor afnemers om afwijkingen tussen hun administratie en de bevolkingsadministratie, terug te melden aan de gemeenten. Deze dienen de geconstateerde afwijkingen nader te onderzoeken. Hiermee wordt een belangrijke verbetering in de actualiteitswaarde en betrouwbaarheid van de gegevens bereikt in de administraties die met regelmaat gegevens aan de GBA onttrekken alsmede van de GBA zelf.

Vraag van het lid **Schutte** (GPV): Uit de defensiekrant van 22 oktober jl. is begrepen dat militairen geen stakingsrecht zullen krijgen en dat met de belangenverenigingen overeenstemming is bereikt over een arbitrageregeling ter compensatie van het ontbreken van stakingsrecht. Blijft deze ontwikkeling beperkt tot het defensiepersoneel? Ligt het in het voornemen ook voor andere categorieën overheidspersoneel te streven naar afspraken over arbitrage, die verder gaan dan de bestaande afspraken over inschakeling van de Commissie-Albeda.

De huidige situatie is zo dat het voornemen bestaat het voorbehoud bij artikel 6, lid 4 van het Europees Sociaal Handvest op te heffen en af te zien van een verdere algemene wettelijke regeling van het stakingsrecht voor overheidspersoneel.

Alleen voor de defensie-organisatie is het kabinet wel voornemens te komen met een wetsvoorstel tot beperking van het recht op het voeren van collectieve actie. Dit geldt dus niet voor andere categorieën overheidspersoneel. Overigens is het niet juist dat met de belangenverenigingen van militairen overeenstemming is bereikt over een arbitrageregeling ter compensatie van het ontbreken van stakingsrecht. In aanvulling op de reeds bestaande Advies- en Arbitrageregeling wordt voor de sector Defensie als sluitstuk op het overleg een bemiddelingsregeling ingevoerd, waarbij de Commissie Albeda eveneens wordt ingeschakeld. Het streven is er overigens nog steeds op gericht de betreffende wetsvoorstellen rond de jaarwisseling in te dienen.

Vraag van het lid **Schutte** (GPV): Verzocht is om snel van de regering te vernemen wat haar opvatting is over het rapport van de Commissie-Van den Berg. Evenzeer de mening van de regering over continuering in enigerlei vorm van subsidiëring van politieke vorming en scholing in Midden- en Oost-Europa. Dit verzoek neem ik ter harte. Ik streef ernaar het standpunt nog voor de jaarwisseling aan de Kamer kenbaar te maken. De subsidiëring van scholings- en vormingsactiviteiten van Nederlandse politieke partijen gericht op Midden- en Oost-Europese politieke partijen draagt geen structureel karakter. Het betreft een regeling met een looptijd van één jaar. Elk jaar wordt bekeken of die regeling moet worden verlengd. Tot nu is dat tweemaal gebeurd. Het incidentele karakter van deze subsidieregeling vloeit voort uit het feit dat zij deel uitmaakt van de Oost-Europafaciliteit; een faciliteit die evenmin van structurele aard is. Ik heb niet het voornemen het incidentele karakter van de subsidieregeling te wijzigen. Ik wil wél toezeggen dat ik bereid ben mij in te zetten voor verlenging van de regeling voor 1993, mits natuurlijk de politieke partijen mij daarom verzoeken.

Noot 3 (zie blz. 1364)

BIJVOEGSEL

Schriftelijke antwoorden van de minister van Economische Zaken op vragen gesteld bij de openbare behandeling in eerste termijn van hoofdstuk XIII (Economische Zaken) van de rijksbegroting voor 1993 (22 800-XIII)

Vraag van het lid **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Verdampt het Gasbatenfonds a.g.v. de lagere dollar?
Voor de jaren 1995–1997 wordt de voeding van het fonds thans als volgt geraamd (in mld. gld.):

1995	1996	1997
0,7	0,7	0,8

Hierbij is uitgegaan van een dollarkoers van f 1,90. Uitgaande van de rekenregels van het fonds kan als vuistregel worden afgeleid dat de voeding van het fonds grosso modo proportioneel fluctueert met de koers van de dollar: een 5% lagere dollarkoers zal dus leiden tot een circa 5% lagere voeding. Ook bij een dollarkoers van bijvoorbeeld f 1,80 resulteert dus een zeer substantiële voeding van het fonds.
Voor de jaren voor 1995 is in de Miljoenennota 1993 de «reservering aanwending gasbaten» als volgt geraamd (in min. gld.; zie blz. 147 MN '93):

1992	1993	1994
110	–	470

De bedragen in 1992 en 1994 vloeien voort uit meevallers bij de gasbaten t.o.v. de Miljoenennota '92. M.i.v. 1995 geldt de systematiek van het Gasbatenfonds: de gasbaten die zullen voortvloeien uit de extra

export van aardgas, voor zover deze niet-belastingontvangsten betreffen, worden gestort in het fonds, alsmede de niet-belastingmiddelen uit opbrengsten van de Common Area-afspraken (zie voor verdere toelichting Miljoenennota '93, blz. 147).
Wat betreft de invloed van de gedaalde dollarkoers op de geraamde reserveringen kan het volgende worden opgemerkt. De 110 mln. gld. in 1992 blijft onveranderd. In het fonds kan dit in 1993 tot besteding leiden door toepassing van een kasschuif. De 470 mln. in 1994 zal, uitgaande van de huidige CPB-inzichten in het verloop van de dollarkoers (f 1,75 in 1993 en f 1,80 in 1994), evenwel vrijwel volledig verdampen.

Vraag van het lid **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Wie wordt eigenaar van de in het TNO/DAF- respectievelijk TNO/Océ-project ontwikkelde kennis?
Deze projecten ondersteunen technologieontwikkeling in de betrokken bedrijven. Zij resultaten tevens in een versterking van de kennisinfrastructuur via de bij TNO opgebouwde kennis.
Rechten ten aanzien van eigendom en gebruik van de ontwikkelde kennis zijn vastgelegd in de contracten van TNO met DAF respectievelijk Océ. In grote lijnen is afgesproken dat elke partij eigenaar wordt van de kennis die hij zelf via het project genereert.

Vraag van het lid **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Wordt de rest van de aandelen DSM nog vervreemd en is de dividendraming niet te hoog uitgevallen.
Vervreemding van de aandelen DSM wordt op dit moment niet overwogen. Bij de raming van het dividend is geëxtrapoleerd. Anticiperen op een andere uitkomst zou een onverantwoord announcement-effect kunnen hebben. Verder zij vermeld dat de dividend-beslissing een zaak is van de onderneming met zijn organen, de algemene vergadering van aandeelhouders beslist in april 1993 over het dividend 1992. Dan zal blijken of de raming eventueel te hoog was. Overigens bedroeg het interim dividend in augustus 1992 eenderde van het dividend over het voorafgaande boekjaar, conform de gangbare formele bij DSM.

Vraag van het lid **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Moet de Minister niet iets doen aan de kansen voor de F50-utility bij het ministerie van Defensie?
Het is mij bekend dat de Fokker 50-utility nog steeds onderwerp van bespreking is bij het ministerie van Defensie. Bestelling door Defensie van een aantal van deze toestellen zou het F50-programma substantieel ondersteunen en zou tevens de belangstelling van andere potentiële klanten vergroten. Zo nodig zal ik over deze kwestie contact opnemen met mijn collega van Defensie.

Voorstel van het lid **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): De EG moet de steun aan bedrijven, waaronder die aan scheepswerven in Oost-Duitsland, op concurrentievervalsing toetsen.
Het moge duidelijk zijn dat de speciale situatie in voormalig Oost-Duitsland een speciale behandeling rechtvaardigt. Deze behandeling zal voornamelijk ten laste komen van voormalig West-Duitsland. Maar andere lidstaten kunnen hier uiteraard ook gevolgen van ondervinden. Mijn uitgangspunt is het voorkomen van excessieve concurrentieverstoring. Dat geldt ook voor de steunverlening van DM 6 miljard aan scheepswerven in voormalig Oost-Duitsland. Daarom is een monitoring afgesproken, waarvan de eerste resultaten uiterlijk eind februari 1993 bij de Commissie zullen worden ingediend.
Het is overigens zorgelijk dat bij marktpartijen de indruk is ontstaan dat de steun aan de werven in voormalig Oost-Duitsland trendsettend zal zijn voor de toekomstige steun aan de scheepsbouw. In het jaarlijkse communautair overleg over de vaststelling van maximale steunplafonds zal deze zorg nog eens nadrukkelijk naar voren worden gebracht.

Vraag van het lid **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Op welke wettelijke basis is de heffing voor het Milieu Actie Plan van de distributiebedrijven gebaseerd?
– bevordering van energiebesparing is algemeen aanvaard verantwoordelijkheid van energiedistributiebedrijven;
– in de memorie van antwoord-E-wet is bevorderen van energiebesparing als expliciete taak opgenomen; deze beleidslijn is ook in ontwerp-wet energiedistributie opgenomen;
– distributiebedrijven hebben plannen ontwikkeld in hun Milieu-Actie-Plannen (MAP's);
– deze doorberekening is beperkt van omvang: op gas maximaal 2% en op van kosten via tarieven; elektriciteit maximaal 0,4 per KWh kleinverbruik van 0,3 cent per KWh grootverbruik;
– financiering van het MAP is geen belastingheffing maar doorberekening.

Vraag van het lid **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Waar komt het geld voor de Sep voor de bosbouw in Oost-Europa vandaan?
– In schriftelijke antwoorden op Kamervragen m.b.t. E-plan 1991–2000 hier al op geantwoord (TK, 1989/90, 21 508 nr. 6).
– De kosten van de bosbouwplannen van de Sep maken, gelijk andere milieu-maatregelen, onderdeel uit van het LBT (Landelijk BasisTarief).

Vraag van het lid **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Waarom is geen rapportage van CBIN over acquisitie van bedrijven uit buitenland uitgebracht?
In maart jl. zijn projecten waar CBIN bij betrokken was aan de Vaste Commissie voor Economische Zaken gemeld, terwijl in mei jl. een beperkt jaarverslag is gepubliceerd, waarin de resultaten van CBIN waren opgenomen. Begin volgend jaar, wanneer de resultaten 1992 bekend zijn, zal de Commissie Economische Zaken worden geïnformeerd. Zoals het er nu naar uitziet zijn de resultaten 1992 lager dan vorig jaar. De belangstelling van buitenlandse bedrijven voor vestiging in Nederland blijft wel onverminderd groot, maar een aantal bedrijven hebben investeringsbeslissingen uitgesteld.

Vraag van de leden **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD) en **Rosenmöller** (Groen Links): Wat is de synergie van de samenvoeging van DIR en StiPT tot SENTER als de eerste in Zwolle en de tweede in Den Haag blijft? Hoe staat het met de

samenwerking met NOVEM? Zou het niet verstandig zijn om subsidieverlening op hetzelfde terrein maar afkomstig van diverse departementen bij SENTER te concentreren? De synergie van de samenvoeging tussen de DIR en StiPT wordt vooral verkregen door het feit dat met Senter het aantal «loketten» voor het bedrijfsleven verminderd is en doordat betere coördinatie bij de uitvoering van subsidieregelingen mogelijk is. Het feit dat er vanuit twee vestigingen wordt gewerkt is van ondergeschikt belang. Tevens ontstaat een organisatie met een bredere basis: Senter kan nu zowel regelingen met een massaal karakter als regelingen met een individuele beoordeling uitvoeren. Dientengevolge zal Senter in staat zijn op meer terreinen opdrachten te acquireren, ook van andere departementen. Samenvoeging onder één **organisatorische** paraplu van StiPT en DIR gebeurt mede met het oog op betere coördinatie bij de uitvoering van subsidieregelingen. Het werken vanuit twee vestigingen staat een efficiënte uitvoering niet in de weg. Tussen Stipt, DIR en NOVM zijn afspraken gemaakt over de uitwisseling van informatie over activiteiten op met elkaar samenhangende terreinen. Een voorbeeld is de samenwerking t.a.v. de PBTS-milieu en de Tenderregeling Industriële Energiebesparing. Hierdoor wordt dubbele subsidiëring voorkomen. Ook kan het voorkomen dat projecten in overleg met de aanvrager van de ene naar de andere regeling worden overgeheveld als daartoe op inhoudelijke gronden aanleiding bestaat.
Uiteraard wordt e.e.a. vanuit het departement nauwlettend gevolgd. Subsidieverlening op hetzelfde termijn maar afkomstig van verschillende departementen vraagt goede afstemming. Dat besef groeit en heeft er al toe geleid dat de orderportefeuille van Senter er globaal als volgt uit ziet:
- kleine 80% werkt vanuit EZ
- ruim 10% vanuit VROM
- 10% vanuit departementen als WVC en V&W

De ontwikkeling van Senter naar een uitvoeringsorganisatie waar ook andere departementen gebruik van maken, is ook de reden dat op dit moment met Financiën de mogelijkheden van een Agentschapconstructie voor Senter onderzocht worden. Uitgangspunt moet reeds bestaande uitvoeringsexpertise zijn, dan kan deze concentratie de effectiviteit van overheidsbeleid verhogen. StiPT en DIR voeren nu regelingen uit voor WVC, VROM en V&W die aansluiten bij hun expertise op het gebied van milieu en technologie. Verdere uitbreiding van dit soort opdrachten ligt voor de hand, zeker indien SENTER een agentschap wordt.

Vraag van het lid **Van Iersel** (CDA): Waarom maakt de overheid in haar rol als aanschaffer niet meer gebruik van de ISO 9000 normen?
EZ propageert dat bedrijven hun kwaliteitssysteem en de borging daarvan door middel van de NEN-ISO 9000 normen serie systematisch vastleggen. Wat betreft het stellen van kwaliteitseisen aan potentiële leveranciers moet de overheid zich als opdrachtgever, wanneer een bepaalde drempelwaarde wordt overschreden, houden aan de EG-richtlijnen voor aanbesteding en levering. Deze laten het toe bij de preselectie van leveranciers objectieve kwaliteitseisen (aan te tonen door een ISO 9000 certificaat) te stellen. Waar dit – gegeven de aard van de aan te schaffen goederen – relevant is, maken aanbestedende diensten hiervan gebruik. Een algemeen overzicht van de mate waarin dit gebeurt is niet beschikbaar, mede vanwege het feit dat de coördinatie van overheidsaanschaffingen onlangs is komen te vervallen.

Vraag van het lid **Van Iersel** (CDA): De Europese integratie zal bepaald moeten worden door een actieve industriële diplomatie. Politiek en ambtelijk aansluiten bij netwerken in het bedrijfsleven. Wat is de visie van de minister?
De wenselijkheid van een samenhangende belangenbehartiging door zowel overheid als bedrijfsleven wordt door EZ zeker onderschreven. Juist ook nu, aan de vooravond van interne markt, onderhoudt EZ goede contacten met het bedrijfsleven om voor een optimale en tijdige Europese inbreng te zorgen. Daarbij is sprake van tweerichtingsverkeer en dus van wederzijds gebruik van netwerken. Zo onderhoudt EZ vele contacten met het bedrijfsleven ter voorbereiding van het Brusselse overlegcircuit.
Mooi voorbeeld is de Brusselse harmonisatie van technische voorschriften voor produkten. De overheid legt de essentiële eisen vast; het bedrijfsleven geeft concreet inhoud aan deze eisen via technische normen. EZ stimuleert het Nederlandse bedrijfsleven door zo veel mogelijk aan deze normalisatiewerkzaamheden deel te nemen. Het belang van maximale invloed van bedrijven op de inhoud van deze normen spreekt voor zich. Zo is sprake van een positieve wisselwerking tussen het overheidscircuit en de netwerken van het bedrijfsleven zelf.

Vraag van het lid **Smits** (CDA): In begroting WVC staat aangegeven dat Keuringsdienst van Waren kostendekkend gemaakt moeten worden. Alle bedrijven, die onder de Warenwet vallen, krijgen daartoe een heffing per vestiging opgelegd. Kleinschalige bedrijven worden relatief zwaarder belast dan grootschalige. Kan de Minister bevorderen dat de heffing wordt toegesneden op de schaalgrootte van het bedrijf?
Door de Ministerraad is in juni 1992 besloten ondermeer de inspectie gezondheidsbescherming kostendekkend te gaan maken. De inning dient te geschieden door een extern incassobureau. De daarvoor benodigde informatie moet worden verschaft door de Kamers van Koophandel.
WVC heeft in de toelichting op de begroting van WVC een voorlopige invulling aan deze heffing gegeven, met een **uniforme** heffing voor iedere afzonderlijke vestiging. Momenteel is WVC intern een voorstel aan het uitwerken. Binnenkort zal interdepartementaal overleg plaatsvinden waarbij de wijze van heffing opnieuw aan de orde zal komen. Het verleden van de Warenwetheffing heeft geleerd dat differentiatie van het tarief arbitrair is (en fraudegevoelig) en een regeling nodeloos ingewikkeld kan maken.

Vraag van het lid **Smits** (CDA): Is de minister bereid op Europees niveau te bepleiten, dat de grens van de algemene vrijstellingsregeling van BTW die geldt voor bedrijven die op bescheiden schaal exporteren, op

korte termijn wordt bepaald op de toegestane 70 000 ECU?
De vraag betreft de stand van zaken met betrekking tot de zg. kleine ondernemersregeling. Op dit moment is – mede in verband met andere prioriteiten – op EG-niveau nog geen aanvang gemaakt met de bespreking van de ontwerp-22e-richtlijn over dit onderwerp. Dit heeft tot gevolg dat de nationale bepalingen met betrekking tot kleine ondernemers vooralsnog van kracht blijven. Wel zij opgemerkt dat in de ontwerp-richtlijn wordt gesproken over een grens van maximaal 35 000 ECU.
De staatssecretaris van Financiën is de eerstbevoegde bewindspersoon waar het de fiscale wetgeving betreft. Aan hem zal het verzoek van de Tweede Kamer overgebracht worden.

Vraag van het lid **Smits** (CDA): In 1993 loopt de TZZ af. Destijds is de afspraak gemaakt dat de TZZ pas zou aflopen als ook de stelselherziening Volksgezondheid gereed zou zijn. Dit is niet het geval. Wordt de TZZ derhalve wederom verlengd?
Bij brief van 11 maart 1991 (TK 21 800 XIII, nr. 58) heeft de minister van Economische Zaken toegezegd dat «indien het tijdpad van invoering van de stelselherziening vertraging oploopt zal moeten worden bezien wat dit voor gevolgen heeft voor de financiële toegankelijkheid tot de gezondheidszorg voor zelfstandigen met een laag inkomen». Er is dus niet bij voorbaat afgesproken dat bij vertraging van de invoering van de stelselherziening de TZZ verlengd zou worden.
In zijn algemeenheid geldt, dat de financiële toegankelijkheid tot de gezondheidszorg voor zelfstandigen vergelijkbaar is met die van andere groepen particulier verzekerden. Uit de TZZ-evaluatie is gebleken dat zelfstandigen gemiddeld zelfs een wat lagere premie betalen dan andere particuliere verzekerden. Daarnaast zijn in de particuliere markt waarborgen ingebouwd voor verzekerden die een relatief hoge premie betalen (meerbetalersregeling in de WTZ). Deze waarborgen zijn ook toegankelijk voor zelfstandigen met een relatief hoge premie. Kortom, er zijn geen redenen om aan te nemen dat de financiële toegankelijkheid tot de gezondheidszorg voor zelfstandigen in gevaar komt.

Vraag van het lid **Smits** (CDA): Sedert WO II functioneert onder gezamenlijke verantwoordelijkheid van V&W en EZ het zgn. gebruikersoverleg, of ook wel het CBR (Commissie Benzinestations langs Rijkswegen). Al een aantal jaren bereiken ons signalen da dit gebruikersoverleg niet optimaal functioneert, dat met de toedeling van benzinestations aan de diverse oliemaatschappijen onevenwichtig verloopt. Na bijna 50 jaar functioneren van dit gebruikersoverleg is dit wel aan een evaluatie toe. Graag verzoek ik de Minister een evaluatienotitie met voorstellen over 3 maanden aan de Kamer aan te bieden.
Sinds 1972 worden door EZ de benzinemaatschappijen aangewezen die in aanmerking komen voor een vergunning tot het oprichten van benzinestations langs Rijkswegen. Deze toedeling geschiedt voor de nieuwe lokaties en beperkt zich tot de benzinemaatschappijen die, onder eigen merk, tenminste een nationaal marktaandeel hebben van 1% in de benzinemarkt. In dat verband is de Commissie Benzinestations Rijkswegen (CBR) ingesteld die advies uitbrengt over de toedeling van de stations aan iedere afzonderlijke maatschappij. Het door de Commissie uitgebrachte advies heeft daarbij steeds de instemming van alle betrokken maatschappijen gehad.
Sinds enige tijd vinden ambtelijke voorbereidingen plaats om tot een evaluatie van dit inmiddels, in de huidige vorm, twintig jaar functionerende toedelingssysteem te komen. Daarbij wordt ook gekeken of en in hoeverre het systeem van toedeling zo goed mogelijk aan de inmiddels gewijzigde omstandigheden aangepast kan worden. Over deze aangelegenheid is er eveneens ambtelijk overleg met het Ministerie van Verkeer en Waterstaat.
De gevraagde evaluatie alsmede de gevolgen die daaraan, eventueel in overleg met mijn collega van Verkeer en Waterstaat, verbonden worden, zullen naar de Kamer gezonden worden. Vanwege de samenhang met een aantal andere aspecten van bedrijfsvestigingen langs Rijkswegen zal de gevraagde termijn van drie maanden als streeftermijn gehanteerd worden.
De door de vraagsteller gehanteerde term «gebruikersoverleg» heeft betrekking op overleg van de verschillende gebruikersgroepen van reeds in bedrijf zijnde vestigingen langs Rijkswegen met de wegbeheerder i.c. Rijkswaterstaat.

Vraag van de leden **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD) en **Smits** (CDA): Bent u bereid het assortiment goederen dat benzinestations 24 uur per dag mogen verkopen, naast dagbladen en zondagskranten uit te breiden met tijdschriften?
Van de landelijke openingstijden voor winkels, geregeld in de Winkelsluitingswet, wordt slechts bij uitzondering, en dan nog zo beperkt mogelijk, afgeweken.
Meer dan voor dagbladen kan vooral de verkoop van tijdschriften concurrentievervalsend werken voor de reguliere detailhandel. De verkoop van tijdschriften daarentegen kan wel ten nadele van de reguliere detailhandel gaan (met name van sigarenwinkeliers). Daarom is voor tijdschriften niet afgeweken van de landelijke winkelopeningstijden. In tegenstelling tot het Hoofdbedrijfschap Detailhandel is de Nederlandse Organisatie van Tijdschriftenuitgevers (NOTU) het met deze beslissing niet eens. In een kort geding, dat de NOTU tegen de Staat had aangespannen, en later in hoger beroep, heeft de rechter de beslissing van de Staat geoorloofd geacht.
Omdat het principe van de Winkelsluitingswet zoveel mogelijk moet worden gehandhaafd en er geen nieuwe feiten zijn die aanleiding geven om op het besluit terug te komen luidt het antwoord op de gestelde vraag ontkennend.

Vraag van het lid **Tommel** (D66) en anderen: Wat mogen wij van de minister verwachten ten aanzien van het – voor zover nodig – meer marktgericht maken van de kennisinfrastructuur, in het bijzonder de GTI's?
De afgelopen jaren is langs verschillende lijnen gestreefd naar een versterking van de oriëntatie van de kennisinfrastructuur (TNO, GTI's en universiteiten) op de vragen en wensen van het bedrijfsleven. EZ heeft samen met andere ministeries aan die versterking bijgedragen door middel van instrumenten als de Innovatiegerichte Onderzoekprogramma's en de onderzoekscholen. In het licht van de snelle technolo-

gische ontwikkelingen en gelet op de wens om bedrijven sterker in Nederland te verankeren acht ik het belangrijk dat – voor zover nodig – de stap wordt gezet van oriëntatie op samenwerking naar daadwerkelijke samenwerking tussen het Nederlandse bedrijfsleven en de kennisinfrastructuur. Het overleg met betrokken partijen hierover is gestart. Wat TNO betreft zal worden nagegaan welke rol de doelsubsidie bij de vergroting van de marktoriëntatie kan spelen.

Vraag van het lid **Leerling** (RPF): Waarom geen registratie van personen die inzage hebben bij KvK's ter openbare inzage gelegde ondernemingsstukken, vanwege mogelijk preventief effect richting criminaliteit en mogelijk verband met buitenlandse overnames?
Het is op geen enkele wijze aangetoond dat er een oorzakelijk verband bestaat tussen de openbaarheid van jaarstukken en het voorbereiden van crimineel gedrag. Bovendien is het niet aannemelijk dat buitenlandse overnames door inzage van gegevens bij de KvK vergemakkelijkt zullen worden. Er bestaan verschillende manieren om ook via andere wegen, bijv. via banken of door inschakeling van speciale informatiebureau's, financiële informatie over ondernemingen te verkrijgen. Een en ander kan derhalve geen reden zijn tot de beoogde registratie.
Het is mijn vaste overtuiging dat de gevraagde registratie, die uiteraard praktisch wel mogelijk is, een extra last voor de KvK's zal opleveren en bovendien in geen enkel verband staat met het doel dat ermee wordt beoogd.

Noot 4 (zie blz. 1372)

Onderbouwing cijfers voor technologie- en industriebeleid

Cijfers over de periode 1989–1994. Voor jaren 1989 tot en met 1991 zijn de realisatiebedragen uit de Slotwet van EZ voor de betreffende jaren opgenomen (blz. 4–7 van betreffende slotwetten). Voor jaren vanaf 1992 gewerkt met de begrotingsramingen uit begroting van EZ voor de jaren 1992 en 1993 (1992: blz. 65–66, 1993: blz. 74–75)

Cijfers Technologie- en Industriebeleid (bruto verplichtingenbedragen x f 1 mln)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994
a. Beleidsterrein techn.bel.	1 116	1 458	1 030	984	840	816
b. Beleidsterrein ind.bel.	179	161	338	97	121	97
	1 295	1 619	1 368	1 081	961	913
c. Corr. voor ruimtevaart	– 2	– 60	36	50	80	92
d. Corr. Instir	– 368	– 451	– 182	– 133	– 11	0
e. Corr. adm.verpl TNO/STW	– 50	– 35				
f. Corr. indic. verpl NedCar			– 242			
	875	1 073	980	998	1 030	1 005

Toelichting

a en b) Alleen cijfers voor beleidsterreinen technologie- en industriebeleid. Bedragen andere terreinen, bij voorbeeld energiebesparing waaraan zowel technologische als energiebesparingsaspecten vast zitten, buiten beschouwing gelaten.

c) De verplichtingenbedragen voor internationale ruimtevaartprogramma's (artikel 02.07) zijn schoksgewijs op grond van internationale afspraken. Kasbedragen beter beeld, verlopen gelijkmatig.

d) Om resterende budget voor technologie- en industriebeleid te kunnen vergelijken wordt de Instir buiten beschouwing gelaten.

e) Voor instituten TNO en STW om administratieve redenen meerdere jaartranches in één jaar vastgelegd; 1989 TNO en 1990 STW.

f) In 1991 is uit hoofde van overeenkomst tussen Staat, Volvo Car Corporation, en Mitsubishi Motors Corporation éénmalig verplichting van f 241,715 mln vastgelegd (Begroting 1992, blz. 112).